АРХИВСКИ ЗАПИСИ
ARCHIVAL NOTES

АРХИВСКИ ЗАПИСИ
ARCHIVAL NOTES
1-2/2019

Редакција
Editorial Board
Saša Tomanović, Mirjana Kapisoda, Srđan Pejović,
Aleksandar Berkuljan, dr Đorđe Borozan,
dr Božidar Šekularac, Luka Milunović, Dragica Lompar,
Dr Marijan Premović

Уређивачки одбор
Editorial Staff
Saša Tomanović, Mirjana Kapisoda, mr Jadranka Selhanović,
Srđan Pejović

Главни уредник
Editor in Chef
Saša Tomanović

Одговорни уредник
Editorialist
Srđan Pejović

Секретар редакције
Editorial Board Secretary
Mirjana Kapisoda

Лектор
Language Editor
Dragica Lompar

Издавач: Државни архив Црне Горе/Publisher: The State Archives of Montenegro
Цетиње, Новице Церовића 2,
тел. 041/ 230-226, факс 041/ 232-670.
e-mail: dacg@t-com.me; e-mail: pejovic.dacg@t-com.me

ISSN 0353-7404

ДРЖАВНИ АРХИВ ЦРНЕ ГОРЕ

АРХИВСКИ ЗАПИСИ

ЧАСОПИС ЗА АРХИВСКУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ
ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE REVIEW

Година XXVI/2019
Број 1-2

Цетиње, 2020.

SADRŽAJ
TABLE OF CONTENTS

ČLANCI I PRILOZI/ *ARTICLES AND CONTRIBUTIONS*

Savo MARKOVIĆ
PRILOG PROUČAVANJU KASNOG SREDNJOVJEKOVLJA U BARU: NASLJEĐIVANJE DON DIMITRA SEGETA (1414/19.) 7
A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE LATE MIDDLE AGES IN BAR:
THE INHERITING OF THE PRIEST DIMITAR SEGET (1414/ 19) 7

Enes EFOVIĆ
VOJVODA BEĆIR-BEG OSMANAGIĆ (1834-1901)
-prilozi za biografiju- 33
DUKE BEĆIR BEY OSMANAGIĆ (1834 – 190)
- contributions for a biography **-** 33

Luka I. MILUNOVIĆ
O ZATVARANJU DRŽAVNOGA POZORIŠTA 1911. GODINE 83
ABOUT CLOASURE OF STATE THEATRE IN YEAR 1911. 83

Doc. dr Andrijana NIKOLIĆ
DR JOSIP SLADE, HRVAT KOJI JE GRADIO CRNU GORU 97
DR JOSIP SLADE, CROAT WHO WAS BUILD MONTENEGRO 97

IZ ARHIVSKE TEORIJE I PRAKSE / *FROM THE ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE*

Dr Mile BAKIĆ
O OPŠTINSKIM ARHIVIMA U CRNOJ GORI 115
ABOUT COUNTIES ARCHIVES IN MONTENEGRO 115

Vukota VUKOTIĆ
O KULTURNO-PROSVJETNOJ DJELATNOSTI ARHIVA 137
ABOUT CULTURAL-EDUCATIONAL ACTIVITY OF ARCHIVES 137

Ana PEJOVIĆ
Srđan PEJOVIĆ
UPUTSTVO O NAČINU VRŠENJA KANCELARIJSKOG POSLOVANJA 151
INSTRUCTIONS ON THE MANNER OF EXECUTION OF OFFICE OPERATION 151

DOKUMENTI I SJEĆANJA / *DOCUMENTS AND MEMORIES*

Ana PEJOVIĆ
JEDAN DOKUMENT O POJAVI PERONOSPORE (PLAMENJAČE) U CRNOJ GORI 163
AN DOCUMENT ABOUT APPEARANCE OF PERONOSPORE IN MONTENEGRO 163

Prikazi/*REVIEWS*

Prof. dr Božidar B. Šekularac: ŠEKULARCI *(Jovan Đuranović)* 171
PEOPLE OF ŠEKULAR (Jovan Đuranović) 171

Olga GILER: PRIRUČNIK ZA ZAŠTITU ARHIVSKE GRAĐE VAN ARHIVA, *(dr Mile Bakić)* 177
Olga GILER: *MANNUAL FOR PROTECTION OF ARCHIVAL MATERIAL OUT OF ARCHIVES, (dr Mile Bakić)* 177

IZVJEŠTAJ O RADU za 2019. godinu 185
ANNUAL REPORT OF 2019 185

IN MEMORIAM

Prof. Jelena Dragojeva Živković (1939-2020)
(Mirjana Kapisoda) 317

Rajko Kalezić (1937-2019) *(Srđan Pejović)* 321

Predrag Peđa Vukić (1965-2019) *(Vukota Vukotić)* 324

UDK 930.25(497.5)
UDK 94(497.16 Бар)„04/14”

Чланци и прилози

Savo MARKOVIĆ

PRILOG PROUČAVANJU KASNOG SREDNJOVJEKOVLJA U BARU: NASLJEĐIVANJE DON DIMITRA SEGETA (1414/19.)

Sažetak: *U Državnom arhivu u Dubrovniku sačuvan je testament don Dimitra Segeta, sastavljen 26. maja 1414, a otvoren i proglašen ubrzo nakon njegove smrti. Izjava posljednje volje don Dimitra značajno je istorijsko svjedočanstvo zbog toga što, iako relativno kratka i u dosta lošem stanju očuvanosti i čitljivosti, sadrži niz podataka koji rasvjetljavaju više društvenih aspekata, toponomastičkih, topografskih i drugih pojedinosti barskog srednjovjekovlja. Na nju se zatim nadovezuju isprave koje ta saznanja produbljuju.*

Ključne riječi: *Bar, sveštenstvo, sakralna topografija, toponimija, testament, XV stoljeće.*

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE LATE MIDDLE AGES IN BAR: THE INHERITING OF THE PRIEST DIMITAR SEGET (1414/19)

Abstract: *The will of Bar's priest Dimitar Seget, made in Dubrovnik on May 26, 1414, was opened and proclaimed shortly after his death, on May 30 of the same year. The statement of Seget's last will is a significant historical testimony to the fact that, although relatively short and in a rather poor state of preservation and readability, it contains a set of data shedding light on several social aspects, toponomastic, topographic and other particulars of the Middle Ages in Bar. Moreover, it is then supplemented by documents that deepen this knowledge.*

Key words: *Bar, clergy, sacral topography, toponymy, testament, 15th century.*

Uvod

U Državnom arhivu u Dubrovniku sačuvan je testament don Dimitra Segeta, sastavljen u tom gradu 26. maja 1414., a otvoren i proglašen ubrzo nakon njegove smrti, 30. maja iste godine. Testament nije objavljivan u istoriografiji, mada su pominjani pojedini podaci koje sadrži. Don Dimitar[1] Seget je jedan od mnogih duhovnika iz Bara koji su u doba kasnog srednjovjekovlja odlučili da prebivaju u Dubrovniku. Od sredine treće decenije XIV st. do sredine XV st. iz Bara je u Dubrovniku zabilježeno 27 duhovnika, što je najviše u odnosu na sveštenike doseljene iz drugih gradova.[2] Dubrovačka sredina, u kojoj je bio prisutan znatan broj njihovih nekadašnjih sugrađana, omogućavala im je da veze sa zavičajem održe intenzivnim. Na kraju njihovog životnog puta, rodni grad i mjesta njegove sakralne topografije gotovo obavezno su se nalazili u odnosnim posljednjim izjavama

[1] Ime Dimitar se u Baru bilježi u latinskim i italijanskim verzijama u srednjovjekovnim dokumentima. Crkva sv. Dimitrija (Mitra) u utvrđenju Nehaj u Spiču, pokrivena kamenim pločama, sa ostacima živopisa i službom obiju vjeroispovijesti, potiče iz XIV v. U tom se kraju ime njenog patrona nalazi u izvedenom obliku Mitar, a shodno se bilježi nalazi i u nekim srednjovjekovnim varijantama u Baru: *Mitrio Nati*, XIII-XIV st.; *domino Mitrio de Antibaro*, 1421. g. R. Novaković navodi da su svi doseljenici u Spič „za vrijeme mletačke vladavine primili za slavu Sv. Mitra, zaštitnika Nehaja i Spiča“. U Dubrovniku se u XV st. ime Dimitar izjednačavalo s imenom Dominik (Savo Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, Perast, NIP „Gospa od Škrpjela“, 2014, str. 548, 651; Rade Novaković, *Spič (Hospicium) – Nehaj/Sutomore/Čanj : istorijski i etnografski prilozi*, Beograd, Alter, 1997, str. 120, 182, 190-192; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 9: *Osobna imena*, Zagreb – Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2018, str. 45).

[2] Od 1325. do 1453. g. u Dubrovniku se po broju doseljenih duhovnika, zabilježenih u izvorima, Baru približava Drivast sa 24, iz Novog Brda, gdje je bila najveća dubrovačka kolonija, bilo ih je 21; iz Ulcinja je bilo njih 16, iz Kotora 11, a iz Zadra i Splita po 7 (Dušanka Dinić-Knežević, „Stanovništvo srednjovekovnog Dubrovnika – etnički sastav“, *Istorijski časopis*, knj. XLII-XLIII, Beograd, 1995-1996, str. 44).

volja. Izjava posljednje volje don Dimitra značajno je istorijsko svjedočanstvo zbog toga što, iako relativno kratka i u dosta lošem stanju očuvanosti i čitljivosti, ukazuje na niz podataka koji rasvjetljavaju više društvenih aspekata, crkvenih, vjerskih, onomastičkih, toponomastičkih i topografskih pojedinosti barskog srednjovjekovlja. Na nju se zatim nadovezuju isprave iz istog razdoblja kao oblici komunikacije i veza duhovnih i svjetovnih osoba koje ta saznanja produbljuju.

Proglašenje testamenta don Dimitra Segeta 1414. godine

Segetova oporuka je proglašena u Dubrovniku, kako je navedeno, pretposljednjeg dana maja 1414. godine, pred plemenitim g. Klementom Bodaçom (*de Bodazia*),[3] časnim knezom Komune, i svještenicima Marinom Maksijem (*de Macxi*)[4] i Antunom Popkovićem, koji su pod zakletvom po-

[3] Klement Franov Bodaça (oko 1355 – oko 1430), koji je bio trgovac u Veneciji 1396/97, poslan je 1413. g. na Korčulu, Hvar i Brač sa zadatkom da tamo istakne zastavu ugarskog kralja i nagovori lokalno stanovništvo da prizna dubrovačku vlast. Njegov brat, franjevac Marin Franov (rođen oko 1353), gvardijan u Bosni, bio je poklisar kod kralja Ladislava Napuljskog u Zadru povodom njegove krunidbe za hrvatsko-ugarskog kralja 1403. g. Od 1411. do 1429. g. Klement je osam puta (1411, 1414, 1417, 1420, 1423, 1426. i 1429) bio dubrovački knez. Ženio se više puta; prvi put oko 1380. djevojkom iz roda Crieva, oko 1400. dobio je sina s građankom, a negdje u to vrijeme oženio se djevojkom iz roda Binçola. Stekao je posjede u Točioniku (1399), Mikulićima (1419) i Komajima (1427). Plemićki ogranak kojem je pripadao izumro je smrću Klementove žene Bone Binçola 1452. g., a građanski ogranak, koji je poticao od Klementovog vanbračnog sina Paskoja (rođenog oko 1400), ugasio krajem prve četvrti XVI st. (oko 1521. g.) (Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 2, *Vlasteoski rodovi (A – L)*, Zagreb – Dubrovnik: Zagreb – Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012, str. 81, 82).

[4] Pominje se i u vezi sa preuzetom obavezom barskog kanonika Dominika *Curiaçe*, 1401. g. Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DADU), *Diversa cancellariae* (dalje: DC), sv. 33, f. 198v. Snimci citiranih dokumenata iz DADU ustupljeni su mi ljubaznošću prof. dr. sc. Nelle Lonze, na čemu joj, kao i na kolaciji priloženih isprava *Testamenta notariae* (dalje: TN) sv. 9, ff. 223r-223v i *Diversa notariae* (dalje: DN) 12, ff. 288r-288v te na vrijednim sugestijama, najljepše zahvaljujem.

svjedočili da je sveštenik *Dimitrius Seget de Antibaro* pri zdravoj pameti sastavio svoju izjavu posljednje volje. Don *Demitre* Seget je izjavu utanačio i sačinio 26. maja 1414. u Dubrovniku, svjestan i dobrog sjećanja, ostavljajući najprije pobožni legat od tri groša dubrovačkoj katedrali sv. Marije Velike, za desetine i prvine. Potom je, misleći na zavičajni grad, ostavio tamošnjoj katedralnoj crkvi sv. Đura („*Sancto Gorgi*“) legat od osam groša, takođe za desetine i prvine.[5] Za nesvjesno počinjeno zlo ostavio je zavještanje od 12 groša.

Narednom testamentarnom odredbom, kojom don Dimitar ostavlja legat istoimenom svešteniku, saznaje se da mu je odnosni duhovnik bio rođak (sestrić). Ostavilac mu zavješta polje koje je po svoj prilici korišteno za dobijanje soli („*lo campo di Salino*“), a koje je prethodno pripadalo barskom plemiću Peru (*Piero*) Paschiju. Seget istoimenom rođaku i svešteniku (*don Dimitre*) ostavlja još i vinograd („*la vigna de Spilati*“), smješten vjerovatno u blizini lokaliteta Spilice

[5] *Knjiga Nemijina* određuje da u Božji dom pripadaju prvine naroda i levitska desetina desetine: „I da donosimo prvine od zemlje svoje i prvine od svakoga roda od svakoga drveta od godine do godine u dom Gospodnji;” (Nem. 10. 35.); „I prvence od sinova svojih i stoke svoje, kako piše u zakonu, i prvence od goveda svojih i od ovaca svojih da donosimo u dom Boga svojega sveštenicima koji služe u domu Boga našega” (Nem. 10. 36.); „I prvine tijesta svojega i prinose svoje i rod od svijeh drveta, vino i ulje da donosimo sveštenicima u klijeti doma Boga svojega, i Levitima desetak od zemlje svoje, i Leviti da uzimaju desetak po svijem mjestima gdje uzradimo” (Nem. 10. 37.); „I da bude sveštenik sin Aronov s Levitima kad Leviti uzimaju desetak, i da Leviti donose desetak od desetka u dom Boga našega, u klijeti, u spreme njegove.” (Nem. 10. 38.) Desetina se uglavnom smatra desetim dijelom prihoda vjernika koji se daje lokalnoj crkvi (Božjoj „kući”, shodno *Knjizi proroka Malahije*), za podržavanje njenog djelovanja preko Božjih slugu i za druge izdatke nje i njene zajednice. „Donesite sve desetke u spreme da bude hrane u mojoj kući, i okušajte me u tom, veli Gospod nad vojskama, hoću li vam otvoriti ustave nebeske i izliti blagoslov na vas da vam bude dosta.” (Mal. 3.10.) (Ervin Budiselić, Uloga i mjesto desetine u kontekstu kršćanskog davanja: prvi dio“, *Kairos : evanđeoski teološki časopis*, god. VIII, br. 2, Zagreb 2014, str. 176-177, 185). Citati su preuzeti iz: *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, preveo Stari zavjet Đ. Daničić, Novi zavjet preveo Vuk Stef. Karadžić. Novo izdanje u kome su pobilježena jednaka mjesta. Beograd, Britansko i inostrano biblijsko društvo, 1989, str. 403, 706.

(„brežuljak pod pećinom *Spile*“), odnosno iza Brbota, iznad Starog grada Bara. Zavještalac primaocu legata namjenjuje i njegove plodove, prihode i pripadnosti, što je vjerovatno isto prethodno pripadalo Peru Paschiju, kao i navedeno solilo.

Don Demetar Seget zatim navodi još jednu nasljednicu, Ljubu, koja mu je vjerovatno bila sluškinja. Njoj ostavlja svoju kuću, vrt, sva stabla maslina i polja. Potom posebno ističe da Ljubi ostavlja i jedan vinograd „*de Prodamoss*“, s tim da je obavezna svake godine prirediti klericima zborne crkve sv. Marije ručak u sjećanje na njegovo preminuće („*per lo mio obito*“). Nadalje je ovo zavještanje uslovljeno eventualnošću Ljubine smrti, no izvjesno je da su klerici barske kolegijalne crkve sv. Marije koja se nalazila izvan gradskih zidina bili obavezni održati određen broj misa godišnje za dušu ostavitelja.[6]

Sasvim je izvjesno da je Ljuba, koja se kasnije pominje kao Ljubisava, bila zatim neko vrijeme sluškinja kod Segetovog nasljednika i nećaka don Dimitra Dobrića, koji joj 13. aprila 1456. ostavlja testamentarni legat.[7] Možda je Dobrić prihvatio i kućnu pomoćnicu ostavitelja.

Na narednoj stranici testamentarnog zapisa, koja je na odnosnom mjestu jako oštećena, raspozanje se prezime *Modrocur*, pa je očito pripadnik toga roda, među još nekoliko osoba, imao značajnu ulogu u Segetovom životu.[8] Don Dimitar je zatim odredio epitrope svoje oporuke; bili su to pripadnik plemićkog roda *Curiazi*, don Andrija Žare, ostaviteljev nećak *domino Dimitrio* i *Zohane Comar* iz Bara.

Testament završava uobičajenom notarskom formulacijom o njegovoj nepovredivosti svjedočanstvima drugih.[9]

---

[6] DADU, TN, sv. 9, f. 223r.

[7] DADU, TN sv. 16, f. 27v.

[8] DADU, TN sv. 9, f. 223v.

[9] „*Hoc autem testamentum nullo testimonio rumpi possit.*“

Horizonti srednjovjekovlja: sakralni prostori i staleška prožimanja

U testamentu don Dimitra Segeta pomenute su zavičajne crkvene ustanove koje su najznačajniji sakralni prostori barskog srednjega i ranoga novog vijeka; zborna crkva sv. Marije izvan gradskih zidina preuzeće funkciju katedrale potkraj XVI i početkom XVII st. Barska katedrala sv. Đura se, koliko je na osnovu razmatranih izvora poznato, u tom izvoru jedini put pominje u kontekstu desetina i prvina, dok je koleđata sv. Marije navođena u zavještanjima tog razdoblja sa svojim klericima i drugim duhovnicima. Približno u to vrijeme, 29. aprila 1412, ostaviteljev sestrić i nasljednik don Dimitar Nikolin bio je „*presbyter canonicatus Ecclesie Sancte Marie Antibarensis*,“[10] dok je jedan od imenovanih epitropa, don Andrija Žare, možda bio katedralni kanonik.[11]

Barska katedrala sv. Đura se bilježi u nekoliko sačuvanih izjava posljednjih volja krajem XIV i početkom XV st. Testament Maruše, žene Lukše *de Benvignuta* objelodanjen je 17. jula 1391. u Dubrovniku: *Marussa uxor de Luxa de Benuegnuta*, ističući 15. jula 1391. da posljednju izjavu volje daje zdrave svjesti i volje, odredila je da sve njene i porodične („*e de famila*”) *tavaje*, kao pokrovi, pripadnu oltarnoj menzi sv. Đura u Baru („*ala tavola de Sancto Georgio de Antivaro*”). Zavještanje katedrali sugeriše vezanost za zavičajni grad. U Marušinom testamentu pomenut je prezviter Dominik („*Dominico Curiace d'Antivaro*”).[12] „*Testamentum Maro filie quondam Andree*

[10] „*Demetrius Nicolay*, *presbyter canonicatus Ecclesie Sancte Marie Antibarensis*“ bio je 29. aprila 1412. prokurator Blaža, opata benediktinskog samostana sv. Marije na Mljetu, dubrovačke dijeceze. *Camera Apostolica (1302-1732)*(Annatae, Introitus et exitus, Obligationes pro communibus servitiis, Obligationes et solutiones – Additamenta: (1302-1732), Svezak 2, Priredili Josip Barbarić, Jozo Ivanović, Josip Kolanović, Andrija Lukinović, Jasna Marković, Stjepan Razum; Monumenta Croatica Vaticana 2, Croatica Christiana – Fontes 13, Zagreb – Rim, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski državni arhiv, Kršćanska sadašnjost, Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, 2001, str. 716).

[11] S. Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, str. 695, 793.

[12] DADU, TN, sv. 7, 4, ff. 213r-213v; Savo Marković, „Baranke u Dubrovniku : matična komuna u izjavama njihove posljednje volje (XIV. – XV. stoljeće)“, *Povijesni prilozi*, god. 32, br. 46, Zagreb 2014, str. 14-15.

Curiace" sastavljen je u Baru 15. maja 1377., u potrebnu javnu formu redigovali su ga 12. april 1394. barski zakleti sudija *Gabriel Baçan* i auditor Petar Žare - a otvoren je u Dubrovniku 16. oktobra 1394. Ostaviteljka Mara, kći Andrije *Curiaçe*, njime ponajprije određuje gdje želi da bude sahranjena: „*eligo meum cimiterium in cimiterio Sancti Georgii*".[13] Zbog skučenosti glavnog gradskog sakralnog prostora na litici, važno je istaknuti da su drevna hrišćanska groblja, po Cvitu Fiskoviću, uistinu bila nalik atrijima, ili barem trijemovima.[14] U pravilu srednjovjekovnog graditeljstva bilo je da se oslanjaju uz crkvu, pa je to usvojeno i za posebne grobišne trijemove u upotrebi upravo u XIV v.[15] *Johannes de Nalle* bio je između 1394. i 1402. g. „*chanonicus ecclesie sancti Georgii Anthibarensis*", povjerenik barskog nadbiskupa, kanonika, kaptola, i zakleti notar.[16] Barski kanonik i zatim mljetski opat *Andreas de Zare* je u testamentu od 30. decembra 1421. ostavio *„a Sancto Georgi de Antivari cathedral ecclesia"* 5 perpera, a istoj katedrali *San Giorgi* jedan srebrni kalež *„infornido con li corporali"* i *„uno paramento fornido de seta".* Njenim kanonicima namijenio je jedan vinograd smješten u Tombi („*una vigna posta a Thomba*"), zemljišnu parcelu sa suhomeđom smještenu „*in Gaycurpo*", jednu takođe ograđenu međom „*posta in Zopiala*", i veliku maslinu pored „*fiume de Spinoza"*, s tim da mole Boga za njegovu i duše njegovih mrtvih.[17]

---

[13] DADU, TN, sv. 8, ff. 59v-60r. S. Marković, „Baranke u Dubrovniku : matična komuna u izjavama njihove posljednje volje (XIV. – XV. stoljeće)", str. 17-19, 38.

[14] Igor Fisković, „Srednjovjekovna skulptura u samostanu Male braće", *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Analecta Croatica Christiana, Gl. ur. Josip Turčinović, Zagreb – Dubrovnik, Kršćanska sadašnjost i Samostan Male braće u Dubrovniku, 1985, str. 466.

[15] I. Fisković, „Srednjovjekovna skulptura u samostanu Male braće", str. 466.

[16] Savo Marković, „*Per dischargo della consciencia*": testamentarni odrazi medievalnog imaginarija barskog patricijskog roda Natalis (Nalis)', *Acta Histriae*, Letnik 22, številka 3, Koper 2014, str. 513-516.

[17] DADU, TN, sv. 11, ff. 61v-62r.; Savo Marković, „Žare, Natalis, Dalmas: tri testamenta barskih patricija u Dubrovniku (XV-XVI v.)", *Arhivski zapisi*, Časopis za arhivsku teoriju i praksu, god. XX/2013, br. 2, Cetinje 2014, str. 35-36, 39.

Zborna crkva sv. Marije[18] *extra muros*, koliko je poznato, najranije se pominje 9. februara 1333. u testamentu sveštenika Marka Stanopolija, klerika *sancte Marie de Antibaro.* On je sabraći, klericima crkve sv. Marije, ostavio kuću pored njihove kuće („*relinco clericis domum iuxta eos*"), s obavezom da svake nedjelje služe službu u slavu sv. Marije. Kuću nisu mogli otuđiti, a mogao ju je, ako je želio, doživotno držati njegov nećak Marin, ali da im plaća 30 groša godišnje. Od 150 perpera koje mu je imao dati nećak Marin za drugi dio vinograda i maslina, Stanopoli je zavještao 50 perpera za radove u crkvi sv. Marije. Klericima te crkve ostavio je i 10 perpera za desetinu od vina; svakom svešteniku iste crkve po 6, a klericima po 4 dinara.[19] U testamentu Jurice Marinčeva, kovača u Dubrovniku, po svoj prilici iz Bara (gdje je osim vinograda, vrta, maslina, drugog zemljišta – „*altri tereni*", posjedovao i dvije kuće), sastavljenom 12. marta 1427., a otvorenom 9. aprila iste godine, crkva sv. Marije u Baru se pominje nekoliko puta. Odredio je da se za njegovu dušu prirede tri ručka kod sveštenika sv. Marije u Baru („*chel me se dia a fare tre desinari alli prevedi di Santa Maria in Antivari*"). Za uređenje, odnosno popravku iste crkve, ostavio je legat od 5 perpera („*Lasso per conçamento di Santa Maria in Antivari yperperi cinque.*").[20]

Pored značajnih gradskih svetilišta, u testamentu don Dimitra Segeta pominje se nekoliko izdanaka plemićkog staleža u Baru, što bi moglo ukazivati i na njegovu pripadnost građanskom ili višem društvenom sloju. Najprije, indikativno je da je stekao dva posjeda, solilo i vinograd, od pripadnika patricijskog roda *Paschi* (Pasquali). Rod Pasquali se pominje

[18] U vezi sa marijanskim kultom možda je i barski izvangradski toponim Marijal.

[19] Risto Kovijanić, „Barski maslinjaci XIV vijeka", *Istoriski zapisi*, god. XI, knj. XIV, br. 1-2, Cetinje 1958, str. 319-320. O crkvi sv. Marije izvan gradskih zidina u Baru v. detaljno u: Savo Marković, „Zavještanje crkve sv. Marije *extra muros*: prilog proučavanju sakralnog nasljeđa Bara", *Matica*, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, god. XVI, br. 63, Cetinje – Podgorica, 2015, str. 409-444.

[20] DADU, TN, sv. 11, f. 156v.

u istorijskim izvorima u razdoblju XV-XVII st. Zanimljivo je da se u XV st. uz jednog člana roda *Paschi* pominje Marin *Curiace*, koji se mogao naći u Segetovom testamentu.[21] Otac toga *Paschi*-ja, Niko, možda je bio brat Pera *Paschi*-ja. Nikola

[21] *Marinus de Pasche de Nico* bio je jedan od učesnika apelativnog postupka vođenog 1435. g. u Dubrovniku, u kojem je bio na strani sugrađanina Marina Curiace. Spor koji su pokrenuli protiv pripadnika roda Nale i njegovog prokuratora iz roda Brizi su, međutim, izgubili; „(...) *intra Ser Zomo de Todro nomine et vice e come procurador de Nicola de Marin de Nale domandatore, e Marino de Pasche de Nicho et Marino Curiace, defenditori per subtration de caxa. Et la sententia* (...) *dela qual i detti Marin de Nicho e Marin Curiace se appelorno al nostro rezimento segondo voleno li ordeni vostri* (...) *tanto de li statuti et instrumento de vendita* (...) *approvemo* (...) *la dita sententia data per li detti vostri zudexi in favor del procurator de Nicola Marin de Nale vostro e nostro citadino e contra Marin de Nico e Marin Churiace per la subtration de le possessione a lor vendute per la sorella e nepote del ditto Nicola Marin de Nale esser datta justa*“ – „*e mal appellata per li ditti Marin de Nico e Marin Curiace* (...)“. DADU, *Littere e commissiones Levantis* (dalje: LCLev), sv. 11, f. 245v (21/28. mart – 3. jun 1435).

U apelativnom postupku žalioca *Ser Minze de Vanno* završenom 14. aprila 1440. u Dubrovniku jedan od predstavnika barske komune bio je *Ser Marin de Pasch.*; „*Ser Zohanne olim padre del deto Ser Minzo* (...) *per una parte, et Ser Marin de Pasche et Ser Marino de Sergio Rugi procuradori del Comun di Antivaro* (...)“. DADU, LCLev, sv. 12, f. 177r (14. april 1440).

Apelativni postupak vođen je u Dubrovniku od jula do 11. oktobra 1443. „*tra Ser Marino de Nicho domandando da una parte, et Ser Dominicho de Pascho de Nicho, nepote del deto Ser Marino, deffendandosse* (...)“. Marin je i ovaj spor izgubio. DADU, LCLev, sv. 13, f. 131r.

Sporenje se, apelacijom pokrenutom u Dubrovniku, odvija i novembra 1443., opet loše po Marina: „ *(...) processo tra Ser Marino de Nicho dimandando da una parte, et donna Catarina, relicta de Pascho de Nicho olim fradello del deto Ser Marino, deffendandosse* (...)“. DADU, LCLev, sv. 13, f. 132r. (27. novembar 1443).

Vjerovatno je kao i njegov otac Nikola, isti *Marinza de Pasco* 1450. g. bio predstavnik *capitula* Barana pred Senatom u Veneciji. Kasnije je iz roda Pasquali poznat *Askanije de Pasha*, koji je zabilježen 15. jula 1485 (Đurđe Bošković, *Stari Bar*, Beograd, Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, 1962, str. 269; Oliver Jens Schmitt, *Das venezianische Albanien (1392-1479)*, München, Südost-Institut, R. Oldenbourg Verlag, 2001, s. 470; Bogumil Hrabak, „Privreda Bara u XIV i XV veku“, *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja* : *zbornik radova sa okruglog stola Istorijskog instituta*, 3. Podgorica: Istorijski institut RCG, 1999, str. 175).

(„*Nobiles viri Nicolaus de Pasiquo* ...“), jedan od oratora barske komune u Veneciji 1406. g., umro je prije oktobra 1436.[22]

Među ostalima, Seget pominje i pripadnika roda *Modrocur*. Izdanci ovog roda, koji su imali značajnih rodbinskih veza s dubrovačkom vlastelom, bilježe se u razdoblju XIII-XV st.[23] *Mence de Modrocur*, koji se pominje u izvorima iz 1372. i 1388. g., istovjetan je s Dominikom *Modrocur*, odnosno *Madroceria*: „*Testamentum Maro filie quondam Andree Curiace*" sačinjen je u Baru još 15. maja 1377., pred sudijom Marinom Žare i auditorom Dominikom *Madroceria*.[24] Prema pismu koje šalju „*Judices, consiliarii et comunitas Antibari*“, dat je „*sacramentum Vele uxori dicti Dominici et eius matri*“ da će im se neki dug vratiti.[25] Ne bi se moglo isključiti da je istom rodu pripadala i Stana (Stanula) *filia quondam Luca Mortichiul de Antibaro*, *reclusa* u najstarijem ženskom dubrovačkom benediktinskom samostanu Sv. Šimuna u vremenu 1401/17. g.[26]

Takođe, jedan od epitropa don Dimitrovog testamenta bio je pripadnik roda *Curiace* (*Curiazi*). Možda je to bio takođe sveštenik, barski kanonik Dominik[27] (kasnije pomenut u testamentu don Andrije Žare), ili pomenuti ugledni građanin Marin?[28]

---

[22] Risto Kovijanić, „Bar i Barani u Kotorskim spomenicima prve polovine XV vijeka", *Istorijski zapisi*, god. XXVII, knj. XXXI, 1-2, Titograd 1974, str. 137.

[23] Prezime je evidentirano u varijantama *Modrocul* (1281.), *Modruculo* (1300.), *Modroculli* (1331.); *„Modrocuy de Antiuari"* (1348/49.); vjerovatno i kao *Mortichiul* (1400.) (S. Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, str. 648-649).

[24] S. Marković, „Baranke u Dubrovniku: Matična komuna u izjavama njihove posljednje volje (XIV. – XV. stoljeće)“, str. 17-18.

[25] Ibid., str. 18.

[26] DADU, DN, sv. 33?, f. 208r (1401.); DN, sv. 12, f. 190r (6. oktobar 1417.); DN, sv. 12, f. 191v (25. oktobar 1417.).

[27] S. Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, str. 672. *Don Dominichus Curiaçe chanonichus Antibarensis* se februara 1401. obavezao da će otići na rimsku curiju radi bračne dispenzacije Dubrovčanina Marina *de Gondulla*. DADU, DC, sv. 33, f. 198v (1401.).

[28] Opširnije u: Savo Marković, „Prilog proučavanju srednjovjekovne leksike, epigrafike i socijalne morfologije Bara: *case study Cyriacus*“, *Istorijski zapisi*, god. LXXXVI, br. 3-4, Podgorica 2013, str. 137-157.

Sljedeći imenovani epitrop bio je don Andrija Žare, koji je prebivao u Dubrovniku. „*Domino Andrea de Zaro de Antibaro*“, koliko je poznato, najranije se u izvorima pominje 7. januara 1405., kada dvojica Dubrovčana iz roda Gondola, epitropi jednog testamenta, uzimaju od njega 100 zlatnih dukata na ime duga koji je „*Dumicha Tripo de dicta civitatis Antibari, ciuius Ragusij*“, imao prema testamentarnim nasljednicima. Bilježi se zatim u ispravama iz vremena 1411/16. g. Kako je bio običaj da duhovnik koji ulazi u monaški red sastavi oporuku, njegova testamentarna isprava je proglašena 12. januara 1422.[29] Kao opat, poznato je da je 1422. g. primio za svoj samostan jedan primjerak vrlo popularnog djela *Legenda aurea*,[30] hagiografsku zbirku Jakova de Voragine. Kao mljetski benediktinski opat Žare se u izvorima pominje do 1448. g.[31] U pomenutom testamentu, „*don Andrea de Zare canonico de Antivari*“ ostavlja legate stolnim crkvama gradova za koje je posebno bio vezan; dubrovačkoj katedrali sv. Marije tri perpera, a „*Sancto Georgi de Antivari cathedral ecclesia*“ pet perpera i ostale već navedene legate.[32] Takođe, 10 perpera

[29] S. Marković, „Žare, Natalis, Dalmas: tri testamenta barskih patricija u Dubrovniku (XV-XVI v.)“, str. 35.

[30] DADU, DN, serija 26, sv. 13, f. 235r-v. „Dva rukopisa, oba iz prve polovice 14. stoljeća, čuvaju se u knjižnici samostana Sv. Dominika u Dubrovniku.“ „Sredinom 15. stoljeća rukopis je u svojoj knjižnici imao i kanonik Mato Georgio *(Testamenta notariae*, sv. 15, 127r-128r). Svoju je knjigu Ivan Andrijin Volço 1471. ostavio crkvi Sv. Stjepana (*Testamenta notariae*, sv. 20, f. 169v).“ (Nella Lonza, „Crkvica i pustinjački stan na Sv. Orsuli u kasnom srednjem vijeku“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 57, Dubrovnik 2019, str. 41).

[31] S. Marković, „Žare, Natalis, Dalmas: tri testamenta barskih patricija u Dubrovniku (XV-XVI v.)“, str. 35.

[32] Kanonici katedrale sv. Đura bili su obavezni da mole Boga za ostaviočevu dušu i za duše njegovih preminulih. Andrija Žare je ostavio legat i kanonicima drugog barskog, manjeg kolegija; onog crkve sv. Petra. „*Alli canonici di Sancto Piero d'Antivari*“, takođe s uslovom da mole Boga za duše preminulih Žaretića, ostavio je teren u planini, „*chiamado Grisas*“ [testamentom od 18. maja 1382., sačinjenim u Dubrovniku, Baranka Mara, udajom *de Zauliego*, zavještala je jedan komad zemljišta „*ad Antivaro alla Chiessa*“ Slavi (*Slave*), ženi oca „*de Zari et alu herede suo*“: S. Marković, „Baranke u Dubrovniku: Matična komuna u izjavama njihove

posljednje volje (XIV. – XV. stoljeće)“, str. 11], koji se graniči s Gradinom, zatim polje u Bualu, masline „*de Zgera*“ (alio loco: *Congera*), kao i (odnosni) teren s njegovim pripadnostima.

Marinu, sinu „*di ser Andrea di Zare*“ ostavlja zemljište u planini „*con la Selita*“ (ili: *Sclita*), kao i teren *Borchina* sa svim njegovim pravima i pripadnostima. Gospodinu Zuanu *di Pichicho* iz Bara, trgovcu srebrom koji je tada bio stanovnik Srebrenice u Bosni, zbog duga od 200 dukata don Andrija je ostavio svoju kuću u Baru s vrtovima, kapelom i narandžama, sa svim njihovim pravima i pripadnostima. G. Ivanu je također ostavio terene koji su se nalazili „*sotto Zucha Negra*“ (Čukurjela? Crni Kršs, Zupci?), kao i posjed „*di Bortaiso*“ (danas: Burtaiši), a i za sve svoje ostale posjede koji se nalaze u Baru ili u njegovom distriktu izjavljuje da želi da mu pripadnu, zbog navedenog duga.

Testator Žare, također zbog duga ostavlja Ivanu *di Pichicho* i pokretnosti koje ima u kući u Dubrovniku. Povjeriocu *di Pichicho*-u, trgovcu koji je između 1417. i 1436. g. boravio i u Zvorniku, Žare je ostavio i sve svoje knjige („*tutti li miei libri*“), osim malu misnu knjigu. Don Andrijin „*messaleto*“ prethodno je pripadao biskupu Mrkana (dubrovačkom dominikancu Jakovu Norvegiju, mrkanskom biskupu od 1391. do 1416. g., ili možda trebinjskom pripadniku istog reda, Ivan Muzariću, biskupu Mrkana od 1417.?). Ovu rukopisnu knjigu don Andrija ostavlja svojem sadrugu *don Zuanne*-u (!), uz jednu skrinjicu od orahovine i pet perpera za mise sv. Grgura. Pomenutom „*ser Zuan di Pichicho*“ ostavljeni su i svi sanduci koji su bili u pomenutoj oporučiteljevoj kući i drugi kućni pribor koji se nalazi u Dubrovniku i Župi dubrovačkoj („*Breno*“). Žare je posebno odredio da dvije dubrovačke kuće, „*poste in lo sextiero di San Piero*“, koje su pripadale *Smalotiça*-ma, a koje je kupio i opremio novcem pomenutog Ivana *di Pichicho*, istome i pripadnu. Izjavio je i da je ranije kupio dva vinograda u Župi dubrovačkoj, u Srebrenom, i jednu kuću „*di muro*“ od tutora i epitropa nasljednika g. Nika *di Martinus*-a, kao i vinograd „*da ser Michel di Martinus*“, što također ostavlja *ser Zuanne*-u.

Ostavilac dalje izjavljuje da u svojim rukama, „*zoe in nostra casca*“, ima stvari pomenutoga Pichicha; srebro, dukate, groše i zaloge, kako i proizlazi iz sveske („*lo quaderno*“) koja se nalazi na navedenom sanduku. Sve to don Andrija ostavlja u ruke sadrugu *don Johanni*-ju (Menze?), jer je on u potpunosti upoznat sa svime, tako da može time upravljati i postupati kako odredi *ser Zuan.* Žare pri tom ističe da navedeni vinogradi još nisu otplaćeni i da želi da se isplate novcem koji se nalazi „*in comun*“, a ostalo „*che daga domini Johani della decta casca*“. Žare ostavlja u ruke *don Zuane*-a inventar s popisanim stvarima („*comprade del tempo passado*“), a *don Zuanne* zna da ima još stvari koje u njemu nisu navedene. „*Le letere delle rogatie*“ za srebro *ser Zuanne*-a uvučene su u svesku „*delli detti posti*“. Ostale pologe deponovane u Baru don Andrija ostavlja u ruke *don Zuanne*-a, odnosno klerika sv. Đura i sveštenika Domenega *Curiaç*-a.

opredjeljuje dubrovačkoj bratovštini sveštenika, a crkvi Sv. Stjepana u Dubrovniku određuje jedan kalež „*de argento infornido*“ i dva stara antifonara. Don Andrija Žare, nadalje, siromasima hospitala „*di San Stefano sopradicto*“ ostavlja dva perpera.[33] Sa ovom je crkvenom ustanovom u Dubrovniku bio povezan sljedeći Segetov epitrop, vjerovatno isti izvršitelj oporuke don Andrije Žare.

Takođe je među imenovanim komisarima oporuke i *Zohane* (Ivan) *Comar*, koji je možda bio sveštenik. Za pretpostaviti je da je imenovani izvršitelj testamenta Ivan *Comar* istovjetan sa Ivanom *Dominici*, koji se nekoliko dana kasnije bilježi u Dubrovniku u punomoćju sastavljenom po Segetovoj izjavi posljednje volje. Indikativno je da je 2. juna 1414. kao

Ukoliko bi se utvrdilo da bilo koja stvar *ser Zuanne*-u nedostaje, u odnosu na kuće, vinograde i učinjene izdatke, to bi trebalo isplatiti od zavještaočeve imovine. Kao epitropi testamenta don Andrije određeni su: „*madonna Mare di Zive di Bona e ser Andrea suo figlol*“, *ser* Mateo di Gradi i „*don Johanni d'Antivari nostro compagno*“.

Don Andrija je dodao i da želi da predstavka koju je dao sačiniti *Stefan de Volcigna* o kućama koje je kupio, shodno karti 27 *Knjige prodaja* opštinske kancelarije, po kojoj on ima Stjepanovo ovlašćenje, kako proizlazi iz notarskih zapisa od 20. decembra 1419., s istim punomoćjem važi i za *don Zuanne*-a iz Bara, koji u kući stanuje zajedno sa njim („*don Zuanne de Antivaro che sta con mi in casa.*“). Žare je na kraju naveo da želi da sva pismena iz notarijata i kancelarije i novčane iznose koje bi trebao da dobije od bilo koga, a u odnosu na koje nije već raspolagao, budu „*in liberta di don Johanni de Antibari*“ koji stanuje s njim u kući, da ih može poništiti, odbaciti, ovlastiti druge ili učiniti bilo što, kako u odnosu na zaloge, tako i u odnosu na bilo koju drugu stvar, kao zavještalac. Ibid., str. 33-40, 51-54.

Fra Andrea, aba Sv. Marije na Mljetu, naveden je 27. januara 1424. kao primalac legata i epitrop testamenta svoje rođake Jeluše Marinove *di Zare*, udate di *Tani* („*Ancora lasso a messe aba di Meleda fra Andrea mio cuxin che prega Dio per anima mia yperperi quindexe.*“). *Dona Mare de Francho Buffa* (navedena prezimenom 1432. g.) vjerovatno je ista *dona Mare de Francho* zabilježena 19. aprila 1426., koja je dobila presudu protiv sveštenika Andrije (*Andrea*) *de Zare*, koji se na nju žalio u apelativnom postupku sprovedenom u Dubrovniku. DADU, TN sv. 11, f. 98f.; DADU, LCLev, sv. 9, f. 106v (19. mart/19. april 1426.); LCLev, sv. 11, f. 39r (20. jun 1432.).

[33] S. Marković, „Žare, Natalis, Dalmas: tri testamenta barskih patricija u Dubrovniku (XV-XVI v.)“, str. 35.

jedan od imenovanih epitropa i komisara Segetove oporuke objavljene 30. maja 1414.[34] naveden *Johannes Dominici* iz Bara, koji je živio u Dubrovniku, pri čemu je istaknuto da on i drugi epitrop Žare, imenuju trećeg – don Dimitra Dobrića. Ukoliko možda nije riječ o pripadniku nekog drugog roda,[35] i ako je u testamentu naveden s nadimkom, to bi mogao biti isti don Ivan *Menze*, bilježen i kao sadrug don Andrije Žare, od januara 1422. opata benediktinskog manastira Sv. Marije na Mljetu.[36] Don *Dimitrio Radachovich* iz Bara, zasigurno blizak rođak poznatog zlatara Nikole, u testamentu je marta 1445. odredio: „*Fazo mey pitropi don Zoan de Antivari, capelano de Santo Stefano...*“.[37] Izjava posljednje volje *dom Zohanne de Menze de Giuro* iz Bara, sastavljena je u Dubrovniku 7. juna 1454. Na dan smrti, 28. avgusta 1454., *dom Johannes de Menze de Giuro* je ponovo naveden kao kapelan sv. Stjepana, u dubrovačkoj Pustijerni. U odnosu na brojna testamentarana zavještanja, zanimljivo je istaknuti da don Ivan *Menze* namjenjuje jednu paramentu, tekstilni liturgijski predmet koji ima kod kuće, crkvi i kanonicima sv. Marije izvan Bara, „tj. izvan zidina Bara“: „*Item lasso uno paramento mio el qual o in casa mia a Sancta Maria fora de Antivari, zoe fora delli muri di Antivari.*“ Sv. Marija se nalazila oko 70 koraka ispod zidina („*extra muros in Antibari*“). S obzirom da *Menze* njenim kanonicima („*alli canonici della dicta Sancta Maria*“) povjerava služenje obita na dane smrti („vječnog rođenja“) svojeg oca Đura i svoje majke, kao i rođake Dobrice („*a far obito al mio*

[34] „*Ibique boni viri presbiter Andreas di Zarre et presbiter Johannes Dominici de Antibaro, epitropi et fideles comissarii dompni presbiteri Dimitrii Seget de Antibaro defunti in civitate Ragusii ut per suum ultimum testamentum publicatum hic in Ragusio millesimo et indictione predictis, die penultimo maii plenarie contineri videbitur* (...).“ DADU, DN 12, f. 31v.

[35] Najprije bi se pomislilo na patricijski rod *Comis*, i grešku u prepisivanju isprave. Mihailo Menčetić *de Comi*, trgovac, iz Bara se preselio u Dubrovnik 1431. g. i stekao tamošnje građanstvo (Ruža Ćuk, „Trgovci iz zetskih gradova u Dubrovniku i srpskim zemljama u srednjem veku“, *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, str. 164, 165).

[36] S. Marković, „Žare, Natalis, Dalmas: tri testamenta barskih patricija u Dubrovniku (XV-XVI v.)“, str. 38-40, 53-54.

[37] DADU, TN, sv. 13, f. 211v.

padre et alla mia madre, et alla mia parente ha nome Dobersa"), moglo bi se zaključiti da je bio, lično i porodično, za tu crkvu posebno vezan.[38]

Segetov rođak i nasljednik don Dimitar Nikolin Dobrić, poživio je do u drugu polovinu XV st.: testament je sačinio u Dubrovniku 13. aprila 1456.[39] Na temelju tragova koje je o sebi ostavio, zavređuje posebnu studiju.

Toponimi i vlasnička topografija

Na osnovu toponima sadržanih u Segetovom testamentu i dokumentima koji se na njega nadovezuju, moguće je detektovati nekoliko slojeva vlasničke topografije, po svoj prilici ne previše udaljenih od urbanog jezgra. Među pomenutim titularima preovlađuju pripadnici plemićkog staleža, ali su prisutne i važne gradske crkvene institucije. Don Dimitar Seget ostavlja 1414. g. polje „*di Saline*" svojem nećaku don Dimitru Dobriću. To polje, koje se vjerovatno koristilo za dobijanje soli, prethodno je pripadalo Pieru Paschiju, izvjesno barskom plemiću. Sama priroda privredne djelanosti implicira da je odnosni mikrolokalitet bio smješten negdje u neposrednoj blizini morske obale. Već nekoliko godina kasnije - 1419. g. - don Dimitar Dobrić, s prebivalištem u Dubrovniku,[40] isti posjed ostavlja sestričinama Raduši, odnosno Danici, kćerkama svoje sestre Dome, za uvećanje njihovog miraza. Samo ako bi se dogodilo da ni jedna ni druga ne dožive perfektuiranje svojeg braka, posjed je imao pripasti njihovoj braći i njihovim nasljednicima.

[38] DADU, TN, sv. 15, f. 115v. Opširnije o njemu u: Savo Marković, „Barski patriciji *Menze* (Menče) – prilog poznavanju romansko-slovenske simbioze", *Istraživanja*, 25, Novi Sad 2014, str. 89-109.

[39] DADU, TN sv. 16, f. 27v.

[40] Don Dimitar Dobrić se u drugoj polovini druge decenije XV st. i kasnije često bilježi u dubrovačkim izvorima te je zasigurno taj grad bio središte njegovog javnog djelovanja. *Don Dimitrio de Antivaro* je 1429. g. u Dubrovniku nastupao kao punomoćnik jednog zlatara (*Knjige nekretnina dubrovačke općine (13-18. st.) / Libri domorum et terrenorum communis Ragusii deliberatis ad affictum (sæc. XIII-XVIII),* pripredili Irena Benyovsky Latin i Danko Zelić, Zagreb – Dubrovnik, Posebna izdanja Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, knj. 7/1, 2007, I, str. 203).

Još jednu nekretninu čiji je prethodni vlasnik bio pomenuti plemić Paschi sveštenik Seget 1414. ostavlja svojem nećaku Dobriću: vinograd „*de Spilati*“ i njegove plodove, prihode i pripadnosti. Lokalitet Spilice je lakše locirati na mapi socijalne topografije srednjovjekovnog Bara, jer o njemu govori nekoliko izvora i rano je primijećen u istoriografiji.[41] Sam aloglotski termin je grčkoga postanja, usvojen rimskim, odnosno dalmatoromanskim posredništvom (σπηλάιον).[42] Osim rodu Pasquali, odnosno Segetu, vinogradi „*de Spiliçe*“, u neposrednom zaleđu utvrđenog grada, pripadali su plemićkom rodu Pichicho. Kako je zabilježeno 29. decembra 1439., Mare pok. Nikše Pichicho je, shodno sačinjenom bračno-miraznom ugovoru, dobila u miraz i vinograd u Spilicama („*de Spiliçe*“).[43]

Don Demetar Seget je zavještao svoju kuću, vrt, sva stabla maslina i polja - vjerovatno svojoj sluškinji - Ljubi, kao i jedan vinograd „*de Prodamoss*“. Legat Ljubi je bio uslovljen obavezom godišnjeg ručka kod klerika sv. Marije izvan gradskih zidina. Ovaj barski lokalitet, izvjesno s vinogradima među maslinama, više se puta pominje u srednjovjekovnim izvorima. Tako Mare, žena Pale *de Zauliego* (Zaulego), Baranka udata u Dubrovniku, koja je svoj testament sačinila 18. maja 1382., određuje da njeno zemljište s jednim stablom masline, koje se nalazi „*a Prodameso*”, pripadne „*a Perve de Gubalelya*”.[44] Nikola Marinov *de Nale*, koji je svoj testament sačinio 1451. godine, takođe u Dubrovniku, pominje u njemu mlin za masline s kućicama i vinograd „*de Pradamos*“, koji će, ako izumru muški nasljednici njegovog sinovca, pripasti kanonicima katedrale sv. Đura, s tim da mole Boga za nji-

[41] Konstantin Jireček, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II. Posebna izdanja SANU, knj. CCCVI, Odeljenje društvenih nauka, Nova serija, knj. 42, Beograd 1962, str. 68.

[42] S. Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, str. 274.

[43] Istorijski Arhiv u Kotoru, Sudsko-notarski spisi VI, R. br. 2.544, str. 867-868 (29. decembar 1439.).

[44] DADU, TN, ser. 10. 1, sv. 7, f. 58v. S. Marković, „Baranke u Dubrovniku: Matična komuna u izjavama njihove posljednje volje (XIV. – XV. stoljeće)“, str. 12.

hove mrtve:[45] *„Et a Nicola de Zuanne mio nievo alora como e detto lasso lo molino dele olive cum le casete et la vigna de Pradamos,*[46] *et morando lui senza heredi maschii, voio siano delli canonici de San Zorzi de Antivari in perpetuo, che quelli serano alora che pregano Dio per nostri morti."*[47]

Punomoćje dvojice Segetovih epitropa don Dimitru Dobriću, njegovom trećem testamentarnom izvršitelju, Dubrovnik, 2. jun 1414.

„U Kristovo ime, amen." U godini od njegovog rođenja 1414., sedme indikcije, drugoga dana mjeseca juna, u Dubrovniku, u komunalnoj kancelariji, gdje su bili prisutni plemeniti g. Ludovik *de Gozzis*[48] u svojstvu zakletog sudije te

[45] DADU, TN, sv. 14, ff. 192r-194r.

[46] Možda bi se sa ovim lokalitetom mogao dovesti u vezu toponim *Perdazza*, koji se bilježi u izvorima iz XVI st. Zemljišni teren „*a' Perdazza*", „*di Perdazza*", u barskom polju, korišten i za sijanje, pominje se u oporuci Baranina don Ivana Župana iz 1570/72. g. Na njemu su u drugoj polovini XVI v., osim Župana, (su)vlasništvo imali rodovi Bazan, Boris, *Voluiza*, zatim *Crateo*, crkva sv. Stjepana i bratovština sv. Sakramenta i pripadnici drugih, neplemićkih slojeva društva. *Prdači*, u barskom polju, uz *Banjúl, Banjol,* vodu, u podnožju Glêre (zemlje pomiješane sa šljunkom), dalmatoromanski je toponomastički ostatak od lat. izvedenice na *–aceus* od *pratum* – livada (Savo Marković, „*Una chasa in la zitade de Antivari*": patricijski rod *Zupan* (Župan)', *Istorijski zapisi*, god. LXXXVII, br. 1-2, Podgorica 2014, str. 214-216; Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971; pretisak: JAZU, ČGP Delo, OOUR Globus, Izdavačka djelatnost – Zagreb, 1988, str. 569.; Idem, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III. Zagreb: JAZU, 1973; pretisak: JAZU, ČGP Delo, OOUR Globus, Izdavačka djelatnost – Zagreb, 1988, str. 29. Cfr. et *praedium* – poljoprivredno dobro koje je dodjeljivano na uživanje; poljsko imanje).

[47] S. Marković, „*Per dischargo della consciencia*", str. 531, 541.

[48] Vjerovatno Lujo (*Luisius*) Marinov (Pecorario-)Goçe (oko 1358. - oko 1437.), koji je bio poklisar kod Sandalja Hranića 1406. g. Zajedno s Džorom Nikolinim Palmota (oko 1365. -1441.) imenovan je 1417. g. za službenika koji će se brinuti za izradu Orlandovog stupa. Od 1406. do 1438. g. trinaest puta je bio dubrovački knez. Živio je u kući u seksteriju sv. Marije Velike, pored kuće vojvode Sandalja. Od Luja su se razvile dvije veće grane njegovih sinova Vitka i Jakova. Nije izgledno da je to mogao biti Lujo Klementov (oko 1390. – 1457.); njemu je u Trepči 1407. g. pobjegao rob, Tatarin. Bio je poklisar kod vojvode Stjepana 1446., odnosno

komune, g. Miho de Sorgo[49] i drugi svjedoci pozvani i ispitani po odnosnom pravnom poslu, našli su se i dvojica dobrih ljudi („*boni viri*“), sveštenici iz Bara nastanjeni u tom gradu.

Bili su to prezviteri Andrija *di Zarre* i Ivan *Dominici* (Menze; *Comar*?) iz Bara, epitropi i testamentarni povjerenici sveštenika g. Dimitra Segeta iz Bara koji je umro u gradu Dubrovniku, kako se iz njegove izjave posljednje volje objavljene upravo u Dubrovniku navedene godine i indikcije, a pretposljednjeg dana maja (30. maja 1414.) u potpunosti vidi i saznaje.

Zbog toga što duhovnici Žare i Menze koji su bili imenovani za oporučne komisare nisu željeli da se udaljavaju, odnosno odlaze iz grada Dubrovnika jer su u to vrijeme bili zauzeti svojim poslovima, na najbolji su način, koliko su mogli, primjerenim putem i formom, odredili i konstituisali prezvitera Dimitra Dobrića iz Bara, inače trećeg epitropa i komisara odnosnog testamenta, za zakonitog prokuratora, da sprovede, tj. potražuje i primi sve što se odnosi na pokretnosti i nekretnine navedenog pokojnog sveštenika Dimitra Segeta iz Bara.[50] Po svoj je prilici

---

hercega Stjepana 1455. g. Godine 1451. u Bobovcu sklapa savez s kraljem Stjepanom Tomašem protiv hercega Stjepana. Kralj im tom prigodom poklanja Vrsinje sa svim selima, te Dračevicu s Risnom i Novim. Četiri je puta bio dubrovački knez (1446/55). Imao je tri sina. Umro je od kuge. (Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 3, *Vlasteoski rodovi (M – Z)*. Zagreb – Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012, str. 102, 116).

[49] Miho Andrijin Sorgo (oko 1375. – 1421.), oženio se oko 1401. g. djevojkom iz roda Bona. Godine 1399. stekao je posjed u Smokovljanima. Dubrovački knez 1420. g., umro je u Livnu (N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Sv. 3, str. 262).

[50] „*In Christi nomine, Amen. Anno eiusdem nativitatis millesimo quadrigesimo quarto decimo, indictione septima, die secundo mensis junii. Ragusii. In cancellaria comunis presentibus nobilibus viris domino Lodovicho de Gozzis* (...) *judice jurato dicti comunis, Ser Michaele de Sorgo et aliis testibus at hoc vocatis et rogatis. Ibique boni viri presbiter Andreas di Zarre et presbiter Johannes Dominici de Antibaro, epitropi et fideles comissarii dompni presbiteri Dimitrii Seget de Antibaro defunti in civitate Ragusii ut per suum ultimum testamentum publicatum hic in Ragusio millesimo et indictione predictis, die penultimo maii plenarie contineri videbitur, non volentes se absentire a civitate pretacta Ragusii quia ad presens ocupati sunt sui peragendis, omni modo iuxta via et forma* (...).“ DADU, DN 12, f. 31v.

tim punomoćjem u odnosu na ostaviteljeve pokretnosti bilo dozvoljeno i prodati, odnosno otuđiti predmete do vrijednosti od 30 perpera, kako bi se njegovo tijelo časno sahranilo, kako je dolikovalo, te učiniti druge neophodne troškove.[51] Prokura završava shodnim notarskim formulama.

Nasljednička supstitucija Segetovog posjeda *Saline*

Don Dimitar iz Bara, stanovnik Dubrovnika („*Domnus Demetrius de Antibaro habitator Ragusio*"), sin pokojnoga Nikole Dobrića iz Bara („*filius quondam Nicolay Dobrich de Antibaro*"), na svaki je način pravnim i formalnim putem, što je bolje i djelotvornije učiniti mogao, a da se ništa ne može opozvati nezahvalnošću ili uvredom, 18. januara 1419. darovao svoje polje, odnosno jedan komad zemljišta smješten u Baru u mjestu zvanom Soline („*unum campum suum sive unam peciam terre posite Antibari in loco dicto Saline*"). To polje, odnosno peču zemlje, koje je rečenom don Dimitru pok. Nikole ostavio don Dimitar („*domnus Demitrius*") Seget izjavom svoje posljednje volje (26. maja 1414.), darovatelj daje i poklanja Raduši - kćerki Radaka i njegove žene Dome, a svoje sestre - nećakinji istog don Dimitra davaoca („*dat et donat Radusse filie Radath et filie Dome sue uxoris et nepti ipsium domni Demitrii donatoris*"), da ga posjeduje i njeni nasljednici i sljednici nasljeđuju, sa svim pravima i pripadnostima. Posjed koji je vjerovatno donosio značajan prihod bio je namijenjen uvećanju miraza navedene Raduše, njegove preferirane nećakinje (sestričine), ukoliko se njen brak perfektuira. Ukoliko se pak dogodi da isprošena Raduša umre prije nego što započne zajednički život sa mužem prelaskom u njegovu kuću, darovatelj je odredio da onda navedeni komad terena treba, slično za povećanje njenog miraza, pripasti Danici, sestri rečene Raduše („*sit et esse debeat Daniçe sororis dicte Radusse*") i kćerki pomenutih Radaka i Dome, njenim nasljednicima i sljednicima. Tako treba da bude

[51] „(...) *extant usque ad sumam yperperorum triginta per tracta in sepeliendo corpus suum honorifice ut debuit* (...)". DADU, DN 12, f. 32r.

ukoliko Danica bude živjela s mužem. Zaključenje bračno-miraznog sporazuma i odlazak k mužu mogli su, međutim, vremenski biti dosta razmaknuti. Udaja je bila uslov, jer se navedeni poklon davao za uvećanje miraza. Stoga, ukoliko se dogodi da Danica umre prije nego što bude odvedena k mužu i brak bude konzumiran („*Sed si, quod absit, et ipsa Daniça decederet ante quod iverit ad maritum*“), donirani je teren imao pripasti njihovoj braći i njihovim nasljednicima i sljednicima, sa svim pravima i pripadnostima, prihodima i izdacima, potraživanjima, upotrebom ili zapljenom koji se na njega na bilo koji način odnose.

Isprava, koja je kako je na margini navedeno, izdata, sačinjena je od sudije Orsata Zamagne[52] i svjedoka Ruska magistra Kristifora.

Navedenim odredbama nasljedničke supstitucije određeno je kada će posjed *Saline* pripasti jednoj pa drugoj Dobrićevoj sestričini, kao i što će se dogoditi s odnosnim nasljeđem ako im taj teren ne pripadne: utvrđeni su sljedeći nasljednici, u konkretnom slučaju muška djeca Dome i Radaka. Po svoj prilici gradsko solilo nije pripalo Dobrićevim sestrićima, jer je makar jedna od njegovih nećakinja poživjela. Trideset osam godina kasnije, aprila 1456., don Dimitar ostavlja testamentarni legat nećakinji Danici („*Daniza mia nepote*“), koja je dakle bila u životu, kada joj iz ljubavi zavješta 10 perpera.[53]

---

[52] Orsat Stjepanov Zamagno (oko 1355-1427.), šest puta je, između 1410. i 1424., bio dubrovački knez: 1410., 1413. (Žamanović), 1415., 1418., 1421. i 1424. g. Ženio se dva puta: prvi put oko 1385. vladikom iz roda Dersa, a oko 1404. iz roda Sorgo. Godine 1399. stekao je posjed u Ljubaču, a 1419. g. u Popovićima. Njegov nasljednik bio je sin Stjepan (N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Sv. 3, str. 344-346).

[53] „Anchora lasso a Daniza mia nepote, fiola dela mia sorella Dome de Antivaro iperperi 10 per amor. Anchora lasso in man de Gliubissava, fo mia servitiale, iperperi 11, che paga dove essa sa. Anchora lasso alla ditta Gliubissava soprascritta tutto quello se trovera in camara et in cusina et sotto palmento in ballator dove io habito al presente per conscientia del suo pagamento. Et che nessun delli mei epitropi ne altri non li possa contradir, ne cerchar raxon; possa far tuta soa volunta como della cossa propria.“ DADU, TN sv. 16, f. 27v.

Zaključak

Razmatrani izvori, ranije neobjavljeni dokumenti iz Državnog arhiva u Dubrovniku, donose značajne podatke o vezama i oblicima komunikacije duhovnih osoba iz Bara koje su početkom XV vijeka prebivale u tom gradu. Pored činjenice da su od treće decenije XIV i u prvoj polovini XV v. sveštenici i redovnici iz Bara bili najzastupljeniji duhovnici doseljeni u Dubrovnik, tragovi koje su u sačuvanim ispravama ostavili o sebi rasvjetljavaju mnoge društvene aspekte života u njihovom zavičaju. Ponajprije su takve poveznice proizilazile iz dobrih političkih i crkvenih odnosa dva grada u tom razdoblju. Kako se radilo o sveštenim licima, isprave koje o njima govore odražavaju religioznost, vjersko svakodnevlje, a preko nabožnih legata indiciraju za njih najvažnija mjesta domovinske sakralne topografije. Razvidna je i izrazita uzajamna povezanost iseljenih duhovnika, čiji je istaknut materijalni položaj iziskivao sređivanje imovinskih prilika *mortis causa* u rodnom gradu. Shodno navedenom, bilo je potrebno urediti pitanje nasljeđivanja duhovnih lica u krugu rodbine, a tu prije svega kao nasljednice i nasljednici bivaju određivana djeca sestara i braće ostavilaca. Pri tome, potankostima nasljedničke supstitucije nastojale su se preduprijediti sve okolnosti koje su mogle dovesti do budućeg imovinskog spora u porodici ili rodu. Međutim, prilikom raspodjele zaostavštine nije zaboravljana ni kućna posluga, što je svakako imalo značajnu komponentu lične privrženosti. Zabilježeni toponimi starijeg jezičkog postanja locirani unutar barskog distrikta nagovještavaju da se radilo o solidnijim posjedima, jer se vlasništvo nad njima vezuje i za najvažnije plemićke rodove komune. Otuda, pravne transakcije koje omogućavaju odnosne svojinske promjene doprinose rekognosciranju socijalne i vlasničke medievalne topografije. Konačno, analizom i kontekstualizovanjem odredbi o izvršenju i nasljeđivanju sprovedenim po izjavi posljednje volje jednog uglednog i imućnog duhovnika, čije je ugrobljavanje trebalo obaviti „*honorifice ut debuit*“, rasvijetljen je splet društvenih odnosa u životu kasnosrednjovjekovnog Bara.

Prilog 1. Testament don Dimitra Segeta iz Bara, 30. maj 1414. [DADU, TN sv. 9, ff. 223r-223v]

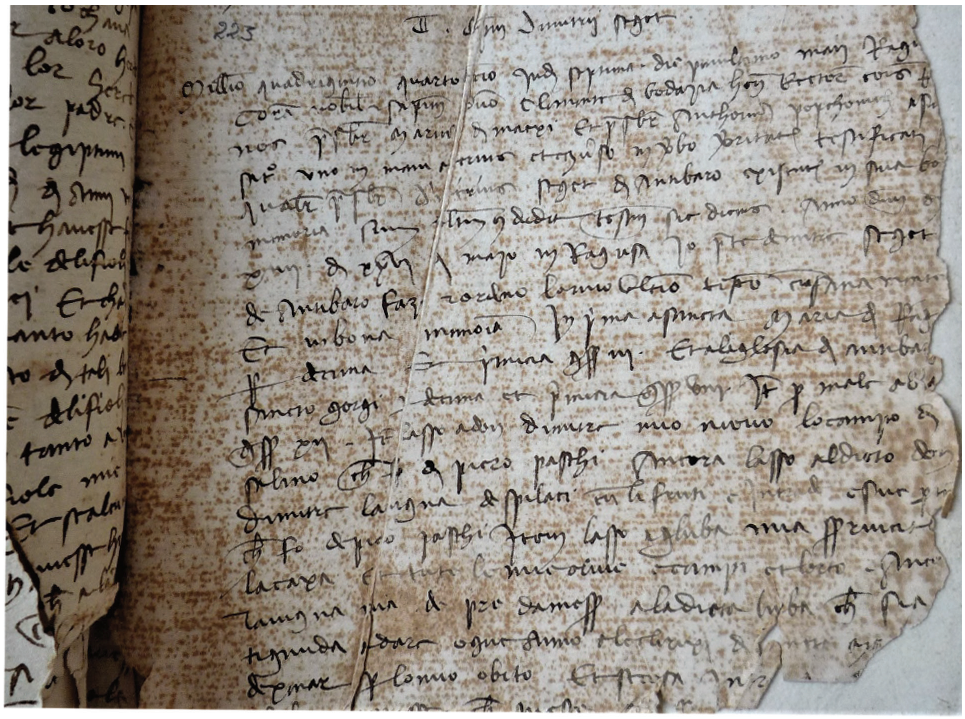

Testamentum domini Dimitrii Seget.

Millesimo quadrigesimo quarto decimo, indictio septima, die penultimo maii, Ragusii. Coram nobili et sapienti domino Clemente de Bodazia honorabili rectore comunis Ragusii nos presbiter Marinus de Macxi et presbiter Anthonius Popchovich a pr(...) sacramento uno in manu alterius et e converso in verbo veritatis testificti [sunt] qualiter presbiter Dimitrius Seget de Antibaro existente in sua bo[na] memoria suum ultimum condidit testamentum sic dicens Anno Domini M[CCCC] XIIII di XXVI di mazo in Ragusa. Io prete Demitre Seget de Antibaro fazo et ordino lo mio ultimo testamento cum sana mente et in bona memoria. In prima a Sancta Maria di Ragusi per decima et primicia grossi III. Et alla glesia di Antibar(...) Sancto Gorgi per decima et primicia grossi VIII. Item pro male ab[lato] grossi XII. Item lasso a don Dimitre mio nievo lo campo di Salino,

che fo di Piero Paschi. Ancora lasso al dicto don Dimitre la vigna de Spilati cum li fruti e l'intrade e sue per[tinencie?] che fo di Piero Paschi. Item lasso a Gluba mia sservici[ale] la caxa et tute le mie olive e campi et l'orto. Anc[he] la vigna una de Pre damoss [Prodamoss?] a la dicta Liyba, che sia tignuda a dare ogni anno a le clirixi di Sancta Ma[ria] dexinar per lo mio obito. Et se cosa (...) Gluba morisse che queste (...) lo dexinar a li clerici di Sancta Maria (...) soura el dexinar di prima (...) li diti clerici siano tegnuti anuatim (...) /f. 223v/ (...) (M)odrocur, (...). Lasso mei Epitropi (...) Curiazi, domino Andrea di Zarre, domino Dimitrio

[...] *mio nievo et* (...) *Zohane Comar d'Antivari*

Hoc autem etc.

Prilog 2. Punomoćje sveštenika Andrije Žare i Ivana Dominicija don Dimitru Dobriću, Dubrovnik, 2. jun 1414. [DADU, DN 12, ff. 31v-32r].

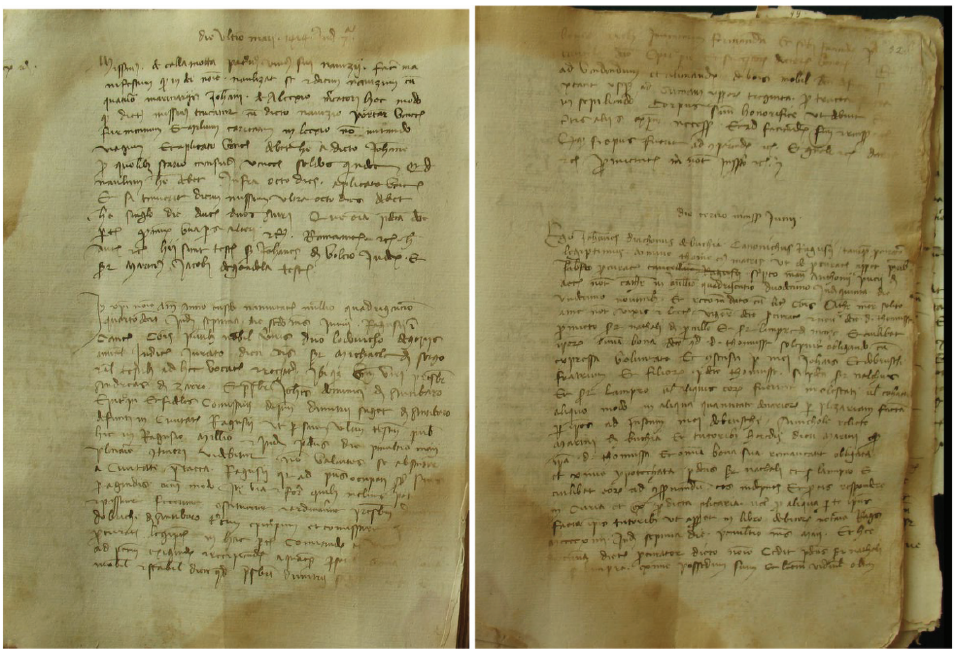

Prilog 3. Nasljednička supstitucija posjeda Saline, 1419. [DADU, DN 12, ff. 288r-288v].

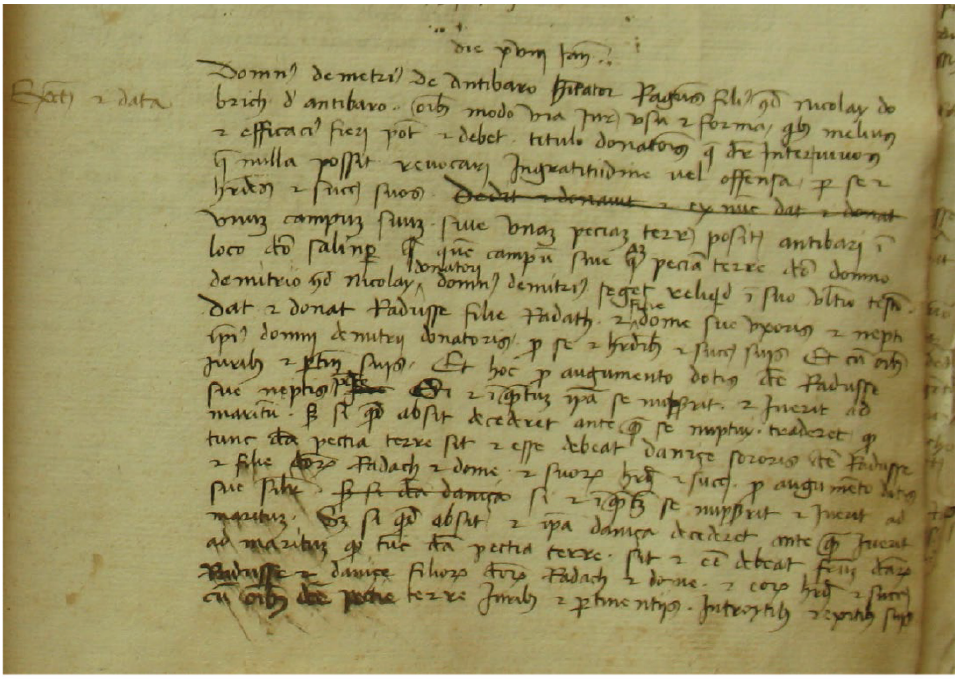

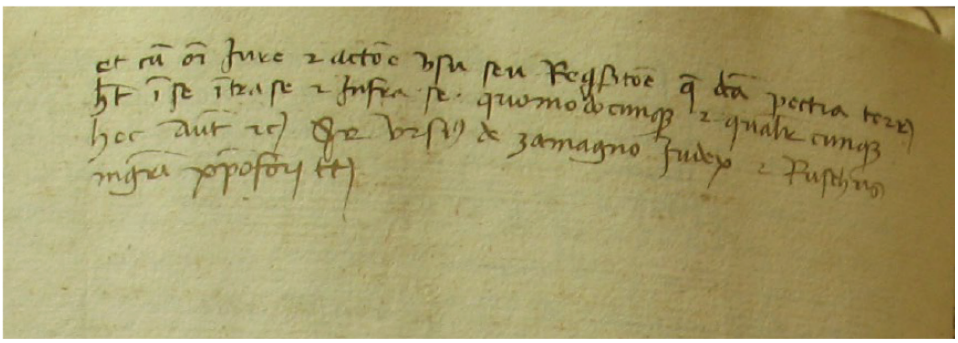

Die XVIII ianuarii. [1419.]

Domnus Demetrius de Antibaro habitator Ragusio, filius quondam Nicolay Dobrich de Antibaro, omnibus modo, via, iure, visu et forma, quibus melius et efficacius fieri potest et debet titulo donationis que dicitur inter vivos que nulla possit revocari ingratitudine vel offensa per se et heredes et successores suos. Dedit et donavit et ex nunc dat et donat (cancell.) unum campum

suum sive unam peciam terre posite Antibari in loco dicto Saline, per quem campum sive quam peciam terre dicto domino Demitrio quondam Nicolay donatori domnus Demitrius Seget reliquid (!) in suo ultimo testamento, dat et donat Radusse filie Radath et filie Dome sue uxoris et nepti ipsium domni Demitrii donatoris pro se et heredibus et successoribus suis. Et cum omnibus iuribus et pertinentiis suis. Et hoc pro augmento dotis dicte Radusse sue neptis predicte f... (cancell.), et in quantum ipsa se nupserat et iverit ad maritum.

Sed si, quod absit, decederat ante quam se nuptui traderet, quod tunc dicta pectia terre sit et esse debeat Daniçe sororis dicte Radusse et filie dictorum Radach et Dome et suorum heredem et successorum pro augmento dotis sue similiter. Sed si dicta Daniça (cancell.) si et in quantum se nupserit et iverit ad maritum.

Sed si, quod absit, et ipsa Daniça decederet ante quod iverit ad maritum, quo tunc dicta pecia terre sit et esse debeat fratrum dictarum Radusse et Daniçe, filiorum dictorum Radach et Dome et eorum heredum et succesorum cum omnibus dicte pectie terre iuribus et pertinentiis, introitibus et exitibus suis /f. 288v/ et cum omni iure et actione, usu seu requisitione que dicta pecia terre habet in se, intra se et extra se quomodocumque et qualitercumque. Hoc autem etc. Ser Ursis de Zamagno iudex et Ruschus magistri Christifori testis.

*

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE LATE MIDDLE AGES IN BAR: THE INHERITING OF THE PRIEST DIMITAR SEGET (1414/19)

Summary

The analyzed sources, previously unpublished documents from the State Archives in Dubrovnik, provide significant information on the connections and forms of communication of churchmen from Bar who moved and resided in that Adriatic city at the beginning of the 15th century. In addition to the fact that, from the third decade of the fourteenth and into the first half of the fifteenth century, priests and monks from Bar were the most prevalent ecclesiastics immigrated to Dubrovnik, the traces they had left on themselves illuminate many social aspects of life in their homeland. First of all, such links were derived from the good political and church relations of the two cities during this period. As it is a matter of priests, the documents which speak of them reflect religiosity, devout everyday life, and, through pious legacies, indicate for them the most important places of hometown sacral topography. There is also a distinct interconnectedness of the emigrated clergymen, whose prominent material position required the settlement of mortis causa property affairs in the town of origin. Accordingly, it was necessary to regulate the issue of inheritance of spiritual persons in the circle of relatives, and above all as heirs were designated the children of the sisters and brothers of the decedents. In doing so, the details of hereditary substitution sought to prevent any circumstances that may have led to a future property dispute in the family or the lineage. However, domestic servants were not forgotten when distributing the bequests, which certainly had a significant component of personal attachment. The recorded toponyms of the older linguistic origin located within the district of Bar indicate that these were more solid estates, since ownership of them is related to the most important noble lineages of the commune as well. Therefore, legal transactions that enabled the respective property changes contribute to the reconnaissance of social and proprietary medieval topography. Finally, by examining and contextualizing the enforcement of inheritance provisions carried out following the declaration of the last will of a distinguished and well-off priest, whose obsequies were to be performed „honorifice ut debuit“, the light was cast on the intertwining of social relations in the late medieval Bar.

UDK 34:929 Османагић Б.

Enes EFOVIĆ

VOJVODA BEĆIR-BEG OSMANAGIĆ (1834-1901)
-prilozi za biografiju-

Sažetak: *Autor nastoji prezentovati život i djelo vojvode Bećir-bega Osmanagića, predsjednika okružnog suda u Podgorici, na osnovu sačuvanih arhivskih dokumenata nastalih radom državnih organa Knjaževine Crne Gore. Vojvoda Osmanagić je u prvim godinama „post berlinske" Crne Gore bio na nekim od značajnijih pozicija u državnoj upravi pa je, shodno tome, njegov rad uticao na sudbinu muslimanskog stanovništva u Podgorici i na njihov odnos prema novim vlastima. Sačuvani arhivski podaci, koji svjedoče o životu i radu vojvode Osmanagića, istovremeno ilustruju društvene prilike koje su vladale u Knjaževini Crnoj Gori neposredno nakon predaje Podgorice početkom februara 1879. godine. Vojvoda Bećir-beg je tokom svoje karijere, kao dio crnogorskih vlasti učestvovao u regulisanju odnosa države i muslimanskog stanovništva, od krize oko izvršenja odredbi Berlinskog ugovora do regulisanja međusobnih odnosa i konačnog prihvatanja crnogorskog podanstva.*

Ključne riječi: Vojvoda Bećir-beg Osmanagić, Podgorica, Knjaževina Crna Gora, Osmansko carstvo, Berlinski kongres, podgorički Muslimani.

DUKE BEĆIR BEY OSMANAGIĆ (1834-1901)
- contributions to the biography -

Summary: *The author tries to present the life and work of Duke Bećir bey Osmanagić, president of the district court in Podgorica, on the basis of preserved archival documents created by the work of State authorities*

of the Principality of Montenegro. In the first years of "post-Berlin" of Montenegro, Duke Osmanagić held some of the most important positions in the State Administration, and accordingly his work influenced the fate of the Muslim population in Podgorica and their attitude towards the new authorities. Preserved archival data that testify to the life and work of Duke Osmanagić also testify to the social conditions that prevailed in the Principality of Montenegro immediately after the surrender of Podgorica in early February, 1879. During his career, Duke Bećir bey, as part of the Montenegrin authorities, participated in regulating the relations between the state and the Muslim population; from the crisis of the implementation of the provisions of the Berlin Agreement to the regulation of mutual relations and the final acceptance of Montenegrin citizenship.

***Keywords**: Duke Bećir bey Osmanagić, Podgorica, Principality of Montenegro, Ottoman Empire, Berlin Congress, Muslims of Podgorica*

Istraživanja o istorijskim ličnostima koje su opšte poznate, a o kojima se u detaljima vrlo malo zna, predstavlja samo po sebi veliki izazov. Izazov je utoliko veći kada ne postoji relevantna literatura zasnovana na autentičnim arhivskim izvorima koja bi olakšala sam istraživački proces. Postoji vrlo malo naučnih radova koji tretiraju ovu problematiku, a da se u njima naziru tragovi djelovanja vojvode Bećir-bega[1], prvog predsjednika Okružnog suda u Podgorici, od njegovog osnivanja 1880. godine. S druge strane, brojne anegdote, zasnovane na predanjima, objavljivane su mahom između dva svjetska rata i ne pružaju solidnu osnovu koja bi potpomogla takvo istraživanje. Određeni egzaktni podaci, mada prozaični, mogu se naći u onovremenoj štampi koja je po svojoj poluslužbenoj prirodi sadržala određene informacije interesantne za ovu tematiku, naročito zbog toga što se radilo o ličnosti koja je obavljala visoku državnu funkciju u datom

[1] Istraživanja određenih društvenih aspekata iz doba Knjaževine/ Kraljevine Crne Gore, a u kojima ima određenih tragova o radu vojvode Bećir-bega Osmanagića u crnogorskim državnim organima su: Vasilije Lukić, "Školstvo u Podgorici 1879 – 1915 : prema dokumentima iz arhiva SRCG", Republički zavod za unapređivanje školstva, Podgorica, 1983; Petar Strugar, "Jedno suđenje grupi muslimana u Podgorici 1880. godine" , Istorijski zapisi, godina XXI, knjiga XXV, 1968, dok ostali radovi bazirani na primarnim izvorima, nijesu od značaja za našu izabranu temu.

periodu. Ambicija ovog rada je, stoga, da predstavi život i rad značajne istorijske ličnosti, vojvode Osmanagića, u Knjaževini Crnoj Gori.

Pored onovremene periodike, pregledana je arhivska građa organa uprave Knjaževine u Državnom arhivu Crne Gore (DACG), u kojem se čuva veliki broj akata (mahom u građi Ministarstva unutrašnjih djela i Velikog suda), a nastali su radom vojvode Osmanagića i Okružnog suda u Podgorici. Treba napomenuti da iako je Osmanagić pošiljalac ili primalac tih akata, oni se po pravilu ne bave sa njim samim, već poslovima sudsko-administrativne prirode koje je po službenoj dužnosti obavljao. Ipak, bogata dokumentaciona osnova pruža dovoljno materijala da jasno sagledamo određene aspekte njegovog života i rada. U prilog tome ide i činjenica da je pripajanje Podgorice (februara 1879. godine) Knjaževini Crnoj Gori unekoliko korespondiralo sa sveopštom reformom crnogorske državne administracije (završene marta 1879. godine). Samim tim, i arhivska građa iz ovog perioda je umnogome rasparčana na razne manje fondove, od kojih se jedan broj nalazi u DACG, dok se veći dio čuva u Narodnom muzeju Crne Gore, odnosno njegovom Arhivsko-bibliotečkom odjeljenju (NMCG – ABO). Napominjemo da je i ova arhivska građa konsultovana u istraživanju naše tematike.

Zbog fragmentacije ovako obimne dokumentarne osnove, bio je otežan rad na sagledavanju opšte situacije i praćenja toka događaja, zbog čega smo konsultovali i građu strane provenijencije. Tako smo se, pored proučavanja arhivske građe Knjaževine /Kraljevine Crne Gore, poslužili i pojedinim dokumentima iz Arhiva Predsjedništva Vlade u Istanbulu (Osmanski arhiv) za koje smo ustanovili da sadrže vrijedne informacije o životu i radu vojvode Osmanagića. U rekonstrukciji njegovog djelovanja, korišćena su i dokumenta nastala radom britanskih, francuskih i austro-ugarskih konzularnih službi. Ovo je naročito bilo značajno za sagledavanje sveopšte društvene situacije u Podgorici u trenutku formiranja novih vlasti i zaokruživanja crnogorske teritorije, kao ključnom periodu za naš istraživački projekat.

Osim toga, korišćeni su i podaci iz crnogorske i strane periodike. „Memoari“ kralja Nikole I, kao i ministra vojnog vojvode Ilije Plamenca, takođe sadrže određene podatke od značaja za našu temu.

Rad je strukturno podijeljen na tri cjeline: prva, koja predstavlja život i rad vojvode Bećir-bega Osmanagića u Knjaževini Crnoj Gori (1879 – 1885), druga, koja opisuje njegov život u mirovini (1886-1901) i treća, koja se bavi sporom oko nasljedstva vojvode Osmanagića i pitanjem njegove zaostavštine.

Bećir-beg u Knjaževini Crnoj Gori

Početkom februara, tačnije 07. i 8. februara 1879. godine[2] izvršena je predaja većeg dijela dotadašnje *kaze Podgorica* Knjaževini Crnoj Gori od strane vlasti Skadarskog vilajeta i Osmanskog carstva, kako je i bilo propisano odlukama Berlinskog kongresa (13.VI-13.VII 1878). Time se (privremeno) privelo kraju gotovo jednogodišnje stanje napetosti na granicama Crne Gore i Skadarskog vilajeta, jer Osmansko carstvo nije preduzimalo ozbiljne korake za predaju Podgorice sve do kraja 1878. godine. Jedan od glavnih razloga je bilo neriješeno pitanje velike novčane sume na ime ratnih reparacija koju su Osmanlije dugovali Ruskom carstvu, što su Rusi koristili kao izgovor da u protivteži zadržavaju svoje trupe u Rumeliji.[3] Sultan Abdul Hamid je 1.12.1878. godine pozvao ser Alfreda Tenisona[4] i kazao mu da stanovnici Spuža i Podgorice ne žele da žive pod crnogorskom upravom, ali i da će naložiti predaju Podgorice po odredbama Berlinskog ugovora. Takođe, da je naredio Velikom veziru da se obezbijedi

[2] Svi datumi u ovom radu su dati po važećem, gregorijanskom kalendaru, osim ako nije drugačije naznačeno.

[3] Pitanje lorda Kembela, izlaganje markiza Selisburija, Hansard's PARLIAMENTARY DEBATES, Vol. CCXLIV, (3 – 23 mart, 1879), Cornelius Buck, London, 1879, str. 1499-1501; Nottingham Evening Post: *The Eastern question – Russia and Turkey*, 08. 01. 1879, str. 3.

[4] Ser Alfred Tenison je bio sekretar Britanskog poslanstva u Istanbulu i prvi dragoman Orijentalnog odjeljenja. Pears Edwin, Sir, Forty years in Constantinople; the recollections, London, 1916, str. 137.

odjeća, sjeme (za zasad), volovi i sve ostalo što bi bilo od koristi za preseljenje na teritoriji koju će im on podariti.[5] Proces ulaska crnogorskih trupa u osmanske fortifikacione sisteme i u konačnici zauzimanje grada Podgorice je, sudeći po dostupnim podacima, protekao po unaprijed utvrđenom planu, bez većih trvenja. Prema dopisniku britanskih listova u Skadru, primopredaja Podgorice je protekla na sljedeći način: *...Osmog februara su Žabljak, Spuž i Podgorica tiho predati Crnoj Gori, turske trupe su izašle, a Crnogorske umarširale. Istog dana je Ulcinj sa svojim okrugom evakuisan od strane Crnogoraca koji su ga bili okupirali i predat je Turcima (...) U ovim teritorijama koje su upravo predate Crnoj Gori, je proklamovana ravnopravnost subjekata, a ista je proizvela dobar efekat kod stanovništva koje se mirno potčinilo odredbama Berlinskog ugovora. U Spužu su, međutim, nekoliko Muslimana pokazali namjeru da uvrijede Boža Petrovića, rođaka Knjaževog, pri njegovom ulasku, ali pošto su bili upozoreni od strane njegovih čuvara, tiho su ga pozdravili i nije se desio bilo kakav incident."*[6]

Prema memoarima vojvode Ilije Plamenca, koji je zajedno sa vojvodom Božom Petrovićem predvodio operaciju preuzimanja Podgorice, crnogorsku vojsku je pri ulasku u Podgoricu dočekao Bećir-beg Osmanagić, zajedno sa jednim brojem drugih građana (mahom pravoslavnih) sa sveštenstvom.[7] Vrhovna uprava u podgoričkoj oblasti je tada prešla u nadležnost prvog crnogorskog vojnog ministra, vojvode Ilije Plamenca. On je kao načelnik oblasti uveo prve civilne organe vlasti: *Načalstvo* i (kapetanski) Sud, a u svakom od njih je, kako sam navodi, postavio za osoblje po dvojicu muslimana i hrišćana.[8] U stvari, formirano je podgoričko *Načalstvo*, na čelu sa Bećir-begom Osmanagićem, a ostali činovnici su bili vojvoda Vaso Ivanović, Osman-beg

[5] The National Archives (u daljem tekstu TNA), United Kingdom, Foreign Office (u daljem tekstu F.O.), Confidential print, Turkey – 424 /77 (u daljem tekstu 424), br. 251, str. 211.

[6] Pall Mall Gazette: *Correspondent from Scutari*, 08. 03. 1879. str. 10-11.

[7] Plamenac Ilija, Memoari, Podgorica, CID, 2004, str 157.

[8] *Ibidem*, str. 159.

Osmanagić, Murat-aga Hadžimuhović i Tomica Klikovac.[9] Na teritoriji dotadašnje osmanske *kaze* (sreza) Podgorica, prema crnogorskom sistemu državne uprave, formirane su kapetanije (kao osnovne teritorijalne jedinice) i to: Podgorička, Donjozetska, Gornjozetska, Ponarska, Spuška, Vranjinska, Lješkopoljska, Kosorska, Medunska, Ubaoska, Orahovačka i Zatrijebačka kapetanija.[10] Podgorička kapetanija, koja je uključivala i Kapetanski sud, bila je sastavljena od sljedećih činovnika: kapetan Jako Boškov, Medo Lukačević, Mašo Hadžiahmetović i Krsto Lainović.[11] Iako su ulaskom Crnogoraca formirani svi organi civilne vlasti, u suštini je uspostavljena vojna uprava pod kontrolom vojvode Plamenca, (dotadašnjeg *vojenog upravitelja,* a od marta 1879. godine ministra vojnog). Pod njegovom upravom će se u početku naći i vojni i civilni organi vlasti, s tim što je civilna vlast postepeno potpadala pod kontrolu ministra unutrašnjih djela, vojvode Maša Vrbice. Pripajanjem Knjaževini Crnoj Gori, Podgorica je tada postala daleko najveći populacijski centar u državi (preko 6000 stanovnika), a situaciju je činila delikatnijom činjenica da su u početku preko 80% stanovništva sačinjavali Muslimani. Muslimani su takođe, formalno, inkorporirani i u vojne organe. Tako je Derviš-beg Osmanagić postavljen za komandira Podgoričkog bataljona, a u održavanju bezbjednosti su angažovane *kabadahije* Ramo Hadžimuhović i Mahmut-beg Abdović.[12]

U „Memoarima“ kralja Nikole I, navodi se da je 25. 02. 1879. godine na Cetinje pristigla deputacija podgoričkih Muslimana, na čelu sa „*najotmenijim odžakovićem*“ Bećir-begom Osmanagićem, na poklonjenje i audijenciju kod knjaza. Te večeri je u gostionici došlo i do bratimljenja bratstava

[9] Narodni muzej Crne Gore – Arhivsko bibliotečko odjeljenje (u daljem tekstu NMCG – ABO), fond: Naknadno inventarisani razni spisi (u daljem tekstu NIRS), fascikla (u daljem tekstu F) 1, (1853-1882), dokumenat br. 61, (09. 05. 1880. godine) vojvoda Plamenac - Ceroviću.

[10] Državni arhiv Crne Gore (u daljem tekstu DACG), Ministarstvo unutrašnjih djela (u daljem tekstu MUD), 1879, fascikla 9, br. 2956.

[11] Plamenac, Op.cit, str. 232, 233.

[12] DACG, Ministarstvo vojno (u daljem tekstu MV), f. 4, br. 16.

Osmanagića iz Podgorice i Martinovića iz Bajica, koji su po predanju rodbinski povezani, navodno izražavajući želju da ne bude više razlike među Crnogorcima različitih vjera.[13] Crnogorsko porijeklo iz Katunske nahije (konkretno sa Cetinja, iz Bajica, Cuca, Velestova, itd.) je imalo više podgoričkih porodica.[14]

Sredinom 1880. godine, Bećir-beg je od knjaza Nikole počastvovan titulom vojvode, a tu titulu su za vrijeme trajanja crnogorske države dobili samo nekolicina muslimanskih glavara (pored Bećir-bega, Selim-beg Mustafagić iz Bara i Arslan-beg Resulbegović iz Ulcinja). Potrebno je naglasiti da nije poznato da li je vojvoda Bećir-beg obavljao bilo kakvu funkciju u (prethodnoj) administraciji osmanske *kaze* Podgorica, niti drugdje u Skadarskom vilajetu, za razliku od npr. Halil-bega Lekića, podgoričkog zabita (komandira policije, prim. aut), za kojeg se zna je tu funkciju obavljao do kraja osmanske uprave. Zanimljivo je da je pomenutog Lekića vojvoda Plamenac opisivao u superlativu u svojim „Memoarima“, hvaleći njegovu fizičku pojavu i junaštvo u bojevima protiv Crnogoraca i Albanaca,[15] dok o vojvodi Bećir-begu nema gotovo nikakvog pomena, izuzev titule koju mu je knjaz dao.

Vojvodstvo kojim je Bećir-beg počastvovan je nesumnjivo proizvod knjaževe prakse isticanja određenih pojedinaca (potvrđivanje legitimiteta glavara i njihovo uključivanje u sistem državne uprave) u novodobijenim oblastima naseljenim muslimanskim stanovništvom, makar onim krajevima gdje se muslimansko stanovništvo zadržalo.[16] Uslov je, pored porijekla

---

[13] Petrović Njegoš, Nikola I : *Autobiografija, memoari, putopisi,* Cetinje, Obod, 2007, str. 319.

[14] Druga bratstva podgoričkih, zetskih i lješkopoljskih Muslimana, koja su prema istraživanjima Valtazara Bogišića porijeklom iz tog dijela stare Crne Gore, bili su Bešlići, Hajdaragići, Ramadanovići, Lukačevići, Seknići, Dervanovići, Pokrklići, Usenagići, Adžagići, Piranići, Elezovići, itd.

[15] Plamenac, op.cit, str. 159, 160.

[16] Izvršenjem odluka Berlinskog kongresa, Knjaževina Crna Gora je dobila brojne teritorije naseljene muslimanskim stanovništvom.Musli-

(uglavnom begovskog) i ugleda, svakako morala biti i lojalnost ili spremnost na saradnju sa novim vlastima, a taj uslov je vojvoda Bećir-beg, po svemu sudeći, od početka ispunjavao. Naime, bez obzira na propagandne tekstove u (tada jedinom) crnogorskom poluslužbenom listu o harmoničnom procesu uspostavljanja crnogorskih vlasti,[17] istina je bila znatno drugačija. Samo dva dana po ulasku Crnogoraca, dakle 10. 02. 1879. godine, započelo je masovno raseljavanje podgoričkih Muslimana. Razlog je između ostalog bila bizarna uredba da svi muškarci u Knjaževini moraju nositi crnogorsku kapu. Naredba je važila za sve punoljetne muškarce, uključujući i starije ljude i vjerske velikodostojnike. Ovaj događaj je izazvao pažnju stranih konzularnih službi u Skadru, pa se britanski konzul Vilijam Kirbi Grin (koji se u tom momentu nalazio na Cetinju) angažovao po tom pitanju, sugerišući Knjazu da takvu uredbu može uvesti za državne činovnike/službenike koji su na budžetu crnogorske države, ali ne i za civilna lica. Isto tako je sugerisao da se islamska zajednica dekretom uvede u državni sistem i potvrde/postave kadije i imami u novodobijenim krajevima. Britanski konzul je zaključio da bi (Muslimani) prihvatili poreze i druge namete, ali da je ono što su smatrali ponižavajućim činom (nametanje nošenja crnogorske kape) moralo izazvati snažan otpor.[18] Ovom intervencijom je proces raseljavanja zaustavljen, a crnogorske vlasti su, ugađajući stranim silama odlučile da ukinu pomenutu uredbu (makar u Podgorici, prim. aut.) i odlože pitanje služenja crnogorske vojske i školovanja muslimanske djece, do isteka tri

mani su bili najskoncentrisaniji u urbanim centrima: Podgorici, Baru, Ulcinju, Nikšiću i Kolašinu. Crnogorske vlasti su, shodno svom teritorijalno-administrativnom uređenju, instalirali na pozicijama kapetana lica iz lokalne zajednice. U određenim slučajevima, mada ne uvijek, bi postavljali muslimane na položaje kapetana. Tako je u Nikšiću na mjesto varoškog kapetana postavljen Mehmed Askov Ljuca, u Kolašinu Iso Pepić, u Poljima (kolašinskim) Zejnel – Zeko Ljaljević, itd. Raseljavanjem muslimanskog stanovništva iz ovih krajeva, izvršena je i promjena u strukturi vlasti.

[17] Petrović Njegoš, Nikola I, op. cit, str. 318-320; „Glas Crnogorca“, god. VIII, 1879, br. 4, str. 3; br. 5, str. 4.

[18] TNA, F.O.424 /81, br. 166, str. 121, 122.

godine po članu XXX Berlinskog ugovora o uređenju državljanstva i emigracije.[19]

Na teritoriji dotadašnje *kaze* (sreza) Podgorica je do februara 1879. godine živjelo oko 8000 Muslimana.[20] Ulaskom Crnogoraca se masovno raselilo muslimansko stanovništvo Spuža, Žabljaka Crnojevića i iz Lješkopolja. Ta seoba je u februaru iste godine zahvatila samo jedan dio podgoričkih i zetskih muslimana. Prema britanskim podacima, crnogorska vojska nije zatekla oko 600 porodica iz *kaze* Podgorica, već su se sa osmanskom vojskom povukli za Skadar.[21] Taj talas iseljenika su, kao što smo već naveli, sačinjavali uglavnom Spužani, Žabljačani i manji broj Podgoričana. Podgorički Muslimani, koji su se zadržali neposredno nakon predaje Podgorice (u februaru 1879. godine), nijesu željeli da napuštaju svoje domove, ali isto tako možemo zaključiti da nijesu bili previše voljni da se se pokoravaju državnim uredbama novih vlasti.

Iako su arhivski podaci iz tog perioda, kako je već rečeno, fragmentirani, nesumnjivo je da je vojvoda Bećir-beg lojalno protežirao državnu politiku, pa samim tim i uredbu o nošenju crnogorske kape i služenju vojske. Na taj način se stavio na stranu vlasti kojoj je i sam pripadao, često na uštrb svog muslimanskog stanovništva u Podgorici. Događaji koji su uslijedili, potvrđuju takvo stanovište. Već tokom pokušaja opšteg popisa stanovništva u Knjaževini Crnoj Gori sredinom 1879. godine, dolazi do masovnog otpora podgoričkih i zetskih Muslimana, što je rezultiralo hapšenjem 13 Muslimana iz Podgorice i Golubovaca. Isti su potom sprovedeni u tamnicu na Žabljak Crnojevića.[22] Nalogodavac hapšenja je po

[19] TNA.F.O. 424/82, br. 577, str. 505; DACG, Ministarstvo inostranih djela (u daljem tekstu MID), 1879, f. 2, br. 93

[20] Konzul Grin – baronu Derbiju, Scutari, 23. 10. 1876, br. 862, str. 592, 593, Foreign Office – Parliamentary papers, Turkey no 1 (1877), London, Foreign Office 1877.

[21] TNA, F.O, 424 /81, br. 166, str. 121, 122.

[22] Uhapšeni su: Hadži Mahmut Hadrović, Avdo Krnić, Hadži Sadik Ramadanović, Hasan-beg Haverić, Mahmut-aga Hadžihuseinović, Hadži Husein Ujkašević, Duljo Necević, Alija Ramadanović i Derviš Dervišević iz

službenom lancu komandovanja nesumnjivo morao biti Bećir-beg Osmanagić. Povodom ovog slučaja, državni list iskazuje nezadovoljstvo vlasti, konstatujući da postoji otpor među Muslimanima u Podgorici, te se navodi da oni prave „*opoziciju vlastima*“ i da to rade „*razumije se načinom turskijem*“.[23] Na hapšenje je reagovala i osmanska Vlada, koja je preko svojih službenika radila na sakupljanju podataka o tretmanu muslimanskog stanovništva u krajevima koje je bila dužna predati Crnoj Gori. Upućena je verbalna protestna nota preko Crnogorskog poslanstva u Istanbulu, ukazujući na pritiske koje crnogorska vlast vrši na muslimanski živalj u Podgorici, uključujući premetačine po privatnim kućama zbog traženja sakrivene municije, kao i hapšenje devetorice podgoričkih prvaka, tražeći njihovo oslobađanje.[24] Prema telegramu ministra unutrašnjih djela od 31. 07. 1879. godine (upućen sudu u Podgorici, bez naznačenog primaoca, ali čiji kontekst implicira na to da se odnosi na Bećir-bega Osmanagića, prim. aut.), uhapšeni Podgoričani su oslobođeni, pošto je navodno, utvrđeno da je po srijedi bio nesporazum između njih i vlasti u Podgorici. Navodi se da će se oni dobrovoljno popisati, jer je razjašnjeno da ih popis stanovništva neće u budućnosti (u roku od dvije godine) sprječavati da napuste Crnu Goru bez ikakvih opterećenja ili daljih obaveza prema njoj.[25]

No, komplikovanjem situacije na terenu u vezi dalje predaje teritorija u skladu sa obavezama iz Berlinskog ugovora (neuspjela predaja Gusinjske *kaze* XI 1879 - I 1880. godine, kriza oko predaja Hota i Gruda IV-V 1880. godine, *Ulcinjska kriza* IX - XI 1880. godine), pritisci na Muslimane u Crnoj Gori će se pojačavati, prijeteći da (u Podgorici) eskaliraju u neki vid otvorenog sukoba. Velike sile su tokom 1880. godine vršile pojačani pritisak na Osmansko carstvo da preda teritorije,

---

Podgorice, te Buto Mačkić, Mustafa Pašović, Medo Mujković i Ethem Abazović iz Golubovaca („Glas Crnogorca“, godina VIII, 1879, br. 27, str. 1, 3).

[23] *Ibidem*, str. 1.

[24] DACG, MID – Poslanstvo Carigrad (u daljem tekstu MID-PC), 1879, f. 1, br. 3.

[25] DACG, MUD, 1879, f. 9. br. 2987.

kako se i obavezala gotovo dvije godine ranije po osnovu Berlinskog ugovora. No, činjenica je da su te teritorije bile većinski naseljene muslimanskim i katoličkim stanovništvom (koje je sa Crnogoricima i inače bilo u neprijateljskim odnosima), uglavnom drugačijeg jezika i etničke pripadnosti, s druge strane je nužno dovodilo do nemira u pograničnim krajevima. Gomilanje crnogorske vojske u i oko Podgorice je otežavalo egzistenciju brojnom muslimanskom stanovništvu u gradu, koje je sve više izlagano pritiscima. Prilikom planirane primopredaje teritorije Gruda i Hota (koju je Osmansko carstvo trebalo ustupiti Crnoj Gori u zamjenu za *kazu* Gusinje), poslato je obavještenje crnogorskoj strani 8, umjesto 24 časa unaprijed, kako su bili obavezani ugovorom od 18. 04. 1881. godine, čime su stvorene mogućnosti da dođe do komplikacija u primopredaji. Taj su vremenski tjesnac iskoristile organizovane snage albanskih dobrovoljaca da zauzmu pozicije osmanskih trupa i iz njih pruže oružani otpor nadolazećoj crnogorskoj vojsci.[26] Na granici koja se protezala od grudskih sela u kanjonu Cijevne, preko sela Omerbožovića, i dužinom cijele Zetske ravnice do obala Skadarskog jezera, dolazi do niza oružanih konflikata niskog inteziteta između crnogorske vojske i Malisora, muslimana i katolika, kojima su se pridružili muhadžiri iz Podgorice i Zete, Skadrani i drugi, sa ciljem da zadrže Crnogorce podalje od svojih zemalja, uprkos volji velikih sila. Spuštanjem kriznog žarišta ka Zetskoj ravnici, u istoj dolazi i do povećanja tenzija među brojnim muslimanskim stanovništvom i novih crnogorskih civilnih i vojnih vlasti u Podgorici. Zbog toga crnogorska vojska opet vrši pretrese muslimanskih kuća u Podgorici i Zeti, tražeći skriveno oružje, o čemu je ministar vojni, vojvoda Plamenac, izvijestio ministra unutrašnjih djela vojvodu Vrbicu 01. 05. 1880. godine. Prema tom izvještaju, vojska nije uspjela naći

[26] Ser Henri Eliot – lordu Grenvilu, Constatinople, 29, 04. 1880, br. 183, str. 1214; Baron Grenvil ambasadorima Njenog Veličanstva u Parizu, Beču, Beču, Sankt Petersburgu i Rimu, 04. 04. 1880, Foreign Office, br. 170, str. 1211, 1212. British and foreign – State papers, vol. LXXI, London, 1887.

valjanog oružja kod Podgoričana, dijelom zato što su već sklonili svoje oružje u Skadar, prije ulaska crnogorskih trupa (08. 02. 1879), dok su kod zetskih Muslimana uspjeli pronaći više oružja.[27]

Pojedini crnogorski vojnici vrše pljačku muslimanskih – crnogorskih državljana u Vukovcima u Zeti, zbog čega vojvoda Vrbica od brigadira Vučinića traži hitno hapšenje i kažnjavanje prestupnika.[28] Napeto stanje (gotovo ratno, prim. aut.) u Zetskoj ravnici je ometalo i normalan tok poljskih radova, a crnogorske vlasti su, izgleda, privremeno stopirale uobičajeno izdavanje aginskih zemalja čivčijama na obradu, čime su vlasnike zemalja - age, dovele u veoma tešku situaciju. Tako Smail Cucović 12. 05. 1880. godine šalje molbu tražeći bagaš žita, jer su on i njegova porodica u opasnosti da umru od gladi, iako je isti posjedovao preko 100 rala zemlje u Zeti.[29] Crnogorske vlasti su u toj atmosferi nepovjerenja počeli sa internacijom i uzimanjem talaca od muških članova porodica iz Podgorice i Zete. Kapetan britanske armije, izvjesni Sejli, koji je putovao u društvu britanskog konzula Grina, navodi da je na Cetinju zatekao veliki broj podgoričkih Muslimana, koji su tu internirani jer su se crnogorske vlasti plašile njihove izdaje, povezane sa opasnošću od napada Albanske lige na Podgoricu.[30] No, to nije spriječilo brojne Muslimane da se i dalje odmeću ka Tuzima. Brigadir Mihajlo Nišin 28. 04. 1880. godine, sa svog položaja u Golubovcima, šalje ministru vojnom Abda Alunovića, čiji je jedan sin bio interniran na Cetinje, a drugi se odmah odmetnuo ka Tuzima, i Meda Adžijina čiji je jedan brat na Cetinju, a drugi u Tuzima. Brigadir Mihajlo Nišin Vučinić navodi da malo ko od Muslimana gleda na to kome je brat na Cetinju, već kreću u pljačku ili se odmeće

[27] DACG, MUD, 1880, f. 11, br.939.

[28] DACG, MUD, 1880, f. 18, br. 362.

[29] DACG, MV, 1880, f. 7, br. 737.

[30] Kapetan Sejli baronu Grenvilu, Dubrovnik, 08. 05. 1880, Montenegro: political and ethnic boundaries, 1840 – 1920, Knjiga II, Zbornik dokumenata, priredio Beitullah Destani, Archive Editions, 2001, Cambridge, str. 499, 500.

preko granice ka Tuzima.[31] Albanski pobunjenici su, prema nekim vijestima planirali napad i na Podgoricu, ne bi li je preoteli od Crnogoraca. Istovremeno su stotine osmanskih vojnika, po nacionalnosti Albanaca, dezertirali iz redova osmanske vojske i priključivali se naoružanim grupama po Malesiji i Zeti, dok je Tuzi zauzeo Hodo-beg (osmanski oficir rodom iz Skadra koji je dezertirao i stao na stranu albanskih brđana) sa svojim saborcima.[32] Još od aprila 1880. godine dolazi do zatvaranja granice. Emigracija nije bila moguća, a sva pismena prepiska je morala ići preko državne pošte, dok je slanje pisama preko raznih posrednika, poput trgovačkih karavana ili običnih putnika, bilo strogo zabranjeno. Ovakav obrt događaja (glasina o zamjeni Ulcinja za Podgoricu, jačanje pobunjeničkih dobrovoljačkih snaga u Tuzima i Malesiji, itd.) će probuditi nadu kod dijela podgoričkih i zetskih Muslimana da se mogu osloboditi crnogorske vlasti i vratiti u okrilje Skadarskog vilajeta. Vjerovali su da će Podgorica biti vraćena Osmanskom carstvu vojnom silom uz pomoć komiteta Lige ili u zamjenu za Ulcinj koji je trebao biti ustupljen knjaževini Crnoj Gori.[33]

Suočeni sa pritiskom crnogorskih vojnih organa, uključujući i zatvaranje granice u Zeti, pojedini zetski i podgorički Muslimani su, kako smo već naveli, bježali preko granice ka Tuzima. Tamo su se pridruživali pobunjenicima iz komiteta Lige, a ponekad bi napadali crnogorske snage zajedno sa pobunjenicima. Pojedini koji su ostali u svojim kućama su tajno slali obavještajne informacije preko granice. Tako su crnogorske jedinice 28. 04. 1880. godine uhapsile Skendera Piranića, Ajdara Ahmetovog, Omera Ahmetovog i Meda Ahmetovog Mustajpašića iz Zete zbog pljačke po hrišćanskim kućama, a sljedećeg dana u Berislavcima Aliju

[31] DACG, MV, 1880, f. 7, br. 710.

[32] The Morning Post: *Turkey and Montenegro, Reuters telegrams*, 03. 05. 1880, str. 4; The Eastern Daily Press: *The Albanian question*, 06. 05. 1880, str. 4. The Illustrated London News: *Albanian sketches – settling a frontier question*, 19. 06. 1880, str. 20.

[33] Strugar Pavle: Jedno suđenje grupi muslimana u Podgorici 1880. godine, Istorijski zapisi, godina XXI, knjiga XXV, (1968), str. 477 – 481.

Hadžihuseinovića zbog slanja barjaka Muslimanima u Tuzima i raznih obavještajnih dojava, itd.[34] Iz jednog privatnog pisma koje je Podgoričanin Mustafa (Hadžihuseinović) poslao svom stricu, buljukbaši plemena Gruda u Malesiji, možemo doznati određene pojedinosti o životu u gradu tokom ljeta 1880. godine i pod kakvim pritiskom se muslimansko stanovništvo nalazilo. Crnogorska vojska je zavela policijski čas, kretanje je bilo ograničeno, dešavala su se sitna nasilja nad stanovništvom od strane pojedinih grupa iz vojske, nije se pazilo na čast vjerskih dostojanstvenika, ni narodnih glavara, itd. Dešavalo se i drugih nevolja koje su mučile Podgoričane, a koje je nosilac pisma trebao usmeno prenijeti.[35] Shodno situaciji koja ih je zadesila, jedna grupa podgoričkih Muslimana je preuzela na sebe zadatak da šalje obavještajno-vojne informacije osmanskoj vojsci, kao i finansijsku pomoć za izdržavanje pobunjeničkog malisorskog ljudstva u Tuzima. Ta operacija će biti otkrivena par mjeseci kasnije tokom *Ulcinjske krize* u septembru 1880. godine.

Vojvoda Bećir-beg je 03. 09. 1880. godine otpustio iz Okružnog načelstva Murat agu „krivog“ Hadžimuhovića zbog, kako navodi, pritužbi na njegov rad, a i zbog toga što je Murat aga kritikovao njega i ostale članove Načalstva u Podgorici zbog načina na koji sude. Jedan od navedenih razloga je bio i to što je agin nećak, Murat - Ramo Hadžimuhović, inače crnogorski kabadahija, pobjegao za Tuzi i napustio državnu službu.[36] Vojvoda Vrbica je podržao ovakav postupak vojvode Osmanagića, navodeći da on i knjaz imaju puno povjerenje u njegovu procjenu, kao i u njegov rad za interese crnogorske države.[37] No, ubrzo se ispostavilo da je Murat agino vladanje u podgoričkom Načelstvu sitnica u odnosu na ono što je uslijedilo. Samo nekoliko dana kasnije, crnogorske straže su na crnogorsko osmanskoj granici, u blizini Ržaničkog mosta na rijeci Cijevni, pretresom Podgoričanina Ibra Hasanovog

[34] DACG, MV, 1880, f. 7, br. 712, br. 715.
[35] DACG. MUD. f. 18, br. 70.
[36] DACG, MUD, 1880, f. 14, br. 2353.
[37] DACG, MUD, 1880, f. 14, br. 2455.

Bedovića našli niz pisama, za koje se naknadnim prevodom otkrila razvijena obavještajna mreža između nekih podgoričkih prvaka i osmanskih generala i pobunjenika u Tuzima i Malesiji. Izrazito ljut, vojvoda Mašo Vrbica formira posebnu „sudijsku komisiju“ sastavljenu od članova upravnog aparata u Podgorici i nekih brigadira vojske, te šalje detaljan izvještaj Knjazu. Uhapšeni Ibro Bedović je, poput svjedoka–saradnika, uz ponuđenu amnestiju otkrio čitavu mrežu konspiratora iz Podgorice, koji su tokom cijelog perioda krize oko Gruda i Hota slali obavještajne informacije kako osmanskoj vojsci, tako i malisorskim pobunjenicima, uz pozamašne novčane svote – donacije za izdržavanje naoružanog ljudstva Albanske lige u Zetskoj ravnici.[38]

Za potrebe ove masovne istrage, vojvoda Vrbica je osmislio program reorganizacije suda i poslao prijedlog knjazu Nikoli o formiranju Okružnog suda u Podgorici na čelu sa Bećir-begom Osmanagićem. Ostali članovi su trebali biti već provjereni kadrovi iz dotadašnje uprave: Krsto Lainović i Mašo Hadžiahmetović. Što se tiče ostalih (Tomica Nešov Klikovac, vojvoda Vaso Ivanović i Osman-beg Osmanagić), trebalo je da budu zadržani u nekoj službi, ako Knjaz nađe za shodno, ili penzionisani.[39] Knjaz Nikola je u odgovoru 14. 09. 1881. godine naredio da Vrbica u dogovoru sa Bećir-begom formira Okružni sud i da svi uđu u sastav suda, osim Osman-bega Osmanagića, kojega bi knjaz uklonio, „*ako ne bi prežao Bećir begu bilo*“.[40]

Tako je na inicijativu Maša Vrbice, u dogovoru sa Bećir-begom, a po odobrenju knjaza Nikole I, 09/21.09.1880. godine od podgoričkog Načalstva i Varoškog suda formiran Okružni sud u Podgorici, na čelu sa vojvodom Bećir-begom, kao prvim predsjednikom.[41] Nije poznato da li je okružni sudija, Bećir-beg dijelio bijes svog pretpostavljenog, ministra unutrašnjih djela, odnosno da li je osjećao izvjesnu odgovornost zbog

[38] DACG, MUD, 1880, f. 18, br. 131.
[39] DACG, MUD, 1880, f. 18, br. 131.
[40] DACG, MUD, 1880, f. 18, br. 130.
[41] DACG, MUD, 1880, f. 18, br. 366

ovakvog držanja podgoričkih Muslimana. No, mora se naglasiti da je njihova brojnost nalagala da se na čelu Okružnog suda nađe lice iz muslimanske grupacije pa je, shodno tome, Bećir-begov legitimitet, pored vladareve milosti, neminovno izvirao i iz pripadnosti stanovništvu kojim treba upravljati. Bez obzira na sve, Bećir-beg je revnosno komandovao oštrom akcijom hapšenja osumnjičenih i pronalaženja potencijalnih krivaca.

Opsežna akcija hapšenja je prilično brzo sprovedena, na osnovu prevoda inkriminišućih pisama sa osmansko-turskog jezika, kao i svjedočenja Ibra Bedovića. Krivci su se ubrzo našli u zatvoru ili pod policijskim nadzorom zbog sumnje za izdaju države i vojno-obavještajni rad, i to: Derviš-aga Efović, Murat-aga Hadžimuhović (bivši sudija Načalstva), Jusuf-aga Redžović (muslimanski kmet, tj. narodni predstavnik), Ethem-aga Mandić, Hasan Smailov Krnić, Abdo Eljov Krnić, Jakup Halilov Dervišević, Mahmut Đurđević, Zeko Jusufov Krnić, Tahir Šehović, Bećir Šarkić, Adem Omerov Usin Orahovac, Maraš Zatrepčanin, Mustafa Hadžihuseinović, Aćif Haverić, Medo Mahmutov Lukačević (iz suda kapetanije), Lek Ivan i Zejnel-Zeko Ademov Krnić (nekadašnji barjaktar Mićena/Mijećena).[42] Dobar dio osumnjičenih i pohapšenih se suočio sa ozbiljnim optužbama za podršku naoružanim Malisorima pod Hodo-begom i slanje obavještajnih informacija Osman-paši, jednom od generala osmanske vojske.

Prema sakupljenim podacima, u Tuzima je bio poznat sastav i jačina crnogorske vojske. Znali su i da će, ako samo jedna puška pukne na crnogorsku vojsku koja je kretala da okupira Grude i Hote, istoj biti naređeno da se vrati nazad.[43]

---

[42] DACG, MUD, 1880, f. 18, br. 327 /1; 327/3; F. 18, br. 131/1; 145/1.

[43] Prema sudskoj istrazi koja je izvršena, optužbe koje terete navedena lica su podijeljene na sljedeći način:

Slanje pisama Osman-paši: (osmanskom generalu) u Tuzima: Derviš Efović, Murat Hadžimuhović, Jusuf-aga Redžović i Ethem-aga Mandić. Kurir je bio Jakup Halilov Dervišević.

Slanje pisama Hodo-begu: (jednom od vođa komiteta Albanske lige iz Skadra) u Tuzima: Hasan Krnić, Abdo Eljov Krnić, Murat Hadžimuhović, Derviš Efović, Ethem Mandić, Jusuf Redžović i Mahmut Đurđević. Kurir je bio Zeko Jusufov Krnić - podgorički barjaktar.

Obavještajne djelatnosti iza neprijateljskih linija nisu nikakva specifičnost u bilo kom oružanom konfliktu. Tako je crnogorska strana na isti način snadbijevana informacijama iz Skadra i drugih mjesta, ali Crnogorci nijesu očekivali u svojim redovima razvijenu obavještajnu mrežu, čak i među službenicima crnogorske države. Izgleda da je istraga u jednom trenutku poprimila oblike „lova na vještice" jer je gotovo svaki ugledniji Musliman u Podgorici bio sumnjiv novim vlastima. Pored pomenutih optuženih, pod sumnjom su, izgleda, bili brojni Podgoričani od ugleda, kao i ulema Ferhat Bulić, hadži Seljo Abazović (podgorički kadija), Jusuf efendija Oručević (muderis), Selim hodža drački, Hafiz Đečević, mula Derviš Haverić, itd.[44]Jusuf-aga Redžović, jedan od osumnjičenih, je tokom ispitivanja pred Bećir-begovom komisijom zatvoren samo zato što je u sudnici rekao da o cijelom slučaju ne zna ništa, da je nevin i da zatvoreni nevini ljudi stradaju zbog izmišljene krivice. Reakcijom ministra unutrašnjih djela, vojvode Vrbice, već sjutra dan je pušten iz zatvora da bi potom krenuo na Cetinje da bi obavio informativni razgovor sa njim.[45]

Specijalna Sudijska komisija, na čelu sa Bećir-begom Osmanagićem, kojoj je povjeren cijeli slučaj je radila brzo i za samo par nedjelja donijela teške presude. Na smrt su osuđeni: Murat Hadžimuhović, Adem Omerov Usin Orahovac, Zeko Ademov Krnić – barjaktar, Mustafa Hadžihuseinović, Zeko Jusufov Krnić i Hasan Smailov Krnić. Na doživotnu robiju su osuđeni: Jakup Halilov Dervišević, Aćif Haverić, Ethem Mandić i Abdo Eljov Krnić. Oslobođeni su uslovno pod jemstvom, zbog nedostatka valjanih svjedoka: Bećir Šarkić, Tahir Šehović,

Slanje novca i pisama: Hadži Mašo Hadrović, koji je pored pisama, poslao kao donaciju 6 vreća novca komitetu Albanske lige, zajedno sa Muratom Hadžimuhovićem, Tahirom Šehovićem i Bećirom Šarkićem. Pisma i novac je nosio Adem Omerov Usin Orahovac, imućni podgorički trgovac. Prema rekonstrukciji događaja, pisma koja su nošena za Tuzi su sadržavala razne obavještajne podatke o stanju crnogorske vojske u i oko Podgorice.

[44] DACG, MUD, 1880, f. 18. Br. 481/6; 481/7

[45] DACG, MUD, 1880. f. 15. br. 2591.

Medo Lukačević i Pjeter Deda Zatrepčanin. Suđenje nije održano za Ibra Hasanovog Bedovića i Maraša Zatrepčanina. Usljed nedostatka kapaciteta za složene slučajeve, suđenje je odloženo Derviš-agi Efoviću, hadži Mašu Hadroviću i Jusuf-agi Redžoviću. Suđenje u njihovim slučajevima je planirano po izvršenju presuda za gore pomenute.

Vojvoda Vrbica javlja knjazu da je sudijska komisija, na čelu sa Bećir-begom, sudila pravično te da je, kako navodi, čovječno postupanje sa okrivljenima ostavljalo dobar utisak na stanovništvo u Podgorici, u smislu pravednosti knjaževih sudova. Dalje je sugerirao knjazu da bi bilo „jako lijepo" ako bi on ove kazne umanjio, koristeći svoju vladarsku milost.[46] Vojvoda Bećir-beg Osmanagić je u društvu kapetana Filipa Đokića 11.10.1880. godine krenuo za Cetinje, kako bi knjazu dostavili na uvid sudske ispite i konačne presude okrivljenima.[47] Isto veče, na audijenciji, ispiti su pregledani, pa se navodi da je Gospodar bio zadovoljan presudama. Bećir-bega je ispitivao pojedinačno o svakom od osuđenih, a potom uopšteno o Podgorici. Knjaz je rekao da će šestorici osuđenih na smrt biti preinačena kazna.[48]

No, ono što se u Crnoj Gori tada nije znalo van dvora je da je suđenje Podgoričanima izazvalo pažnju velikih sila. Smatrano je da u jeku *Ulcinjske krize* knjaz ovim suđenjima samo pogoršava situaciju, dodatno ljuti Albance i podiže tenzije, a istovremeno Osmanskom carstvu pruža izgovor da ne izvrše predaju Ulcinja, iako su po ugovoru bili već bili dužni da izvrše njegovu evakuaciju.[49] Visoka porta je po instrukcijama velikog vezira Mehmed Asim-paše 17. 10. 1880. godine uputila cirkularni telegram predstavnicima velikih sila u Istanbulu, protestujući zbog tretmana muslimanskog

[46] DACG, MUD, 1880, f. 18, br 481 /2.

[47] DACG, MUD, 1880, f. 18, br 480.

[48] DACG, MUD, 1880, f. 18, br 505.

[49] Francuski ambasador u Istanbulu, Tiso – Bartolomiju Sen Hileru francuskom ministru spoljnih poslova, Therapia, 17. 10. 1880, br. 481, str. 138; Bartolomi Sen Hiler – Tisou, Paris, 17. 10. 1880, br. 482, str. 139. Documents Diplomatiques. Affaires de Montenegro (1879-1880), Vol. II, Paris, 1880.

stanovništva u Crnoj Gori. Navode da hapšenje Podgoričana i drugi proizvoljni postupci od strane crnogorskih vlasti doprinose nemirima na granici i udaljavaju Osmansko carstvo od sporazuma. Predstavnici velikih sila su združenom akcijom, preko britanskog konzula Kirbija Grina, urgirali kod knjaza Nikole da oslobodi zatvorenike bez obzira na pretpostavljenu krivicu, kako bi se riješilo pitanje predaje Ulcinja. On je pristao da amnestira sve okrivljene pod uslovom da se prvo izvrši predviđena predaja.[50]

Amnestija koja je obuhvatila optužene Podgoričane, izgleda da se nije odnosila na njihovu zaplijenjenu imovinu. Jedan dio njih su bili imućni ljudi, a njihova pokretna i nepokretna imovina je jednim dijelom bila zaplijenjena od strane Okružnog suda pod upravom Bećir-bega u Podgorici[51] i prešla u vlasništvo države. Odnos vlasti prema zaplijenjenoj imovini slikovito predstavlja slučaj Rama Hadžimuhovića, bivšeg crnogorskog kabadahije. Njegovog konja je knjaz Nikola obećao izvjesnom podkomandiru crnogorske vojske. Kako se životinja nalazila kod Bećir-bega, a on ga još nije predao u ime knjaza navedenom podkomandiru, vojvoda Vrbica iznosi knjazu Nikoli svoj plan, kojim je pokušao uticati na međusobne odnose Muslimana u Podgorici. Njegova zamisao je da bi podkomandiru trebalo kupiti drugog konja, a da Bećir-beg umjesto njemu, Hadžimuhovićevog konja ustupi nekom od podgoričkih muslimana: „(...) *a ovoga Ramova da darujemo Mašu Adžiametovu, ili Selimu Bibeziću podkomandiru, ili Derviš begu Osmanagiću komandiru, ili drugome Turčinu podgoričkome, koi bi ga momački po Podgorici jahao; Kome bi vi naredili Gospodaru, vi znate da će teško biti svijema Ramovijema prijateljima na onoga Turčina koji bi njegova konja primio i po Podgorici jahao ga. A nama ide u interes posvađati turske porodice jednu s drugom.*“[52] Završetkom krize izvršenja

[50] Bartolomi Sen Hiler – Tisou, Pariz, 21. 10. 1880, br. 499, str. 154; Bartolomi Sen Hiler – Mongaskonu, francuskom otpravniku poslova na Cetinju, Pariz, 20. 11. 1880, br 542, str. 195. Documents Diplomatiques, op. cit.

[51] DACG, MUD, 1880. f. 15. br. 2808.

[52] DACG, MUD, 1880, F. 18. Br. 396.

odredbi Berlinskog ugovora i pripajanja Ulcinja Knjaževini Crnoj Gori krajem novembra 1880. godine, došlo je i do smirivanja tenzija u pograničnom dijelu u Zetskoj ravnici - prema Tuzima i Malesiji.

No, to je značilo i da će organi crnogorske države izvršiti novi pritisak na neposlušne podgoričke Muslimane, ovaj put u vezi školovanja njihove djece u crnogorskim državnim školama i prihvatanja služenja crnogorske vojske. Vojvoda Vrbica je 10.11.1880. godine izvijestio knjaza da se po završenom sudskom postupku može preći na pripreme za otvaranje škole u Podgorici. U tom smislu je naredio popis djece školskog uzrasta u gradu, za koje je naveo da ih ima mnogo i da su to u najvećem broju slučajeva muslimanska djeca.[53] Lokalne vlasti su u međuvremenu izvršile popis pravoslavne djece školskog uzrasta u Podgorici (bilo ih je samo 93), te su uspjeli oformiti ukupno dva odjeljenja. Računali su da će se broj pravoslavne djece povećati upisivanjem učenika iz oblasti Pipera i Kuča pa je do 09. 11. 1880. godine ukupno upisano 131 dijete pravoslavne vjeroispovijesti.[54] U svrhu upisa muslimanske djece, iz Bara je naredbom Stevana Čuturila (glavnog školskog nadzornika) u Podgoricu upućen učitelj Dušan Brkanović, koji je prethodne dvije godine radio na upisu muslimanske i katoličke djece u barskim osnovnim školama.[55] Vojvoda Bećir-beg i brigadir Mihailo Nišin su, pored ostalih, kao predstavnici najviših vlasti, radili na ubjeđivanju viđenijih među podgoričkim Muslimanima o potrebi upisivanja njihove djece u državne škole. Učitelj Brkanović javlja Glavnom školskom nadzorništvu da je nemoćan pored uticaja koji na njih ima Jusuf efendija Oručević. Doduše, i sam je bio svjestan da je njegov „uspjeh“ prilikom upisa muslimanske i katoličke djece na primorju, u stvari proizvod

[53] DACG.MUD. 1880. f. 18. Br. 481.

[54] DACG.Glavno školsko nadzorništvo (u daljem tekstu GŠN), F. 6, br. 131; br 138.

[55] Lukić Vasilije: Školstvo u Podgorici 1879-1915: prema dokumentima iz arhiva SRCG, Republički zavod za unapređivanje školstva, Podgorica, 1983. str. 7, 8.

državne prinude koju su vlasti na provele silom, a ne njegovim sposobnostima, pa je pokušavao saznati da li bi se isti metod mogao primijeniti i u Podgorici.[56]

Vojvoda Vrbica je 13.12.1880. godine poslao podgoričkom komandiru Derviš begu Osmanagiću pismene instrukcije vezane za državne uredbe po pitanju podgoričkih Muslimana, i to: učitelj, Musliman iz Bara, će raditi sa podgoričkom djecom dok za tu dužnost ne bude spreman jedan od podgoričkih Muslimana; u školi bi djeca učila isto što i hrišćanska, izuzev vjeronauke; Muslimani u vojnoj službi neće nikada biti primorani da pucaju na svoje jednovjernike; podgorički barjak će imati samo knjaževe inicijale i zadržali bi nošenje fesova (vjerovatno vojnicima, prim. aut.).[57] U Okružnom sudu su 14. 11. 1880. godine prizvani su izabrani predstavnici muslimanske uleme, gdje su im vojvoda Bećir beg, brigadir Mihailo Nišin, učitelj Brkanović i ostali izlagali potrebu školovanja njihove djece u *knjaževskim školama.* Isti su izjavili da im treba vremena za odgovor, izuzev hafiza Hasana Lačevića koji je, navodno, odmah izjavio: „*Kad bi naš car (sultan) tako stio, mi ga ne bi smo poslušali ma da bi smo na oganj izgoreli*“. Muslimani su navodno kasnije poslali nekoliko predstavnika (muderisa Jusuf efendiju Oručevića, Meda Lukačevića, Ahmet bega Osmanagića i Derviša Haverića) koji su izjavili da ni pod kakvim uslovima ne žele upisati svoju djecu u crnogorske škole.[58] Već sjutradan (15.11.1880) su tajno poslali malu deputaciju na Cetinje, sastavljenu od Dulja Gokovića i Derviša Redžovića. Crnogorske vlasti u Podgorici nijesu znale da li su se Podgoričani uputili kod knjaza Nikole ili kod osmanskog konzula na Cetinju, pa su im nudili da se sa molbenicom prvo upute kod knjaza, kako ne bi izgledalo da dobijaju oprost od Osmanlija, a ne od knjaževskih vlasti.[59] Ovakav splet događaja, uslovljen

[56] DACG. GŠN. f. 6, br. 152; br. 172; br. 246.

[57] Vojvoda Mašo Vrbica komandiru Derviš-begu Osmanagiću, 01. 12. 1880. Crnogorski sudovi, op. cit. str. 62.

[58] DACG. GŠN. 1880. f. 6, br. 247.

[59] DACG: MUD. 1880. f. 15. br. 2864

muslimanskim nepriznavanjem crnogorskog državljanstva i odbijanja državnih naredbi, zahtijevao je intervenciju ministra unutrašnjih djela. Stoga vojvoda Vrbica 16.12.1880. godine šalje telegram podgoričkom kadiji, hadži Selju Abazoviću. U njemu navodi da je siguran da ako je kadija dobro proučio datu naredbu, mogao je uvidjeti da u njoj nema ništa što je u opreci sa (islamskom) vjerom, već naprotiv, te da bi on prvi trebao da pruži primjer „nerazumnim" Podgoričanima: *„Kadija, ja vam kao prijatelj kažem, ako sebi i svojoj đeci dobra hoćete i ako to isto Podgoričanima želite, ti kao pametan čovjek počni prvi i daj svoje u školu i ko će za tobom blagosiljaće te. Ko neće kajaće se čim Ržanički most prijeđe jer druga biti ne može ni pod koji način pa makar svi Podgoričani digli."* Pismo je pratila i opomena na težak život podgoričkih, zetskih i spuških Muslimana koji su se već iselili.[60] No, nema dokaza da je ovim i sličnim pismima postignut bilo kakav uticaj na promjenu stava kod podgoričkih Muslimana.

U prilog tome, prema izvještaju Mihajla Nišina, neki od Muslimana koji su prizvani u Okružni sud 17.12.1880. godine, i dalje nijesu pristajali da se pokore državnim uredbama, niti su prihvatali crnogorsko državljanstvo, a pri tom nijesu htjeli ni da se iseljavaju: *„Derviš Efović reče u sudu da je on carski i da neće primiti oružije ni đecu u školu dati niti da ga se može dići odavle do onoga rečenoga dana od ugovora Berlinskog."* Vojvoda Bećir-beg mu je rekao da ukoliko neće da prihvati da bude crnogorski (knjažev) podanik, da se mora istog dana iseliti iz Podgorice, te da će ga on lično nasilno ispratiti do Ržaničkog mosta. Mnogi drugi, dobivši rok od nedjelju dana od podgoričkog komandira Derviš-bega Osmanagića, započeli su sa pripremama za iseljavanje. Među njima je izgleda bio i dotadašnji član kapetanskog suda Medo Lukačević i muderis podgoričke Medrese Jusuf efendija Oručević. Treći su pripremali molbenicu i deputaciju koja će opet otići kod knjaza.[61]

Masovno raseljavanje je uzelo maha. Tako se 29.12.1880. godine iselio i stari glavar Halil spahija Lekić sa gotovo cijelim

[60] DACG: MUD. 1880. f. 17. br. 3477
[61] DACG, MUD, f. 16, br. 3274

bratstvom, a isto su uradili i Mandići. Vojvoda Vučinić javlja da je veći broj njih ostavio po jednog člana porodice da bi pazio na pokućstvo i životinje, ali da smatra da ako im se ne bi popustilo vezano za naredbu koju su dobili, da bi malo ko ostao, izuzev starijih ljudi koji ne podliježu vojnoj obavezi i školovanju.[62] Već dan kasnije, prema jednom izvještaju je značajan broj podgoričkih Muslimana već otišao iz grada. Osmanski general Derviš paša je posjetio raseljene Podgoričane u Tuzima i savjetovao ih da se vrate kućama, tvrdeći da nemaju razloga da se iseljavaju i ubjeđujući ih da neće imati loš tretman pod knjaževom vladom. Onima među njima koji su se čvrsto riješili na odlazak, Derviš paša je naredio da se podignu daščane kolibe u Tuzima kako bi preživjeli zimu. Istovremeno je u Tuzima postavio za prvog vršioca dužnosti kajmakama nove *kaze* Tuzi – Halil efendiju Mandića.[63] Do 30.12.1880. godine se iselilo ukupno 50 muslimanskih kuća, a izgleda da je dolazak Derviš paše sa vojskom u Tuzi, umjesto da zaustavi iseljavanje, izazvao suprotan efekat.[64] Već u novogodišnjoj noći, 19/31.12.1880. godine se iz Podgorice spremilo za iseljavanje 260 kuća, dok je oko 40 kuća odlučilo da sačeka povratak Jusuf-age Redžovića sa Cetinja, koji je išao da moli knjaza za odlaganje datih naredbi.[65] Jusuf-aga Redžović se vratio sa pozitivnim vijestima i okupivši Muslimane u džamiji (vjerovatno džamiji Glavatovića koja je bila zborna džamija, prim. aut.) i obavijestio ih da je knjaz odlučio da popusti i da imaju rok do početka proljeća (*do Đurđeva-dne*) da ne upisuju djecu u škole i da ne primaju crnogorsko oružje. Isto je imalo pozitivan efekat, tako da su mnogi od Muslimana odlučili da se vrate. No, Osmanagići (Derviš-beg i Bećir-beg) su provjerili Jusuf-agine aktivnosti i tačnost njegovih informacija, šaljući telegram ministru unutrašnjih djela.

Nažalost, ne postoje precizni podaci o tome na koji način je ova kriza razriješena i da li je kombinacija molbi knjazu,

[62] DACG. MUD. f .17, br. 3364.
[63] DACG. MUD. f .17, br. 3363.
[64] DACG. MUD. f .17, br. 3365.
[65] DACG. MUD. f. 17, br. 3385.

diplomatskih intervencija ili nekog trećeg faktora doprinijela smirivanju situacije, ali znamo da je postigla svoj cilj. Podgoričkim Muslimanima je dozvoljeno da ne upisuju svoju djecu u škole dok se za to ne bi školovala dva pripadnika njihove vjere koji bi bili učitelji njihove djece. Vojna služba je takođe odgođena na određeno vrijeme. Ipak, veći dio iseljenih porodica se nije vratio u Podgoricu ni pod takvim uslovima. Britanski vršilac dužnosti konzula u Skadru je izvijestio Ministarstvo spoljnih poslova 15.01.1881. godine o ovoj emigraciji. Naveo je da je iseljavanje toliko uzelo maha da ih, po njegovom mišljenju, u Podgorici nije ostao veliki broj. Izuzetak bila porodica „čuvenog Bećir-bega", viceguvernera grada, koji je sa svojim roditeljima, prijateljima i petnaestak članova porodice ostao u Podgorici. Što se tiče razloga muslimanskog iseljavanja, on navodi već poznate činjenice: *„Nijesam propustio priliku da stupim u kontakt sa uglednim emigrantima, kako bih saznao razlog njihovog odlaska u tuđinu, i svi su mi isto odgovorili, i to da su bili primorani usljed postupaka Vlade Crne Gore, u njihovom slučaju. Oni su dodatno bili nezadovoljni jer nijesu željeli da se potčine, kao i ostali Crnogorci, obaveznom vojnom roku, kao i da šalju djecu u crnogorske škole da uče slovenski jezik.*"[66]

Epilog ovakvog raspleta događaja je doprinio još boljem pozicioniranju vojvode Bećir-bega. Postavši miljenikom najviših vlasti u zemlji (knjaza i ministra unutrašnjih djela), on je postao i prvi predsjednik novoosnovanog kružnog suda u Podgorici, sa iznosom godišnje plate od 600 fiorina u zlatu[67] čime je ujedno bio i službenik sa najvećom platom u cijeloj oblasti. Zbog navedenog otvorenog stajanja na stranu crnogorskih vlasti u ulozi okružnog sudije (naročito tokom suđenja za izdaju i vojnu špijunažu 1880. godine), nije teško zaključiti da Bećir-beg nije bio previše omiljen kod većine podgoričkih Muslimana. Toga je, uostalom, bio i sam svjestan što se da uočiti između redova u jednom telegramu upućenom 04.04.1881. godine vojvodi Božu Petroviću. Tim povodom, u

[66] TNA. F.O. 424/110, 15. 01. 1881, Scutari, br. 132, str. 51.
[67] DACG, MUD, Inventar pomoćnih knjiga fonda, I – 93.

vezi nekog spora za koji je bio zadužen, a koji je uključivao i neku njegovu zemlju u Zeti, Bećir beg navodi: „*a mene nije poradi te 12 talijera nego mi je poradi Turaka podgoričkija, jer se sile i kažu – bogu šućur jer je došao perjanik da ga globi za njegovu baštinu*“.[68] Vojvoda Osmanagić je, dakle, navodio da mu smeta što će podgorički Muslimani likovati zato što je napokon i on na neki način kažnjen, pa makar i novčano.

Okružni sud u Podgorici na čelu sa vojvodom Osmanagićem, formiran krajem 1880. godine, pokrivao je zetsko- brdsku oblast, pa je tako velika teritorija pod nadležnošću Okružnog suda teoretski činila predsjednika te institucije upraviteljem cijele oblasti. Ipak, vlast je bila formalno podijeljena između sudske i vojno/policijske vlasti, od kojih je ova poslednja bila zavedena pod imenom „*najviša politička vlast*“, a koja je pored navedenih dužnosti, poštujući pravilo nemiješanja izvršne i sudske vlasti, sprovodila lica okružnom sudu u Podgorici.[69] Članom IV *Virpazarskog ugovora* o primopredaji Podgorice (iz februara 1879. godine) ugovoreno da Crna Gora priznaje sve odluke i isprave osmanskih sudova donešenih na teritoriji *kaze* Podgorica,[70] što će imati implikacija i na rad sudskih organa pod nadležnošću Bećir-bega Osmanagića.

U Crnoj Gori, suđenje je u tom periodu vršeno prema crnogorskom zakoniku zasnovanom na običajnom pravu. Međutim javljao se problem slučajeva koji su se desili tokom osmanskog perioda, a nisu riješeni čak do kraja 1880. godine. Tako na primjer okružni sud u Podgorici javlja o slučaju ubistva iz nehata Stanice Blagove iz Pipera, koja je kao sluškinja (orfana) boravila u kući Hadžimuhovića. Izvjesni Bećo Hadžimuhović je, tada kao osmogodišnjak, kako je utvrđeno, iz nehata ubio navedenu Stanicu. Kako je iste godine buknuo Crnogorsko-turski (1876), slučaj je ostao neriješen čak do kraja 1880. godine, kada njena braća traže od suda

[68] Vojvoda Bećir-beg Osmanagić – vojvodi Božu Petroviću, Podgorica, 23. 03. 1881 (*Crnogorski sudovi*, priredio N. Rajković, Podgorica,CID, 1997, str. 73, 74).

[69] DACG, MUD, f. 18, br. 533.

[70] DACG.MID. 1879, f. 2, br. 77.

odštetu. Vojvoda Bećir-beg Osmanagić je posvjedočio da se prema običajnom pravu u osmanskoj Podgorici za ubistvo plaćalo 6 *ćesa* zlata, a za ubistvo iz nehata 3. Okružni sud u Podgorici je zatražio mišljenje od Velikog suda o postupku u ovom slučaju.[71] Veliki sud je 15. 12. 1880. godine preuzeo taj slučaj, s obzirom da postupak nije pokrenut za vrijeme kada je Podgorica bila u sastavu Osmanskog carstva i odlučio da će se suditi po crnogorskim zakonima.[72] Kako je Veliki sud utvrdio da je navedeni Bećo bio maloljetan u trenutku izvršenja ubistva, koje je počinjeno iz nehata, isti se oslobodio svake krivice i bio je dužan jedino da plati putninu koja je načinjena povodom izviđaja slučaja.[73]

U javnom prostoru, vojvoda Osmanagić je poput drugih glavara i državnih službenika crnogorske države imao prvenstvo prilikom obilježavanja jubileja, raznih proslava ili, pak, svečanog otvaranja određenih objekata u Podgorici. Državni poluslužbeni list 16.10.1881. godine donosi reportažu o toku proslave knjaževog rođendana u Podgorici, na kojoj je vojvoda Bećir-beg bio službeno prisutan zajedno sa drugim činovnicima. Tom prilikom je okupljenoj masi održao prigodni govor o suživotu, toleranciji, odanosti vladaru, itd.[74] Takvi i slični prozaični članci su pratili gotovo sve javne manifestacije pa je, shodno tome, vojvoda Osmanagić pomenut u većini njih tokom svoje karijere.

Reorganizacija islamske zajednice u Podgorici, odnosno kadrovske promjene na pozicijama religijskih službenika nastupaju 1881. godine. One su bile jednim dijelom uzrokovane velikim egzodusom podgoričkih i zetskih Muslimana decembra 1880. i januara 1881. godine. Ovo veliko iseljavanje je demografski opustošilo Podgoricu, koja je (iako o tome nema nikakvog traga u tadašnjoj štampi) izgubila preko polovine muslimanskog stanovništva i više od trećine ukupnog sta-

[71] DACG. Veliki sud, (u daljem tekstu VS). 1880. f. 13. br. 3011.
[72] DACG. VS. 1880. f. 14. br. 3219.
[73] DACG. VS. 1880. f. 14. Br. 2353.
[74] „Glas Crnogorca“, god. X, 04. 10. 1881, br. 40, str. 3.

novništva grada.[75] Samim tim, dobar dio islamske uleme je otišao ili izgubio posao. Napomenimo i da je podgorička Medresa (koja je bila vakuf Glavatovića džamije) zauzeta od strane crnogorske vojske i pretvorena u skladište oružja i municije.

No i pored svega, prvih nekoliko godina su se državni organi miješali i u najosnovnije poslove organizacije islamske zajednice. Predsjednik okružnog suda, vojvoda Osmanagić 20. 05. 1881. godine šalje izvještaj ministru Vrbici o prilikama u istočnom podgoričkom džematu[76] (džematu Glavatovića džamije). Imam navedene džamije, hafiz Hasan Lačević je trebao biti uklonjen sa te dužnosti po instrukciji Bećir-bega, navodno po zahtjevu samih džematlija zbog toga što je Lačevićeva uža i šira porodica emigrirala za Skadar, a ni on sam nije uzeo crnogorsko državljanstvo, već se smatrao strancem (državljaninom Osmanskog carstva). Za novog imama Glavatovića džamije je planiran hadži Seljo Abazović, dotadašnji podgorički kadija. Hafiz Lačević je rekao Bećir-begu da nije istina da džemat traži njegovu smjenu i pokazao mu *mazbatu* (dokument) na koji su bili otisnuti 62 *mohura* (pečata) lica iz njegovog džemata koji mu pružaju podršku za ostanak na položaju imama. Bećir-beg je povukao zahtjev dok ne izvijesti vojvodu Vrbicu. Naveo mu je da ta grupa podgoričkih Muslimana uzbunjuje ostale, navodeći kako Lačević govori u svom džematu da nije primjereno da vjernici klanjaju za imamom knjaževim podanikom (crnogorskim državljaninom). Takođe da među 62 potpisnika ima i lica koji nemaju pravo da odlučuju o položaju imama, te da bi ih, po Bećir-begovom mišljenju, sve trebalo strogo novčano kazniti.[77] Vojvoda

[75] DACG, Ministarstvo finansija (u daljem tekstu MF), Inventar pomoćnih knjiga fonda, II – A – 2; DACG, MUD, Inventar pomoćnih knjiga fonda, Kapetanija Podgorička 1880; Palairet, Michael R. The Balkan Economies c.1800-1914: Evolution without Development, Cambridge University Press, str. 31.

[76] Džemat predstavlja osnovnu teritorijalno - organizacionu jedinicu u islamskoj zajednici, koju sačinjava najmanje 100 domova. Korespondira parohiji.

[77] DACG, MUD, 1881, f. 22, br. 918.

Mašo Vrbica je ipak, 23. 05. 1881. godine odlučio da preko vojvode Bećir-bega uputi kombinaciju opomene i prijetnje. Naredio mu je da prizove u sud svih 62 Muslimana koji su dali podršku Lačeviću, te da pred njima pocijepa njihovo pismo podrške, ističući da bilo kakva *mazbata*, ma koliko god potpisa imala, ne vrijedi ako nema odobrenje knjaževih vlasti. Naveo je da ni u jednoj državi, pa ni u Crnoj Gori, popovi i imami ne mogu obavljati službu protivno državnim interesima. Pri tom, hafizu Lačeviću je trebalo reći da zbog tvrdnji da se ne može klanjati za knjaževim podanikom, kao i zbog navodne protivdržavne aktivnosti, on ne može biti imam u Crnoj Gori. Predstavnicima džemata je upućena opomena uz prijetnju da će, ako bi se ovakvi slučajevi ponovili, dobiti po dvije godine zatvora na Grmožuru.[78] Vojvoda Bećir-beg je istog dana izvršio dato naređenje, koje je rezultiralo smjenom Lačevića i postavljanjem hadži Selja Abazovića za imama Glavatovića džamije.[79] Uprava unutrašnjih djela je na ovaj način, preko svojih predstavnika (vojvode Bećir-bega i Okružnog suda) u početku željela kontrolisati svaki aspekt funkcionisanja islamske zajednice, ne prezajući od prijetnji i uslovljavanja. Doduše, Bećir-beg se afirmativno zalagao za neka manja, ceremonijalna pitanja u islamskoj zajednici. Tako je na primjer, preko vojnih vlasti tražio dozvolu da se početak mjeseca Ramazana u Podgorici (28.07.1881. godine) obilježi pucanjem iz pet-šest topova,[80] a radilo se o tradiciji koja je vjerovatno u kontinuitetu praktikovana kako u Osmanskom carstvu, tako i u Crnoj Gori.

Vojvoda Bećir-beg, iako veleposjednik, a uz to i predsjednik okružnog suda, ipak nije bio imun na određene probleme oko upravljanja sopstvenim imanjem, poput mnogih drugih Muslimana koji nijesu bili dio državnih organa vlasti. Kada su krajem 1880. godine Oručevići krenuli da sklanjaju čifčije sa svoje zemlje u Tološima, a vojvoda Bećir-beg isto tako sa jednog od svojih imanja u Kuriocima, lješkopoljski kapetan

[78] DACG, MUD, 1881, f. 22, br. 1100.
[79] DACG, MUD, 1881, f. 22, br. 924.
[80] DACG, MUD, 1881, f. 24, br. 1475.

šalje žalbu Velikom sudu na Cetinju. On upozorava Veliki sud da ako im se dopusti da sklanjaju čivčije, isto će uraditi i svi ostali muslimanski zemljoposjednici na potezu od Žabljaka Crnojevića do Vezirovog mosta.[81] Početkom 1882. godine vojvoda Bećir-beg šalje žalbu Velikom sudu na ponašanje žabljačkog kapetana, kome je on prošle godine izdao određeni komad zemlje na obradu pod ugovoreni dohodak, a on je naredne godine odbio da mu ga preda.[82]

Za razliku od Muslimana crnogorskih državljana, neuporedivo veće probleme sa ostvarivanjem prihoda sa svojih imanja su, kao što je poznato, imali podgorički i zetski iseljenici (muhadžiri). Oni su redovno dolazili, uglavnom iz Tuzi i iz Skadra sa okolinom (gdje su su se u većini slučajeva naseljavali) po dogovoreni prihod sa svojih zemalja, tj. četvrtinu, obično u naturi, koliko im je pripadalo po ranije utvrđenim ugovorima. No, prilikom manjih graničnih sukoba, koji bi se povremeno javili (ali često sa krvavim posljedicama) između Muslimana izbjeglih u Vranj, Vladne i Mataguže, i Gruda i Hota s jedne strane, te crnogorskih naseljenika i Zećana u graničnim selima, s druge strane, često bi dolazilo do privremenog zaustavljanja izdavanja četvrtine ili čak do privremenog protjerivanja muhadžira preko granice. Nakon jednog od tih sukoba (u koji su bili umiješani Grudi i Hoti), vojvoda Vrbica 06.10.1882. godine šalje naređenje vojvodi Osmanagiću da protjera preko granice sve muhadžire koji su se u tom trenutku nalazili u Podgorici. Istovremeno javlja da je saznao da muhadžiri uzimaju zastupnike (*većile*) da u njihovo ime sakupljaju dio prihoda (četvrtinu) te naređuje da se i njima prekine izdavanje dohodaka.[83] Osmanski izvještaj iz tog perioda (04. 09. 1882. godine) govori o protjerivanju 58 Muslimana osmanskih podanika koji su u tom trenutku boravili u Podgorici.[84]

---

[81] Kapetan lješkopoljski Velikom sudu, 22. 11. 1880. Crnogorski sudovi, Op. Cit. str. 61.

[82] Ibidem, str. 109.

[83] DACG, MUD, 1882, f. 45, br. 3297.

[84] Basbakanlik Osmanli Arsivi (u daljem tekstu BOA), Fond:Hariciye Nezareti (u daljem tekstu HR), Tahrirat (u daljem tekstu TH), 44. 15.

Tokom 1882. godine, dolazi i do povećanja ovlašćenja Okružnog suda tako da taj organ vlasti počinje da vodi računa i o pograničnim odnosima. U slučaju Podgorice to se uglavnom odnosilo na pogranične nemire koji bi se sporadično javljali u Malesiji i Zetskoj ravnici. Vojvoda Bećir-beg je tada u ime crnogorske države vodio pregovore sa upravnicima (*kajmakamima*) osmanskih graničnih oblasti. Kajmakam *kaze* Tuzi, Šaban-beg Bušatlija je stigao u Podgoricu 10.10.1882. godine kako bi sa vojvodom Bećir-begom (po instrukcijama ministra unutrašnjih djela) radio na sređivanju graničnih prilika i uredio pitanje popljačkane imovine s obje strane granice.[85] Tokom cijele 1882. godine hercegovački ustanici, razbijeni od austro-ugarske vojske, prelazili su na crnogorsku teritoriju, a crnogorska vlada ih je raspoređivala zajedno sa njihovim porodicama i iste finansijski i materijalno pomagala. U Podgorici se sa slomom ustanka našao i jedan od dvojice muslimanskih narodnih vođa – Salih-aga Forta. U vezi sa njim, ministar unutrašnjih djela daje instrukcije vojvodi Osmanagiću o pružanju pomoći Salih-agi i njegovim ljudima: „ *Vi znate voivoda da je Salih aga čojak i junak prema kojemu treba imati obzira stoga preporučujem da prizovete kapetane Luku i Krsta da za Sali agu nađete lijepu kuću u koju će on stanovat.*“[86]

Krajem iste godine dolazi do određenih nesuglasica u lokalnoj upravi u Podgorici. Razna lica zapošljena u svojstvu lokalne policije vrše zloupotrebe dužnosti i nasilje nad stanovništvom, o čemu vojvoda Osmanagić kao predsjednik suda uredno izvještava Ministarstvo unutrašnjih djela. Ta odmetanja sitnih izvršnih organa vlasti, poput podkomandira Veliše, o kome vojvoda Osmanagić piše vojvodi Vrbici, su se dešavala u vrijeme Vrbičine smjene sa pozicije ministra unutrašnjih djela. Uklanjanjem jednog od najsposobnijih ljudi u crnogorskoj administraciji, dolazi i do međusobnih trvenja raznih organa vlasti, intriga i optužbi. Pojedina lica, poput navedenog, dovedena iz okolnih brdskih oblasti, koriste svoju oružanu silu sakrivenu iza dužnosti policajaca,

[85] DACG. MUD. 1882. f. 45. br. 3311.
[86] DACG. MUD. 1882. f. 46. br. 3834.

te vrše lično motivisane osvete pod maskom vlasti. Vojvoda Osmanagić pravilno upozorava vojvodu Vrbicu da takve osobe prelaze ograničenja dužnosti koju imaju i unižavaju ugled knjaževih vlasti kod običnog naroda.[87] U istom periodu dolazi i do formiranja opštinskih sudova, čime se administracija još više usložila, sastojeći se od okružnog i opštinskog suda i kapetanija na istoj teritoriji. Time nužno dolazi i do konfuzije u vođenju parnica i drugih sudskih procesa, kao i do miješanja nadležnosti. Opštinski sud Podgorice (sastavljen od kmetova Mata Čakića, Gigoja Lukića, Toma Radičevića, Vasilija Markovića, Jusuf-age Redžovića i Hasana Đurđevića) je slao pritužbe novom ministru unutrašnjih djela, vojvodi Božu Petroviću[88] na rad Bećir-bega i njegov Okružni sud. Optužbe su se odnosile na prekoračenje dužnosti Okružnog suda i miješanje u poslove opštinskih kmetova. Vojvoda Bećir-beg je poslao opširni izvještaj vojvodi Petroviću, u kome rekapitulira svoj usmeni razgovor koji je već vodio sa njim na Cetinju po istom pitanju. Iz tog izvještaja se saznaje u kakvim prilikama se nalazila lokalna administracija. Vojvoda Osmanagić navodi da osoblje podgoričke kapetanije i opštinskog suda nije u stanju da obavlja svoje službene dužnosti, kako zbog neznanja, tako i zbog nemara. To je dovelo do situacije u kojoj su nezadovoljne stranke odbijale da se obraćaju kapetaniji ili sudu ili, pak, nijesu bile u stanju ni da pokrenu postupak zbog neznanja osoblja navedenih institucija.

Vojvoda Osmanagić odgovara na optužbe lokalnih vlasti protiv njega, tvrdeći da su hrišćani među njima obične interešdžije koje su spremne trgovati sa svime za sopstvenu korist, dok Muslimani među njima nijesu prijatelji države, te kad bi mogli svjesno bi činili štetu „državnim“ interesima. Odgovarajući na intrige i optužbe, on je između ostalog naveo i sljedeće: „*Sud slao je njima da ne zanemaruju svoju dužnost i da ne čine takve stvari, tj. da ne zatvaraju sudnice no oni niesu*

[87] DACG. MUD. 1882. f. 48. Br. 4004.

[88] Uklanjanjem vojvode Maša Vrbicesa sa ovog položaja krajem decembra 1882. godine, na čelo Ministarstva unutrašnjih djela dolazi vojvoda Božo Petrović, koji je ujedno bio i predsjednik Državnog savjeta.

šćeli poslušat. Dakle ja kažem vama da oni što niesu s drugima učinjeli nego zbog mene prema mene jer muhamedanci koi su u opštinski sud i prie su mene mrzili, a sad su im se pridružili i neki hrišćani. Kao Čakić, Nenezić i neki drugi pa stoga se tuže na mene, no ja molim vas ne puštavati takve protiv mene da prinose, a ja ne samo što bi podpomogao u koliko bi moga one koi rade za gospodara i za državu no bi i svoi život dao za gospodara i za državu a ne da smetam opštinski sud."[89]

O odnosu Bećir-bega i muslimanskog stanovništva prilično jasno govori i jedan slučaj s kraja oktobra 1883. godine, kada se predsjedniku Državnog savjeta (vojvodi Božu Petroviću) obratio Husein Mujov iz Podgorice. On navodi da se iz muhadžirluka povratio još 1880 godine, te da je prihvatio crnogorsko državljanstvo, da plaća poreze i druge obaveze, ali da mu je supruga još uvijek u Skadru i izrazio je želju da opet objedini svoju porodicu u Podgorici. Problem je bio u tome što mu vojvoda Bećir-beg nije dozvoljavao da dovede suprugu.[90] U objašnjenju koje je za ovaj slučaj zatražio vojvoda Božo Petrović od vojvode Osmanagića dva dana kasnije (31.10.1883. godine), on je naveo da je istina da se Husein Mujov vratio iz izbjeglištva, da je crnogorski državljanin (podanik), da plaća *nizamiju* i da drži svoju *doganju*, ali da mu nije dozvolio da dovede ženu i djecu iz Skadra jer ima mnogo Podgoričana koji su u istoj situaciji, pa bi u tom slučaju svi tražili dozvolu da vrate svoje porodice. Vojvoda Osmanagić je, dalje, naveo da to ne može dozvoliti bez naredbe viših vlasti. Vojvoda Petrović je na to odgovorio da se Huseinu Mujovu dozvoli da ode za Skadar i dovede svoju porodicu.[91]

Iako je smjenom vojvode Maša Vrbice krajem 1882. godine vojvoda Bećir-beg uspio privremeno da ostane na položaju u Okružnom suda (što vjerovatno nije bio lak poduhvat s obzirom da je bio blizak saradnik vojvode Vrbice), on je kasnije tokom poslednje dvije godine službe (1884 -1885) imao više afera na privatnom i poslovnom planu, koje su nesumnjivo doprinijele njegovoj smjeni.

---

[89] DACG. MUD. 1882. f. 48. br. 4053.
[90] DACG, MUD, 1883, f. 53, br. 1770.
[91] DACG, MUD, 1883, f. 53, br. 1778.

Vojvoda Bećir-beg 28.10.1884. godine šalje ministru unutrašnjih djela prilično bizaran telegram. On, vidno uzrujan, moli vojvodu Boža Petrovića da mu dozvoli da ubije ili makar protjera preko granice svog sinovca Sadika, sa kojim je u vanbračnoj vezi zatrudnjela jedna pravoslavna djevojka (izvjesna Stakica Popović iz Bjelopavlića). Ne interesujući ga sudbina trudne djevojke i njihovog potomstva, a navodeći da sa svojih 50 godina života nikada nije doživio takvu uvredu, on traži zadovoljenje za svoju povrijeđenu čast (kao glava familije - *pater familias*), tako što bi kaznio sinovca na jedan od navedenih načina.[92] Već početkom 1885. godine dolazi do mnogo ozbiljnije afere. Vojvoda Bećir-beg je tokom februara 1885. godine bio direktno umiješan u slučaj nasilne udaje izvjesne Paše Omerćaić (prezime se javlja i kao Omerćehaić, prim. aut.) rodom iz Žabljaka Crnojevića za Bećir-begovog rođaka Zejnel-bega. Vojvoda Bećir-beg je, prema izvještaju kapetana iz podgoričke kapetanije, nasilno odveo Pašu i zatvorio je kuću svog rođaka Derviš-bega. I sam Derviš-beg je bio komandir Podgoričkog bataljona, što ukazuje na razmjere zloupotrebe vlasti. Pomenuta Paša je pod prijetnjom natjerana da ustupi svoje bogato imanje vojvodi Bećir-begu pod punomoćjem na upravu, koji je odbio da kapetanima ustupi *hudžet* (sudska presuda, isprava) ovjeren od strane podgoričkog kadije, a koji je uzeo od hadži Ibrahim-age, prokanadura (staratelja) nad Pašinim imanjem.[93] Žalba Paše Omerćaić i pitanje njenog imanja je, uz pomoć lokalnih organa vlasti, stigla i do Velikog suda, tako da vjerujemo da su za ove slučajeve saznali vojvoda Božo Petrović, a najvjerovatnije i knjaz lično.

---

[92] DACG, MUD, 1884, f. 55, br. 1221; 1887, F. 66. br. 47. Ne raspolažemo podacima o rješenju ovog pitanja, no par godina kasnije dolazi do javne prodaje Sadikovog imanja zbog njegovih dugova i zbog potrebe izdržavanja njegovog vanbračnog djeteta. Planirali su prodajom zemlje Sadika Osmanagića obezbijediti novac za izdržavanje pomenutog djeteta. Okružni sud je tada ponudio imanje vojvodi Osmanagiću, no kako mu nije odgovarala ponuđena cijena, koju je smatrao previsokom, isti je odbio da ga kupi.

[93] DACG. MUD – Upravno odjeljenje (u daljem tekstu MUD-UO), 1904, f. 13, br. 4238.

Ovakvi i slični slučajevi su izvjesno doprinijeli uklanjanju vojvode Osmanagića sa službenog položaja krajem 1885. godine. U prilog tome možemo navesti i jedan članak iz britanske štampe u kome se govori da je knjaz Nikola u Podgorici tokom oktobra 1885. godine primio veoma hladno svoje muslimanske podanike, govoreći im da više ne može vjerovati njihovoj odanosti jer Sultan nije ispunio svoje zahtjeve u vezi nastavka rada na graničnoj komisiji.[94] Ne raspolažemo saznanjima da li je ovaj teatralni iskaz knjaza imao bilo kakve veze sa vojvodom Osmanagićem ili da se, pak, odnosio na neka druga lica među Podgoričanima. No, sigurno je da je vojvoda Osmanagić uklonjen sa svoje funkcije krajem iste godine. Moguće je da njegovo ponašanje, koje definitivno nije bilo u skladu sa položajem koji je imao nije bilo presudno za njegovu smjenu, ali je tome sigurno doprinijela neprijateljska atmosfera koja se stvarala u oblasnim organima vlasti, protkana intrigama i međusobnom netrpeljivošću. U takvoj nezdravoj sredini su se nazirale i određene antagonističke tendencije prema muslimanskom stanovništvu, koje su se nesmetano razvijale i za vrijeme Osmanagićevog mandata. Gubitak funkcija državnih službi u Knjaževini Crnoj Gori, nakon smjene vojvode Vrbice se, pored raznih zloupotreba, najbolje uočavala u kadrovskim promjenama, miješanju nadležnosti, nedisciplini službenika, itd. Napomenimo da je krajem 80-ih godina XIX vijeka za okružnog načelnika (istovremeno i predsjednika Okružnog suda) u Podgorici, voljom knjaza postavljen obični pisar tog istog suda,[95] čime je dodatno unižavan administrativni kapacitet crnogorskih organa vlasti. Ovakve i slične situacije će se promijeniti na bolje tek desetak godina kasnije, tj. od 1897. godine, kada će

[94] The Standard: *The Eastern Crysis*, 16. 10. 1885, str. 5.

[95] Voljom knjaza ili ministra unutrašnjih djela, vojvode Boža Petrovića, Jovan Lazović, dotadašnji sudski pisar, sa vjerovatno ne više od 4 razreda škole, a koji je podilazeći višim vlastima i denuncirajući svoje kolege postao okružni sudija nakon smjene vojvode Osmanagića. Crnogorskoj administraciji su trebale periodične reforme državne administracije i uklanjanje ovakvih osoba da bi konačno, krajem devedesetih godina XIX vijeka bili uspostavljeni funkcionalniji i kompetentniji organi vlasti.

za okružnog kapetana Podgorice (istovremeno i predsjednika Okružnog suda) biti postavljen Milovan Džaković, a lokalni i oblasni organi vlasti dobiti sposobnije kadrove.

Vojvoda Bećir-beg Osmanagić u mirovini

Krajem 1888. godine dolazi do pojačanog angažovanja vlasti u vezi upisa muslimanske djece u škole. Podgorički Muslimani su do tada već bili poznati po pružanju otpora školovanju svoje djece u državnim školama. Od otvaranja posebnog *muhamedanskog odjeljenja* u Podgorici, formiranom 1884. godine, dio roditelja i staratelja je pisao razne molbe u kojima traže da se njihova djeca oslobode školovanja pod raznim izgovorima (učenje *hafizluka*, nedoraslost za školovanje, siromaštvo, itd). Ovaj problem je trajao tokom cijelog postojanja crnogorske države. Kako su tokom oktobra 1888. godine lokalne vlasti popisivale svu muslimansku djecu u varoši, naišlo se na dijete čiji je neformalni staratelj bio vojvoda Osmanagić. Naime, on je, nemajući svog potomstva, preuzeo na sebe starateljstvo nad svojim devetogodišnjim bratanićem i smatrao je da je za njega pravno odgovoran. Bećir-beg je odbio da ga upiše u crnogorsku državnu školu, iako je sam, za interes crnogorskih vlasti, nekoliko godina ranije agitovao među podgoričkim Muslimanima o potrebi upisa muslimanske djece u državne škole. Lokalne vlasti su se ustezale da preduzmu korake prema njemu bez dozvole ministra unutrašnjih djela. Tako 22.10.1888. godine, okružni kapetan iz Podgorice piše ministru unutrašnjih djela vojvodi Božu Petroviću u vezi školovanja Bećir-begovog štićenika, tražeći instrukcije za dalje postupanje, s obzirom na novonastalu situaciju.[96] Ni ministar unutrašnjih djela, vojvoda Petrović, nije bio siguran kako i da li pokrenuti postupak protiv vojvode Osmanagića, jer nije znao da li je takvo postupanje knjaz Nikola lično omogućio, po nekom usmenom traženju ili na neki drugi način, pa upućuje okružnog kapetana na ministra inostranih djela koji se u tom trenutku nalazio sa knjazom u Spužu.[97]

[96] DACG, MUD, 1888, f. 69, br. 2234.
[97] DACG, MUD, 1888, f. 69, br.2346.

Uklanjanjem vojvode Bećir-bega iz struktura vlasti nekoliko godina ranije, dolazilo je i do određenih negativnih stavova prema njemu od strane lokalnih vlasti u Zeti. Sporadično nailazimo na njegove telegrame upućene ministru unutrašnjih djela, vojvodi Petroviću, u kojima navodi razna kršenja njegovih imovinskih prava. Tako početkom septembra 1888. godine, on javlja ministru da su gornjozetski i donjozetski kapetani razdijelili njegov vinograd bez odobrenja, iako im je tražio da sačekaju odluku podgoričkog kadije koji je bio nadležan za imovinska pitanja muslimanskog stanovništva.[98] Desetak godina kasnije (01.01.1897. godine), Bećir-beg se žali na određene sumnjive radnje u vezi zemlje u Dajbabama, navodeći da je jedan njegov rođak tajno prodao komad zemlje usječen u njegov posjed, čime je onemogućio Bećir-begu pristup svom imanju. Uz to se žalio i na fizičke nasrtaje na pojedine članove njegove šire porodice. Vojvoda Petrović mu je odgovorio da mu se nenadležno obraća za te stvari, upućujući ga na Državni savjet.[99]

Zanimljivo je istaći da su se promjenama u strukturama lokalnih organa uprave, neki od ranijih „oponenata vlasti“, koji su bili pod sumnjom ili kojima je ranije suđeno za izdaju, i sami našli u državnoj službi. Na primjer Derviš Efović je postao sudija Okružnog suda (1896-1897),[100] nešto više od deceniju kasnije od događaja u kojima je od tog istog suda optužen za izdaju i vojno-obavještajnu djelatnost u korist Osmanskog carstva i komiteta Albanske lige. Noseći kapetanski čin i orden *Medžidije* iz doba osmanske uprave, od knjaza je bio odlikovan *Danilovim ordenom II stepena.*[101] No, svakako je najistaknutiji primjer Meda Lukačevića, nesumnjivo najsposobnijeg ili pak najsnalažljivijeg državnog činovnika u Podgorici. Medo Lukačević je od početka bio uključen u organe vlasti (Kapetaniji podgoričkoj), a zatim se našao na udaru istih, da bi se isto tako brzo i sporazumio sa

[98] DACG, MUD, 1888, f. 68, br.1968.
[99] DACG, MUD, 1897, f. 99, br.15.
[100] DACG, MUD, 1897, f. 102, br. 1044.
[101] „Glas Crnogorca“, god. XXVIII, 13. 11. 1899, br 47, str. 3.

njima. On je u vrlo kratkom roku postao član podgoričkog Okružnog suda, noseći kapetanski čin i crnogorsko odlikovanje od Knjaza,[102] a formiranjem oblasnih sudova 1903. godine ponovo je reaktiviran kao član Oblasnog suda. Isto tako, bio je član raznih međudržavnih komisija na lokalnom nivou i po službenoj dužnosti i narodni poslanik u prvoj Crnogorskoj skupštini (zahvaljujući tome što je bio član Državnog savjeta)[103], odnosno obavljao je najvišu funkciju koju je jedan Musliman zauzimao u crnogorskoj državnoj upravi.[104]

Bećir-beg je konačno, poput mnogih drugih crnogorskih glavara prije njega, nezadovoljan uklanjanjem sa položaja i marginalizovanjem koje je potom uslijedilo, odlučio da emigrira iz Crne Gore. U Knjaževini/Kraljevini Crnoj Gori su brojni glavari bili u prilici da zaobilaze pravila i zakone u službi ličnog bogaćenja ili povećanja ličnog uticaja, zloupotrebljavajući službeni položaj i eventualnu moć koju su posjedovali. Napomenimo na primjer, da je vojvoda Lazar Sočica iz Pive, poslije 1879. godine postao jedan od većih posjednika i privrednika uopšte u Crnoj Gori, iako do rata (1876-1878) nije imao gotovo ništa. Mnogi drugi su bili u sličnoj poziciji.[105] Oni koji bi izgubili privilegije i moć nad običnim stanovništvom, obično su razmišljali o iseljenju. Da emigracija nezadovoljnih glavara nije bila rijetka pojava, potvrđuje i slučaj vojvode Maša Vrbice, koji je nekoliko godina bio drugi najmoćniji čovjek u državi, a na kraju emigrirao u Austro–Ugarsku, gdje je i umro (u Banja Luci 1898. godine).

U vezi sa emigracijom, vojvoda Bećir-beg se početkom jula 1891. godine obratio vicekonzulu osmanske legacije u Podgorici, Gregoru-efendiji. Osmanska legacija u Podgorici, otvorena 1888. godine, između ostalog je vodila računa

[102] „Glas Crnogorca“, god. XXXV, 02. 09. 1906, br. 35, str. 2.

[103] „Državni kalendar Knjaževine Crne Gore za prostu 1909 godinu“, Cetinje, 1908, str. 28, 30.

[104] Po penzionisanju Meda Lukačevića u Državnom savjetu je izabran Murteza Karađuzović, kasniji muftija crnogorskih Muslimana.

[105] Đurović Mirčeta, *Trgovački kapital u Crnoj Gori u drugoj polovini XIX i početkom XX vijeka*, Cetinje, Obod, 1958, str. 120-131.

o podgoričkim Muslimanima iseljenicima i njihovim imovinskim pravima, a koliko su to objektivni uslovi političke prirode dozvoljavali, održavala i prisnije odnose sa muslimanskim stanovništvom koje se zadržalo u Podgorici. Kada se Gregor-efendija upoznao sa prirodom posjete vojvode Osmanagića, odmah je proslijedio slučaj osmanskom konzulatu na Cetinju. U striktno povjerljivom razgovoru sa Gregor-efendijom, vojvoda Bećir-beg je iznio svoje namjere o emigraciji u Osmansko carstvo i ponovnim primanjem osmanskog državljanstva. Gregor-efendija je sastavio izvještaj i proslijedio ga otpravniku poslova osmanske legacije na Cetinju, Mehmet-beju. Prema tom izvještaju, vojvoda Osmanagić je u najvećoj tajnosti izrazio želju za emigracijom u Istanbul, zajedno sa 22 člana svoje porodice. Tražio je da mu Visoka porta obezbijedi penziju, kao i mnogim drugima prije njega, te da strahuje da će mu vlada otežati život na „sve moguće i nemoguće načine“, bilo prodajom njegovih dobara ili izdavanjem prihoda sa istih, sa kojih po njegovoj tvrdnji, ionako prihoduje beznačajnu sumu novca koja nije dovoljna za izdržavanje porodice. Naveo je da mu je uskraćeno svako zaposlenje, a u Osmanskom carstvu ne bi mogao obavljati državnu službu zbog nedovoljnog poznavanja administrativnih propisa i turskog jezika. Vojvoda Bećir-beg je prema tom izvještaju, bio od velike pomoći osmanskim vlastima u otkrivanju tajnih progona kojima su bili izloženi Muslimani u Knjaževini Crnoj Gori. Izvještaj je, kao referenca o važnosti vojvode Bećir bega, uključivao i podatke o Osmanagićevoj porodici i njegovim ranijim zaslugama. Navodi se da je njegova porodica već dva vijeka davala valije i guvernere, poput hadži Osman-paše, generalnog guvernera (*valije*) Rumelije, Hasan-paše *mutesarifa* Skoplja, te cijelog niza glavara iz njegove porodice koji su u prošlosti upravljali Podgoricom, kao i da su uvijek bili na usluzi i od velike pomoći Osmanskom carstvu u svakom poduhvatu koji su u ovim krajevima preduzimali. Bivši skadarski valija Husein Husnu-paša je, takođe, preporučivao vojvodu Bećir-bega, kojeg je u prošlosti odlikovao činom poručnika novoosnovane nacionalne garde.

Navodi da je njegov rođak u Knjaževini Crnoj Gori postavljen za komandanta Podgoričkog bataljona Crnogorske vojske, te da crnogorska titula vojvode korespondira činu brigadnog generala u Osmanskom carstvu.[106]

Ovaj povjerljivi izvještaj je proslijeđen 23. 07.1891. godine Ministarstvu spoljnih poslova Osmanskog carstva, a zatim i Visokoj porti. Vojvoda Bećir-beg je, dakle, osmanskoj legaciji na Cetinju uputio molbu kojom bi mu se omogućila emigracija u Osmansko carstvo i odgovarajuća penzija za izdržavanje šire porodice, uz određivanje jednokratne finansijske pomoći. Za uzvrat je, pored svog velikaškog porijekla i položaja koje je vicekonzul Gregor-efendija naveo, pružio brojne informacije o izvjesnim prikrivenim progonima Muslimana u Knjaževini Crnoj Gori. U tom izvještaju, naravno, nije bilo pomena o tome da je i sam vojvoda Bećir-beg bio dio visoke vlasti, pa je u tim prikrivenim progonima Muslimana i sam po službenoj dužnosti morao učestvovati. Ipak, vlada Osmanskog carstva izgleda nije bila zainteresovana za pomoć i podršku vojvodi Bećir-begu. Prema odgovoru Ministarstva spoljnih poslova Osmanskog carstva od 15.08.1891, upućenog osmanskom konzulatu na Cetinju, vojvodi Bećir-begu ne može biti određena nikakva plata (državna penzija), ali da mu osmanska vlada neće sprječavati emigraciju.[107]

Nemamo podataka o tome da li je neuspjeli pokušaj emigracije imao bilo kakvog uticaja na Osmanagićev status kod crnogorskih vlasti (ni da li je knjaz saznao za njegovu namjeru), ali je on zvanično penzionisan 1893. godine, nešto više od godinu dana kasnije. Njegova penzija, prilično mala u odnosu na tadašnje plate u državnom sektoru i poziciji koju je nekada zauzimao, je ipak bila prilično visoka u odnosu na sve ostale penzije u sektoru MUD-a (čak druga po visini u cijelom sektoru tog Ministarstva, u periodu do 1902. godine) i iznosila je 720 fiorina na godišnjem nivou.[108]

Marginalizovanje vojvode Osmanagića u javnom pro-

[106] BOA, HR, Idare (u daljem tekstu ID), 22-76.
[107] BOA. HR.TH, 111. 93.
[108] DACG, MUD, Inventar pomoćnih knjiga fonda, I – 98.

storu, uzrokovano njegovim uklanjanjem sa svih položaja i gubitkom knjaževe milosti, dodatno potvrđuje i njegovo odsustvo sa raznih državnih, lokalnih i drugih službenih jubileja i proslava. Nije poznato da li je među podgoričkim Muslimanima uopšte bio ponovo prihvaćen zbog odnosa prema njima dok je obnašao najvišu sudsku vlast. Uprkos navedenom razvoju događaja koji su ga, po svoj prilici, uklonili iz javnog života, Bećir-beg je knjazu Nikoli i dalje slao čestitke sa najboljim željama povodom raznih jubileja, kao na primjer 10. 11. 1889. godine povodom rođenja princa Petra.[109] No, u javnom prostoru u Podgorici gotovo uopšte se ne zapaža da je zabilježeno bilo kakvo prisustvo vojvode Bećir-bega. Kada je na primjer, 10. 02. 1895. godine postavljen temelj mektebu u Podgorici, dvor je delegirao ministra inostranih djela, vojvodu Gavra Vukovića, da zajedno sa osmanskim konzulom Fevzi-bejom i vicekonzulom u Podgorici Kirkor-efendijom, svečano obilježi događaj u ime knjaza Nikole I i sultana Abdul Hamida, čime je polaganju kamena dat međudržavni značaj. U ime podgoričkih Muslimana je održao govor hadži hafiz Mustafa Lukačević, dok je dovu izučio hadži Omer Vodopić i istome je pripala čast da postavi kamen temeljac.[110] Iste godine, prilikom već tradicionalne proslave stupanja na presto sultana Abdul Hamida u Podgorici (31. 08. 1895. godine), koju prati i državna pompa (uz topovsku paljbu sa tvrđave, kićenje varoši svjetiljkama i zastavama, itd.), vicekonzul Krikor-efendija organizuje svečanost za građanstvo i činovnike grada, takođe bez pisanog traga o prisustvu vojvode.[111] Posljednje pojavljivanje vojvode Bećir-bega u javnosti nalazimo 31. 05. 1899. godine prilikom knjaževe posjete Podgorici i svojoj rezidenciji - dvorcu na Kruševcu. Knjaz je, prema tekstu iz štampe, povodom novouspostavljenog državnog jubileja „*dvadesetogodišnjice oslobođenja Zete*“, primao glavare iz Podgorice i okolnih brdskih oblasti, a između ostalog i vojvo-

[109] NMCG-ABO, NIRS, f. 2, Vojvoda Bećir beg Osmanagioć – knjazu Nikoli I, 29. 09. 1889.

[110] „Glas Crnogorca“, god. XXIV, 1895, br. 7, str. 2.

[111] „Glas Crnogorca“, god. XXIV, 1895, br. 35, str. 2, 3.

du Osmanagića, kod koga se raspitivao o stanju pet muslimanskih bogomolja u gradu i njihovih vakufa, kao i tri mekteba koji postoje uz njih, uključujući i novootvoreni mekteb uz Glavatovića džamiju.[112]

Vojvoda Bećir-beg Osmanagić je preminuo vjerovatno tokom prve polovine 1901. godine. Tačan datum smrti je teško utvrditi zbog nepostojanja egzaktnih podataka, a poslednji put je upisan u dacijalnoj (poreskoj) knjizi 1900. godine.[113] Ono što otežava tačno utvrđivanje datuma njegove smrti je neobjavljivanje umrlice u državnom poluslužbenom glasilu. Naime, u „Glasu Crnogorca“ su objavljivane brojne umrlice istaknutijih i uglednijih ličnosti među Muslimanima, naročito onih koji su tokom života imali pozicije u državnoj upravi. Pomeni preminulima su uključivali čak i Muslimane nastanjene u Osmanskom carstvu koji potiču sa ovih prostora, ili su pak bili stranci, ali poznati u Knjaževini Crnoj Gori. Ta činjenica je dodatno potvrđivala indiciju da se vojvoda Osmanagić nalazio u nemilosti knjaza Nikole, poput mnogih drugih crnogorskih glavara starije generacije. Zanimljivo je napomenuti da je nekoliko godina kasnije objavljen i dopis iz Podgorice kojim se javlja o smrti sestre pokojnog Bećir-bega, Hume kadune Latas (1834–1905), rođene Osmanagić.[114] Uz kratak osvrt o uglednoj ličnosti Hume kadune i njenom dobrotvornom radu, te geneološkog opisa njihove porodice, to je ujedno i poslednji podatak o vojvodi Osmanagiću u štampi Knjaževine Crne Gore.

---

[112] „Glas Crnogorca“, god. XXVIII, 1899, br. 25, str. 2.

[113] DACG, MUD, DK:K-POD. 16 / 1900. Napomenimo da je vojvoda Osmanagić poslednji put upisan u poreskim knjigama 1900. godine. Već sljedeće godine ga ne nalazimo na spisku, dok 1902. godine nalazimo njegovu udovicu upisanu sa istim imanjem. Iz toga se nameće najvjerovatniji zaključak da je vojvoda Bećir-beg Osmanagić preminuo u prvoj polovini 1901. godine (s obzirom da se godišnja dacija obično upisivala sredinom godine). Ipak, u registru plata i penzija Ministarstva unutrašnjih djela se, ipak, nalazi njegovo ime među državnim penzionerima u 1902. godini pa zbog prethodnog upisivanja njegove udovice u poreskim knjigama, možemo pretpostaviti da je te godine ona bila primalac penzije.

[114] „Glas Crnogorca”, godina XXXIV, 20. 08. 1905, br. 33, str. 3.

Nasljedstvo vojvode Bećir-bega Osmanagića

Bećir-beg je u osmanskoj *kazi* Podgorica bio jedan od najvećih posjednika obradive zemlje. Prema podacima iz februara 1879. godine, kada je Podgorica priključena Knjaževini Crnoj Gori, Osmanagić je posjedovao oko 185 rala zemlje oranice, 51 kosu livade i oko 4 motike vinograda. Više obradive zemlje u Podgorici sa okolinom je posjedovao samo izvjesni Tahir Šarkić sa preko 212 rala oranice. Bećir-begov zemljišni fond je, po svoj prilici, varirao u veličini u godinama koje su uslijedile. Prema nekim parcijalnim podacima, njrgova imanja su se protezala od Žabljaka Crnojevića do sela Botuna u Zeti. Na primjer, 1881. godine je u Donjozetskoj kapetaniji imao 17 podržnika zemlje - *čivčija* (uključujući i jednog Muslimana) koji su obrađivali pod obavezom davanja dohotka njegovih 14 rala zemlje, dok je on sam držao oko 29 kosa livade.[115] Naredne godine vidimo da je u Gornjozetskoj kapetaniji 20 čivčija obrađivalo 161 ralo Bećir-begove zemlje, dok je on sam obrađivao oko 2 rala.[116] U Podgoričkoj kapetaniji je 1885. godine posjedovao 2 rala obradive zemlje, 57 kosa livade i 4 motike vinograda, uključujući i izvjesnu količinu krupne stoke.[117] Prema podacima kojima raspolažemo, vojvoda Osmanagić se nije bavio trgovinom tokom svoje karijere, iako je nekad posjedovao 5 *doganja* (radnji) koje su se bavile preradom kože, a već od 1880. godine nisu bile u funkciji.

Kako vojvoda Bećir-beg nije imao potomaka, nakon njegove njegove smrti se otvorio problem nasljedstva prilično velike zaostavštine. Ostavio je testament (*vasijetnamu*), u kojem je detaljno uredio pitanje svoje imovine. Međutim, prema pravnom mišljenju podgoričkog kadije hadži hafiza Hasana Šarkića, taj testament nije bio u skladu sa Šerijatom, te s toga nije mogao biti izvršen u izvornom obliku. Iza njega su ostali supruga Atmana i sestra (raspuštenica) Huma kaduna[118],

[115] DACG. MUD. DK: K- Donjozetska / 2.

[116] DACG. MUD. DK: K- Donjozetska / 3.

[117] DACG. MUD. DK: K- POD. / 5; MUD. DK: K- POD. / 28.

[118] Kaduna ili kako se u Podgorici izgovaralo i kao „kadana“ je u osnovnom značenju „žena“. ali je u narodnom govoru označavalo ženu plemenitog roda, gospođu, itd.

pređašnja Latas. Kako vojvodino imanje nije bilo podijeljeno nekoliko godina nakon njegove smrti, ostali tražioci i oni koji su smatrali da imaju pravo na udio od njegove zaostavštine su sredinom avgusta 1904. godine podnijeli zahtjev za raspodjelom oblasnoj upravi u Podgorici. Tražioci udjela u nasljedstvu su bili Mustaj-beg Abdović i Hasan Mećikukić, vojvodini sestrići, a zatim i Sulejman-beg Osmanagić i njegov brat koji je živio u Istanbulu, a imao je vanbračnog sina Dušana Osmanagića. Za udio se prijavio i vojvodin posinak (kako ga je vojvoda nazvao u svom testamentu) Ahmet-beg Osmanagić.[119] Naknadno se oblasnoj upravi prijavio i Zejnel-beg Osmanagić sa potraživanjem od čitavih 8615 fiorina, na ime prihoda sa imanja koja je ranije vojvoda prisvojio od Zejnel-begove supruge.[120] Okružni kapetan, Špiro Popović je u toku ljeta iste godine obavio više posjeta kući Osmanagića, kako bi utvrdio stanje zaostavštine i obavio razgovor sa Atmanom i Humom i informisao se o njihovim željama. Istovremeno je zatražio i pravni savjet od podgoričkog kadije Šarkića. Prema tom izvještaju, vojvodina supruga i sestra su tražile da uživaju vojvodino imanje i prihode sa njega dok su u životu, pa da se ono podijeli po šerijatskim propisima po njihovoj smrti. Vojvodine lične odaje, koje su zapečaćene na dan njegove smrti su otvorene da bi okružni kapetan izvršio inspekciju iste. Popisane su lične stvari i po željama Atmane i Hume, trebale su biti odnesene u Skadar i tamo prodate. Što se tiče nasljedstva, po mišljenju kadije Šarkića, šerijat je bio jasan. Vojvodini sestrići (Mustaj-beg Abdović i Hasan Mećikukić) nijesu imali pravo udjela, jer njihove majke, a vojvodine sestre nijesu bile u životu. No, ostali nasljednici su dobrovoljno pristali da vojvodini sestrići dobiju udio koji bi im pripao da su im majke žive. Vojvodin posinak Ahmet-beg, iako naznačen u testamentu, po mišljenju kadije Šarkića nije imao pravo na udio. Prema istom mišljenju, pravo nijesu imali ni brat Smail-bega, ni njegov vanbračni sin Dušan Osmanagić

[119] DACG.MUD–UO. f. 10. br. 3087.
[120] DACG.MUD–UO. f. 13. br. 4238.

koji se samostalno prijavio tražeći dio, a kojeg je kadija Šarkić isključio iz ostavinskog postupka, procjenjujući da isti nema nikakvog osnova.

Što se tiče pokretnog vojvodinog imanja, 8/12 pokretnog imanja po šerijatu pripada njegovoj sestri Humi, 3/12 njegovoj ženi, a 1/12 sinovcu, Smail-begu. Potrebno je bilo izdvojiti i izvjesnu sumu za višegodišnje plate posluzi u kući, kao i novac zavještan za hadžiluk (po šerijatu). Kako bi se izbjegli nesporazumi ili eventualne zloupotrebe, Okružni sud u Podgorici je imenovao tri staratelja nad imanjem Osmanagića. To su bili podgorički kadija hadži hafiz Hasan Šarkić, Suljo Efović, koji je bio blizak rod vojvodine supruge Atmane, i Sulejman-beg Osmanagić, koji je zastupao interese porodice Osmanagić. Navedeni staratelji su imali dužnost da paze nepokretnu imovinu vojvode Osmanagića i da račune od prihoda i rashoda predaju njegovoj supruzi i sestri.[121] Ovdje ističemo da ne raspolažemo podacima o daljnjem postupku i konačnom rješenju porodičnog spora oko zaostavštine, mada nas neki kasniji pokazatelji upućuju na to da je njegova supruga, Atmana Osmanagić naslijedila najveći dio nepokretnog imanja.

Nekoliko godina kasnije (04. 12. 1909. godine) sud Zetske kapetanije je objavio poziv na javnu prodaju imanja u vlasništvu Atmane Osmanagić.[122] U pitanju je bilo oko 80 rala obradive zemlje (oranice) i oko 7 kosa livade, što je nesumnjivo predstavljalo veći dio nekadašnjeg imanja vojvode Osmanagića u Zetskoj (ranije *Donjozetskoj*) kapetaniji. Javnom licitacijom, zbog potrebe namirenja dugova, je prodat veći dio materijalne zaostavštine vojvode Bećir-bega Osmanagića.

[121] DACG.MUD–UO. f. 10. br. 3087.

[122] „Glas Crnogorca“, god. XXXVIII, 21.11.1909, br. 49, str. 4.

Vojvoda Bećir-beg Osmanagić, predsjednik Načalstva podgoričkog (1879-1880) i predsjednik Okružnog suda u Podgorici (1880-1885)

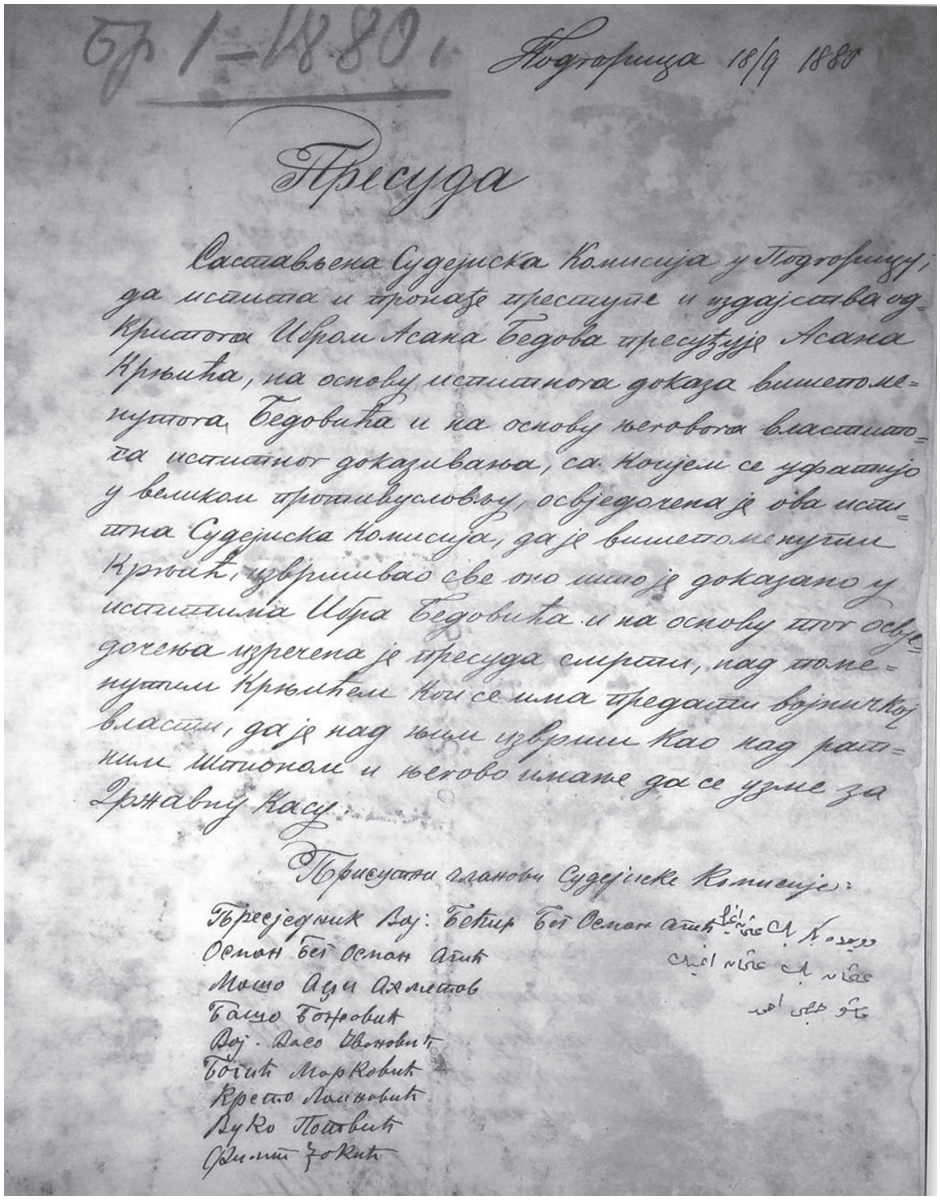

Бр 1–1880. Подгорица 18/9 1880

Пресуда

Састављена Судијска Комисија у Подгорици, да испита и пронађе кривце и издајства од Крнјатога Ибром Асана Бедова кривцу Асана Крњића, на основу испитнога доказа вишетоменутога Бедовића и на основу његовога властитога испитног доказивања, са којем се удрапио у великом противнословљу, освједочена је ова испитна Судијска Комисија, да је вишетоменутим Крњић, извршивао све оно што је доказано у испитима Ибра Бедовића и на основу тог освједочена изречена је кривда смрти, над поменутим Крњићем Кои се има предати војничкој власти, да је над њим извршио као над растним Шпионом и његово имање да се узме за Државну Касу.

Присутни чланови Судијске Комисије:

Предсједник Вој: Бећир Бег Осман агић
Осман бег Осман агић
Машо Аџи Ахметов
Башо Божовић
Вој. Васо Ивановић
Богић Марковић
Крсто Лаиновић
Вуко Поповић
Филип Ђокић

Smrtna presuda za Hasana Krnića, potpisana od strane Sudijske komisije kojom je predsjedavao vojvoda Bećir beg Osmanagić, u kojoj su bili i Osman beg Osmanagić, Mašo (H)Adžiahmetov (ić), Bašo Božović, vojvoda Vaso Ivanović, Bogić Marković, Krsto Lainović, Vuko Popović i Filip Đokić, 18.09.1880. godine (NMCG-ABO, Fond: Nikola I, 1880, f. 1, br. 171)

Izvori i literatura:

a. Neobjavljeni izvori

1. Državni Arhiv Crne Gore (DACG), fondovi:
- Ministarstvo unutrašnjih djela (MUD),
- Ministarstvo unutrašnjih djela – Upravno odjeljenje (MUD-UO),
- Ministarstvo finansija (MF),
- Veliki sud (VS),
- Ministarstvo inostranih djela (MID),
- Ministarstvo inostranih djela – Poslanstvo Carigrad (MID-PC),
- Glavno školsko nadzorništvo (GŠN),
- Ministarstvo vojno (MV).

2. Narodni muzej Crne Gore – Arhivsko - bibliotečko odjeljenje (NMCG-ABO), fondovi:
- Nikola I,
- Naknadno inventarisani razni spisi (NIRS).

3. The National Archives (TNA), of the United Kingdom, fondovi:
- Foreign Office (F.O.), 424 – Turkey, confidential print.

4. Basbakanlik Osmanli Arsivi (BOA), fondovi:
- Hariciye Nezareti. Idare (HR.ID),
- Hariciye Nezareti. Tahrir (HR.TH)-

b. Objavljeni izvori

- Hansard's PARLIAMENTARY DEBATES, Vol. CCXLIV, Cornelius Buck, London, 1879.
- Foreign Office – Parliamentary papers, Turkey no 1 (1877), London, Foreign Office 1877.
- British and foreign – State papers, vol. LXXI, London, 1887.

- Montenegro: political and ethnic boundaries, 1840-1920, Knjiga II, Zbornik dokumenata, priredio Beitullah Destani, Archive Editions, Cambridge, 2001.
- Documents Diplomatiques. Affaires de Montenegro (1879-1880), Vol. II, Paris, 1880.
- Crnogorski sudovi (1879-1899), Zbornik dokumenata, priredio Nikola Rajković, Podgorica, CID, 1997.

c. Literatura:
- Državni kalendar knjaževine Crne Gore za prostu 1909 godinu, Cetinje, 1908.
- Đurović Mirčeta : Trgovački kapital u Crnoj Gori u drugoj polovini XIX i početkom XX vijeka, Cetinje, Obod, 1958.
- Lukić Vasilije : Školstvo u Podgorici 1879 – 1915: prema dokumentima iz arhiva SRCG, Republički zavod za unapređivanje školstva, Podgorica, 1983.
- Palairet, Michael R. : The Balkan Economies c.1800-1914 : Evolution without Development, Cambridge University Press.

Pears Edwin : Forty years in Constantinople, the recollections, London 1916.
- Petrović Njegoš Nikola I : Autobiografija, memoari, putopisi, Cetinje, Obod, 2007.
- Plamenac Ilija : Memoari, Podgorica, CID, 2004.
- Strugar Pavle : Jedno suđenje grupi Muslimana u Podgorici 1880. godine, Istorijski zapisi, godina XXI, knjiga XXV, 1968.

d. Štampani mediji:
- *Nottingham Evening Post,*
- *Pall Mall Gazette,*

- *Glas Crnogorca,*
- *The Morning Post,*
- *The Eastern Daily Press,*
- *The Illustrated London News,*
- *The Standard.*

DUKE BEĆIR BEY OSMANAGIĆ (1834 – 1904)
- contributions for a biography -

Summary

The execution of the decisions of the treaty of Berlin and the cession of the ottoman teritories to the Principality of Montenegro (1878 - 1880) created numerous challenges for the survival of by then Muslim majority population in Podgorica and other areas separated from their native country. The new Montenegrin authorities, conditioned by both the pressure of the European powers and the need for a functional administration in their territory, seek to fully incorporate the Muslim population into their state system, which also implied the inclusion of Muslims in the local authorities. This process was extremely difficult in the first years, accompanied by numerous pressures from the Montenegrin administrative authorities, animosity of local authorities towards Muslims and various conspiratory actions against them. The Muslims themselves, for the most part, overwhelmingly resisted any government regulation that they considered as encroachment on the autonomy of their community as they perceived it. Under such conditions,there were some among the muslims who had certain social status and privileges in the Ottoman state, or who owned sizable land holdings, and consequently sought to maintain their positions in Montenegro as well. Voivode Bećir Bey was the most characteristic example of type of person who retained certain privileges and acquired new ones in the new state, and in return he offered loyalty to the new authorities, often to the detriment of the community (Muslims), from which his legitimacy in the new system was derived. The drastic decrease of the Muslim population in the Podgorica region during years of 1879 and 1880 will gradually diminish the importance and political and social position of Bećir bey. Following the prince Nichola's gradual replacement of most of the senior officials who were in any way related to the first Minister of interior, voivode Mašo Vrbica (at the end of year 1882), voivode Bećir bey was also gradually (in the following years) put aside and eventually replaced, therefore ending his public carrier, and also any influence that voivode of Podgorica previously held.

UDK 792(497.16)„1911”

Luka I. *MILUNOVIĆ*

O ZATVARANJU DRŽAVNOGA POZORIŠTA 1911. GODINE

Sažetak: *Uz ukazivanje na neophodnost brižljivoga odnosa pri korišćenju saznanja iz arhivske građe, u radu je učinjen napor na identifikaciji otpora bržemu riješavanju problema u radu državnoga pozorišta u Crnoj Gori.*

Ključne *riječi: Državno pozorište, Ministarski savjet, Crna Gora.*

ABOUT THE CLOSURE OF THE STATE THEATER IN YEAR 1911.

Summary: *In addition to pointing out the necessity of a careful attitude when using knowledge from archival material, an effort was made to identify resistance to faster problem solving in the work of the state theater in Montenegro.*

Keywords*: State theater, Council of Ministers, Montenegro*

Poslije Berlinskoga kongresa (1878. god.) Knjaževina Crna Gora, međunarodno i formalno priznata, teritorijalno znatno proširena, ponovo primorska država, sa uvećanim pretpostavkama za dinamični ekonomski i na toj podumijenti opšti društveni razvoj, vrlo dugo će čekati na otvaranje domaćega profesionalnoga pozorišta. Već osamdesetih godina 19. stoljeća, u ozračju poslijeratnoga poleta, pokrenut je re-

dovni pozorišni život, doduše baziran na radu amaterskih društava. Počelo se i sa izgradnjom prvoga zdanja za pozorište i druge kulturne i uopšte javne potrebe, koja će saglasno slabašnoj ekonomskoj snazi teći veoma sporo. Bilo je inicijativa pojedinaca iz svijeta teatra u regionu, kao i konkretnih pregnuća domaćih pregalaca, ali će pozorište kao državna institucija biti formirano tek krajem prve decenije 20. stoljeća. U predvečerje svakoga znatnijega dolazećega jubileja, vezanoga za vladajuću dinastiju, iznova bi se pokretali domaći kulturni poslenici na korake ka formiranju teatra kao državne institucije, ali konačnoga rezultata nije bilo. Nastojanja sa ovim ciljem konačno će rezultirati uspjehom tek u sklopu priprema za obilježavanje krupnoga jubileja knjaza Nikole I (50 godina na prijestolu Crne Gore i *zlatni pir*) koji je planiran 1910. godine.

Knjaz Nikola I, koji će za koji mjesec postati kralj, svečanom je bešedom 16. maja 1910. godine otvorio državnu instituciju kulture u Zetskome domu - *Knjaževsko crnogorsko narodno pozorište,* a koje će saglasno promjeni stausa države (obnova kraljevine) ubrzo postati *Kraljevsko*. Imajući na umu način rada do tada pokrenutih pozorišta, možemo reći je upravo otvoreno državno pozorište ustvari bilo prva državna institucija kulture u pravome smislu te riječi. Pored toga što se toliko dugo čekalo na njegovo otvaranje, nijesu predhodile neophodne, solidno sprovedene pripremne radnje koje bi novoj instituciji omogućile normalno i stabilno funkcionisanje. Problemi su i tokom trajanja pozorišne produkcije veoma selektivno i uopšte sporo rješavani, pa će posljedice neriješenih, kako kadrovskih, tako i organizacionih, smještajnih i finansijskih pitanja, pratiti rad teatra tokom čitave njegove, doduše neduge egzistencije (imaće samo dvije redovne pozorišne sezone).

Pritisnuti stalnom borbom za opstanak ustanove, pitanja vezana za koncepciju rada i djelovanja te kvalitet pozorišnoga repertoara nijesu se ozbiljno ni mogla postavljati. Poslije kratke produkcije sa još nekompletiranim ansamblom (*maj-jul*), kratkoga gostovanja u Nikšiću (*jul*), zatim gostovanja

Zemaljskoga hrvatskoga narodnoga kazališta iz Zagreba u Zetskome domu (*avgust*), te konačno svečane predstave (*24. VIII*), možemo reći da je prikazivanjem ,,Golgote" 2. septembra 1911. godine ustvari otpočela prva redovna pozorišna sezona državnoga profesionalnoga teatra u Crnoj Gori. Uz realizaciju repertora, uprava pozorišta je bila prinuđena da dopisima kontinuirano traži od nadležnoga Ministarstva prosvjete rješavanje pitanja egzistencije, naglašavajući veoma skroman, bolje reći neodrživo nizak iznos sredstava predviđenih državnim budžetom za finansiranje rada. O opštemu stanju možda najslikovitije govori činjenica da je od ustanovljivanja pozorišta kao institucije, odlukama ministra prosvjete iz februara 1910. godine, do odluke Ministarskoga savjeta o zatvaranju (jul, 1911. god.), funkciju upravnika pozorišta vršilo čak pet uglednih ličnosti: Jovan Hajduković, Milutin-Milo Kovačević, Dušan Vuksan, Kosta Kostić i konačno Pero Bogdanović.

O finansijskome stanju ove institucije najreprezentativnije govori to što je budžetom države za njen rad u 1911. godini predviđen iznos od 6000 perpera (isti iznos kao *ad hoc* određen je i za 1910. godinu, doduše kao pomoć). Ministarstvo finansija (Glavna državna balagajna) je, naime, preko naloga nadležnoga Ministarstva prosvjete i crkvenih poslova, trebalo da svakoga mjeseca, sa predviđene pozicije u Bužetu za 1911. godinu (*Glava XXXVI, partija 174*) uplaćuje za pozorište po 500 perpera. Stalno isticano loše finansijsko stanje lijepo ilustruju navodi iz dopisa Dušana Vuksana koji je već 16. februara 1911. godine uputio nadležnome Ministarstvu prosvjete i crkvenih poslova. On odmah nakon imenovanja za upravnika KCNP u pismu ističe da je dosadašnja uprava od ovogodišnje državne subvencije (6000 per.) već iskoristila 4000 perpera, *,,a da tim nije mogla isplatiti ni sve dugove, koji su naslijeđeni iz g. 1910"*.[1] U istom dopisu, poslije iznošenja

[1] Viđeti šire: Luka I. Milunović, ,,Formiranje, svečano otvaranje i prva sezona Knjaževsko crnogorsko narodno pozorište" u: ,,Stoljeće crnogorskog državnog teatra : repertoari", tom I / Luka I. Milunović, Velimir Vujačić, Ljiljana Milunović, Cetinje, 2010, str. 7-76.

cifarski izraženih pokazatelja i skretanja pažnje da zbog slaboga ekonomskoga stanja stanovništva prihod od ulaznica opada, Vuksan pojašnjava da je pozorište radeći 1½ mjesec u tekućoj godini (uz deficit od 362,55 perpera) već potrošilo državnu subvenciju predviđenu za osam mjeseci.

Teško materijalno stanje je privremeno premošćeno kreditom kod Crnogorske banke. Da se ne bi potpuno zaustavila realizacija repertoara, krajem februara je u vidu kredita obezbijeđeno 5000 perpera što je banci trebalo da se nadoknadi uplatama državnih mjesečnih subvencija Pozorišta od po 500 perpera. Tako je, u stvari, ovoj instituciji omogućeno da unaprijed troši budžetom predviđenu subvenciju, koja je trebala da bude uplaćivana u narednim mjesecima.

Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova, na čelu sa ministrom Perom Vučkovićem koji je potpisao sve odluke o ustanovljavanju državnoga pozorišta, reklo bi se da je razumjelo ozbiljnost problema i koliko je god moglo, nastojalo da se oni što prije prevaziđu. Ipak, rješavanje nije bilo moguće bez reakcije i stava Ministarskoga savjeta, kao državnoga organa koji je mogao da donese odluku o povećanju iznosa u budžetu na poziciji za pozorište, odnosno o povećanju unaprijed utvrđene državne subvencije za tekuću godinu. Mora se naglasiti da je Ministarski savjet (Vlada), na čijemu čelu je stajao dr Lazar Tomanović, od formiranja Državnoga pozorišta ostajao nijem u odnosu na njegov rad postojanje. Ovo visoko državno tijelo je po ovom pitanju reatgovalo svega dva puta. Prvi put 31. marta (uz poziv na dopis Ministarstva prosvjete od 22. februara) i konačno Odlukom o zatvaranju pozorišta 7. jula, uz poziv na dva dopisa Ministarstva prosvjete, već pomenuti i onaj nešto kasniji, od 6. aprila 1911. godine.

Oslanjajući se na realni opis teškoga stanja i dostavljene finansijske pokazatelje, prezentirane u dopisima Kraljevskoga pozorišta, Ministarstvo prosvjete je 22. februara uputilo Ministarskome savjetu, kao sebi nadređenome organu, obraćanje (br. 545) koje potpisuje ministar Pero Vučković. Kako će se Ministarski savjet, na ovaj dopis Ministarstva prosvjete pozvati u svome prvome (31. III) i drugome (7. VII) odgovoru,

treba se na njegovome sadržaju makar u najkraćemu zadržati. Već na samome početku dopisa, u prvoj rečenici, iznijeta je ocjena koliko je teško stanje u kojemu se pozorište nalazi, te u kojoj je mjeri neophodna hitna državna intervencija. Ministar Vučković, pišući visokome državnome tijelu čiji je i sam bio član, polazi od konstatacije: ,,... *da naše Pozorište preživljuje veoma teške i mučne dane i da mu treba vrlo brzo pomoći, ako se misli, da se ova dobra i korisna ustanova održi.*" U dopisu se dalje naglašava da je u Budžetu utvrđena državna subvencija za njegov rad suviše mala, te da su prihodi od ulaznica tokom čitave zime bili veoma slabi. Poslije ovih konstatacija o stanju državnoga pozorišta, slijedi zaključak iznešen u vidu molbe Ministarskome savjetu *,,da se što skorije donese riješenje o njegovoj daljoj sudbini."*

U završnom dijelu dopisa ukazano je kako se radi o državnoj ustanovi,[2] da bi posebno bio naglašen značaj i važnost njenoga normalnoga rada kada je u pitanju ugled države: ,,... *jer bi se zatvaranjem Narodnoga Pozorišta dalo povoda našim neprijateljima, da pred stranim svijetom kažu, kako u Crnoj Gori nema uslova ni za jednu kulturnu ustanovu.*" Ministar P. Vučković na samom kraju iznosi konkretan predlog da bi Ministarski savjet trebalo da odobri dodatnih 4000 perpera kao bi se redovni rad pozorišta mogao održati.

Ministarski savjet nije žurio sa stavljanjem na dnevni red razmatranje dopisa o stanju u državnome pozorištu koji je uputilo Ministarstvo prosvjete. Tek će na šednici od 31. marta donijeti zaključak kojim se, u stvari, dalje odlaže donošenje funkcionalnoga riješenja o radu Pozorišta. U zaista kratkome odgovoru koji je Ministarski savjet uputio Ministarstvu prosvjete i crkvenih poslova 2. aprila 1911. godine, stoji (citiramo integralno):

---

[2] ,,Ovo pitanje iznosim pred Kralj. Ministarski Savjet, što smatram, da je Kralj. Cr. Narodno Pozorište državna ustanova o čemu i sam naziv najbolje svjedoči. Dalje inicijativu za stvaranje Pozorišta prihvatilo je i ostvarilo Ministarstvo Prosvjete izabravši Pozorišnu upravu i prvi glumački presonal. Narodno Pozorište na svečan način otvorio je NJEGOVO VELIČANSTVO KRALJ I GOSPODAR." (Verzal kao u originalu. pr. LM).

„U odgovor na cijenjeni dopis od 22. februrara t. g. broj 545,- Kr. Ministarski savjet u svojoj sjednici od 31. marta t. g. riješio je: „Neka Uprava Kr. Cr. Narodnog Pozorišta, preko Ministarstva Prosvjete i Crkvenih Poslova, podnese Ministarskom savjetu detaljni račun prihoda i rashoda Pozorišta, kao i godišnji budžet istog.“[3]

Uz pokazanu nespremnost da šire razmatra i pokuša ponuditi izlaz iz nastale teške situacije, vidimo da se Ministarski savjet isključivo interesuje za finansijsko poslovanje Pozorišta, te da uopšte ne pominje, makar u vidu izvještaja ili plana, bilo koji drugo (organizacioni, kadrovski, smještajni, kulturni) aspekt egzistencije i djelovanja ove mlade državne institucije kulture.

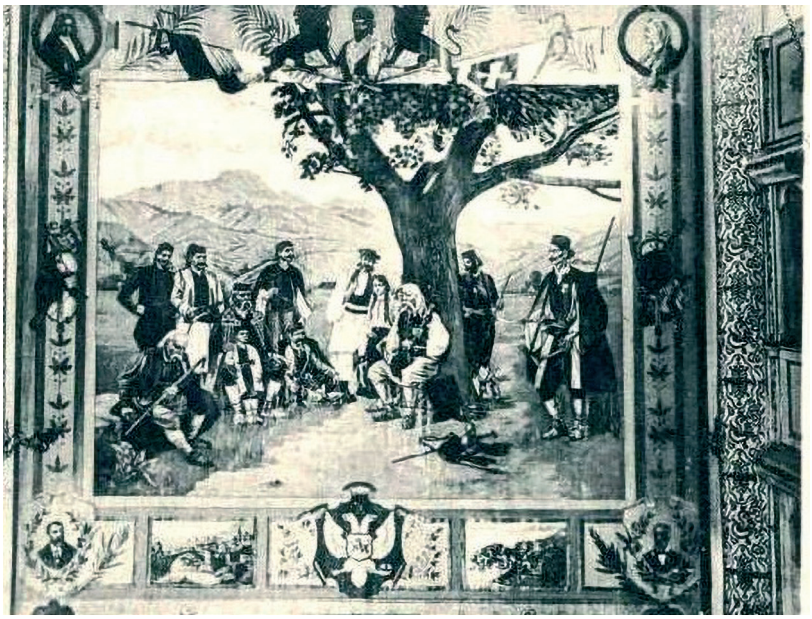

Zavjesa u Zetskom domu

Na zaključak Ministarskoga savjeta Kraljevsko crnogorsko narodno pozorište je veoma hitro reagovalo. Nadležnome ministarstvu je već 4. aprila, uz dopis sa generalno izvedenim finansijskim stanjem, dostavljen veoma detaljni tabelarni prikaz svih prihoda i rashoda. Izdaci su specificirani po vrsta-

[3] DACG-1911, fas. 17, br. 51.

ma (21 kolona u tabeli) i prikazani po mjesecima. Tabele prihoda i rashoda izradio je Dušan Vuksan, koji tada vrši funkciju upravnika, a inače od još ranije zadužen za finansije pozorišta. Uz tabelarno prikazane finansijske pokazatelje, dostavljen je i ,,Status osoblja Kr. Crn. nar. pozorišta", tj. detaljan pregled angažovanoga osoblja i njihovih primanja. Ministarstvo prosvjete je tako bilo u prilici da već 6. aprila dostavi Ministarskome savjetu tražene podatke koje je dobilo od Pozorišta uz sasvim kratak dopis, koji potpisuje ministar P. Vučković:

,,U vezi s tam. cijenjenim dopisom od 2/IV t.g. PBr. 73 potpisanome čast je u prilogu ./. sprovesti tražene podatke, koji se odnose na prihode i rashode Kr. Crnogorskog Narodnog Pozorišta u godini 1910 i 1911 do 1. aprila."[4]

Tokom čitave sezone, podršku opstanku profesionalnoga pozorišta pružala je tekuća periodika, ukazujući kako na teško stanje u koje je zapalo, tako i to naročito na njegov značaj. Početkom aprila, baš u vrijeme kada je Ministarstvo prosvjete odgovorilo na dopis Ministrarskoga savjeta, u ,,Cetinjskome vjesniku" se razmatra aktuelno stanje u Pozorištu. Poslije konstatacija veoma sličnih onima koje je iznijelo Ministarstvo prosvjete, u novinskome prilogu se zaključuje: *,,Teško bi sa gledišta državnoga ugleda bilo dopustiti, da se jedna ustanova, koja ima kulturni zadatak i protekciju državnu, zatvori zbog nedostatka materijalnih sredstava."*[5] No, i pored svega, na reakciju Ministarskoga savjeta moralo se čekati još koji mjesec, odnosno do početka jula te godine. Pri tom, treba napomenuti da se u julu mjesecu završava redovna pozorišna sezona i, kako je uobičajeno, otpočinju godišnji odmori (pauze u radu – *ferijalni mjeseci*) u profesionalnim pozorištima.

[4] DACG-1911, fas. 17, br. 103. Treba posebno skrenuti pažnju na efikasnost reagovanja KCNP i Ministarstva prosvjete i crkvenih poslova: Na zaključak sa šednice Ministarskoga savjeta od 31. marta, koji je Ministarstvu prosvjete upućen 2. aprila, obavljen je kontakt sa KCNP i od njega 4. aprila dobijeni relevantni podaci (koji obuhvataju period do 1. IV) tako da je MPiCP moglo poslati traženo MS već 6. aprila.

[5] Anonim, ,,Pozorišne neprilike", ,,Cetinjski vjesnik", IV/ 1911, br. 28, str. 3.

Već početkom jula 1911. godine, Državnome pozorištu se obratio ministar finansija i građevina Filip Jergović, obavještavajući kako je povodom zahtjeva za povećanjem državne subvencije imenovao dva činovnika sa zadatkom da pregledaju poslovanje te institucije od 1. maja 1910. godine. Izaslati činovnici Ministarstva finansija su vrlo revnosno i efikasno obavili svoj zadatak te su, uz dopis od 6. jula, dostavili Izvještaj (8 pisanih stranica sa sumarnim pokazateljima prihoda i rashoda) i uz to tridesetak stranica zapisnika sa pitanjima i odgovorima upravitelja Pozorišta, odnosno ličnosti koje su rukovodile njegovim finansijama od 1. maja 1910. godine: Dušan Vuksan (od 1/V 1910 do 8/VI 1911),[6] Kosta Kostić (od 8/VI do 19/VI 1911) i Pero Bogdanović (od 19/ do 4. VI 1911). Činovnici su svoj nalaz dostavili Ministarstvu finansija u 10 primjeraka, što ukazuje da je materijal pripreman za razmatranje na šednici Ministarskoga savjeta.

I zaista, šednica Ministarskoga savjeta, na kojoj je razmatrano stanje u KCNP održana je 7. jula 1911. godine. O zaključku Ministarskoga savjeta, utvrđenom na ovoj šednici, istoga dana obaviješteno je Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova kratkim dopisom br. 73 koji zbog značaja pružamo integralno čitaocima na uvid:

„Ministarski savjet u svojoj sjednici od danas riješio je, da se s obzirom na slabo finansijsko stanje narodnog Pozorišta, poveća partija 174 ovogodišnjeg budžeta sa prerpera 1000 (hiljadu) iz partije 189 ovogodišnjeg budžeta, s tim da se o ovom riješenju izvijesti Ministrstvo Prosvjete koje će preduzeti potrebne mjere, da se narodno špozorište, s obzirom na ljetnji odmor i potrebne radikalne popravke za neko vrijeme od 15. o. mj. privremeno zatvori a glumci i sav personal otpusti.

[6] Dok je postao upravinik pozorišta (februar 1911. god.) Dušan Vuksan je kao član upravljajućega Književnoga odbora KCNP bio zadužen za finansijsko poslovanje. Čitaocima ,,Arhivskih zapisa“ (2/2012, str. 205-222) smo pružili na uvid pomenuti dokumenat. Viđeti: Luka I. Milunović, ,,Crnogorsko glumište“, Cetinje Podgorica, 2017, str. 249-264.

Gornje riješenje postavlja se Kr. Ministarstvu Prosvjete i Crkvenijeh Poslova kao odgovor na cijenjeni dopis od 22. februara i 6. aprila t. g. broj 454 i 1048.

Predsjednik Ministarskog savjeta
Dr L. Tomanović"[7]

Sadržaj reagovanja (rješenja) Ministarskoga savjeta u povodu stanja Državnoga pozorišta otvara čitav niz pitanja od kojih mnoga izlaze iz okvira teme o crnogorskome glumištu, pa i kulturi uopšte. Osnovno pitanje, na koje valja vrlo pažljivo tražiti potpuni odgovor je: zbog čega je Ministarski savjet mjesecima ostajao gluv na vapaje mlade državne institucije kulture, bez želje da pomogne i time, zbog oskudice, dozvoljava mogućnost kompromitacije prema profesionalnim glumcima dovedenim iz inostranstva, s jedne strane, a sa druge, da dođe do prestanka realizovanja repertoara, odnosno potpunoga prekida u redovnome radu Pozorišta? Ministarski savjet reaguje tek kada je prošla sezona i Pozorište pokazalo da neće pasti pod teretom problema i samo tako prestati sa radom.

Pri traženju odgovora na otvorena pitanja treba voditi računa o nekoliko okolnosti: da su problemi mlade institucije bili objektivne prirode i uglavnom uzrokovani neadekvatnim pripremama za početak rada, da je na potrebu reagovanja Ministarskoga savjeta kontinuirano ukazivala tekuća periodika, da je takvo mišljenje bilo i nadležnoga ministarstva, te da je novac za ove namjene postojao u državnoj rezervi (partija 189 u Budžetu za 1911. godinu). Pored toga, treba imati na umu da će ponašanje Ministarskoga savjeta tek koji mjesec kasnije (septembar/oktobar), početkom naredne

[7] DACG, MPiCP-1911, fas. 72, br. 1482. Radi lakšega praćenja transakcije iznosa od 1000 perpera koji se pominje u pismu Ministarskoga savjeta učinićemo napomenu: Partija 174 – Narodno pozorište sa iznosom od 6000 perpera pripada Budžetu za 1911. godinu, Razdio VII-mi, Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova, Glava XXXVI – Narodna biblioteka i muzej. Partija 189 – Kredit za nedovoljno predviđene rashode sa iznosom od 25000 perpera pripada takođe Budžetu za 1911. godinu, VIII–i Razdio – Budžetski rezervni krediti, Glava XLI – Budžetski rezervni krediti.

pozorišne sezone, biti sasvim drugačije. Ovaj visoki državni organ će veoma brzo i efikasno pozitivno reagovati na opravdane zahtjeve za dodatnim finansijskim sredstvima, dok će za narednu, 1912. godinu u državnome budžetu, *partija 174 – Narodno pozorište*, biti predviđen dvostruko veći iznos nego do tada - od 12000 perpera.

Nameće se pitanje što je to, ili ko, tokom prve pozorišne sezone 1910/11. godine uticao na generisanje pokazanoga odnosa Ministarskoga savjeta prema ovoj instituciji? Polazeći od sasvim jasno iskazanoga pozitivnoga stava resornoga ministarstva, ovakav blago rečeno uzdržan stav Ministarskoga savjeta se mogao formirati zauzimanjem predšednika dr Lazara Tomanovića ili, preko njega, uplivom moćnoga Državnoga savjeta, te konačno Gospodara lično. Pri razmatranju ovih pitanja ne može se u ličnoj ravni izbjeći ni odnos prema ministru Peru Vučkoviću i njegovome društvenome položaju. Karijera Pera Vučkovića je bila u stalnome usponu. Kao rektor Bogoslovije, uspješan predšednik Društva „Njegoš" i autor objavljene studije ,,Knjaz Nikola kao pjesnik" (Cetinje, 1910), Pero Vučković postaje ministar prosvjete koji, možemo reći, odmah nakon postavljenja uspijeva da otvori i stavi u funkciju tako važnu instituciju kulture. Međutim, kao ministar ulazi u sukob sa grupom profesora Gimnazije i bez zvaničnoga zahtjeva, vođen ličnim principima, podnosi stavku na funkciju ministra i biva vraćen na položaj rektora Bogoslovije. Ne otvarajući razmatranja o lako je moguće kadrovskoj surevnjivosti između visoko pozicioniranih ličnosti u tadašnjoj državnoj i društvenoj hijerarhiji Crne Gore, samo ćemo postaviti jedno od mogućih pitanja. Ako je dobar rad u Bogosloviji i uspjeh sa Društvom ,,Njegoš" profesora Pera Vučkovića preporučio za uspon na poziciju ministra prosvjete, da li bi kao dobar ministar uz uspješan rad državne institucije kojoj je udario temelje mogao *biti viđen* kao kandidat za predšednika Ministarskoga, ili čak Državnoga savjeta?

Kada razmatramo bilo koje, makar iole važnije pitanje u Knjaževini, odnosno Kraljevini Crnoj Gori, svakao treba imati u vidu nezaobilazni uticaj sa samoga vrha, od knjaza Nikole

I Petrovića. Poslije pohvala i ukazivanja na značaj teatra kao institucije, koje je izrekao u svečanoj beśedi pri otvaranju (maj, 1910. god.), nemamo saznanja o javnim direktno saopštenim kraljevim ocjenama rada ili uopšte, bilo čega u vezi sa njegovim radom. Ipak, jedna napomena ministra prosvjete na dokumetu nastalom u procesu poslije donošenja zaključka Ministarskoga savjeta o zatvaranju Pozorišta, može biti interesantna u ovome pravcu, pa je i to razlog da se na njoj zadržimo.

Pošto je dobio dopis Ministarskoga savjeta, koji smo integralno prezentirali, ministar prosvjete je odmah (8. juna), sa naznakom *hitno,* uputio zahtjev Državnome računovodstvu, kako bi Glavna državna blagajna isplatila pozorištu odobreni iznos od 1000 perpera. Sadržaj dopisa je, kako je to u ono vrijeme i bila uobičajena praksa, napisan rukom činovnika na poleđini dopisa koji je stigao od Ministarskoga savjeta i uz ovjeru štambiljom, dodatih arhivskih i administrativnih signatura Ministarstva (br. 2209, datum i dr.) i potpisan od strane ministra lično. Ovjera pečatom, potpis ministra (ovlašćenoga lica) sa uobičajenim arhivskim bilješkama na ovakvim zapisima kod adresanta treba da znače da će se identičan sadržaj prepisati, ili prekucati na pisaćoj mašini i sa pripadajućim aktuelnim arhivskim i administrativnim oznakama poslati adresatu t.j. onome kome je namijenjen. Kako ćemo se na sadržaju ovoga dopisa još zadržati, a nije dug, navodimo ga u cjelosti:

„Državnom Glavnom Računovodstvu Cetinje

U smislu riješenja Ministarskog Savjeta od 7. jula t.g. PBr.73 neka izvoli to Računovodstvo isplatiti g. Peru Bogdanoviću, upravitelju Kr. Cr. Narodnog Pozorišta, 1000 hiljadu perpera za izmirenje glumačkih plata.

Ovaj izdatak isplatiće se iz partije 174. ovog budžeta prema pomenutom riješenju Ministarskog savjeta.

8/ VII 1911 g *Ministar*
Cetinje *P. Vučković„*

Dokumenat sa upravo navedenim zapisom pripada arhivi Ministarstva prosvjete i crkvenih poslova, a danas se čuva u Državnome arhivu Crne Gore, u fondu sa nazivom pomenutoga Ministarstva. Dok smo u istome arhivu nešto kasnije konsultovali građu u fondu Ministarstvo finansija, došao nam je do ruku dopis Ministarstva prosvjete i crkvenih poslova sa pomenutim sadržajem prekucan na pisaćoj mašini koji je očigledno prispio adresatu – Glavnome računovodstvu. Sadržaj pomenutoga dopisa Ministarstva prosvjete iz arhive Glavnoga računovodstva potpuno je identičan do kraja osnovnoga teksta onome koji smo naveli. Međutim, prispjeli sadržaj dokumenta je, iako prekucan na pisaćoj mašini, produžen (dopunjen) rečenicom koja je očigledno naknadno ispisana rukom. Naime, posljednja riječ u citiranom sadržaju osnovnoga teksta glasi: *Savjeta* i poslije nje je stavljena tačka kao oznaka kraj rečenice i osnovnoga teksta dopisa. U dopisu koji je prispio Glavnome računovodstvu tačka poslije riječi *Savjeta* je pretvorena (prepravljena) u zarez da bi zatim bilo dopisano (nastavljeno) rukom: ,,... *koja je prema ukazu Nj. V. Kralja Gospodara od 7. o. mj. povećana sa 1000 perp. Iz 189. partije ovogodišnjeg budžeta.*"

Nastavak posljednje rečenice u dopisu, koji je pretpostavljamo ministar P. Vučković dopisao kako bi potencirao neupitnost i hitnost obezbjeđivanja naznačene svote, nama danas može donijeti i druge poruke. Zaista, sve je u vezi sa isplatom 1000 perpera teklo vrlo efikasno. Na propisanom, posebnome štampanom obrascu Ministarstva finansija uz uobičajenu ovjeru četiri nadležna činovnika, već istoga dana (8. VII) Glavno državno računovodstvo je dalo izvršni nalog Glavnoj državnoj blagajni da isplati 1000 perpera na ime subvencije Kraljevskome crnogorskome narodnome pozorištu. Držimo za interesantno pomenuti da je dopis Glavnoj državnoj blagajni u ime Glavnoga računovodstva, kao ovlašćeno lice umjesto resornoga ministra, potpisao sada načelnik u ministarstvu, Jovan Hajduković, koga smo već pomenuli kao prvoga imenovanoga upravnika Državnoga pozorišta. Na dopisu u vidu obrasca koji je upućen Glavnoj

državnoj blagajni nalazi se i napomena u vezi pominjanoga ukaza Gospodara: *„Za naknadni kredit nema još ukaza“*. Nalog Glavnoj državnoj blagajni prati priznanica (takođe štampani oficijelni obrazac) koju je svojom rukom popunio i potpisao Pero Bogdanović. Iz priznanice se vidi da je upravnik KCNP-a Pero Bogdanović 9. jula 1911. godine primio 1000 perpera od Glavne državne blagajne. Pomalo znakovito, mogli bi reći, - na dokumentima o subvenciji, poslije odluke o zatvaranju Pozorišta, našli su se potpisi prvoga i posljednjega upravnika Državnoga profesionalnoga pozorišta u Crnoj Gori.

No, vratićemo se dopisanome dijelu posljednje rečenice u aktu ministra prosvjete jer ga držimo važnim i zbog toga što direktno ukazuje da i ovom prilikom Ministarski savjet nije samoinicijativno donio odluku o odobravanju iznosa od 1000 perpera kako bi pomogao Kraljevskome crnogorskome narodnome pozorištu, već je to učinjeno poslije ukaza (svejedno usmene, ili pisane intervencije) knjaza Nikole I. Ministrova dodata napomena, pored ilustracije odnosa samoga knjaza Nikole I, upućuje i na zaključak da je, ipak, stalni otpor pružanju efikasne pomoći radu Državnoga pozorišta poticao od Ministarskoga savjeta, što bi dalje moglo ukazivati na stav i zauzimanje predśednika ovoga visokoga tijela, dr Lazara Tomanovića.

Zadržaćemo se sasvim kratko sa još jednoga aspekta na dopisani dio rečenice, koji smo pomenuli, jer ukazuje i na to sa kolikom opreznoću pri zaključivanju treba koristiti arhivsku građu. Uobičajeno je, naime, da se od ovlašćenoga lica potpisani i štambiljom nadleštva ovjereni sadržaj dopisa smatra konačnim, odnosno identičnim onome koji je adresant poslao adesatu, pa ga nije neophodno (često i moguće) naći i provjeravati u arhivi onoga kojemu je upućen. Međutim, po našemu skromnome iskustvu, pomenuti i zaista veoma rijedak slučaj, snažno upućuje na obavezu da se za sadržaj makar važnijih dokumenta i pored relevantnoga početnoga izvornika treba tražiti potvrda i u konačnoj verziji teksta koja je stigla do ruku onoga kome je pošiljka i upućena. Kao što to obično biva, rekli bi i u ovome slučaju, potvrđuje se da rijetke i obimom nevelike razlike bivaju veoma interesantne.

Rješenje Ministarskoga savjeta od 7. jula 1911. godine je i u svim ostalima segmentima realizovano. Na obavještenje nadležnoga ministra, Pero Bogdanović kao upravnik Državnoga pozorišta je odmah reagovao i o svojim postupcima obavijestio Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova. Prema Bogdanovićevome dopisu od 10. jula vidi se da su sve stvari pozorišta prikupljene u kancelariji i sve obaveze prema pozorišnome ansamblu regulisane. Uz sve ovo, Bogdanović je obavijestio zainteresovane da će o novom otvaranju pozorišta javiti „Glas Crnogorca".

Tako je u prvoj polovini jula 1911. godine, ali pokazaće se ipak privremeno, prestala da živi ova državna institucija kulture, Kraljevsko crnogorsko narodno pozorište, koje je u susret proslavi jubileja, uz veliku javnu svečanost i beśedu knjaza Nikole I otvoreno godinu dana ranije, tačnije 16/29. maja 1910. godine.

Razmatranja događaja vezanih za Kraljevsko crnogorsko narodno pozorište, tretiranih tek sa nekih aspekata, koji su kulminirali početkom jula mjeseca 1911. godine, završavamo pisanjem tada aktuelne periodike. ,,Cetinjski vjesnik", naime, već u boju od 9. jula, pod naslovom ,,Zatvoreno pozorište" piše*:*

,,Narodno pozorište na Cetinju, koje je prošle godine u oči proglasa Kraljevine bilo otvoreno sa velikom pompom, juče je izdahnulo! I bolje što je završilo, nego da je i dalje živjelo onim i onakvim životom kakvim je živjelo godinu dana. Naša država i njen ugled imaju više koristi bez te ustanove, nego li sa tom ustanovom pod načinom i redom, koji su na nju primjenjivani."[8]

[8] Anonim, ,,Zatvoreno pozorište", ,,Cetinjski vjesnik", IV/1911, br. 53, str. 4. Navodimo po: ,,CCX", ,,Pozorišna kritika u crnogorskoj periodici 1884-1916 : Hrestomatija" / Luka I. Milunović, Ljiljana Milunović, Cetinje, 2004, str. 382. Oprijedijeli smo se za citat iz teksta čiji je autor, kao i mnogih o pozorištu, vjerujemo Borislav Sl. Minić, jedan od urednika ,,Cetinjskoga vjesnika".

UDK 72:929 Сладе J.

Doc. dr Andrijana NIKOLIĆ
Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje

DR JOSIP SLADE, HRVAT KOJI JE GRADIO CRNU GORU

Sažetak: *U ovom radu bavićemo se djelom čuvenog hrvatskog arhitekte, porijeklom iz Trogira. Josip Slade - Šilović (1828 – 1911) došao je u Crnu Goru 1877. godine na poziv knjaza Nikole. U narednih 20 godina postaće najznačajniji graditelj crnogorskih objekata kulture, mostova i puteva. Zahvaljujući njegovoj projektnoj dokumentaciji, promijenjen je izgled ne samo puteva, već i užeg gradskog jezgra Nikšića, za koji je uradio moderni urbanistički projekat, po kojem su podignuti: hram Svetog Vasilija Ostroškog, Dvorac kralja Nikole, dok je na Cetinju sagradio građevine koje i danas plijene svojom nesvakidašnjom ljepotom oblika i umješnosti neimara. Onaj ko je posjetio Šibensko kazalište, taj će svakako uočiti sličnost s enterijerom Zetskog doma na Cetinju, s prepoznatljivim ložama obloženim u pliš.*

Slade je na Cetinju sagradio kompleks Austrijskog poslanstva sa crkvom i eksterijerom (današnje sjedište Zavoda za zaštitu spomenika kulture), kao i Dvor knjaza Nikole. U njegova najmonumentalnija djela svakako se ubrajaju Carev most u Nikšiću sa 18 lukova u dužini 269 metara i kolski put Kotor-Njeguši sa 25 serpentina u cilju savladavanja okomitih lovćenskih litica. Ovaj put započet 1877.godine i nastavljen do Kotora, završen je 1887.godine.

Pored navedenog, Josip Slade je zaslužan i za izgradnju i projektovanje puteva Cetinje - Rijeka Crnojevića - Podgorica i Rijeka Crnojevića - Virpazar, kao što je zaslužan za izgradnju zgrade Lazaret u Herceg Novom i crnogorske pomorske luke Pristan u Baru.

Ključne riječi: *Josip Slade, knjaz Nikola, arhitekta, most, zgrada, put, gradnja.*

DR JOSIP SLADE, CROAT WHO WAS BUILD MONTENEGRO

Subject: *In this paper we will deal with the famous Croatian architect from Trogir, dr Josip Slade-Šilović (1828 - 1911) is coming to Montenegro in Mount 1877, at the invitation of Prince Nikola. In the next 20 years will become the most important builder of Montenegrin cultural objects, bridgesand roads. Thanks to his project documentation, changed is the appearance, not only the roads, but also the narrower city core of Niksic, for which was done by a modern urban design, after which they were built objects: the temple of St. Basil of Ostrog, castle of King Nikola, while it is in Cetinje he built buildings that still plunder his own the unusual beauty of the form and craftsmanship of the Neimar. The one who is visited the Šibenik theater, this will certainly recognize the interior Zetski dom in Cetinje, with recognizable lodges plastered. Slade in Cetinje built the entire complex of Austrian mission with church and exterior (today's headquarters of the Institute for the Protection of Monuments culture) as well as the castle of Prince Nikola (today's City Museum and the library). The most monumental works certainly include the Emperor's Bridge Niksic with 18 arches in the length of 269 meters and a pavement route Cetinje-Njeguši with 25 serpentins in order to overcome the vertical hunting cliffs over Kotor. This time started in 1877 and continued to Kotor, was completed in 1887.*

In addition, Josip Slade is responsible for the construction and design of roads Cetinje - Rijeka Crnojevića - Podgorica and the Rijeka Crnojevića - Virpazar road, as it is responsible for the construction of the Lazaret building in Herceg Novi and Montenegro Harbor Pristan in the modern Bar.

Key words: *Josip Slade, Prince Nikola, architect, bridge, building, road, construction.*

Jedno od najznačajnijih mjesta u istoriji savremenog graditeljstva u Crnoj Gori, bez sumnje, zauzima izvanjac, inženjer, Josip Slade iz Trogira [5, 46-47].

Josip Slade–Šilović jedan je iz plejade Hrvata koji su dali nemjerljiv doprinos Crnoj Gori, ostavivši svoj pečat u vremenu i direktno utičući na izgled crnogorskih gradova i predjela, ostavio je neprocjenjivu zadužbinu svog neimarstva. Arhitekta, urbanista, vizionar, graditelj, u Crnoj Gori je pokazao svu raskoš svog projektantskog i graditeljskog umijeća, a tokom 80-ih i 90-ih godina XIX vijeka bio je najstručniji i najzapaženiji graditelj u Knjaževini Crnoj Gori.

Rođen je u Trogiru, 23. marta 1828. godine, od oca Antuna Sladea i majke Marije Lubin. U Splitskom sjemeništu

završio je srednju školu, ali se odrekao svešteničkog poziva i kao bistar i marljiv odlikaš upisao se na Univerzitetu u Padovi. Svestran i briljantan na svim poljima interesovanja, Slade je 1850. doktorirao filozofiju. Izuzetan intelektualac, za kojeg nisu postojale granice, empirijskog duha, on je već 1853. godine postao doktor nauka iz oblasti matematike. Uz sve navedeno, zabršio je i studije graditeljstva, nakon čega se kao vrstan poznavalac ovih nauka,vraća u rodni Trogir. O njegovom školovanju brinuo se dobročinitelj, očuh Juraj Šilović, pa je u znak zahvalnosti svom prezimenu Slade, dodao i prezime Šilović.[7]

Ime Slade-Šilović u njegovoj tadašnjoj domovini, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, biće sinonim za posebnosti vještina jednog izuzetnog stvaraoca, inovatora i pregaoca. Kao inženjer radio je u Splitu, Zadru, Trogiru, Dubrovniku, Metkoviću, Pagu, Kotoru, Šibeniku, Kninu i Trstu. U svim navedenim gradovima ostavio je poneku građevinu ili više njih, kolski put, modernu cestu ili projekat gradskoga jezgra. Jedno vrijeme je službovao u Ministarstvu javnih radova u Beogradu. [8, 117-121]

U Crnu Goru je stigao 1877. godine, na poziv knjaza Nikole i vojvode Maša Vrbice, ministra unutrašnjih djela. Ono što je crnogorskog knjaza podstaklo da pozove baš Josipa Sladea, jeste njegova projektantska i inženjerska sposobnost, kao i niz izuzetnih projekata koje je do tada realizovao. Bavio se niskogradnjom i visokogradnjom, te urbanizmom gradskog jezgra, kao i planiranjem i projektovanjem gradskih ulica. Nedugo nakon Velikog rata i Berlinskog kongresa, u Crnoj Gori se intezivirala gradnja, a Slade se na crnogorskom tlu „zaustavio“ punih dvadeset godina (1877-1911). U periodu kada je knjaz nastojao da objedini i izgradi prostore unutar priznatih granica, upućena je molba Austrougarskoj da odobri dolazak vrsnog stručnjaka Josipa Slade-Šilovića, da pomogne u realizaciji knjaževih zamisli. Namjera crnogorskog vladara je bila da novooslobođene djelove infrastrukturno „otvori“ prema neoslobođenim djelovima, koji su prirodno pripadali Crnoj Gori. [6, 74-81]

O graditeljskim zahvatima u Crnoj Gori svoje zapise je ostavio i dr Lazar Tomanović: *„Življi rad na poboljšanju saobraćajnih sredstava počeo je tek poslije svršetka potonjega rata, tj.poslije 1888.godine, kad je za Crnu Goru nastao poduži period mira, duži nego ikad što se pamti iz njene prošlosti. Prije svega ograđen je put od Cetinja do austrijske granice prema Kotoru, a iza toga je postepeno izrađena ova saobraćajna mreža: Cetinje-Rijeka, Rijeka – Podgorica, Vir – Bar, Podgorica – Nikšić, Podgorica – Plavnica, Rijeka – Vir, Podgorica – Kolašin –Andrijevica, Bar – Ulcinj, i mnogo drugih kraćih linija, koje su bile više od strategijske važnosti. Osim toga, još se radi na putovima Nikšić – Šavnik – Tara, Nikšić – Grahovo i na nekim omanjim linijama. Na ovim putovima podignuto je bezbroj mostova, kako preko rijeka, tako preko pojedinih planinskih neprelaznih provalija. Mnogi od tijeh mostova predstavljaju građevine prvoga reda, kojima bi se i ma koja druga bogatija zemlja, pohvaliti mogla. Takve su građevine, Carev most u Nikšiću, Most kod Duklje na Zeti, Gvozdeni most kod Bioča na Morači, Most na Smokovcu na Morači, Most na Rijeci Crnojevića“.* [4, 237]

Sasvim je jasno da je graditeljski procvat u Crnoj Gori nastupio dolaskom Trogiranina koji je odredio novi kurs crnogorskoj arhitekturi i graditeljstvu. Bitno je istaći da je Josip Slade od austrougarske vlasti, a na traženje Crne Gore, imenovan u nadinženjera *extra statum*. U tadašnjoj suverenoj Crnoj Gori (uz ograničavanje tačaka 29.5.6. i 8. Berlinskog ugovora)[1] nakon Berlinskog kongresa (1878), Slade je

[1] Crnogorska vojska je tada zaista oslobodila čitav primorski pojas od Bojane do rta Dubovica pored Čanja, i iste teritorije dobila Sanstefanskim ugovorom, ali na Berlinskom kongresu oduzeto joj je pravo punog suvereniteta na Bar i Ulcinj. Po članu 29. Berlinskog ugovora, Austro-Ugarska je dobila opštinu Spič sve do rijeke Željeznice, pa je Crna Gora na more izlazila samo u uskom pojasu, od poteza Željeznica - Vrsuta do Kruča prema Ulcinju. Tačke 5. i 6. Berlinskog ugovora glasile su da *„Crna Gora ne može imati ni ratnih brodova ni ratne zastave*, a *Luka Bar i sve vode Crne Gore ostati će zatvorene ratnim brodovima svih nacija“*. Uz sve to, tačka 8. je donosila izričitu naredbu: *„Pomorsko-zdravstvenu policiju, koliko u Baru, toliko duž obale Crne Gore, vršiće Austro-Ugarska posredstvom laganih brodova za čuvanje obale“*. Naime, potpisnice Berlinskog

imao izuzetan uticaj, posebno što su njegova djela spajala i novopripojene teritorije (Podgorica, Nikšić, Kolašin, Bar i Ulcinj). Početak njegovog rada bilježi se u Baru, gdje je bio zadužen za projektovanje i izgradnju Pristana (Bar). Naime, dio Bara uz more ili Barsko pristanište, nazvano Pristan, bilo je jedina prekomorska spona tadašnjih Barana sa svijetom. Za vrijeme turske vladavine ova lokacija je imala značajnije promjene u proširenju kapaciteta za prihvat nekoliko brodova. Nakon 1878. Godine, kada je knjaz Nikola sa svojom vojskom oslobađa ovaj grad od turske vlasti, desile su se krucijalne promjene. Pri Ministarstvu unutrašnjih djela, na čijem je čelu bio vojvoda Mašo Vrbica, osnovana je 1879. godine Kneževska cmogorska Uprava pomorstva na Cetinju, čije su ingerencije bile u regionu Bara i Ulcinja, kao i Skadarskog jezera.

Prve »pomorske vijesti« lučkog pristanskog ureda objavio je »Glas Crnogorca« 24. novembra 1879. godine. Vijest je glasila da je *iz Splita doplovio austrijski parobrod »Augusta«, italijanski trabakul »Polifeno«, turski brod »Šoban« i škuna »Gloria di Cielo«.* Od 1878. do 1880. trgovačka firma »Prini e Tartaglia« je sa tri parobroda dovozila hranu za crnogorsku Vladu iz Splita do Pristana, Vira i Rijeke Crnojevića. Jedan od parobroda kompanije *»Prini e Tartaglia«* je udario o drveni turski gat i slomio ga, ali je umjesto popravke određeno da se sagradi novi, od kamena. Njegovom izgradnjom je upravljao ing. Josip Slade, *»odgovoran« za niz kapitalnih građevinskih projekata knjaževine crnogorske, poslat od strane Pomorske vlade iz Trsta.* [9]

---

ugovora su se bojale da Rusija ne ustupi Crnoj Gori brodovlje i time ojača svoju i crnogorsku poziciju na ovom dijelu Jadrana.

Stari Pristan

Zanimljivo je i da je knjaz Nikola je decembra 1890. u Odesi nabavio parobrod "Jaroslav". To je bio prvi veći parobrod pod crnogorskom zastavom, pod komandom Slava i Andra Đurkovića. "Jaroslav" je iz Odese i Nikolajeva prevozio žito do Bara, Perasta i Risna, Trsta i Rijeke.[9] O parobrodu „Jaroslav" ostavio je svoje svjedočanstvo i dr Lazar Tomanović: *„Jaroslav je doplovio iz Odese krcat žita, što je većinom iskrcao u Meduji,..., donio je nešto brašna i šećera, što je u Baru iskrcao. ... na svaki način, Jaroslav će najprije služiti Crnu Goru, pak će kao i drugi parobrodi trgovački raditi u svjeckom prometu".* [14, 391]

Nakon ovog priobalnog uspjeha, Slade je bio angažovan da ispita mogućnosti izgradnje luka u Ulcinju i uvali Valdanos. Istovremeno se bavio melioracijom plodnog zemljišta u Ulcinju i mogućnostima isušenja Zoganjskog jezera za potrebe obezbjeđivanja poljoprivrednih površina. Godine 1885. Josip Slade bio je zadužen za izgradnju dvorca Topolica u Baru, po nalogu knjaza Nikole. Iako je ova građevina do danas

izgubila mnogo od svoje prvobitnosti, ona je svevremeno svjedočanstvo jednog nadahnutog vizionara arhitekture sa okom matematičara i duhovnošću filozofa.

Knjaževina Crna Gora do Berlinskog sporazuma bila je brdska zemlja, iscrpljena višedecenijskim ratovanjima, bez mogućnosti da se njena infrastruktura obnavlja u međuratnim periodima. Stoga su jedini putevi bili kolski putevi, izgrađeni pregalaštvom naroda koji ih je koristio. U jednom tekstu iz 1893. Nićifor Dučić je zapisao da su *„svi ovi putevi u primitivnom stanju onako, kako su ih ljudi i stoka utrli, osim puta od Cetinja preko Crnojevića Rijeke do Bjelopavlića i od Cetinja do Čeva, koje je narod kulukom načinio 1868. godine“*.[15, 77] Zahvaljujući vanjskim vezama knjaza Nikole i pomoći koja je stizala sa svih strana, za svega 35 godina, tačnije od 1879. do 1914. u Knjaževini i kasnije Kraljevini Crnoj Gori izgrađeno je 788 km makadamskih puteva i 500 mostova za konjsku i volujsku zapregu. Zahvaljujući knjaževim prijateljskim i političkim vezama u Evropi, Crna Gora je dobila značajne finansijske donacije za obnovu. Početkom jula 1867. godine knjaz Nikola je primljen u posjetu kod Napoleona III, a ova posjeta “donijela” je Crnoj Gori pomoć od 5000 franaka. [10, 119] Krajem 1868. godine knjaz je posjetio ruskog imperatora Aleksandra II od kojeg je za dalji ekonomski razvoj Crne Gore dobio 3000 dukata. [10, 119] Zahvaljujući knjaževom prethodniku, Petru II Petroviću Njegošu, koji je testamentom u ruskim bankama založio novac “za narod crnogorski”, knjaz je na ime dividendi podigao 200.000 franaka. Sve ovo ukazuje na planiranje kapitalnih investicija kojima je knjaz Nikola posvetio većinu svoje vladalačke dužnosti.

Već 1878. godine, Slade je projektovao i izveo prvi kolski put u Crnoj Gori, od austrijske granice do iznad Kotora, zatim preko Njeguša do Cetinja. Trebalo je, takođe, povezati prijestonicu Cetinje sa Skadarskim jezerom, pa dr Slade 1881. godine projektuje i gradi put Cetinje - Rijeka Crnojevića, koji je završen u avgustu iste godine. Put je bio dugačak 16 kilometara. U rubrici *Domaće vijesti*, u *Glasu Crnogorca* zapisano je da je put zvanično pušten u saobraćaj

23. avgusta 1881. godine[2]. Toga dana su u zoru sa Cetinja prema Ulcinju otputovali njihova visočanstva – knjaz i knjaginja, sa knjaginjicom Zorkom, u pratnji većine državnih savjetnika i ministara. Od Cetinja do Rijeke putovali su „novijem putem na kočije“. Već iduće, 1882. godine uradiće se put Rijeka Crnojevića - Podgorica, ispunjavajući viziju knjaza Nikole o spajanju novopripojenih teritorija jezgru Stare Crne Gore. Podgorica je tada važila za poljoprivredni, trgovački i ekonomski čvor u Zetsko-bjelopavlićkoj ravnici. No, Crnoj Gori su i dalje bili potrebni kolski putevi, pa će neumorni dr Slade projektovati i izgraditi kolski put Bar – Virpazar preko Sutormana i tako povezati obale Skadarskog jezera sa morskom obalom u Baru. U periodu od 1896-1905. godine on projektuje i gradi kolski put Rijeka Crnojevića –

[2] *Glas Crnogorca*, list za politiku i književnost, godina X, broj 34. *Domaće vijesti*, Cetinje 22.avgusta, 1881. Pošto je članak nepotpisan, najvjerovatnije pripada uredništvu lista. Prvi broj je štampan na Cetinju 21. aprila 1873. a posljednji broj na Cetinju štampan je 20. decembra 1915. godine. Ponovno je počeo izlaziti juna 1917. u Francuskoj, a u U Italiji je 1922. štampan posljednji, 95. broj. Ukupno je izašlo 2374 brojeva ovih novina.

Izlazio je na Cetinju, kao nastavak lista *Crnogorac*, od 21. aprila 1873. до 20. decembra 1915, osim, zbog ratnih prilika, od oktobra do decembra 1877. i u toku 1878. U toku pedesetogodišnjeg izlaženja „Glas Crnogorca” je imao 17 urednika, od kojih su samo četvorica bili Crnogorci.

Prvi urednik bio je Simo Popović, zatim Stevo Čuturilo (br. 61—65, 1876). Godine 1877. i od 6. januara 1879. formalno je urednik Božo Novaković, a stvarni urednik je bio Jovan Pavlović, sve do 1891, kada uredništvo preuzima Laza Kostić. Od broja 22 iste godine, urednik je Lazar Tomanović, a nakon njega promijenilo se više urednika. (Živko Dragović,Miloš Živković, Aleksa Martinović, Filip Jergović, Slavo Radmanović, Milan Pavlović, Ivo Jovićević i V. Milićević). Od broja 26 za 1895. godinu u podnaslovu je data odrednica: „list za politiku i književnost”. List je važio kao poluzvanični organ crnogorske vlade i na prvoj strani je imao dodatak *Službeni dio*, gdje su objavljivani zakoni, uredbe, proglasi vlade i drugi službeni materijali. Od 1917. list ima uporedni naslov na francuskom jeziku „La voix du Monténégrin”, a do broja 58 iz 1918. godine imao je podnaslov *Journal officiel du Rozame de Monténégro*. Od broja 59 iz iste godine list ima podnaslov:*Službeni organ Kraljevine Crne Gore*. Sačuvani brojevi su digitalizovani i mogu se pronaći na: http://dlib.me/jedinica_prikaz.php?n=glas-crnogorca-nedjeljni-list-za-politiku-i-knjizevnost1

Virpazar, čime je između dva trgovačka uporišta uspostavio i drumsku povezanost, pored vodenog puta.

Ipak, kapitalna, a sigurno i jedinstvena dionica kolskog puta je ona koju je radio 1884. godine, kada je povezao Cetinje sa Kotorom, režući okomite lovćenske stijene i projektujući ni manje ni više, nego 25 lovćenskih serpentina. U osnovi, ovaj je put dugačak 8,3 km, veoma strm sa 16 zaokreta. Put počinje na nadmorskoj visini od 458 metara, a završava se na visini od 881 metra. Na ovom rastojanju visina iznosi 423 metra. Put koji je započeo u Cetinjskom polju, u podnožju planine Lovćen, završava se iznad grada muteja, Kotora. U novije vrijeme, put je asfaltiran, neke dionice ovoga puta su proširene, ali je put u osnovi ostao isti kao u prvoj, originalnoj varijanti.

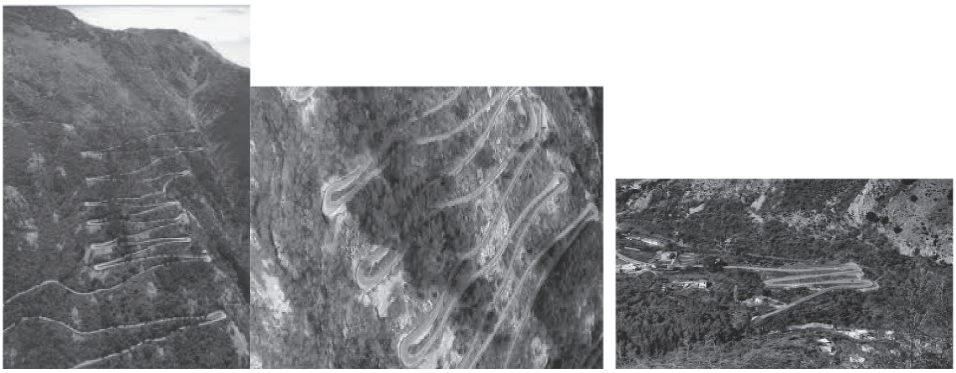

Serpentine u obliku slova M

Za izgradnju ove ceste, knjaz Nikola mu je dao na raspolaganje tri bataljona crnogorskih vojnika, uz mjesečnu platu od trideset dukata. [12, 20] Kotorske serpentine i dan danas podsjećaju na jedno vrijeme i na pravi graditeljski podvig velikog Hrvata u Crnoj Gori i na njegovu navodnu zaljubljenost u knjaginju Milenu, suprugu knjaza Nikole, zbog koje je Slade serpentine izveo u obliku velikog krasnopisanog slova *M*. Nakon što je 1884. knjaz Nikola sa knjaginjom Milenom prvi put prošao ovim putem, Josip Slade je odlikovan *Danilovim ordenom III i IV reda*.

Da je Slade istovremeno radio na više infrastukturnih objekata, dokazuju godine gradnje pojedinih građevina. Već 23. februara 1884. godine donesena je odluka o izgradnji Zetskog doma na Cetinju, povodom četiristogodišnjice preseljenja Crnojevića štamparije sa Oboda na Cetinje. Zgrada je bila projektovana za smještaj arhiva, muzeja i čitaonice sa bibliotekom, pored glavne pozorišne namjene. Kraljevsko pozorište „Zetski dom“ ujedno je i najstarije pozorište u Crnoj Gori. Prva predstava u ovoj građevini odigrala se 5. 12. 1888. godine [2] u još nedovršenom objektu, a završetak gradnje bilježi se 1892. godine.

Цетињска Читаоница јавља да ће се 5 децембра, у очи

НИКОЉА-ДНЕ

приказати у позоришној дворани „Зетскога Дома“

БАЛКАНСКА ЦАРИЦА,

ДРАМА У ТРИ ЧИНА,

Написао

Н. І.

Ova impozantna građevina, na žalost, doživjela je najviše oštećenja i izmjena. Od 1884. kada je zvanično završena pa do danas, ova građevina je u vanjštini pretrpjela značajne izmjene. Iako nijesu sačuvani Sladeovi originalni projekti, sa sigurnošću se zna da je za realizaciju bio zadužen Odbor za izgradnju koji je, umjesto projektanta, davao uputstva i vršio nadzor nad izvođenjem radova. U arhivima nijesu pronađeni podaci zašto je posao nadgledanja dat Odboru za izgradnju, ali se iz raspoloživih izvora može zaključiti da je projektant istovremeno bio zadužen za nekoliko vitalnih objekata i svakako se nije mogao istovremeno pojaviti na svim gradilištima. Ako dodamo i činjenicu da su kolski putevi bili

veoma loši, makadamski, onda nam je jasno da je za dionice od Bara do Cetinja trebalo i do dva dana putovanja na konjima, a od Cetinja do Kotora čitav dan.

Nažalost, impozantna građevina „Zetski dom“ oštećena je za vrijema Prvog svjetskog rata. Zgrada je obnovljena 1930. godine, ali ne u prvobitnim obrisima, da bi ponovo, 1979. godine bila znatno oštećena u katastrofalnom zemljotresu koji je pogodio Crnu Goru.[3]

Zetski dom

[3] Veliki zemljotres, jačine 7 stepeni Rihterove skale ili 9 stepeni Merkalijeve skale, pogodio je Crnu Goru, 15. 04.1979. godine u ranim jutarnjim časovima, oko 6:30. Epicentar ovoga zemljotresa bio je između Bara i Ulcinja. Iako je trajao svega 10 sekundi, osjetio se od albanske do središnjeg dijela hrvatske obale. Najveće štete pretrpjeli su gradovi uz obalu: Bar, Ulcinj, Budva i Herceg Novi, dok su značajne štete zabilježene u Podgorici, Cetinju, Danilovgradu i Nikšiću. Najviše su stradali sakralni objekti iz rane istorije. Po podacima UNESCO-a iz 1984, oko 1000 objekata koji su činili kulturnu baštinu je oštećeno, kao i nekoliko hiljada kulturnih djela koja su trajno oštećena. Oko 1487 objekata je uništeno, od čega je polovina u privatnom vlasništvu, a 40% čine crkve i manastiri. U ovom potresu katastrofalnih posljedica poginula je 101 osoba u Crnoj Gori i 35 u Albaniji, dok je 100 000 ljudi ostalo bez krova nad glavom.

U poznatom dokumentarnom filmu o Josipu Sladeu, autora Bogdana Žižića[4], crnogorski istaknuti arhitekta, Slobodan Mitrović navodi da je izgled ondašnje i današnje zgrade „Zetski dom“ u neoromantičarskom stilu sa trijemom od tri luka, koji će od tada biti uzor ostalim graditeljskim poduhvatima Prijestonice. On ističe da je unutrašnjost objekta koncipirana na bazi klasične trobrodne bazilike, gdje centralna lađa nosi scenu i gledalište, a bočni djelovi holove i pomoćne prostorije. Nakon velikog zemljotresa došlo se do saznanja o stvarnom izgledu zgrade, o čemu je Slobodan Mitrović svjedočio u navedenom dokumentarcu: „*Saznali smo tad i neobičan detalj, nakon skoro stotinu godina, da je tavanica Zetskog doma bila oslikana, te da ju je radio češki slikar Ženišek i to po uzoru na Narodno pozorište (divadlo) u Pragu, gdje su kompoziciju činile oslikane boginje umjetnosti. Dakle, na Cetinju smo imali identične motive, a kasnije smo pronašli i tri slike iz tog perioda, mada je gotovo kompletna tavanica stradala u požaru 1916. godine*, kazao je Mitrović. [13]

Narodno pozorište u Pragu

Šibensko kazalište[5]

[4] Žižić je rođen u Solinu, diplomirao je pravo na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Jedan je od najplodnijih hrvatskih autora kratkometražnih dokumentarnih i igranih (pokatkad i eksperimentalno usmjerenih) filmova, često nagrađivanih na međunarodnim festivalima (Oberhausen, Leipzig, Krakov, Sofija, Trst, New York, Atlanta i dr.). Od 1960-64. radi kao dramaturg u Zagreb filmu, a kao režiser debitira dokumentarnim filmom Poplava (1964.) o poznatoj velikoj poplavi u Zagrebu. Godine 2017. Dobio je nagradu Vladimir Nazor za životno djelo. https://hr.wikipedia.org/wiki/Bogdan_%C5%BDi%C5%BEi%C4%87

[5] Za šibensko kazalište postoje indicije da je unutrašnjost reprodukcija u malom venecijanskog pozorišta „Teatro Venice“. Autor ovog projekta bio je Josip Slade, a prema nekim navodima do projekta je „incognito“ uspio doći Pavao Mazzoleni.[16] Kasnije,1872. godine tadašnji naziv

Nikšić - grad po mjeri čovjeka

Dr Slade projektovao je i zdanje Austrougarskog poslanstva na Cetinju koje je sagrađeno u periodu od 1896. do 1899. godine, kao i objekat Vojne bolnice – Lazareta u Meljinama kod Herceg Novog.

Jedan od infrastrukturnih objekata, koji i danas plijeni svojom ljepotom, svakako je *Carev most* u Nikšiću. Ovaj most, koji se ubraja u jedne od najljepših u Crnoj Gori, nalazi se u donjem dijelu Nikšićkog polja, a izgrađen je da premosti rijeku Zetu. Smješten je na samom izlazu iz Nikšića, kada se ide starim putem za Podgoricu, preko Pandurice i smatra se najvećim graditeljskim poduhvatom toga vremena koji i danas plijeni svojom impozantnošću.

Carev most

„Teatro da Sociale Sibeniko“ [16] preimenovano je u Kazalište Mazzoleni, u čast Frana Mazzolenija, brata i osnivača kazališta, Pavla. I danas se čuveno Šibensko kazalište izučava na svjetskim fakultetima arhitekture, a u rangu sa njim je i Zetski dom na Cetinju, čiji je enterijer donekle kopija enterijera ovog kazališta.

U avgustu 1910. godine na Cetinju je gostovalo Hrvatsko zemaljsko kazalište iz Zagreba i u Zetskom domu izveli sedam predstava čuvenog redielja i glumca, Andrije Fiana. U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i danas se čuva pozivnica kralja Nikole za vrtnu zabavu u čast hrvatskih glumaca, uz jelovnik na francuskom jeziku koji je specijalno pripremljen za tu priliku..

Izgradnju mosta je naručio kralj Nikola u cilju modernizacije Nikšića, koji je sve više dobijao konture modernog grada. Izgradnjom mosta su poboljšane trgovačke veze grada sa jugom zemlje i, naravno, sa Podgoricom. Projektovanje je povjereno Josipu Sladeu, a kamen temeljac je položio vojvoda Božo Petrović, 23. maja 1894. godine, kada je započeta izgradnja tada najvećeg građevinskog poduhvata u Crnoj Gori. [17]

Radove na mostu, prema projektu dr Sladea, vodio je majstor Miloš Lepetić. Most je dugačak 269 metara, a na sredini je visok 13 metara sa ukupno dvadeset svodova ili arkada, od čega je velikih osamnaest i dva mala svoda. Sagrađen je od tesanog kamena. Gradnju je finansijski pomagao ruski car Aleksandar III, pa je knjaz Nikola na svečanom otvaranju rekao da je most sagrađen *„u znak zahvalnosti i ljubavi prema velikom bolesniku i dobrodjelatelju, ruskom imperatoru Aleksandru III, koji je ovih dana na umoru“*. Zbog toga je narodu ostalo da živi ime Carev most. Izgradnju ovog jedinstvenog mosta, čija ljepota ni do dan danas nije nadmašena. Radove su izvodili poznati kamenoresci iz Nikšića, Boke i Dalmacije, i to kako od uvoznog, tako i od domaćeg kamena. Koliko je bila u pitanju poznata i značajna građevina, govori i podatak da je u izgradnju bila uključena i vojska, koja je radila bez ikakve nadoknade. Prema nekim istorijskim zapisima, kralj Nikola je naredio da se most pozlati, a to je učinjeno tako što je u svaki stub uzidan i po jedan zlatnik! Most je završen u roku od pet mjeseci, a za saobraćaj ga je 20. oktobra 1894. godine otvorio knjaz Nikola I Petrović. Prvo vozilo koje je prešlo preko njega bile su poštanske kočije, koje su u poštanski saobraćaj u Crnoj Gori uvedene još u junu 1881, nakon završetka puta od Krsca do Cetinja, na relaciji Cetinje-Kotor-Cetinje. Iako star više od jednog vijeka, Carev most i danas privlači pažnju brojnih znatiželjnika, koji diveći se njegovoj nevjerovatnoj konstrukciji, istovremeno mogu da osjete i duh prošlosti davnih vremena. [18]

Gradsko jezgro Nikšića

Nakon mosta, Josip Slade je projektovao gradsko jezgro Nikšića, Sabornu crkvu i Stari dvorac 1900. godine, odnosno Dvorac knjaza Nikole. Ovaj objekat impozantnih dimenzija, izgrađen je u renesansnom stilu. Kada je Nikšić oslobođen, 27. 08. 1877. godine, nakon 47 dana opsade od strane turske vojske, knjaz Nikola je uvidio da se gradsko jezgro urušava, da sa starih kuća otpadaju crijepovi i daska i da ne postoji nikakva uredba za gradnju kuća. Želeći da stane na kraj tome i od Nikšića da napraviti moderan grad, pozvao je dr Josipa Slade, koji će u Nikšić doputovati u martu 1883. godine. Slade je najprije pregledao čitav grad, da bi u maju iste godine donio gotov prostorni plan. Njime je predviđeno da se u samom centru grada nalazi četverougaoni trg i još manja četiri u ostalim reonima, a koji bi bili povezani širokim, pravim i radijalno usmjerenim ulicama. U ovom planu posebno je interesantan, manji, južni trg (današnji skver) na čijem je obodu ucrtao jednu od budućih građevina - dvorac knjaza Nikole. Plan je predviđao izgradnju objekata, uglavnom prizemnih i jednospratnih zgrada, kanalizacije za odvođenje atmosferskih voda i podizanje drvoreda i zelenih površina. [19]

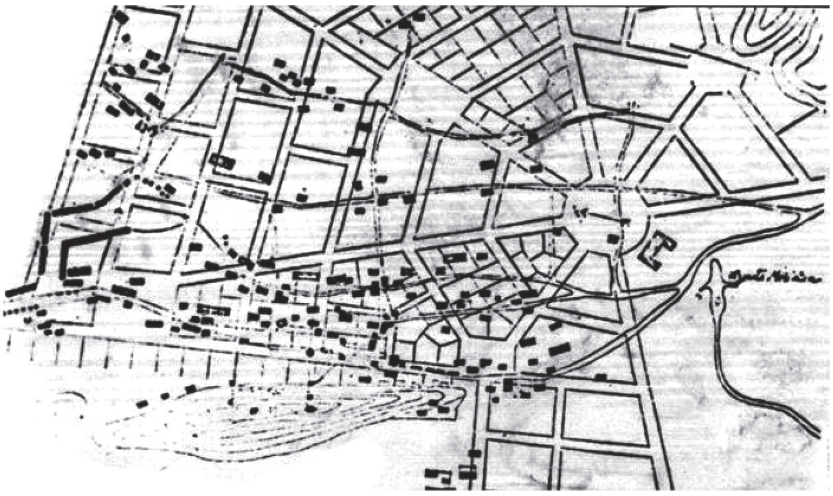

Regulacioni plan Nikšića dr Josipa Sladea iz 1883. godine

Građevinski zahvati u Nikšiću zahtijevali su angažovanje svakog pojedinca, jer je Sladeov nacrt obuhvatio veliku neravnu površinu livada i oranica, mjestimično ispresijecanu rječicama i potocima. Stanovništvo je složno donosilo i i postavljalo kamenu podlogu kako bi buduće kuće bile čvršće i dugotrajnije. Skoro svi stambeni objekti užeg gradskog jezgra bili su po sličnom obrascu, uglavnom prizemni, sa jednakim brojem prozora i vrata, skoro identični. O planu grada Nikšića veoma se afirmativno izrazio dr Lazar Tomanović u svojim pismima, koja su izlazila u *Javoru*:[6]

„Plan je divan. Đelo vrijednoga Trogiranina inđenijera dra Slada.Na izvoru Mrkovštice kod Petrove Glavice biće dvor gospodarev, a pred njim velika pjaca. Sa ove cjele glavne pružaju se ulice k zapadu po staroj varoši i k šjevero-zaadu kao sunčani zraci, tako da se može iz dvora knjaževskog, kao iz centruma, viđeti svaka ulica iz kraja. Ove su opet glavne ulice što se razilaze, u saobraćaju između sebe srestvom pobočnijeh paralelnijeh ulica, što ih presijecaju. Neki prostori između ovijeh ulica tako ukrštenijeh određeni su za manje pjace“.[3, 463-468]

Ono što je posebno interesantno u nacrtu regulacionog plana Nikšića, jeste unutrašnje plansko rješenje gradskog jezgra. Naime, po riječima arhitekte Milete Bojovića [6, 74-81], Slade je polazio od nedjeljivosti teorije i prakse za koju su se zalagali grčki filozofi, a bliže ju je definisao Aristotel, uvođenjem pojma praxis. Po njemu, *arhitekta mora da poznaje više nauka i više različitih znanja, jer treba da ocjenjuje i vrijednost djela koja potiču iz oblasti drugih vještina.*[7]

---

[6] *Javor* je bio časopis za zabavu i pouku, koji je izlazio periodično. Urednik je bio Jovan Jovanović i to: god. 1, br. 1 (1862) - god. 2, br. 12 (1863); god. [3], br. 1 (1874) - god. 22, br. 19 (1893). – Novi Sad : Jovan Jovanović, 1862-1863 ; 1874-1893 (Novi Sad : Brzotipsko episkopsko pečatanje).

[7] Obzirom na to da je Slade izučavao Aristotela, morao se upoznati s Aristotelovim opisom prvog atinskog urbaniste Hipodama, građanina Mileta (498-408.p.n.e.), oca urbanizma „idealnog grada“, prvog arhitekte koji je imao prilike da gradi gradove po mjeri slobodnog i srećnog čovjeka. Pošto Hipodam nije bio samo graditelj, bio je veoma obrazovan za nebeske

„Malo naprijed, uljegli smo u jednu ulicu Nove varoši. Ostao sam iznenađen. Ulica duga, s obje strane ispunjena kućama novijema, najmodernijeg ukusa, većinom na jedan tavan, a ima i prizemnijeh, osobiti za trgovačka stovarišta.Ovom ulicom smo došli na jednu pjacu, sa sve četiri strane okruženu sa istijem zgradama. Učinilo mi se, kao da već nijesam u Crnoj Gori, ni u Boki, ni u Dalmaciji, niđe, nego u nekakvoj zemlji obećanoj, u varoši velike budućnosti. [3, 463-468]

Nesumnjiv je značaj dr Josipa Slade-Šilovića za sveukupnu infrastrukturu Cetinja i Nikšića, kao i kolskih puteva kojima je povezao nekada nezamislive destinacije. Stoga valja podsjetiti na zapis crnogorskog istaknutog istoričara umjetnosti Petra Ćukovića koji je dao najljepše svjedočanstvo Sladeovog neimarstva: *„Stoga su njegove saobraćajnice koje je izgradio širom Crne Gore, široj evropskoj javnosti otkrile i naše jedinstvene ljepote“.* O kvalitetu njegovog rada, Cvetko Pavlović je kazao da i *„poslije jednoga vijeka njegove građevine i dalje ostvaruju svoju funkciju u korist Crne Gore i na ponos, profesionalnu čast i dostojanstvo.* [11, 435-440]

Zahvaljujući stručnosti dr Josipa Sladea, njegova graditeljsko-umjetnička djela nadmašila su svog tvoritelja i obezbijedila mu vječnost.

LITERATURA:

1. *Глас Црногорца*, лист за политику и књижевност, година X, број 34. Домаће вијести, Цетиње 22. августа, 1881.
2. *Глас Црногорца* лист за политику и књижевност, година XVII, број 49. Цетиње, 4.12.1888.
3. *Томановић Л.* Осам дана по Црној Гори, побратиму Аксентију Мародићу, Јавор, Нови Сад, 1886. бр.15, str. 463-468
4. *Томановић Л* . Педесет година на престолу Црне Горе (1860-1910), фототипско издање, Подгорица, 1988, str. 237.

pojave i kao takav bio zadužen da skicira plan budućeg grada u skladu sa šemom svijeta, po kojoj bi svaki građanin bio oslobođen nedaća. Takav grad je „zaustavljao vrijeme“, a njegove građane upisivao u ritam Kosmosa. [6, 74-81]

5. *Anonim*, Pioniri savremenog graditeljstva, Časopis Inženjerske komore Crne Gore, Inženjerska komora Crne Gore, Podgorica, godina 2/ br. 3, str. 46-47.
6. *Bojović M.* Svevremeni primjer arhitekte graditelja, Časopis inženjerske komore Crne Gore, Inženjerska komora Crne Gore, Podgorica, godina 5, broj 14, str. 74-81.
7. *Brešan I* . Josip Slade-Šilović-Graditelj puteva priznatiji izvan rodnog Trogira, https://www.slobodnadalmacija.hr/scena/kultura/clanak/id/225801/graditelj-puteva-priznatiji-izvan-rodnoga-trogira, od 11.02.2014.
8. *Martinović D.* Portreti, Josip Slade (1828-1911), Cetinje, 1983, str. 117-121.
9. *Milović Ž.* Pristan, grad kojeg nema, digitalno izdanje knjige (Pristan - Počeci, Pristan - Prve decenije XX vijeka / http://www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/dokumenti/pristan_grupa_autora.htm
10. *Pavićević B.* Istorija Crne Gore, knjiga četvrta, tom drugi, Podgorica, 2004, str. 119.
11. *Pavlović C.* Graditelj Josip Šilović Slade, portret, MATICA, časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, godina XIV, br. 53, 2013, str. 435-440.
12. *Ramusović V.* Zvono za zaboravljenog neimara, Komuna, časopis za lokalnu samoupravu i njegovanje baštine Crne Gore, godina 1.br.1/novembar, 2011, str. 20.
13. *Slade Josip graditelj,* dokumentarni film, https://mojtv.hr/film/36365/josip-slade-graditelj.aspx
14. *Tomanović L.* Putopisna proza, priredio Goran Maksimović, Pisma s puta (Aksentiju Marodiću), Herceg Novi, 2007, str. 391.
15. *Vujačić V.* Crnogorska pošta i poštanske marke, Izdavački centar Cetinje, 2001, str. http://www.hnksi.hr/stranice/hrvatsko-narodno-kazaliste-u-sibeniku/3.html
16. http://www.mojacrnagora.com/niksic-carev-most-na-zeti/
17. http://www.kolektiv.me/67449/foto-carev-most-jedinstvena-graevina-ija-ljepota-ni-do-dan-danas-nije-nadmaena
18. https://www.onogost.me/drustvo/niksic-kroz-istoriju-izgradnja-nove-varosi/autor

UDK 930.25(497/16)

Из архивске теорије и праксе

Dr Mile BAKIĆ

O OPŠTINSKIM ARHIVIMA U CRNOJ GORI

I

Do sad se kod nas vrlo malo pisalo o ovoj temi u stručnoj literaturi, što je i jedan od povoda da sam se opredijelio da je razmotrim u ovom radu.

Opštinski arhivi u Crnoj Gori su imali različite terminološke nazive, uglavnom neadekvatne: zavičajni arhivi, mjesni arhivi, lokalni arhivi, arhivski centri, sabirni centri, arhivska odjeljenja, međuopštinski arhivi, istorijski arhivi, a sada i arhivski odsjeci.

Nije poznato u arhivskoj teoriji i praksi u bivšoj SFRJ i inostranstvu, a i kod nas do skoro da se opštinski arhivi nazivaju arhivski odsjeci, niti koja je stručna argumentacija za to korišćena. I danas se u državama bivše SFRJ ovi arhivi nazivaju: opštinski arhivi, međuopštinski arhivi, istorijski arhivi, državni arhivi i dr. Zalaženjem dublje u arhivsku prošlost, ustanovićemo da su u arhivskim službama nekih od bivših jugoslovenskih republika u prvoj deceniji poslije okončanja Drugog svjetskog rata, formirana arhivska područja, kao oblik društvene službe za prikupljanje i zaštitu

zatečenog registraturskog materijala i arhivske građe, koja je bila rasuta i izmiješana i prijetilo joj je fizičko uništenje, kao i arhivska središta, kao oblik, odnosno začetak prvih arhivskih ustanova. Naziv arhivski odsjeci za opštinske arhive prilično podsjeća na to prevaziđeno vrijeme i njihova navedena arhivska rješenja.

Posebno treba ukazati na to da opštinski, komunalni arhivi imaju dugu istorijsku tradiciju. U starom Rimu postojali su municipijalni arhivi osnovani u gradovima (municipijumima) pod rimskom vlašću sa izraženom samoupravom. Tek sa Francuskom buržoaskom revolucijom (1789) arhivska pitanja se prvi put podrobno i cjelovito rješavaju, a njihova iskustva i dostignuća su se proširila svijetom i traju do savremenog doba. Formira se nacionalni arhiv i niži područni arhivi i oni postaju otvorene institucije, a arhivska građa je javna i dostupna bez razlike svima, naročito državnoj upravi i nauci.

Opštinski arhivi vremenom dobijaju na značaju i dio su arhivskih institucionalnih sistema u nacionalnim arhivskim službama. Arhivske razvijene zemlje poklanjaju im veliku pažnju i nastoje što više svojih opština „pokriti“ mrežom arhiva. Tako, Francuska u svim svojim opštinama (departmanima), a njih je 20000, ima ovakve arhive.

Priod između dva svjetska rata karakteriše to što je u većini banovina u Kraljevini Jugoslaviji malo urađeno na uspostavljanju i razvijanju arhivske mreže. „Pored već formiranih arhiva u Dubrovniku, Zagrebu, Beogradu i Sremskim Karlovcima, osnovani su arhivi u Skoplju, Novom Sadu i Mariboru“,[1] dok opštinskih arhiva skoro da nije bilo. Crna Gora ih nije imala, kao što nije imala ni svoj nacionalni arhiv.

[1] Mile Bakić, Razvoj arhivske službe u Crnoj Gori, Podgorica, 2010, 83.

II

Istorijski gledano, veliki preokret u ovom pogledu nastaje u socijalističkoj Jugoslaviji. *Opšti zakon o državnim arhivama*,[2] donesen 1950. godine, pored ostalog pravno ustanovljava formiranje: Državne arhive FNRJ, arhive narodnih republika, kao i arhive u velikim i istorijski značajnim gradovima. U normativističkom smislu, ovim arhivskim zakonom pravno je utemeljeno i osnivanje crnogorskog nacionalnog arhiva (arhive) i opštinskih arhiva.

Dalja pravno-normativna nadogradnja pomenutih arhivskih institucionalnih rješenja je nastavljena donošenjem *Zakona o državnim arhivama NR Crne Gore*.[3]

Odredbom člana 2 ovog zakona, osniva se Državna arhiva NR Crne Gore sa sjedištem na Cetinju i gradskih arhiva u istorijski značajnim gradovima. Gradske arhive (arhivi) nijesu imale pravnu obaveznost osnivanja. Za njihovo osnivanje morala se ispoštovati određena procedura i obezbiejditi saglasnost Vlade NR Crne Gore. Osniva ih odgovarajući narodnooslobodilački odbor, a njihov djelokrug rada istovjetan je djelokrugu rada Državne arhive NR Crne Gore na gradskom teritorijalnom nivou. To je prikupljanje, preuzimanje arhivskog materijala (arhivske građe) od registratura iz svoje nadležnosti i dr.[4] Lokalni arhivi, savremenim arhivističkim jezikom rečeno, važan su dio arhivske mreže Crne Gore, a koliku im dužnu pažnju poklanja država vidi se i u tome da se državni arhivi finansiraju se iz državnog budžeta, a arhivski poslovi koje obavljaju su istovjetni onim koje obavlja Državni arhiv na Cetinju. Odredba ovog člana zakona poslužiće kao pravno utemeljenje za kasnije osnivanje nižih, lokalnih, odnosno opštinskih arhiva.

---

[2] Službeni list FNRJ, br. 12/1950.

[3] Službeni list NR Crne Gore, br. 27-28/1951.

[4] Mile Bakić, Crnogorsko arhivsko zakonodavstvo, Podgorica, 2009,86

Odredbom člana 3 zakona predviđena je i mogućnost formiranja posebnih, specijalnih arhiva od strane društvenih organizacija u kojima će se prikupljati i čuvati istorijsko-arhivski materijal (arhivska građa) nastao u njihovom radu, o čijem osnivanju odluku donosi Vlada NR Crne Gore. U pitanju je jedno, za to vrijeme, veoma progresivno i značajno arhivsko institucionalno rješenje, koje korenspondira sa sličnim rješenjima arhivski razvijenih evropskih zemalja. Specijalni arhivi, tj. arhivi zaduženi za građu i stvaraoce za pojedine društvene djelatnosti, su veoma značajni u nomenklaturi arhiva u arhivskim nacionalnim sistemima. Njihovo normativno arhivističko rješenje, u našoj tadašnjoj izvedbi, nije predviđalo da u specijalne arhive spadaju i arhivi koji se formiraju kao organizacioni dio u sastavu pojedinih stvaraoca arhivske građe i registaturskog materijala.

Specijalni arhivi su „državni arhivi“, finansiraju se iz predračuna prihoda i rashoda osnivača i možemo ih smatrati nešto nižim od republičkog ili nacionalnog arhiva jer nijesu zaduženi za građu najviših centralnih vlasti, ne finansiraju se iz istih državnih izvora, a sa druge strane nijesu kao lokalni, opštinski arhivi zaduženi za stvaraoce, registraturski materijal i arhivsku građu na njihovoj teritoriji.

Ovaj arhivski zakon, odredbom člana 4, predviđa osnivanje i zbirki istorijsko-arhivskog materijala (arhivske građe). Prema slovu zakona mogu ih formirati: Naučno društvo NR Crne Gore, Viša pedagoška škola, muzeji, naučni instituti i druge naučne i kulturne ustanove. Osnivanje navedenih zbirki istorijsko-arhivskog materijala (arhivske građe) „propisuje“ predsjednik Savjeta za prosvjetu i kulturu ustanove, a dužne su dostavljati sumarni popis istorijsko-arhivskog materijala koji se kod njih nalazi, ali ne i onaj koji je nastao u radu državnih arhiva. Po mojem mišljenju, navedene zbirke istorijsko-arhivskog materijala su arhivska odjeljenja ili jedna od vrsta arhivskih odjeljenja. U arhivistici se arhivskim odjeljenjima nazivaju arhivi u opštinama, pojedine organizacione jedinice, odnosno službe u okviru arhiva, te su i sinonim za zbirke arhivske građe. Zakon precizno određuje ko

su osnivači ovog „hibridnog arhivskog rješenja“, ali ne govori o vrstama arhivskih poslova za koje su profesionalno zaduženi. U svakom slučaju, ove zbirke su arhivska odjeljenja, tako ih treba shvatiti i one su tip nižih, područnih arhiva, a nikako nijesu centralni, nacionalni, vodeći, niti specijalni državni arhivi. Nazvali smo ih „hibridnim“ arhivima i zbog toga što oni ne predaju arhivsku građu nadležnim arhivima, već je trajno zadržavaju, mada se izričito ne kaže za potrebe svog osnivača ili stvaraoca, niti da li su dio njihovog organizacionog i pravnog subjektiviteta. Umjesto toga stoji samo njihova obaveza da dostavljaju nadležnim arhivima sumarni popis istorijsko-arhivskog materijala (arhivske građe) koji se kod njih nalazi.

Veoma je značajno da je u okviru prvog arhivskog zakona u Crnoj Gori veoma sveobuhvatno i kvalitetno riješeno pitanje arhivske institucionalne strukture, odnosno mreže arhivskih ustanova, od čijeg pravilnog rješavanja je zavisio dalji arhivski razvoj Crne Gore. Dat je jedinstven sistem institucionalne organizacije i djelatnosti arhivske službe u Crnoj Gori, koji je trebalo primjenjivati u njenom daljem razvoju i od njega ne odstupati, što se pokazalo u arhivskoj praksi da nije bio slučaj. Mrežu arhivskih ustanova, prema ovom zakonu, su činili: nacionalni, odnosno republički arhiv, specijalni arhivi, gradski arhivi i arhivska odjeljenja, a ovakvo institucionalno rješenje bilo je zasnovano na arhivskoj nauci i, sa praktičnog arhivskog stanovišta, vodeće u bivšoj Jugoslaviji.

Početkom 1952. godine, formirana je Državna arhiva NR Crne Gore (Državni arhiv Crne Gore), koja se smatra godinom njegovog osnivanja, a ne 1951. godina, koja je pravno inaugurisana arhivskim zakonom (normativistički pristup). On je republički (državni) arhiv opšteg tipa, sa odgovarajućim statusom i funkcijom, a obavlja arhivsku djelatnost prema centralnim vlastima NR Crne Gore, odnosno njegovom registraturskom materijalu i arhivskoj građi.

Kao što je poznato, ovaj Arhiv je nastao iz Arhivskog odjeljenja Instituta za proučavanje istorije crnogorskog naroda na Cetinju, osnovanog 1948. godine, i može se smatrati da je upravo on činio stručno, organizaciono jezgro nove arhivske

institucije. U njemu je bila pohranjena arhivska građa, odnosno, „akti od osnivanja crnogorskih ministarstava u martu 1879. godine, pa do prvih dana 1916. godine, kada su austro-ugarske trupe okupirale Crnu Goru“.[5]

Pored navedenog Arhivskog odjeljenja Istorijskog instituta za izučavanje istorije crnogorskog naroda, u Crnoj Gori je postojao i Državni arhiv u Kotoru, ne računajući Bibliotečko-arhivsko odjeljenje pri Državnom muzeju na Cetinju, formirano 1926. godine, koje je pored biblioteke imalo i arhivsku građu (dvorski arhiv, odnosno arhiv knjaza/kralja Nikole).

Posmatrajući sa organizacionog aspekta, srijećemo se sa dosta neobičnom, odnosno pogrešnom arhivskom politikom NR Crne Gore da se prvo formiraju niži, lokalni arhivi, pa tek arhiv na državnom, republičkom nivou.

Državi arhiv u Kotoru, osnovan 1949. godine Uredbom Vlade NR Crne Gore, br. 265 od 30. XI.1949.[6] godine, je prvi državni arhiv u Crnoj Gori, formiran nešto više od dvije godine od Državnog arhiva u Cetinju. Finansirao se iz sredstava državnog budžeta, a odredbom člana 2 Uredbe, njegovi zadaci su bili: „da istražuje građu od istorijskog značaja o svim događajima iz političkog, društvenog, privrednog i kulturnog života Boke Kotorske od najdalje prošlosti do najnovijeg vremena; da sve pismene radove, dokumenta i spomenike iz tih oblasti, pribira, sređuje, čuva i ispituje; da sve proučava pravilnom primjenom naučnih metoda radi širenja naučne misli, davanja pravilnog suda i podizanja naučnih kadrova“.

Nema sumnje da je u pitanju regionalni, pokrajinski arhiv jer je Boka, pogotovo u ranijim istorijskim periodima, bila region (pokrajina) sa posve izraženim administrativno-teritorijalnim i istorijskim obilježjima. Istovremeno je i međuopštinski arhiv koji pokriva arhivskom službom i opštinu Tivat, ali i istorijski arhiv, jer obavlja arhivske zadatke i obaveze i prema arhivskoj građi starijih perioda (granična godina u Crnoj Gori između novije i arhivske građe starijeg perioda je 1918. godina).

[5] Spomenica Istorijskog instituta 1948-1988, Podgorica, 1994,13.
[6] Službeni list NR Crne Gore, br. 33/1949.

Ovaj Arhiv je *Zakonom o Državnim arhivima NR Crne Gore*, odredbom člana 36, ušao u sastav Državne arhive NR Crne Gore kao arhivsko odjeljenje, izgubivši pravni subjektivitet i finansijsku, ali ne i profesionalnu, samostalnost.

Na primjeru ovog Arhiva i Arhivskog odjeljenja Istorijskog instituta i njegovog „pretapanja" u arhiv višeg nivoa, srijećemo veliko odstupanje od jedinstvenog sistema organizacije i djelatnosti arhivske službe datim u važećem, arhivskom zakonu Crne Gore, donesenom 1951. godine. Rekli smo, zakon je predvidio modernu, kvalitetnu koncepciju ustrojstva i organizacije arhiva u Crnoj Gori, koju je trebalo obavezno primjenjivati. Međutim, nije bilo tako, jer su se u praksi desila flangrantna kršenja nekih odredbi i velika odstupanja od zakonskih normi.

III

Nakon formiranja prvih arhivskih ustanova, u Crnoj Gori se nastavilo sa formiranjem novih arhiva čime se dalje konstituisala arhivska mreža. Veliki podsticaj ovome je dalo donošenje arhivskog zakona u Crnoj Gori 1951. godine i osnivanje Državne arhive NR Crne Gore 1952. godine.

Pedesetih godina prošlog vijeka dolazi do formiranja arhiva u Herceg Novom. Iz mjesnog Zavičajnog muzeja se izdvaja i konstituiše 1956. godine Arhiv i naučna biblioteka Herceg Novi, kao samostalna ustanova, a 1971. godine postaje samostalna opštinska arhivska ustanova –Arhiv Herceg Novi.[7] Moglo bi se smatrati da je ovo prvi konstituisani opštinski arhiv u Crnoj Gori koji nije nastao odlukom opštinske vlasti, već „izdvajanjem" iz sastava Zavičajnog muzeja, gdje od 1951. godine postoji arhivsko-bibliotetčko odjeljenje, koje čini prve korake na sabiranju zatečene i novonastale građe.

[7] Mile Bakić, nav.dj.,125.

Ovaj arhiv je prvo naziva Arhiv i naučna biblioteka, a kasnije mijenja naziv u Arhiv Herceg Novi. U njegovom osnivanju i daljem razvoju očigledno nije poštovan važeći arhivski zakon u Crnoj Gori koji izričito dozvoljava mogućnost formiranja državnih arhiva u istorijski značajnim gradovima pod nazivom gradske arhive (gradski arhivi), a osnivaju ih gradske vlasti i finansiraju se iz gradskih budžetskih sredstava. Herceg Novi je bio istorijski značajan grad u Crnoj Gori i imao je sve zakonske i druge uslove da konstituiše gradski arhiv poslije 1951. godine kada je donesen arhivski zakon, za što je bila potrebna i odluka Vlade NR Crne Gore.

Kao organizaciona jedinica Državnog arhiva Crne Gore na Cetinju, formirano je Arhivsko središte (Arhivski centar) u Bijelom Polju 1955. godine, nadležno za srezove: bjelopoljski (opštine Bijelo Polje i Mojkovac), beranski (Berane i Rožaje), andrijevački (Andrijevica i Plav) i pljevaljski (Pljevlja i Žabljak). To „znači obuhvatilo je sjeverni dio Crne Gore“, čiji je zadatak bio da prikupi arhivsku građu i zaštiti je od propadanja i uništenja.[8] Formiranje Arhivskog središta u Bijelom Polju nema, takođe, pravnog utemeljenja u važećem arhivskom zakonu koji ne poznaje takva arhivska institucionalna rješenja. S druge strane, mogla se, prema ovom zakonu, osnovati arhivska ustanova tipa gradskog arhiva, odnosno arhiva u istorijski značajnim gradovima sa nadležnošću, arhivskim pravima i obavezama preciziranim u zakonu. Uslovno rečeno, ova „hibridna“ arhivska ustanova, nije čitavo vrijeme imala samostalnost: bila je radna jedinica Državnog arhiva Crne Gore na Cetinju da bi, kasnije, 1966. godine bila pripojena Radničkom univerzitetu u čijem sastavu je Centar za kulturu u koji su integrisani područni muzej i Arhivsko središte.[9] Ovako organizovano arhivsko središte nije pokazalo zadovoljavajući arhivski rad i primjereno postupanje sa arhivskom građom, što je uslovilo da su opštine Berane i Pljevlja povukle svoju arhivsku građu.[10]

---

[8] Arhivski fondovi i zbirke u Republici Crnoj Gori, I-II, Cetinje, 2001,105.

[9] Isto,II, 105.

[10] Isto,II, 105.

Par godina kasnije, tačnije 1959. godine, u okviru Državnog arhiva Crne Gore, kao njegova organizaciona jedinica, formira se Arhivski centar u Nikšiću, zadužen za arhivsku službu, pored nikšićke, i u opštinama: Grahovo, Velimlje, Plužine, Šavnik i Žabljak. Od 1965. Godine, ovaj centar je pripojen Zavičajnom muzeju u Nikšiću, pored muzeja i biblioteke. Ovakva organizacija traje sve do 1976. godine, kada se ponovo transformiše u novi Centar za kulturu u Nikšiću, u okviru kojeg, pored muzeja i biblioteke, djeluje i Arhivski centar.[11]

I u ovom slučaju imamo „hibridno" arhivsko institucionalno rješenje koje odstupa od odredbi važećeg arhivskog zakon, a koje, po svemu sudeći, ne poznaje ni tadašnja jugoslovenska arhivska teorija ni praksa, niti zakonodavstvo. Osnivanje arhivskog centra, što je bilo za očekivati, nije dalo rezultate, a njegova nadležnost, nakon izvršene teritorijalno-administrativne reorganizacije Crne Gore kada dolazi do ukidanja jednog broja opština, se smanjila na opštine Nikšić, Plužine, Šavnik i Žabljak.[12]

U periodu do donošenja novog arhivskog zakona 1963, odnosno prečišćenog teksta 1965. godine, formira se i Istorijski arhiv Centralnog komiteta Saveza komunista Crne Gore, koji je djelovao u periodu od 1953. do 1959. godine. U pitanju je specijalni arhiv, utemeljen na važećem arhivskom zakonu. Od 1959. godine, kada prelazi sa radom u Istorijski institut sa Cetinja u Podgoricu, ovaj Arhiv doživljava statusne i organizacione promjene. Više nije Istorijski arhiv SK NR Crne Gore, nego Arhiv za radnički pokret pri Istorijskom institutu SR Crne Gore, koji je u stvari njegovo arhivsko odjeljenje.

[11] Isto,II, 139.
[12] Isto, I, 67.

IV

Novi arhivski zakon Crne Gore iz 1963, sa prečišćenim tekstom 1965. godine,[13] čini korak dalje u razvoju arhivskog zakonodavstva Crne Gore. Njegovo usvajanje je značajno doprinijelo daljem normativnom određenju i arhivističkom definisanju opštinskih, odnosno lokalnih, mjesnih arhiva.

Njime se značajna pažnja posvećuje pitanjima organizacije i uređenja arhiva. Tako je, odredbom člana 9, utvrđeno da arhivsku službu u Crnoj Gori vrše Arhiv SR Crne Gore, opštinski i specijalni arhivi. Odredbom člana 2, utvrđuju se njihovi zadaci: da prikupljaju i stručno sređuju arhivsku građu i omogućuju njeno korišćenje u javne, naučne i druge društvene svrhe; da se staraju o zaštiti arhivske građe i u tom cilju vrše nadzor nad čuvanjem ove građe, koja se nalazi kod državnih organa, radnih i drugih organizacija i građana; da naučno obrađuju i objavljuju arhivsku građu koja se nalazi u njihovim fondovima. Takođe, bliže se određuju prava i obaveze, odnosno nadležnosti svih arhiva ponaosob.

Opštinski arhivi, odredbom člana 12, treba da: čuvaju, sređuju, obrađuju i objavljuju arhivsku građu opštinskih organa i ustanova i privrednih organizacija prema kojima opštinski organi imaju pravo osnivača; društvenih i drugih organizacija koje djeluju na području na kojim je osnivač arhiv, kao i arhivsku građu privatnih lica, koja je značajna na podučje na kojem arhiv djeluje.

Specijalni arhivi, odredbom člana 13, imaju zadatak da: prikupljaju, zaštićuju, sređuju i objavljuju arhivsku građu od značaja za pojedine društvene djelatnosti.

Zakon, odredbom člana 19, utvrđuje da dvije ili više opština mogu osnovati zajednički arhiv (međuopštinski arhiv) te da međusobne odnose regulišu ugovorom, što je, takođe, velika stručna novina.

Specijalni arhivi se ne osnivaju za arhivsku građu organa unutrašnjih poslova i narodne odbrane, što je bilo za oče-

[13] Službeni list SR Crne Gore, br.22/1965.

kivati. U članu 15 ovog Zakona je određeno da se ova vrsta arhivske građe čuva u tim organima, a njena zaštita i obrada se reguliše posebnim propisima.

Velika stručna novina ovog Zakona je da propisuje, zapravo reguliše bliže uslove osnivanja i ukidanja arhiva koji se odnose na sve kategorije (vrste) ovih ustanova u Crnoj Gori. Odredbom člana 20, Zakon reguliše da arhiv može početi sa radom ako su obezbijeđena materijalna sredstva, odgovarajuća zgrada za smještaj građe, uređaji za zaštitu arhivske građe i potrebno stručno osoblje. Dakle, prvi put su precizirani uslovi koji se moraju zadovoljiti da bi se mogao osnovati arhiv (znači i opštinski), a provjeru obavlja komisija određena od društvenog organa za poslove kulture. Takođe, odredbom člana 21, reguliše se i pitanje ukidanja arhiva u slučaju ako ne izvršava zadatke koji su mu aktom o osnivanju određeni. Prije donošenja akta o ukidanju, osnivač je dužan pribaviti mišljenje savjeta arhiva. Vrlo je bitno da se arhiv može ukinuti samo ako je osigurano dalje vršenje arhivske službe od strane drugih arhiva, što je od značaja za sve arhive, naročito opštinske. Arhivska središta, odnosno arhivski centri, kao hibridni oblici institucionalne brige društva za čuvanje i zaštitu zatečene građe od propadanja i uništenja, koji nijesu izvršavali zadatke za koje su postavljeni, mogu se ukinuti, odnosno prestati sa radom. Ukoliko nije osigurana arhivska služba od strane drugog arhiva, registraturski materijal i arhivska građa su bez potrebnih evidencija vraćeni opštinama koje su je njima predale, a nijesu imale tada arhiva, niti kada je vršen njihov povraćaj.

Iako se ne može govoriti o pravim arhivskim ustanovana, zakon prvi put i kod nas govori o sabirnim centrima i utvrđuje (odredba člana 16) da arhivi mogu prema potrebi osnovati i sabirne centre izvan svog sjedišta sa zadatkom prikupljanja i sređivanja arhivske građe prije njenog smještaja u arhiv. Sabirne centre mogu osnovati i opštinski arhivi, pogotovo arhivi višeg ranga. Ti centri, dakle, nijesu pravi arhivi, nemaju pravni subjektivitet, a u organizacionom smislu su dio postojećih arhiva i osnivaju se po potrebi.

Ovaj arhivski Zakon unio je veliki broj preciznosti u arhivističku terminologiju, temeljnije razmatrajući niz važnih arhivskih pitanja: djelokrug rada arhiva, registratura, zaštitu registraturskog materijala i arhivske građe, odabiranje, korišćenje arhivske građe i dr., pa i pitanja ustrojstva i organizacije arhivske mreže.

Umjesto osnivanja arhiva samo u istorijski značajnim gradovima, zakon inovativno zagovara koncepciju opštinskih arhiva, ravnopravno sa republičkim i specijalnim arhivima i arhiva za dvije ili više opština (međuopštinski arhivi), utvrđujući njihove zadatke i stručne obaveze koje treba da obavljaju. Kada je riječ o problematici opštinskih arhiva, zakon je o utvrdio (odnosi se na sve arhive) uslove i postupak koji se mora sprovoditi prilikom njihovog osnivanja i ukidanja. U pitanju je savremeni stručni arhivistički koncept preuzet iz arhivskih službi bivše SFRJ, što posebno govori o njegovom kvalitetu. Dakle, ovakva arhivska rješenja su postojala i bila aktuelna u široj arhivskoj nauci i praksi.

Ovaj arhivski Zakon je dao veliki podsticaj upotpunjavanju i širenju arhivske mreže u Crnoj Gori osnivanjem opštinskih arhiva i uopšte stručnoj dogradnji i osavremenjavanju postojećih arhivskih ustanova.

U Ivangradu (današnje Berane) 1975. godine se formira Arhivsko odjeljenje pri Centru za kulturu za obavljanje arhivske službe na teritoriji opštine. Kasnije, 1977. godine prerasta u Međuopštinski arhiv sa sjedištem u Ivangradu (Beranama), u čiji sastav ulaze još i opštine Plav i Rožaje. Međutim, on nikada nije zaživio u pravom smislu zbog pomanjkanja materijalnih sredstava. Arhivsko odjeljenje u Ivangradu, odmah po konstituisanju, moralo je vratiti svoju građu iz Arhivskog centra u Bijelom Polju, koji je trebao dao bude regionalni arhiv za sjeverni dio Crne Gore, ali nije imao adekvatnih uslova za profesionalno angažovanje.

Opštinski arhiv u Budvi osnovan je odlukom opštinske vlasti 1976. godine, a 1986. godine mijenja svoj naziv u Istorijski arhiv Budva. Ovaj arhiv je nazivom, statutom i dr. imao utemeljenje u važećem *Zakonu o arhivskoj djelatnosti* iz

1965. godine, kojim je predviđeno da obavlja arhivsku službu na teritoriji opštine za koju je osnovan, uključujući i građu starih ukinutih komuna Petrovac, Sveti Stefan i Bečići, a koje su teritorijalnom reorganizacijom ukinute.

Do 1978. godine, kada se donosi novi arhivski Zakon, formirane su samo navedene arhivske ustanove, a da je bilo više finansijskih i drugih uslova, naročito razumijevanja lokalnih i širih vlasti, trebalo ih je biti znatno više.

U ovom periodu postojeće arhivske ustanove su pretrpjele određenu dogradnju, stručne, organizacione i druge promjene:

- Državni arhiv u Cetinju promijenio je ime u Arhiv Crne Gore u skladu sa Zakonom, kada je prvi put ustanovljena njegova matična funkcija, koju obavlja u sklopu svoje nadležnosti.

- Arhiv u Kotoru, koji se naziva Istorijski arhiv Kotor, što nema utemeljenja u važećem arhivskom Zakonu, bio je nadležan za arhivsku građu Boke Kotorske do 1918. godine. On je od 1967. godine proširio svoju funkciju i na arhivsku građu poslije 1918. godine.
- Arhiv u Herceg Novom se transformiše u samostalnu ustanovu pod nazivom Opštinski arhiv Herceg Novi, koji u svom sastavu ima, pored arhivskog i bibliotećko odjeljenje.
- Arhivski centar u Nikšiću, i pored novog arhivskog Zakona, nije se u skladu sa njim organizaciono, statusno i profesionalno uskladio. Ostao je i dalje sa istim nazivom, a 1965. godine pripaja se Zavičajnom muzeju u Nikšiću, zatim 1966. godine novoosnovanoj Zajednici kulturnih ustanova u Nikšiću, koja se 1976. godine transformiše u Centar za kulturu Nikšić, čije su radne jedinice Arhivski centar i biblioteka.
- Arhivsko središte (centar) u Bijelom Polju, takođe se nije transformisao u skladu sa novim arhivskim Zakonom, osim što je preuzeo dio građe opština za koje je bilo nadležno, da bi u stručnom smislu stagniralo i prestalo sa radom.

- Arhivsko odjeljenje Ivangrad (Berane) nije se formiralo u Opštinski arhiv Ivangrad (Berane), za što je imao mogućnosti. Ipak, 1977. godine se donosi odluka o formiranju regionalnog, odnosno međuopštinskog arhiva, u čijem sastavu bi bile opštine Rožaje i Plav.[14]
- Evidentno je da je u ovom periodu imamo i dalje nepotpunu arhivsku mrežu u Crnoj Gori jer više od pola opština nije bilo arhiva, a u jednom broju opština ostale su i dalje da djeluju, ako se to uopšte može reći, arhivske ustanove koje tadašnji arhivski zakon nije poznavao. One su trebale, saglasno zakonu, da se institucionalno transformišu i upodobe novim, savremenim arhivskim rješenjima. Drugim riječima, trebalo je mnogo više iskoristiti zakonske mogućnosti za formiranje novih arhiva, što će biti veliki problem i u narednom periodu.

V

Dalje konstituisanje i širenje mreže arhivskih ustanova u Crnoj Gori je nastavljeno usvajanjem novog *Zakona o arhivskoj djelatnosti*[15] 1978. godine. Odredbom člana 19 ovog Zakona, definisana je arhivska mreža, koju čine: Arhiv Crne Gore na Cetinju, Istorijski arhiv u Kotoru i arhivi osnovani za jednu ili više opština. Zakon je, odredbom člana 23, regulisao i pitanje njegove profesionalne nadležnosti, a kada je riječ o opštinskim i međuopštinskim arhivima, oni su dužni da prikupljaju arhivsku građu koja je od interesa za područje na kojem vrše djelatnost.

U članu 20 utvrđuje da arhivsku građu nastalu u radu organa i organizacija Saveza komunista Crne Gore čuvaju ti organi, a mogu je povjeriti nadležnom arhivu radi čuvanja i korišćenja. Istim članom je regulisano da se arhivska građa

[14] Arhivski fondovi i zbirke u Republici Crnoj Gori, I, Cetinje, 2001, 27, 45, 51, 67, II, 43, 57, 77, 105, 125, 139; Mile Bakić, Razvoj arhivske službe u Crnoj Gori, Podgorica, 2010, 124-127.

[15] Službeni list SR Crne Gore, br. 11/1979.

nastala u radu organa uprave, nadležnih za unutrašnje poslove i poslove narodne odbrane, čuva kod tih organa, a aktom funkcionera koji rukovodi navedenim republičkim organom, određuje se način čuvanja i korišćenja arhivske građe i utvrđuje kada će se i koja građa predati nadležnom arhivu. Oni ne mogu osnovati svoje specijalne arhive iz razloga što je data mogućnost organima i organizacijama SK Crne Gore da svoju građu povjere nadležnom arhivu na čuvanje i korišćenje. Isto tako, arhivska građa provenijencije unutrašnjih poslova i narodne odbrane može se čuvati i koristiti kako na način koji odrede organi ovih službi, uz mogućnost predaje nadležnom arhivu koji će se o njoj starati.

Zakon je predvidio uslove osnivanja i prestanka rada, odnosno ukidanja arhiva. Odredbom člana 11 precizirana su najvažnija stručna pitanja: arhivska građa, materijalna sredstva, prostor, oprema i kadar. Velika novina u stručnom smislu je elaborat osnivača o opravdanosti formiranja arhiva koji mora sadržati saglasnost SIZ-a kulture i opravdanost njegovog osnivanja.

Pitanje prestanka sa radom arhiva Zakon tretira kroz nekoliko članova. Odredbom člana 15 utvrđuje da se arhiv ukida ako ne obavlja djelatnost za koju je osnovan ili ne ispunjava sljedeće uslove: odgovarajuća finansijska sredstva, adekvatan prostor, stručni kadar i dr. neophodne preduslove. Osnivač je dužan, u skladu sa odredbom člana 16, prije donošenja akta o ukidanju arhiva da pribavi mišljenje arhiva o kojem je riječ, kao i nadležne SIZ-e za kulturu i organa odgovarajuće društveno-političke zajednice. U slučaju donošenja odluke o prestanku rada, Zakon odredbom člana 17 utvrđuje obavezu osnivača da obezbijedi zaštitu arhivske građe i registraturskog metarijala povjeravanjem tih poslova drugom arhivu.

Arhiv glavnog grada Crne Gore u Titogradu, današnjoj Podgorici, je osnovan 1980. godine. Od svih glavnih gradova republika i pokrajina bivše SFRJ, glavni grad Crne Gore je najkasnije dobio arhiv, što dosta govori o brizi društva za sudbinu arhivske građe u Crnoj Gori. Inače, ovaj arhiv u

momentu osnivanja nije zadovoljavao propisane zakonske uslove za osnivanje, prije svega u smislu adekvatnog prostora za rad arhivske službe i smještaj arhivske građe, pa se ukupan stručni rad svodio na zaštitu registraturskog materijala i arhivske građe van arhiva. Svojevrstan paradoks predstavlja i činjanica da arhiv glavnog grada Crne Gore jedini da nije imao spremište za arhivsku građu, u poređenju sa arhivima drugih republika bivše Jugoslavije. Smještajni prostor je riješen 1991. godine, a arhiv je, pored opštine Podgorica, bio teritorijalno nadležan za opštine Kolašin i Danilovgrad.[16]

Opštinski arhiv Bar je osnovan 1986. godine. Od 1987. godine je organizaciona jedinica Kulturnog centra u Baru i ima zadatak „da sakuplja, sređuje, čuva i omogućuje proučavanje arhivskog materijala koji se odnosi na život i razvitak kao i na političku, kulturnu i privrednu prošlost grada Bara“.[17]

U periodu do donošenja novog arhivskog zakona (1992) izvršene su i određene organizacione promjene kod postojećih arhiva. Arhiv Crne Gore nastavio je da djeluje pod istim nazivom, dok su arhivski poslovi ove ustanove prošireni i upotpunjeni, a njegova matična funkcija nastavljena. Istorijski arhiv u Kotoru, kako smo već naglasili, pod ovim nazivom, statusom, funkcijom nije imao pravno utemeljenje u arhivskim zakonima iz 1951 i 1963, odnosno 1965. godine, koji su predviđali osnivanje gradskih, opštinskih i međuopštinskih arhiva opšteg tipa, zaduženih za stvaraoce, registraturski materijal i arhivsku građu na svom teritorijalnom području. Zakon iz 1965. godine dozvoljava da se Istorijski arhiv u Kotoru može formirati i vršiti poslove opštinskog i međuopštinskog arhiva, tako da je 1967. godine u kviru njega došlo do formiranja Odjeljenja za noviju arhivsku građu. Isto tako, i Opštinski arhiv Budva, za što nije imao zakonsko utemeljenje, mijenja naziv u Istorijski arhiv Budva 1991. godine. Od 1988. godine u okviru ovog arhiva djeluju dvije poslovne jedinice: Izdavačka poslovna je-

[16] Arhivski fondovi i zbirke u Republici Crnoj Gori, II, Cetinje, 2001, 151.

[17] Isto, 89.

dinica „Mediteran“, koja se bavila pripremom, izdavanjem i distribucijom publikacija, kao i „Ljubišin spomen-dom“ koji se bavio organizovanjem muzejsko-arhivske prezentacije života i rada Stevana Mitrova Ljubiše i drugih stvaralaca sa područja opštine.“[18] Ostaje nejasno kako je ovaj arhiv, mimo važećeg arhivskog zakona, mogao da promijeni naziv u Istorijski arhiv Budva i da u svom sastavu organizuje „poslovnu izdavačku jedinicu“ koja je objavila 14 naslova knjiga, većinom iz različitih društvenih oblasti (proza, poezija, filozofija, religija i dr.) i „Ljubišin spomen-dom“, za koji više priliči da bude samostalna opštinska kulturna ustanova, dio opštinskog kulturnog centra ili opštinskog muzeja. Nakon izvršene arhivske reforme u Crnoj Gori 1992. Godine, ove „poslovne jedinice“ pri Istorijskom arhivu Budva prešle su u sastav ustanove „Muzeji, galerija, biblioteka“ Budva.

Ranije formirano Arhivsko odjeljenje pri Centru za kulturu u Beranama, koji se transformisao, izdvojilo se iz njegovog sastava i sa muzejom je formirana nova RO Muzej i Arhiv.

VI

Zakon o arhivskoj djelatnosti iz 1992. godine,[19] pored prvog iz 1951. godine, je najznačajniji arhivski zakon u Crnoj Gori. On je donio dosta novina, a najvažnija je reforma arhivske djelatnosti u Crnoj Gori. Arhiv je postao organ državne uprave, odnosno upravna organizacija shodno *Zakonu o državnoj upravi*[20] iz 1991. godine. Zbog promijenjenog statusa Arhiv Crne Gore je promijenio ime u Državni Arhiv Crne Gore, sok su svi raniji arhivi prestali sa radom, izgubili pravni subjektivitet i postali sastavni organizacioni djelovi Državnog arhiva.[21]

[18] Arhivski fondovi i zbirke.....II, 113.

[19] Službeni list Republike Crne Gore, br. 25/1992.

[20] Službeni list Republike Crne Gore, br. 45/1991.

[21] Mile Bakić, Razvoj arhivske službe u Crnoj Gori, Cetinje, 2010, 195.

Mrežu arhivskih ustanova su činili: Državni arhiv Crne Gore (republički, matični arhiv), Istorijski arhiv Kotor i opštinski arhivi, odnosno arhivska odjeljenja u sastavu Državnog arhiva, i to: Arhivsko odjeljenje Podgorica (pokriva i opštine Kolašin i Danilovgrad), Arhivsko odjeljenje Nikšić (pokriva i opštine: Plužine i Šavnik), Arhivsko odjeljenje Pljevlja (pokriva i opštinu Žabljak), Arhivsko odjeljenje Bijelo Polje (pokriva i opštinu Mojkovac), Arhivsko odjeljenje Berane (pokriva i opštine Andrijevica, Plav i Rožaje), Arhivsko odjeljenje Cetinje, Arhivsko odjeljenje Herceg Novi, Arhivsko odjeljenje Budva, Arhivsko odjeljenje Bar (pokriva i opštinu Ulcinj). Svi postojeći i novonastali arhivi u opštinama su imenovani kao opštinska arhivska odjeljenja, a ne opštinski arhivi, jer to nije bilo u skladu sa *Zakonom o državnoj upravi*. Veliki rezultat arhivske reforme je i osnivanje desetak novih opštinskih arhiva, odnosno arhivskih odjeljenja, čime je napokon riješen višedecenijski problem da više od pola opština u Crnoj Gori nije imalo arhivsku ustanovu, zbog čega je arhivska građa je bila nezaštićena i izložena propadanju i uništenju.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Državnog arhiva Crne Gore iz 1999. godine, djelimično je izmijenjena ranija organizaciona struktura ove institucije. Prema ovom aktu, jedan od segmenata je i Sektor za kontrolu, zaštitu, preuzimanje, smještaj, sređivanje, obradu i korišćenje arhivske građe lokalnih organa i organizacija u čijem sastavu su: Arhivsko odjeljenje Podgorica, za opštine Podgorica i Danilovgrad sa sjedištem u Podgorici; Arhivsko odjeljenje Nikšić, za opštine Nikšić, Plužine i Šavnik sa sjedištem u Nikšiću; Arhivsko odjeljenje Bijelo Polje za opštinu Bijelo Polje sa sjedištem u Bijelom Polju; Arhivsko odjeljenje Andrijevica, za opštine Andrijevica i Plav, sa sjedištem u Andrijevici; Arhivsko odjeljenje Kolašin, za opštine Kolašin i Mojkovac, sa sjedištem u Kolašinu; Arhivsko odjeljenje Pljevlja, za opštine Pljevlja i Žabljak, sa sjedištem u Pljevljima; Arhivsko odjeljenje Bar, za opštinu Bar, sa sjedištem u Baru; Arhivsko odjeljenje Ulcinj, za opštinu Ulcinj; Arhivsko odjeljenje Budva, za opštinu Budva sa sjedištem u Budvi; Arhivsko odjeljenje

Herceg Novi, za opštinu Herceg Novi, sa sjedištem u Herceg Novom; Arhivsko odjeljenje Cetinje, za opštinu Cetinje, sa sjedištem u Cetinju; Arhivsko odjeljenje Kotor, za opštine Kotor i Tivat, sa sjedištem u Kotoru.[22]

U samom nazivu Sektora, kao najviše organizacione jedinice u oblasti državne uprave, naznačeni su poslovi koje opštinski arhivi, odnosno arhivska odjeljenja, obavljaju: kontrola, zaštita, preuzimanje, smještaj, sređivanje, obrada i korišćenje arhivske građe lokalnih organa i organizacija. Kada je riječ o arhivskom zakonu, on u odredbi člana 17 utvrđuje profesionalne obaveze i zadatke Državnog arhiva Crne Gore cjelovito na nivou svih njegovih organizacionih djelova, dakle i republičkog i opštinskog arhiva, odnosno arhivskih odjeljenja, što je opravdano, imajući u vidu njihov jedinstveni pravni subjektivitet, status i dr. Međutim, doktrinarno i sa gledišta arhivske prakse, arhivi i u jednom i u drugom nivou nemaju u određenom dijelu iste arhivske obaveze. U samom Pravilniku (1999), opštinska arhivska odjeljenja trebalo bi da obavljaju i niz drugih arhivskih poslova, a nijesu Pravilnikom dovoljno ili uopšte definisani. Tako u Pravilniku stoji: „kontrola, zaštita.... arhivske građe“, a trebalo bi zaštita registraturskog materijala i arhivske građe van arhiva, fizička i tehnička zaštita arhivske građe u arhivu, kao i zaštita arhiviranih predmeta i akata u registraturama u sređenom i bezbjednom stanju. Kontrola, kako je data u Pravilniku, odnosi se samo na arhivsku građu, a ne i na registraturski materijal van arhiva. Uočava se i niz drugih sličnih propusta, koji zaslužuju širu naučnu obradu.

[22] Arhivski fondovi i zbirke u Republici Crnoj Gori, II, 2001,Cetinje, 18,19.

VII

Zakon o arhivskoj djelatnosti[23] iz 2010. godine predstavlja sljedeći značajan propis u našem arhivskom zakonodavstvu, koji je imao velikog uticaja na arhivsku nauku i uopšte djelatnost arhiva u Crnoj Gori.

Bitno obilježje ovog Zakona je da je donesen u zemlji koja je „raskrstila“ sa socijalističkim jednopartijskim političkim sistemom, a preovladali su parlamentarizam i višepartijski sistem, što je imalo velikog odraza na arhivsku djelatnost u Crnoj Gori. Odredbom člana 29 Zakona, utvrđuje se: „da Državni arhiv obavlja arhivsku djelatnost u odnosu na registratursku i arhivsku građu koja je nastala u radu organa, političkih partija, nevladinih organizacija i drugih fizičkih i pravnih lica, koja obavljaju djelatnost na teritoriji Crne Gore“, nakpn čega se u 17 tačaka, dosta nesuvislo i ne po logičnom i stručnom slijedu, nabrajaju zadaci, prava i dužnosti Državnog arhiva Crne Gore. Arhivska djelatnost, kao što je poznato, obuhvata određene oblasti djelovanja arhiva: zaštita registraturskog materijala i arhivske građe van arhiva, prikupljanje, sređivanje, obrada, objavljivanje, korišćenje arhivske građe i dr., od kojih su neke u ovom članu zakona ponovljene na način nabrajanja više pojedinačnih arhivskih poslova, tako da se oni nepotrebno dupliraju. Ovi poslovi, pošto čine profesionalnu djelatnost Državnog arhiva Crne Gore, moraju se cjelovito obuhvatiti, a ne „naročito“, što bi se moglo odnositi samo na dio njih, tj. djelimično. Zakon nigdje ne govori o opštinskim, lokalnim arhivima u okviru Državnog arhiva Crne Gore, jer su oni njegovi organizacioni djelovi, sa pravima i obavezama nižeg nivoa u odnosu na nacionalni arhiv. Ćlanom 31 bliže se definiše specijalni arhivi, kao ustanove koje obavljaju arhivsku djelatnost u odnosu na arhivsku građu određenog stvaraoca ili određene djelatnosti, odnosno oblasti (privredni, univerzitetski arhivi i dr).

[23] Službeni list Crne Gore, br. 49/2010.

Neophodno je istaći da prvi put u arhivskom zakonodavstvu Crne Gore imamo savremenu i pravilnu definiciju specijalnih arhiva, u smislu da su to arhivi formirani za građu određenog stvaraoca, dio su njegovog pravnog subjektiviteta, koji ne predaju arhivsku građu arhivu, te da su to i arhivi formirani za određene djelatnosti ili oblasti. Odredbom člana 32 se precizira ko može biti osnivač specijalnih arhiva: država, opština, domaće i strano pravno i fizičko lice koje je prije donošenja akta o osnivanju dužno pribaviti saglasnost Ministarstva o razgraničenju nadležnosti sa Državnim arhivom Crne Gore. Odredbom člana 33 se definišu uslovi za obavljanje djelatnosti specijalnih arhiva, odnosno njihovo osnivanje: prostor i oprema za smještaj, čuvanje i korišćenje arhivske građe, sredstva za kontinuirano obavljanje djelatnosti, stručno arhivsko osoblje. Bliže uslove za obavljanje djelatnosti specijalnih arhiva propisuje Ministarstvo, koje utvrđuje ispunjenost navedenih uslova, i daje odobrenje za rad koje dostavlja Državnom arhivu Crne Gore. Predviđeno je da se specijalni arhivi mogu formirati i pri opštinama, što nikako ne treba poistovjećivati sa opštinskim arhivima opšteg tipa.

VIII

Opštinski, lokalni arhivi u Crnoj Gori imaju relativno dugu tradiciju i kontinuitet. Međutim, i pored toga, aktivnost države na njihovom konstituisanju nije dala zadovoljavajuće rezultate, što se najviše očituje u tome da polovina opština, odnosno teritorije Crne Gore nije bila dugo vremena pokrivena mrežom arhivskih utanova, a arhivska građa bila fizički ugrožena i izložena propadanju i uništenju. Tek nakon donošenja arhivskog zakona 1992. godine i izvršene arhivske reforme i osnivanjem desetak novih opštinskih arhiva, ovaj veliki problem u razvoju djelatnosti je konačno riješen.

Arhivsko zakonodavstvo je kontituirano, sa većim ili manjim uspjehom, normativno uređivalo problematiku opštinskih, lokalnih arhiva. Međutim, i pored valjanih norma-

tivnih dostignuća i rješenja u ovoj oblasti, veliki je problem što se ona nijesu dovoljno poštovala u arhivskoj praksi. Jednostavno rečeno, zakon se nije dosljedno primjenjivao, a konstituisale su se i neke arhivske ustanove, koje ne poznaje tadašnja arhivska teorija i praksa i koje nijesu imale pravno, odnosno zakonsko utemeljenje. One su se ubrzo pokazale nedjelotvorne, pa su se morale zamijeniti novim, primjerenijem arhivskim institucionalnim rješenjima.

Jednostavno, bilo je to vrijeme čija je krilatica bila: zakoni su dobri, samo se ne primjenjuju. Može se, takođe, reći da je bilo i njihovog kršenja od strane državnih i arhivskih vlasti, bez ikakvih zakonskih konsekvenci. Veliki problem je i to da se nije dovoljno sagledavalo pitanje zastoja i nedovoljnog razvoja opštinskih arhiva, što je pored nepovoljnih posljedica na arhivsku građu, imalo negativni uticaj na razvoj arhivske djelatnosti u cjelini. I u arhivskoj literaturi malo se poklanjala pažnja ovim pitanjima. Nedostajali su studiozni, kritički arhivistički radovi, tako da je ovaj autorski rad samo je mali prilog stručnom razmatranju ovih pitanja.

UDK 930.25:06.07(497/16)

Vukota VUKOTIĆ

O KULTURNO-PROSVJETNOJ DJELATNOSTI ARHIVA

Sažetak: *Kulturno-prosvjetna djelatnost unutar Državnog arhiva u posljednje dvije decenije zauzima važno mjesto u ukupnom procesu rada. Ovim člankom se sublimiraju rezultati i iskustva do kojih se došlo u proteklih 20 godina radom na sprovođenju jasno određene programske orijentacije na polju kulturne i prosvjetne djelatnosti.*

Ključne riječi: *Kulturno-prosvjetna djelatnost, Državni arhiv Crne Gore, Neđelja arhiva, saradnja, mediji.*

Uvod

U protekle dvije decenije, Državni arhiv Crne Gore intenzivirao je svoj rad na polju kulturno-prosvjetne djelatnosti. Cilj ovih napora je da se dodatno promoviše arhivska struka, naročito u školama i među omladinom. U tu svrhu Državni arhiv je obnovio manifestaciju „Neđelja arhiva“ koja se održava jednom godišnje, obično krajem aprila mjeseca. Tokom nje organizuju se brojni događaji, promocije, izložbe, ali naglasak je stavljen na posjete učenika i studenata arhivu. Kroz ovu manifestaciju, ali i druge djelatnosti na ovom polju, došlo se do značajnih rezultata u promovisanju Državnog arhiva. Sublimirajući postignuto u kulturno-prosvjetnoj djelatnosti u mogućnosti smo da tvrdimo da nakon dvodecenijskog perioda imamo osnaženo i jasno utvrđeno mjesto koje Državni arhiv zauzima u savremenom crnogorskom društvu.

Kulturna i prosvjetna djelatnost arhiva kroz dosadašnju teoriju i praksu

Rad na kulturnoj i prosvjetnoj djelatnosti arhiva odavno je prepoznat u arhivskoj nauci kao jedna od bitnih funkcija savremene arhivske službe. Cilj ovog djelovanja je da se arhivi i arhivska građa promovišu u najširoj javnosti kako bi se podigao nivo zainteresovanosti građanstva za arhive i materijal koji oni čuvaju.[1] Na taj način se najbolje dokazuje da arhivi nijesu zatvorene institucije namijenjene uskom krugu korisnika i samih arhivskih radnika.[2] Takođe, ne smije se smetnuti sa uma da položaj arhiva u javnosti direktno zavisi od njegove zastupljenosti u medijima. Upravo prisutnost u medijima je u arhivistici shvaćena kao sredstvo posredstvom kojeg se najbolje može uticati na svijest građana o važnosti građe koja se čuva u arhivima, te zašto i kako se ona mora čuvati.[3] Ostvarivanjem dobro promišljene saradnje sa medijima postiže se da javnost sazna više o radu arhiva, njegova planska orijentacija, programski sadržaji, upoznaje se sa projektima koji se rade u arhivima. To je prilika da se ukaže i na probleme sa kojima se suočava arhivska struka pri svom radu.[4] Ova saradnja se ostvaruje na obostrani interes, jer dobar i kvalitetan dokumentarni program se sve više zasniva na prikazivanju izvornog materijala i arhivske građe. Time se izbjegavaju zamke istoricizma, pretjeranog ponavljanja opštih istorijskih stavova i direktno se publika suočava sa istorijskim vrelima prve vrste. Razvoj modernih informacionih tehnologija i elektronskih medija daju nove aspekte ove saradnje. Na tom polju, kao i u mnogim drugim slučajevima, arhivska praksa je ispred teorije. Sve arhivske ustanove pojedinačno imaju slobodu da prema svom nahođenju organizuju svoju vidljivost u elektronskim medijima ili društvenim mrežama. Nove

[1] Bernard Stulli, *Kulturno-prosvjetna djelantost arhiva*, u Priručnik iz arhivistike, Zagreb, 1977, str. 260.

[2] Mile Bakić, *Arhivistika*, Podgorica, 2007, str. 211

[3] Bernard Stulli, *Kulturno-prosvjetna djelantost arhiva*, u Priručnik iz arhivistike, Zagreb, 1977, str. 260.

[4] Mile Bakić, *Arhivistika*, Podgorica, 2007, str. 214.

forme objavljivanja građe svakako da doprinose dostupnosti arhivskog materijala najširoj javnosti, što ovu problematiku čini dijelom ne samo kulturne, već i izdavačke djelatnosti, ali i valorizacije građe. Sve ovo predstavlja novi put razvoja kulturne djelatnosti arhiva i biće, u narednom periodu, predmet izučavanja arhivske nauke.

Drugi, ne manje značajan dio ovih aktivnosti je prosvjetni i vaspitni rad, uz pomoć koga se arhivi i arhivska struka predstavljaju mladim generacijama. „Kako bi se izvršio taj zadatak, u arhivima se trebamo potruditi da putem saradnje između učenika i arhiva izgrađujemo ljubav prema našoj istoriji i kulturi u prošlosti i sadašnjosti ako ih naučimo da poštuju, cijene i čuvaju dokument.“[5] U ovom pogledu arhivski materijal predstavlja izvanredno nastavno sredstvo uz pomoć kojeg se učenici ili studenti bliže upoznaju sa određenom temom. Pri tom, teme obrađivane uz pomoć arhivskog materijala ne moraju isključivo biti vezane za nastavni plan istorije. Raznolikost fondova koji se čuvaju u nekom arhivu može uticati na saradnju brojnim školskim ustanovama, čak i stručnih usmjerenja. Ova saradnja se može ostvarivati na više načina, kroz posjete učenika arhivima, organizovanjem tematskih predavanja arhivskih stručnjaka u školama ili na fakultetima, prisustvovanjem đaka i studenata arhivskim izložbama ili prikazivanjem istih u školama. Danas se ovom pitanju posvećuje, u arhivima širom svijeta, velika pažnja. Arhivske službe mnogih zemalja konstantno unapređuju i šire svoje kapacitete na polju prosvjetne uloge arhiva u društvu. Uz dobro osmišljenu prosvjetnu politiku i kreativnost u radu sa najmlađom populacijom otvaraju se skoro neiscrpne mogućnosti na ovom polju djelovanja. Pojedini arhivi, poznata su iskustva arhivista iz Mađarske, Poljske i još nekih zemalja, prosvjetnu djelatnost učinili su primarnom komponentom svoje ukupne djelatnosti. Time se došlo do hvale vrijednih rezultata, iako to za sada ostaju pojedinačni slučajevi u bavljenju ovom temom. Praksa ovih arhivskih ustanova može

[5] Jasmina Rastoder, *Prosvjetno-vaspitna djelatnost arhiva*, Arhivski zapisi, br. 3, Cetinje, 1990, str. 54.

pokazati put ka daljem unapređenju ove djelatnosti i potrebno je da arhivska nauka temeljno razradi rezultate dobijene iz ovih iskustava.[6]

Oblici kulturno-prosvjetne djelatnosti

Ako ne osnovni, a ono svakako najstariji oblik kulturno-prosvjetne djelatnosti u arhivu su predavanja.[7] Uz pomoć njih se podjednako ostvaruje i kulturna i obrazovna komponenta ove djelatnosti u zavisnosti od toga gdje se vrši i kome je namijenjeno određeno predavanje. Međutim, klasična forma predavanja, u vidu monologa pred publikom, odavno je nepopularna i prevaziđena od strane naučne didaktike. Ipak, u kombinaciji sa prikazom dokumenata ili uz korišćenje savremene tehnike i dalje predstavlja najbolji način da se publika upozna sa određenom temom, ali i da se objasne pojedini događaji ili istorijski procesi, približi rad znamenitih ličnosti.

Državni arhiv Crne Gore je, u svojih 65 godina postojanja, stalno nastojao da održi vezu sa javnošću, posebno sa školama. „Ipak, ovo polje rada nije bilo programski osmišljeno, niti su sprovođene kontinuirane aktivnosti među arhivima u Crnoj Gori.“[8] U okviru ovih napora održana su brojna predavanja, naročito od kada je 2008. godine obnovljena manifestacija „Neđelja arhiva“. U tom cilju osmišljen je i program „Arhivi u školama – škole u arhivima“ koji se realizuje od iste godine. Time je Državni arhiv dobio utvrđenu programsku orijentaciju i smjernice za dalje širenje kulturno-prosvjetne djelatnosti. Dobijeni su ciljevi koje treba ispuniti ovim programom i oni su postavljeni na sljedeći način:

- upoznavanje školske i univerzitetske omladine sa arhivima i njihovom djelatnošću;

---

[6] Danijela Branković, *Arhivi i škole – novi partneri u budućnosti*, rad pročitan na III Konferenciji arhivskih radnika BiH, Laktaši, 2019.

[7] Bernard Stulli, Kulturno-prosvjetna djelantost arhiva, u Priručnik iz arhivistike, Zagreb, 1977, str. 264.

[8] Srđan Pejović, *Iskustva i praksa u sprovođenju programa „Arhivi u školama – škole u arhivima“*, Arhivski zapisi, br. 1, 2012, str. 138.

- podizanje svijesti o značaju i ulozi arhivske djelatnosti u društvu;
- razvijanje sposobnosti za korišćenje arhivskih izvora;
- podsticanje zainteresovanosti za zanimanje arhiviste;
- edukacija o mogućnostima i formama praktične primjene arhivskih izvora;
- edukacija o mogućnostima i metodama istraživanja arhivskih izvora.[9]

Višegodišnjim iskustvom se došlo do zaključka da su predavanja najbolji oblik komunikacije u ostvarivanju ovih ciljeva. Pored toga, i mimo ove manifestacije crnogorski arhivisti tokom cijele godine, u okviru saradnje sa univerzitetima, drže predavanja koja imaju za cilj promovisanja arhivske struke. Intenzivna saradnja u tom pogledu ostvarena je sa Fakultetom za crnogorski jezik i književnost na Cetinju. Za potrebe studenata te institucije održano je više predavanja na različite teme kako bi se podigla svijest o značaju arhiva i arhivske građe kako u društvu tako i u naučnom istraživanju. Neka predavanja održana su radi obilježavanja određenih jubileja važnih istorijskih događaja. Tako je u novembru 2016. godine arhivista Vukota Vukotić održao predavanje u čast stote godišnjice Španskog građanskog rata. Osim sa prosvjetnim institucijama, Državni arhiv Crne Gore održava saradnju i sa drugim naučnim institucijama u zemlji poput Crnogorske akademije nauka i Matice crnogorske. U okviru te saradnje održana su predavanja koja imaju za cilj da upoznaju naučnu, ali i laičku javnost sa arhivskom službom i njenim ostvarenjima i rezultatima. Tako je, u prostorijama Matice crnogorske na Cetinju održano predavanje arhivskog savjetnika Srđana Pejovića na temu „Arhivska služba u Crnoj Gori“. U Crnogorskoj akademiji nauka predstavljena je izložba Državnog arhiva „Crna Gora u Prvom balkanskom ra-

[9] *Isto*, str. 139.

tu 1912-1913“ na naučnom skupu koji je ta institucija organizovala povodom obilježavanja sto godina ovog značajnog događaja naše prošlosti. Brojna predavanja upriličena su širom Crne Gore od strane arhivista u saradnji sa obrazovnim institucijama u pojedinim opštinama. Iskustvo dobijeno ostvarivanjem ove aktivnosti govori da se kroz predavanja, ukoliko su dobro osmišljena i koncipirana, može značajno doprijeti do svijesti građana kako bi se podigao značaj arhivske struke u društvu. Naročito kada se radi o predavanju na određenu istorijsku temu, bilo da su u pitanju tematski časovi u školama ili obraćanja najširoj publici, pokazuje se da se dobrim odabirom teme lako postiže zainteresovanost publike. Zbog toga, iako pedagogija sve više odbacuje kao zastareo ovaj vid komunikacije, u arhivskoj praksi predavanja ostaju nezamjenljivi oblik kulturno- prosvjetne djelatnosti kroz koji se ostvaruje neposredan kontakt na relaciji arhivisti - publika. Zato će uvijek postojati potreba za njihovim organizovanjem, jer se njihovom realizacijom na direktan način učvršćuje položaj arhiva u društvu, što i jeste krajnji cilj svake kulturno-prosvjetne djelatnosti.

Takođe, jedan od najstarijih oblika kulturne i prosvjetne djelatnosti je izložba dokumenata. Ova naučno-popularna forma dugo je bila najbolji način prezentacije arhivskih dokumenata. Zajedno sa tim, u arhivskoj nauci se o njoj najviše raspravljalo.[10] Sa teorijskog stanovišta je razrađivana izložba kao forma, kao i oblici i metode kojima se ona realizuje. Pri tome su uočene mnoge prednosti koje izložbe kao naučno-popularne forme nose sa sobom. Jedna od njih se ogleda u tome što publika ima direktan vizuelni kontakt sa građom i tako stvara neposredni doživljaj o značaju izloženih dokumenata.[11] Takođe, bitna osobina izložbi je mobilnost, tako da se ista tema može prezentovati u više gradova ili zemalja. Interkonekcija koja se na taj način uspostavlja važan

[10] Mile Bakić, *Arhivistika,* Podgorica, 2007, str. 214.

[11] Bernard Stulli, *Kulturno-prosvjetna djelantost arhiva*, u Priručnik iz arhivistike, Zagreb, 1977, str. 263.

je aspekat u promovisanju pojedine arhivske institucije i stvaranju njenog ugleda i u zemlji i u inostranstvu.[12]

Ipak, od posebnog značaja je sam rad na pripremi izložbi, jer je u pitanju kompleksan i odgovoran posao koji zahtijeva angažovanje svih naučnih kapaciteta unutar jednog arhiva, a ponekad i prevazilazi njegove mogućnosti. To otvara polje povezanosti jednog arhiva sa drugim arhivima ili naučnim institucijama. Ostvarena saradnja doprinosi većem kvalitetu izložbe, a isto tako i većoj promociji, kako teme, tako i arhiva u javnosti. Osim u naučnom smislu, danas se kod realizacije izložbi sve više pojavljuje potreba za angažovanjem eksperata van arhiva na polju tehničko-informativne struke.[13] Na tom planu budućnost predstavljaju internet izložbe, ali i dostupnost klasičnih izložbi na internet sajtovima arhivskih jedinica. Skoro da je bespredmetno govoriti o tome koliko to utiče na zastupljenost i prepoznatljivost nekog arhiva u današnjem viskotehnološkom društvu. Pored toga, arhivi u tome imaju višestruke koristi jer se, pored promocije u javnosti, dijelom obavljaju i poslovi na digitalizaciji građe. Zato dobro osmišljena i stručno realizovana izložba nosi dalekosežne efekte u promovisanju i stvaranju statusa jedne arhivske ustanove u društvu, ali i u međunarodnim okvirima.

Državni arhiv Crne Gore je, shodno svojoj politici kulturno-prosvjetne djelatnosti, uvidio značaj izložbi dokumenata, kao forme za predstavljanje svog arhivskog materijala. U početku je realizacija izložbi kao projekata zavisila od tijesne saradnje sa drugim naučnim institucijama koje su svojim ekspertskim znanjem nadomještale deficitarnost osoblja arhiva na tom planu. No, u ovom radu smo se odlučili ad predstavimo aktivnosti Državnog arhiva u kulturno-prosvjetnoj djelatnosti u posljednjih dvije decenije, upravo iz razloga što u tom periodu njegovi naučni kapaciteti konačno bivaju dovoljno unaprijeđeni za samostalno organizovanje ovakvih i sličnih

[12] Karolina Kapisoda, *Uloga, značaj i uticaj arhiva na obrazovni sistem*, rad pročitan na III Konferenciji arhivskih radnika BiH, Laktaši, 2019.

[13] Mile Bakić, *Arhivistika*, Podgorica, 2007, str. 213.

projekata.[14] Shodno tome kreirana je i programska orijentacija Državnog arhiva Crne Gore na planu kulturne, prosvjetne i izdavačke djelatnosti koja ima za cilj da promoviše i podigne ulogu ove institucije u društvu.[15] Tako je u naznačenom periodu realizovan veliki broj projekata koji su rezultirali izložbama na različite teme. Obično je povod za postavljanje tematske izložbe bio obilježavanje nekog značajnog jubileja iz crnogorske istorije. To je prilika da se najšira publika upozna sa arhivskim materijalom koji postoji u fondovima, a odnosi se na naznačeni istorijski događaj. U posljednjih 20 godina, Državni arhiv je organizovao sljedeće izložbe te vrste:

- Obnova crnogorskog kraljevstva i jubilarne svečanosti 1910-2010;
- Crna Gora u Prvom balkanskom ratu 1912/1913;
- Državni arhiv Crne Gore 1951-2011;
- Dokumenta o Njegošu u crnogorskim i ruskim arhivima;
- Ratna razglednica – Crna Gora 1914-1918;
- Branitelji Lovćena;
- Mojkovačka bitka;
- Zemljotres u Ulcinju 15. aprila 1979. godine.

Postavka navedenih izložbi u potpunosti je opravdala očekivanja i ispunila zadate ciljeve. Dokumenta i drugi predstavljeni arhivski materijal u punoj mjeri su dospjeli u žižu interesovanja javnosti. Time je Državni arhiv postigao dvije stvari: da se uključi u obilježavanje jubileja i da promoviše sebe i građu koju posjeduje. O tome svjedoči i uspjeh koji su

[14] Vukota Vukotić, *Značaj naučnoistraživačke i izdavačke djelatnosti u afirmaciji arhivske djelatnosti*, Arhivist, Tuzla, 2018.

[15] Vukota Vukotić, *Predstavljanje arhivske građe kroz izdavačku djelatnost*, Arhivski zapisi, br. 1-2, Cetinje, 2017, str. 238.

postigle ove izložbe, naročito „Crna Gora u Prvom balkanskom ratu 1912/1913“ i „Dokumenta o Njegošu u crnogorskim i ruskim arhivima“ koje su predstavljene u više gradova, pa čak i van granica Crne Gore. Takođe, prilikom njihove realizacije ostvaren je veliki stepen saradnje sa drugim arhivskim institucijama i stručnjacima za različite oblasti.

Njihov cilj je da skrenu pažnju naučne i laičke javnosti na određenu temu i arhivsku dokumentaciju koja se čuva u fondovima o tome. I kroz ovakve projekte arhivi dobijaju mogućnost za ostvarivanje širokog kruga saradnje sa pojedincima, drugim institucijama, drugim arhivima. Od 2000. godine, Državni arhiv Crne Gore je realizovao više takvih izložbi:

- Crna Gora u arhivskim dokumentima Albanije;
- Crna Gora u arhivskim dokumentima kroz vjekove;
- Crna Gora i Bugarska 1878-1918;
- Novac u Crnoj Gori;
- Zaboravljeno Cetinje;
- Cetinje na starim razglednicama;
- Crna Gora u dokumentima Istorijskog arhiva Kotor;
- Cetinje grad heroj;
- Crna Gora i Bugarska na karti Evrope;
- Cetinje, pogledajmo okolo;
- Budva na starim razglednicama;
- Crnogorsko ne fašizmu;
- Anastas Bocarić u dokumentima Arhiva Budve;
- Dokumenta o naseljavanju Crnogoraca u Ukrajini u XVIII vijeku;

- Vazduhoplovstvo u Beranama od 1927. do danas;
- Pečati, štambilji, logotipi i simboli kroz arhivsku građu AO Ulcinj;
- Slavic capitals in 2D;
- Njegoš u socijalističkoj Crnoj Gori 1945-1990;
- Stari zanati u Ulcinju kroz arhivska dokumenta AO Ulcinj;
- Narodno pozorište u Nikšiću 1949-1965;
- Budvanska rivijera na fotografijama Turističkog saveza Budva;
- Ilija Šobajić (1876-1953) - trajanje i pamćenje kroz dokumenta i djela;
- Crnogorska prosvjeta kroz arhivsku građu DACG 1872-1916;
- Akcije crnogorskih banaka, novčanih zavoda i privrednih društava (1863-1946);
- Sjećanje na Iva Andrića i Petra Lubardu;
- Kroz porodične i lične fondove Arhiva Budve;
- Kultura sjećanja kroz fondove i zbirke Arhiva u Nikšiću;
- Zvanične čestitke Nikoli I povodom jubilarnih svečanosti 1910. godine;
- Školstvo u Ulcinju kroz arhivska dokumenta i fotografije.

Naslovi ovih izložbi najrječitije govore o raznolikosti građe i fondova koji se čuvaju u Državnom arhivu. Upravo je ovo najbolji primjer zašto su izložbe dokumenata najpogodniji

oblik kulturno-prosvjetne djelatnosti. Kroz ove projekte ostvarena je saradnja sa drugim arhivima, poput izložbi „Crna Gora i Bugarska 1878-1918“ i „Crna Gora i Bugarska na karti Evrope“ koje su zajednički projekat nacionalnih arhiva dvije zemlje. Treba izdvojiti izložbu „Slavic capitals in 2D“ koja je zajednički projekat 13 arhiva slovenskih država, a koja je otvorena u Parizu u sjedištu UNESCO. Time je Državni arhiv Crne Gore ispoljio kapacitete za ostvarivanje multilateralne saradnje. Sve ostale izložbe su rađene za domaće potrebe u želji da se skrene pažnja javnosti na određene teme bogatstvo arhivskih fondova koji se čuvaju u našim arhivima i promoviše status arhiva u društvu. U tom smislu, preko njih se ostvario zacrtani cilj kulturno-prosvjetne djelatnosti Državnog arhiva, jer je njihovim izlaganjem i gostovanjem u više opština ostvarena saradnja sa brojnim institucijama kulture, školama i drugim obrazovnim ustanovama i neposredno sa javnošću. To potvrđuje i činjenica da su neke od tih izložbi poklonjene od strane Državnog arhiva drugim institucijama u trajno vlasništvo. Zainteresovanost javnosti za svaku od njih je očitovana kroz veliku posjećenost građana, što jasno govori da je ovako zamišljena programska orijentacija Državnog arhiva ispravna i da je na pravom putu u ostvarenje svog cilja.

Uvođenjem savrementih informatičkih tehnologija u proces rada dobila se mogućnost realizacije projekata internet izložbi. U ovom, još uvijek novom polju djelovanja, Državni arhiv Crne Gore je ostvario nekoliko takvih izložbi:

- O Baru i Baranima kroz fondove Barskog arhiva (1919-1979);
- Zbirka dokumenata manastira Donji Brčeli;
- Dokumenta na osmanskom u Arhivskom odsjeku Bar.

Ovim projektima kulturno-prosvjetna djelatnost je dobila novu dimenziju rada koji šire granice zastupljenosti Državnog arhiva i na digitalnu sferu. Povećanje svoje vidljivosti u internet zajednici nameće se kao osnovni zadatak u moderno shvaćenoj kulturno-prosvjetnoj djelatnosti. Internet portali i postavke na društvenim mrežama postavljaju se kao isključivi način komuniciranja sa javnošću. Sem procesa digitalizacije građe od velikog je značaja da se na sajtovima arhiva nađu i izložbe dokumenata i druga izdanja tog arhiva. Na taj način dobijamo vidljivost arhiva na najširem, globalnom nivou. Iskustvo Državnog arhiva Crne Gore, sa preko milion zabilježenih posjeta internet stranici, nesumnjivo upućuje na zaključak da kvalitet realizovanih projekata sam nalazi put do krajnjih korisnika.

U oblike kulturno-prosvjetne djelatnosti arhiva spada i saradnja sa kinematografijom.[16] Izrada dokumentarnih filmova predstavlja jedan važan segment komunikacije sa najširom javnošću i mogućnost propagandnog djelovanja arhiva. Bilo kroz kratke ili dugometražne forme, naučno-obrazovne emisije i serijale, dobija se prilika da se jasno i nedvosmisleno govori o značaju arhiva, vizuelno predstavi arhivski materijal koji se čuva u fondovima, ali i skrene pažnja na položaj arhiva u društvu i aktuelne probleme sa kojima se arhivske ustanove suočavaju u svom radu. Pri tome je od izuzetne važnosti da se vodi računa kako bi u takvim filmovima ili emisijama bili prikazani fondovi i zbirke koji su arhivistički sređeni i za koje postoje odgovarajuća informativna sredstva. Prednost ovog oblika kulturno-prosvjetne djelatnosti je što brojne forme filmskog izraza nalaze lako put do najšire publike i imaju višestruku primjenu. Kratki dokumentarni filmovi mogu se koristiti kao nastavno sredstvo u školama i na univerzitetima uz pomoć kojih se na najbolji način obrađuje neka tema i pobuđuje zainteresovanost učenika za predstavljena pitanja. Uloga arhivske građe u ovakvim projektima je da svojom ilustrativnošću i dokumentarnom osnovom potkrijepi navode

[16] Bernard Stulli, *Kulturno-prosvjetna djelantost arhiva*, u Priručnik iz arhivistike, Zagreb, 1977, str. 262.

filma. Autori filma u mogućnosti su da kroz obradu određene teme „izgrade veze između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti i mrežu koja predstavlja tkanje vremena i istorije.“[17]

Ipak, pored brojnih prednosti ovaj oblik kulturno-prosvjetne djelatnosti ima i nedostataka, jer u izradi ovih projekata arhivisti učestvuju samo posredno i zavise od drugih učesnika u projektu. Državni arhiv Crne Gore je na ovom planu najviše sarađivao sa Javnim servisom RTCG, njihovim dokumentarnim programom, ali i sa drugim televizijama, čak i iz regiona. U ovim emisijama prikazana je građa iz fondova DACG, a učešće su uzeli i službenici arhiva. Nekoliko dokumentarnih dugometražnih filmova je snimljeno isključivo na osnovu arhivskog materijala pohranjenog u našim fondovima i intervjua sa arhivistima.

Zaključak

Kulturno-prosvjetna djelatnost u poslednje dvije decenije zauzima sve važniju i izraženiju ulogu u procesu rada Državnog arhiva Crne Gore. Jasno određena politika razvoja i tačno zacrtani ciljevi programske orijentacije doprinijeli su ekspanziji na ovom polju. Sublimirajući učinjeno u ovih 20 godina možemo zaključiti da je ovako zamišljena kulturno-prosvjetna djelatnost dala pozitivne i ohrabrujuće rezultate. Tome u prilog ide i činjenica da je promovisanjem programa „Arhivi u školama – škole u arhivima“ značajno podignuta svijest učenika/ca o djelatnosti arhiva i podstaknuto interesovanje za zanimanje arhiviste. Ovo tim prije, što 90% učenika i/ili studenata nije znalo đe se nalazi gradski arhiv, a preko 60% nije znalo da postoji.[18] Ovakvo zatečeno stanje odraz je neaktivnosti i nedovoljnih kapaciteta Državnog arhiva da osmišljeno sprovodi kulturnu i prosvjetnu djelatnost.

[17] Carolina Amaral de Aguiar, *Cinema i History: archive documentaries as a site of memory*, preuzeto sa: http://www.scielo.br/pdf/rbh/v31n62/en_a13v31n62.pdf

[18] Srđan Pejović, *Iskustva i praksa u sprovođenju programa „Arhivi u školama – škole u arhivima“,* Arhivski zapisi, br. 1, 2012, str. 138.

Zbog toga, čim su se stekli uslovi i Državni arhiv pojačao svoje naučne kapacitete počelo se sa ostvarivanjem zadatih ciljeva u ovoj oblasti. Do tada pomalo zanemarena uloga arhiva u društvu, konstantno je unapređivana u posljednje dvije decenije, zajedno sa izdavačkom djelatnošću. Kroz veliki broj realizovanih izložbi dokumenata, promocija sopstvenih izdanja, TV emisija, podizana je uloga i značaj arhivske struke kako u naučnoj, tako i u laičkoj javnosti. Organizovanjem i realizacijom manifestacije „Neđelja arhiva“, Državni arhiv je uspio u namjeri da se promoviše među učenicima i studentima i značajno unaprijedi njihovo zanimanje za poslove arhivistike. Sve ovo potvrđuje da smo na dobrom putu i da moramo nastaviti sa započetim sprovođenjem kulturno-prosvjetne djelatnosti.

UDK 651.4/.9:930.25

Ana PEJOVIĆ
Srđan PEJOVIĆ

UPUTSTVO O NAČINU VRŠENJA KANCELARIJSKOG POSLOVANJA[1]

UDK klasifikacija i njena primjena u klasifikacionoj šemi

Uvod

Upravljanje dokumentacijom, odnosno kancelarijsko poslovanje je oblast koja je od značaja za sve stvaraoce arhivske i registraturske građe. Sposobnost stvaraoca, a posebno onih iz javne uprave, da dokumentuju svoje funkcije zavisi od sposobnosti upravljanja dokumentacijom koja nastaje kao rezultat poslovnih aktivnosti. Ocjena javne administracije uveliko zavisi od navedene sposobnosti.[2]

Ocjene stanja arhivske i registraturske građe kod stvaralaca u javnoj upravi nijesu bile afirmativne u pređašnjem periodu jer se nije dosljedno klasifikovala dokumentacija shodno propisima.[3] Iako je postojalo nekoliko uredbi o kancelarijskom poslovanju, njih nije pratilo odgovarajuće uput-

[1] Službeni list Crne Gore, br. 059/19, 003/20.

[2] Srđan Pejović, Stevan Radunović, *Kancelarijsko poslovanje : priručnik*, Podgorica 2018.

[3] *Uputstvo za izvršavanje Uredbe o kancelarijskom poslovanju organa državne uprave* (Sl. list RCG, br. 1/93 i br. 42/98).

stvo u kojem bi bila zastupljena i klasifikaciona šema kao osnov za standardizovan način klasifikacije dokumentacije u javnoj upravi. Stoga je na snazi dugo bilo *Uputstvo za izvršavanje Uredbe o kancelarijskom poslovanju organa državne uprave* (Sl. list RCG, br. 1/93 i br. 42/98) i klasifikaciona šema koja je bila u njemu zastupljena. S obzirom na vrijeme nastanka ovog Uputstva (1992. godine) i krupne društvene promjene koje karakterišu ovaj period, ona je bila u mnogo čemu prevaziđena i nametala se potreba njenog inoviranja. U tom smislu konačno je donijeto *Uputstvo o načinu vršenja kancelarijskog poslovanja*.[4] U njemu je, pored ostalog, zastupljena i šema za klasifikaciju dokumentacije prema sadržini materije koja nastaje u javnoj upravi.

Nas prvenstveno, u ovom radu, zanima klasifikaciona šema koja je trebala da slijedi Univerzalni sistem klasifikacije (UDK), zato što u praktičnom pogledu nije, po našem sudu, ispunila očekivanja iz nekoliko razloga.

Pojam kancelarijskog poslovanja

Kancelarijsko poslovanje organa državne i lokalne uprave obuhvata sve radnje sa aktima od njihovog nastanka (ili prijema), preko operativne funkcije (rješavanja), arhiviranja (odlaganja) do predaje arhivu. U duhu pozitivnih propisa, pojam kancelarijskog poslovanja podrazumijeva sljedeće poslove: primanje, pregledanje, raspoređivanje, evidentiranje i dostavljanje u rad akata, odnosno predmeta; administrativno-tehničko obrađivanje akta i predmeta; otpremanje akata; razvođenje akata; arhiviranje predmeta; čuvanje arhiviranih predmeta; izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala i predaja arhivske građe nadležnom arhivu; praćenje ostvarivanja prava, obaveza ili pravnih interesa građana i pravnih lica i drugih stranaka u postupku pred organima državne uprave.

[4] Službeni list Crne Gore, br. 059/19, 003/20.

Cilj i svrha organizovanog kancelarijskog poslovanja je da se omogući pristup, korišćenje i čuvanje dokumentacije koja ima trajnu vrijednost i značaj.

Značaj organizovanog kancelarijskog poslovanja za samu registraturu je višestruk, a najvažnije je da ona može da dokumentuje poslovne funkcije u određenom vremenskom trajanju. Naime, dobro organizovano kancelarijsko poslovanje predstavlja jednostavan informacioni sistem za pretraživanje dokumentacije, jer je pravilno organizovana (evidentirana, razvrstana, označena i odložena) dokumentacija jednostavna za pretraživanje i korišćenje.[5]

Osnovni postupci u obavljanju kancelarijskog poslovanja podrazumijevaju:

- prijem i pregled akata,
- razvrstavanje,
- registraciju/ upisivanje/evidentiranje akata,
- dostavu akata u rad,
- administrativno-tehničku obradu akata,
- otpremanje, odnosno razvođenje akata, i
- odlaganje u arhivu i čuvanje (zaštita).

Pored toga kancelarijsko poslovanje se zasniva na načelima: j*ednostavnosti, preglednosti, ekspeditivnosti, jednobraznosti i ekonomičnosti.*

Organizovani sistem kancelarijskog poslovanja čine sljedeće komponente :

a) strukturne jedinice (sadržajne i tehničke jedinice

b) evidencije (mogu biti u konvencionalnoj ili elektronskoj formi)

[5] Jozo Ivanović, *Klasifikacija i organizacija dokumentacije*, Stručni ispit za zaštitu i obradu arhivskog gradiva, Priručnik, HDA, Zagreb, 2008, str. 58.

c) **pravila-propisi** (određuju sve postupke koje podrazumijeva kancelarijsko poslovanje)

d) **službenici** (zaduženi za primjenu propisa odnosno pravila. Od stepena njihove osposobljenosti zavisi i tačnost u izvršenju).

Kako bi se obezbijedilo kvalitetno upravljanje dokumentacijom i njena sveobuhvatnost izuzetno je važno da se svi postupci moraju obaviti tačno i nedvosmisleno, a činjenice utvrditi sigurno i objektivno.

Kancelarijsko poslovanje organa državne i lokalne uprave - funkcija određena propisima

U funkciji obezbjeđenja uslova za pouzdano i cjelovito upravljanje dokumentacijom ovo pitanje je za organe državne uprave uređeno *Uredbom o kancelarijskom poslovanju organa državne uprave* (Sl. list CG, br. 47/19) i *Uputstvom o načinu vršenja kancelarijskog poslovanja* (Sl. list Crne Gore, br. 59/19, 03/20).

Ovim propisima uređena su sva bitna pitanja koja se tiču upravljanja dokumentacijom: primanje, pregledanje, raspoređivanje, evidentiranje i dostavljanje u rad akata, odnosno predmeta; administrativno-tehničko obrađivanje akta i predmeta; otpremanje akata; razvođenje akata; arhiviranje predmeta; čuvanje arhiviranih predmeta; izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala i predaja arhivske građe nadležnom arhivu; praćenje ostvarivanja prava, obaveza ili pravnih interesa građana i pravnih lica i drugih stranaka u postupku pred organima državne uprave. U tom smislu ovi propisi predstavljaju svojevrsni algoritam za postupanje sa dokumentacijom dok je u posjedu stvaraoca/držaoca – sve do predaje nadležnom arhivu. Na načelima kancelarijskog poslovanja i u skladu sa propisima, pojedinačni organi državne uprave dužni su da organizuju upravljanje dokumentacijom kako bi se kontinuirano i rutinski upravljalo dokumentacijom u njenom životnom ciklusu.

U tom smislu organi državne uprave dužni su da ustroje i odgovarajuće organizacione jedinice koje se bave formalnim upravljanjem dokumentacijom dok je u njihovom posjedu.

Svaki pojedinačan stvaralac, a posebno u javnoj upravi, obavljajući kancelarijsko poslovanje sa registraturskom građom (arhivska građa u nastajanju) u obavezi je da dokumentuje svoje funkcije, a posebno je dužan da čuva dokumentaciju, odnosno registratursku i arhivsku građu do predaje arhivu, te na taj način obavlja arhivsku djelatnost u okviru svojih prava i obaveza.

Kancelarijsko poslovanja u prethodnom periodu - praktična iskustva i evidentni problemi

Iako su mjesto, uloga i funkcija stvaralaca, odnosno držalaca registraturske i arhivske građe načelno određene i nijesu se bitno mijenjale u arhivskoj zakonodavnoj tradiciji Crne Gore duže od šest decenija, stanje registraturske i arhivske građe kod stvaralaca odnosno držalaca nije zadovoljavajuće iz više razloga.[6] Jedan od uzroka ovakvog stanja, iako ne najpresudniji, je tekuća praksa i način obavljanja kancelarijskog poslovanja organa državne i lokalne uprave, kako nas upućuju analize.[7]

1. Naime, kancelarijsko poslovanje se najčešće shvata kao onaj dio poslova koji obuhvata prijem i operativnu obradu akata: primanje, pregledanje, raspoređivanje, evidentiranje i dostavljanje u rad, do njihove administrativno - tehničke obrade (tzv. svršeni predmet). Ovo predstavlja kancelarijsko poslovanje u užem smislu, jer se zanemaruje čitav niz postupaka sa građom sve do predaje arhivu, kako rekosmo, uprkos jasno definisanom pojmu, odnosno pravima i obavezama.

[6] Snežana Pejović, Srđan Pejović, Smiljana Radusinović, *Izvještaj o stanju arhivske djelatnosti u Crnoj Gori*, Podgorica, 2006.

[7] *Isto.*

2. Ne uočava se razlika između poslova koji se odnose na formalnu obradu dokumenata (koji obavljaju opšte službe) i poslova koji se odnose na njihovu sadržajnu obradu (koji obavljaju stručne službe). Kancelarijsko poslovanje nije vezano za sadržajnu obradu spisa i nema pravni, upravni ili drugi učinak. Ono se odnosi, dakle, samo na formalnu obradu dokumentacije koja nastaje u registraturi i sastoji se od registracije, razvrstavanja, praćenja kretanja i odlaganja (pohranjivanja i čuvanja) do predaje arhivu. Vođenje stručne dokumentacije (npr. upis u matične knjige, razne registre, dosijee i sl.) ne svrstavamo u kancelarijsko poslovanje, jer se ne odnosi na formalnu nego stručnu obradu (najčešće sa određenim pravnim značenjem).[8] Pored toga, evidentan i izrazit problem prisutan je i kod klasifikacije dokumentacije.

Posljedica navedenih uzroka je nezadovoljavajuće stanje registraturskog materijala i arhivske građe kod stvaralaca, odnosno tijela državne i lokalne uprave.[9]

Kako je to istaknuto u *Izvještaju o stanju arhivske djelatnosti*, sprovođenje mjera organizovanog kancelarijskog poslovanja i obezbjeđenje uslova za čuvanje i smještaj registraturske građe u državnoj i lokalnoj upravi je nekonzistentno i parcijalno sa izraženim stepenom šarolikosti. Uslovi smještaja kod većine registratura nijesu povoljni ni sa aspekta prostornih kapaciteta, načina smještaja građe i uslova kondicioniranja i fizičke zaštite. Najčešće se u praksi dešava da samo operativni dio registraturskog materijala uživa pažnju i kakav-takav smještaj. Pitanje pohranjivanja, odnosno čuvanja i zaštite registraturskog materijala i arhivske građe (pošto se završi operativni ciklus - stručna obrada, odnosno kada postane operativno svršen predmet) u najvećem broju slučajeva nije riješeno iz razloga što većina registratura nema obezbijeđene minimalne tehničke i smještajne uslove za čuvanje dokumentacije do predaje arhivu. Posebno je važno

[8] Srđan Pejović, Stevan Radunović, *Kancelarijsko poslovanje : priručnik,* Podgorica, 2018.

[9] Snežana Pejović, Srđan Pejović, Smiljana Radusinović, *Izvještaj o stanju arhivske djelatnosti u Crnoj Gori*, Podgorica, 2006.

istaći da najveći procenat dokumentacije nije na propisan način registrovan i evidentiran prilikom nastajanja, odnosno registraturska i arhivska građa nije klasifikovana u skladu sa propisima (UDK klasifikacija), pogotovo u periodu od 1992. godine.

Razlozi koji dovode do ovakvog stanja registraturske i arhivske građe kod stvaralaca - tijela državne i lokalne uprave, su sljedeći:

a) dokumentacija se ne evidentira i registruje prilikom nastajanja (ili prijema) na propisan način – ne klasifikuje se po UDK sistemu;

b) akta se prate (i to prilično nedosljedno i parcijalno) samo u toku sadržinske obrade. U jednom broju registratura ni ovaj postupak se ne primjenjuje integralno, pa ne postoje evidencije o kretanju akata u toku obrade;

c) za akta koja su obrađena, odnosno koja se odlažu i čuvaju, u najvećem broju slučajeva ne postoje bilo kakve evidencije koje omogućavaju pretraživanje u svrhu korišćenja;

d) u najvećem broju slučajeva (čak i kada postoje evidencije) dokumentacija je odložena bez ikakvog reda i nasumično, u provizornim i neuslovnim prostorijama, pa je pristup i korišćenje onemogućeno;

e) praktično ne postoji odgovarajući i nužni arhivski depo, shodno potrebama pohranjivanja dokumentacije koja nastaje radom stvaralaca;

f) ne sprovodi se sistematski i kontinuirano postupak izlučivanja bezvrijednog registraturskog materijala i njegovog uništenja. [10]

[10] *Isto.*

Klasifikacija dokumentacije - pojam, praktična rješenja i primjena

Klasifikacija dokumentacije ustrojava evidentiranje akata kako bi se ispunili cilj i svrha kancelarijskog poslovanja, a to je olakšano pretraživanje i korišćenje.[11] Sistem klasifikacionih oznaka je postavljen logički i hijerarhijski, zasnovan na alfabetskim, numeričkim i alfanumeričkim kriterijumima koji se utvrđuju klasifikacionim planom.[12] Klasifikacioni plan daje prikaz hijerarhijskih odnosa i veza među organizacionim jedinicama stvaraoca i na osnovu njega se stvara struktura dokumentacije.

Bitno je napomenuti da je pravilna primjena plana klasifikacije neophodna za sistem kancelarijskog poslovanja i da su sve pisarnice i arhive obavezne da ga primjenjuju.

Za tijela državne i lokalne uprave u Crnoj Gori je u primjeni sistem univerzalne decimalne klasifikacije (UDK) od 1992. godine.[13] Do uvođenja ovog sistema klasifikacije u Crnoj Gori, primjenjivan je najjednostavniji sistem numeričke klasifikacije dokumentacije.[14] Donošenjem *Uredbe o kancelarijskom poslovanju organa državne uprave* 1992. godine predviđeno je da se *„svi akti i predmeti u kancelarijskom poslovanju obavezno klasifikuju po materiji koja je po decimalnom sistemu svrstana u deset glavnih grupa."* Ovu Uredbu pratilo je i odgovarajuće *Uputstvo za sprovođenje*. Sastavni dio *Uputstva* čini i klasifikacija prema sadržini materije. Deset glavnih grupa raščlanjene su na grupe (dvocifreni znaci) i na podgrupe (trocifreni znaci) prema srodnosti i obimu pojedinih poslova obuhvaćenih glavnim grupama. Ovo je predstavljalo novinu u sistemu klasifikacije

---

[11] Marijana Todorović Bilić, *Sistemi klasifikacije dokumenata*, Glasnik.., br. 6/2014, str. 23-28.

[12] *Isto*.

[13] *Uredba o kancelarijskom poslovanju organa državne uprave* (Sl. list RCG, br. 61/92); *Uputstvo za izvršavanje Uredbe o kancelarijskom poslovanju organa državne uprave* (Sl. list RCG, br. 1/93 i br. 42/98).

[14] *Uredba o kancelarijskom poslovanju organa uprave* (Sl. list SRCG, br. 3/1970); *Uputstvo o načinu kancelarijskog poslovanja organa uprave* (Sl. list SRCG, br. 7/1970).

dokumentacije koja je usmjerena na standardizaciju evidentiranja akata u javnoj upravi. Suštinski to je značilo da sadržaj određenog akta određuje njegovo mjesto u klasifikaciji, odnosno klasifikacionu oznaku bez obzira kod kojeg tijela lokalne ili državne uprave je akt nastao ili je primljen. Najvažnije u svemu da je ova klasifikacija bila zasnovana na UDK klasifikaciji (podjela ljudskih znanja na deset oblasti), koja ima široku primjenu i predstavlja tekovinu međunarodne prakse i iskustva.

Uprkos jasnoj i primjenjivoj *Uredbi* i precizno razrađenom *Uputstvu*, ovaj sistem klasifikacije dokumentacije od samog početka nije zaživio u cjelosti, na način kako je to namjeravano.[15] Primjenu ovih propisa u praksi karakterisala je fragmentarnost i nekozinstentnost. Pored toga, nije se integralno razvijala kao sistem u praktičnoj primjeni od samog početka. Upravo u ovoj činjenici leži osnovni uzrok nezadovoljavajućeg stanja registraturske i arhivske građe kod stvaralaca. Teško je utvrditi razloge zbog kojih sistem klasifikacije nije praktično primjenjivan i olako je zanemaren. Nažalost, propuštena je prilika da se pravilnom primjenom klasifikacije dokumenata stvori pretpostavka za obavljanje kancelarijskog poslovanja u cilju olakšanog pretraživanja i korišćenja dokumentacije nastale radom državne i lokalne uprave.

Posljedica tekuće prakse jeste da postoji velika količina registraturske i arhivske građe nastale u periodu od 1992. godine koja nije klasifikovana na propisani način. Ona je evidentirana numeričkim oznakama koje ne znače ništa u pogledu omogućavanja bilo kakvog pretraživanja i korišćenja, osim nasumičnog (ponekad su numeričke oznake izražavale i hijerarhijsku strukturu stvaraoca).[16]

---

[15] Snežana Pejović, Srđan Pejović, Smiljana Radusinović, *Izvještaj o stanju arhivske djelatnosti u Crnoj Gori*, Podgorica, 2006.

[16] Srđan Pejović, *Uredba o kancelarijskom poslovanju državne uprave - problem klasifikacije dokumenata*, Arhivski zapisi,2/2014, str. 137-149.

Poslije duže vremena u *Uputstvu o načinu vršenja kancelarijskog poslovanja*[17] zastupljena je i nova klasifikaciona šema na osnovu koje treba klasifikovati dokumentaciju koja nastaje u javnoj upravi. Očigledno je da je zasnovana na UDK klasifikaciji poput prethodne, iako u razradi odstupa od nje, što je uočljivo i površnim pregledom. U tom smislu ona ne predstavlja korak naprijed u odnosu na prethodnu niti je na istom principu inovirana, pa će njena primjena u praksi biti otežana, a može prouzrokovati i određene probleme. U suštini nova klasifikaciona šema je u mnogome odstupila od UDK klasifikacije, kako se ona poima i kako je u praksi bila zastupljena. Smatramo da se inoviranjem stare klasifikacione šeme mogla puno uspješnije sačuvati struktura UDK klasifikacije, a pored toga i obezbijediti kontinuitet sa načinom klasifikacije koji je zastupljen u javnoj upravi Crne Gore preko 35 godina.

Osnovni nedostatak stare klasifikacije bio je u tome što je ona bila izraz jednog drugačijeg ustavno-pravnog okvira, pa i društveno-ekonomskog sistema te je sadržavala i izraze tog vremena npr: savezna skupština, savezna vlada, republička skupština, republička vlada i sl. Stoga je trebalo otkloniti recidive takvog faktičkog stanja i saobraziti vremenu i praktičnim potrebama, što bi obezbijedilo kontinuitet klasifikacije koji je bio prisutan u praksi. Sama klasifikacija je puno uspješnija razrada UDK klasifikacije i puno je bliža standardu ISO 15489 i pratećim standardima. Na koncu, ona je u ovim uslovima i izraz zakonodavnog diskontinuiteta u praktičnom smislu.

Smatramo da se radi o nepovoljnijem modelu iz sljedećih razloga:

- Nova klasifikaciona šema sadrži ukupno 376 klasifikacionih oznaka dok je stara imala 618.
- Znači ima 40% manje prostora za klasifikaciju grupa dokumentacije prema sadržini materije.
- Osnovna namjena klasifikacije je da se dokumenta klasifikuju prema sadržini materije, dok je u novoj šemi puno

[17] Službeni list Crne Gore, br. 059/19, 003/20.

prisutnija intencija da se klasifikuju organi javne uprave što je iskazano velikim brojem klasifikacionih oznaka.

- U praksi će nam se pojaviti veliki broj klasifikacionih oznaka koje neće zastupati sadržaj materije već će biti zastupljen pošiljalac ili primalac.

- Nove klasifikacione oznake se ne poklapaju sa starim u preko 50% slučajeva, tako da dokumentacija, istorodna po sadržini, pa čak i stvaraocu, neće biti istovjetno klasifikovana u odnosu na prethodni period.

Pored navedenih razloga, ovo Uputstvo je u odnosu na staro okrnjeno jer ne sadrži čitav niz izvještaja (izvještajnih formi) koje služe za praćenje rada na sadržinskoj obradi predmeta koji su u nadležnosti tijela javne uprave, kao npr. izvještaji o rješavanju upravnih postupaka (godišnji, mjesečni, prvostepeni, drugostepeni, itd). Sve u svemu radi se o desetak ovakvih formi koje služe za praćenje rada kako službenika tako i samih tijela javne uprave. Vrijedi istaći da u nekim evidencijama, koje su predviđene *Uputstvom,* postoji ambicija da se na određeni način prati i ova vrsta dokumentacije, ali to se odnosi na njeno formalno upravljanje (gdje se nalazi u radu), a ne na njenu sadržinsku obradu (rokovi, ekspeditivnost i uspješnost rješavanja konkretnog predmeta).

Sljedstveno iznijetom cijenimo da će se u praksi pojavljivati problemi sa primjenom nove klasifikacije, prvenstveno u pogledu nadovezivanja u registracionom smislu nove dokumentacije sa već utvrđenim poretkom one iz prethodnog perioda. Ovo će se manifestovati i kao problematično prilikom postupka izlučivanja jer ćemo imati različite klasifikacione oznake za iste kategorije građe kod jedne registrature.

Zaključak

Ranije smo naveli da je najveći problem u obavljanju kancelarijskog poslovanja ne/ primjena, odnosno pogrešna primjena klasifikacije dokumentacije prema sadržini, što dovodi do pogrešnog načina njenog evidentiranja. Time je svako pretraživanje i korišćenje otežano i uslovljeno nekim drugim faktorima. Klasifikaciona šema, koja je zastupljena u novom *Uputstvu,* zbog navedenih momenata neće bitno doprinijeti poboljšanju u ovom domenu. Svakako se neće moći u registracionom smislu nadovezati nova dokumentacija sa onom iz prethodnog perioda.

U svijetlu navedenih okolnosti, uslova i prakse, teško se može obezbijediti pristup i korišćenje ovog dijela registraturske i arhivske građe. Ona nije podesna za preuzimanje od strane nadležnog arhiva ne samo iz razloga što se nalazi u nesređenom stanju, već prvenstveno što nije klasifikovana na propisani način. U slučajevima kada se preuzme tako nesređena arhivska građa, njen poredak je nemoguće rekonstruisati (princip prvobitnog reda) bez poznavanja načina organizovanja dokumentacije – klasifikacije. Po pravilu je necjelovita, bolje reći fragmentarna, što dodatno komplikuje poslove sređivanja. Suštinski to za arhiviste predstavlja izuzetno težak zadatak, jer je skoro nemoguće iz „prvobitnog nereda“[18] rekonstruisati njen autentični poredak.

[18] Vladan Vukliš, *Princip provinijencije teorija i praksa*, Glasnik... 6/2014, str. 11-23.

UDK 930.25:582.244.2(497.16)„1889”

Документи и сјећања

Ana PEJOVIĆ

JEDAN DOKUMENT O POJAVI PERONOSPORE (PLAMENJAČE) U CRNOJ GORI

U fondu Ministrastvo unutrašnjih djela (MUD) koji se čuva u DACG na Cetinju, u fascikli br. 72 za 1889. godinu, nalazi se interesantan dokument – Izvještaj o pojavi peronospore u Crnoj Gori, mjerama na suzbijanju ove bolesti i stanju vinograda u vinorodnim krajevima. Ovaj izvještaj sačinio je Filip Jergović koji je tada obavljao dužnost profesora Cetinjske gimnazije. Kako je po obrazovanju bio agronom, izabran je kao najpodesnija ličnost za ovaj posao. Naime, crnogorska administracija nije imala kompetentne kadrove, pogotovo ne za oblast vinogradarstva. S druge strane, nije postojala ni organizovana politika na unaprjeđenju ove oblasti, u kojoj nijesu primjenjivane mjere koje su bile rezultat naučnog i tehnološkog razvoja.

Iz Izvještaja uočavamo da je Jergović prepoznao bolest koja se pojavila godinu dana prije toga u nekim krajevima Crne Gore, te da je shodno tome preporučio mjere zaštite koje je kasnije uz podršku knjaževske Vlade i primijenio. Na temelju njegovih preporuka u Crnoj Gori se prvi put primjenjuje prskanje loza plavim kamenom (konjski kamen) u cilju zaštite od peronospore. U tu svrhu iz inostranstva su poručene i odgovarajuće količine „štrcaljki“ (pumpe za

prskanje) koje je lično Jergović razdijelio vinogradarima po raznim kapetanijama, a uz to ih je i obučio za njihovu primjenu.

Nadalje, u svom Izvještaju je obratio pažnju, između ostalog, i na kvalitet zemljišta u oblastima koje je obišao. Interesantno je pomenuti da je ocijenio zemljište na Ćemovskom polju (tada potpuno neobrađeno) kao najpodesnije tlo za razvoj vinogradarstva pa je, shodno tome, i razvio ideju da je na tom prostoru potrebno u aranžmanu države organizovati sadnju vinograda. To znači da je on davne 1889. godine utemeljitelj ideje o razvoju vinogradarstva na području Ćemovskog polja što je, vjerujemo, do sada bilo malo poznato.

Čitav Izvještaj je sačinjen na metodološki korektan način, uz puno poštovanje stručnih i tehničkih pojmova i postupaka kojima je, zbog svog obrazovanja i praktičnih iskustava, Filip (Fran) Jergović raspolagao.

Zbog doprinosa koje je, ne samo u ovoj oblasti, ostvario u Crnoj Gori vrijedi se podsjetiti i njegove kratke biografije:

Filip Fran Jergović, rođen je 21. 08. 1860. godine u slavonskom selu Vrbica kod Đakova. Roditelji su mu bili Ivan i Ana, rođena Svirac. Kako sam navodi u jednom dopisu, višu gimnaziju je završio 1878. godine sa odličnim uspjehom. Prvo je upisao Sveučilište u Zagrebu, da bi nakon dvije godine prešao u Beč, u Carsko-kraljevsku visoku školu za poljoprivredu. Poslije završenih studija, nalazi posao kao predavač od 1885. do 1887. godine, u Kraljevskom gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevicama, a 1886. godine je položio ispit za rad u školama. Od 1887. godine nalazi se na mjestu direktora Poljoprivrednog zavoda u Dubrovniku. Preporučio se crnogorskoj Knjaževskoj vladi i sljedeće godine postaje profesor u Državnoj gimnaziji na Cetinju. Tu će ostati do 1892. godine, a uporedno predaje na Đevojačkom institutu i u Učiteljsko-bogoslovskoj školi. Od 1893. godine vrši dužnost upravitelja Zemljodjelske škole u Podgorici, da bi se 1897. godine ponovo ukazom vratio na Cetinje. U međuvremenu, 1894. godine uzima pravoslavnu vjeru i mijenja ime u Filip.

U crnogorskoj prosvjeti ostao je do 1904. godine, da bi onda ušao u državnu upravu. Prvo je 1903. godine izabran za odbornika u cetinjskoj opštini, a naredne godine, ukazom knjaza Nikole, postavljen je za člana Državne kontrole. Poslije četiri godine (1908), postavljen je za načelnika Upravnog odjeljenja Ministarstva unutrašnjih djela. Tu se zadržao do 1910. godine kada ulazi u vladu Lazara Tomanovića kao ministar finansija i građevina, a ovu dužnost obavljaće do 1912. godine kada biva naimenovan za predsjednika Glavne državne kontrole. Na toj poziciji ostaće sve do austrougarske okupacije 1916. godine. Osim rukovodećih funkcija u državnoj upravi, obavljao je i počasne funkcije poput urednika „Glasa Crnogorca" (1907-1909), poslanika u Narodnoj skupštini, člana Nadzornog odbora Crnogorske banke, potpredsjednika Nadzornog odbora cetinjske filijale Narodne banke Crne Gore, kao i blagajnika Centralnog odbora za proslavu pedesetogodišnjice vladanja knjaza Nikole i člana Privrednog savjeta (1906-1910). Autor je brojnih rasprava i članaka na temu poljoprivrede u više crnogorskih časopisa. Bio je nosilac brojnih odlikovanja, ne samo crnogorskih, već i francuskih, ruskih i srpskih.

Filip Fran Jergović umro je na Rijeci Crnojevića 1922. godine u 62-oj godini života i sahranjen je na Riječkom gradu.[1]

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH DJELA[2]

CETINJE

Počam od svršetka Juna dolažahu nam iz cijele zemlje baš upravo tužne vijesti o našim vinogradima, a da niko ne znadijaše pravoga uzroka ovogodišnjem njegovome žalosnome stanju. Po opisivanju slutio sam do duše da se tu radi o nekoj za nas sasvijem novoj bolesti loze, no da se ipak još bolje o tome uvjerim, zaištem brzojavno od kapetana iz Crmnice i Zete, da mi što priđe pošlju oboljelog lozinog lišća i grožđa.

[1] Predrag Vukić, *Filip (Frano) Jergović: život i djelo*, Arhivski zapisi 1-2/1998, str. 63-69.

[2] MUD; f: 72/1889, br. 1533.

Na 20 Jula prispješe mi te pošiljke, a u njima nažalost odmah opazih zloglasni „plamenac“ (Peronospora viticola), koji nam je doista vjetrom donešen iz susjednih tom bolešću već zaraženih krajeva. Uzrok plamcu jest neka sitna biljka (parazit) koja živi i raste jedino na lozinom lišću i grožđu, a svojim naglim rasprostiranjem i velikom štetom te ju na naša, zagrozila je još u većoj mjeri opstanku vinograda, nego sama zlosrećna filoksera. Nema svo ni deset godina, kako je prvi put amerikanskom lozom u Francusku prenešena, a danas je evo šnjom okužena skoro cijela Evropa.

Od je može da otpadne za koji dan sve lišće s loze, a kad se to priđe vremena dogodi, onda ne dolazi čokotu više normalna hrana i razvitak se njegov zaustavi. Pošljedica toga je da grožđe ne može da sazrije, u mastiki je malo šečera i mnogo kiseline i zbog toga bude i vino slabo i ljuto. Ali gubitak lišća oslabii inače čokot, jer i mlad me nože više da sazreva i dobroodrveni, ušljed česa zimi lahko pozebe a i do godine slabije rađa. Malo po malo pa i cijeli čokot istrune.

Bogu hvala znanosti je međutim pošlo za rukom, da u konjskom kamenu nađe sigurno sredstvo, kojim se ta bolest suzbija i u njenom pustošenju zaustavlja. Izvjesna se količina konjskog kamena rastopi u vodi, pomiješa se sa malo gašenog klaka (a može biti i bez njega), te naročito za to udešenim štrcaljkama rasipa po lozi dva do tri put u godini. Prvo kropljenje treba da bude u proljeće još prije no se bolest u vinogradu viđa, jer glavna je cijelj tom kropljenju, da se ne okuži, te zatim i ne spane prvo lišće, bez kojeg se grožđe ne bi potpuno razviti moglo. Svako potonje kropljenje ima svrhu, da sačuva ono lišće te po drugi put izbija, jer bez njega ne bi opet mlad sazreti mogao. Glavni uslov dakle da konjski kamen bude od koristi protiv plamenca, jest taj da obrana bude preventivna, no zato je ipak ako je prvo kropljenje slučajno izostalo te je ušljed toga već prvo lišće s loze otpalo, i svako potonje od isto tolike koristi, jer brani drugo lišće koje je na novo izbilo.

Taj slučaj dogodio se je eto i u nas; do Vidovdne stajali su nam vinogradi i bez ikakve neobične bolesti. Po prilici baš

u to doba moralo je biti te nam je vjetrom donešeno zametaka te nove bolesti, a vlažno i toplo vrijeme početkom Juna bješe razvitku tijeh zametaka tako povoljno, da je na jednom počelo naglo da otpada lišće s loze, a i ono te je ostalo izgledaše kao da je osmuđeno.

Preventivno t. j. još priđe no smo plamenac u našim vinogradima spazili, nijesmo dakle se od njega mogli braniti, jer ovo nam je tek prva godina, da tu bolest u našoj zemlji imamo. Poginulo nam je stoga ne samo prvo lišće, već i samo je grožđe puno stradalo nešto od istog plamenca, a najviše od toga, što se je bez lišća osušilo od žestoke sunčane prepeke. Zavlada međutim iza toga velika suša, a š njom zaustavi se od same prirode i napredovanje plamenca. Loza se stade oporavljati i poče drugo lišće izbivati. Razlog je sada bio, da se što god učini, da i ovo ne otpadne – što bi se sigurno dogodilo, da je i opet kiša udarila – jer ako već treba da izgubimo ovogodišnji rod, ono barem da pomognemo mlazovima da dobro sazriju.

Na osnovu toga izlaganja odlučila je visoka vlada, da se za naše vinogradare odmah nabavi 50 štrcaljaka i potrebita količina konjskog kamena. Za tri dana prispije 20 štrcaljaka i 250 kilograma konjskog kamena, a na 26 Jula pođem i ja sa istima stvarima u naše vinorodne krajeve, da pregledam vinograde i poučim narod o načinu liječenja loze od plamenca.

Uspjeh mog putovanja jest šljedeći:

1) Crmnička nahija sva je plamencem ometena. Iz svake njene kapetanije, bilo je pozvano po nekoliko ljudi na Vir, da ih u vinogradu Njegovog Visočanstva poučajem. Dođoše oko 20 osoba, samo kapetanije Brčele, Podgor, Dupilo i Krajina ne posla nikog. Ovijema nijesam ni mogao dati nijedne štrcaljke, jer bez očiglednog upustva ne bi ih ni znali pravilno upotrebljavati. Poslije dvodnevnog poučavanja dadem:

Kapetaniji	Limljani	1 štrcaljku	i	15 kg	konjskog	kamena
„	„	Gluhi Do	1 „	„	„	15 „
„	„	Sotonići	1 „	„	„	20 „

„ „ Seoce 1 „ „ „ 10 „
„ „ Boljevići 2 „ „ „ 40 „

2) S Vira vrnem se na Rijeku, da pregledam vinograde riječke nahije. Od pozvanih ne nađem nikoga do nekoliko svakdanjih šetalaca po riječkom pazaru, koji mi se pridružiše više iz radoznalosti no iz volje da što god nauče. Na moje pitanje, da li i u njihovim vinogradima opadaju isto tako pera s loze kao i u Crmnici, odgovoriše mi da to još opazili nijesu, na što zaključih da tebolesti u njihovoj nahiji nema. Želeći se ipak i sam uvjeriti pođem sjutra-dan na Ceklin i u Očeviće gdje doista ne nađoh plamcu ni traga. Sudeć tako po pričanju naroda, biće u Građanima ipak štogod zaraženo, no meni ne biješe moguće da i tamo pođem, jer cijenio sam da je nužnije da odem put Zete, kad se ovđe od samijeh vinogradara niko ne tuži.

3) Na 1 Avgusta stignem u Podgoricu i nađem tu sve one te su bili onamo iz cijelog okruga pozvani. Š njima se uputim sjutra-danu Doljane gdje sam ih u vinogradu okr. kap. Lazovića ponajprije poučavao o razvitku plamca, a zatim im pokazao upotrebu konjskog kamena i štrcaljaka. Kad su se svi u priređivanju tečnosti i kropljenju loza dobro uvježbali, razdijelim

Kapetaniji Zeta gornja 2 štrcaljke i 15 kg konjskog kamena
„ „ Zeta dolnja 2 „ „ „ 20 „
„ „ Doljani 2 „ „ „ 25 „
„ „ Podgorica 2 „ „ „ 25 „
„ „ Lješkopolje 1 „ „ „ 15 „
„ „ Vukovce 1 „ „ „ 6 „
Komandiru Simonu Ivanovu iz Bara 2 „ „ „ 30 „

Stanje vinograda u Zeti jest nešto slabije od onog u Crmnici, a osobito vinogradi u Doljane tako su nastradali, da će rod najmanje za polovicu slabiji biti od lanjske godine, a i ono što ostane, neće mnogo vrijediti, jer uz plamenac mnogo je grožđa oštećeno od tako zvane gube ili lrasta

(Glaoesporium ampelophagum). Osim toga viđaju se na gdjekojim mjestima (kao na primjer u vinogradu g. Boža Petrovića) još i znatne pošljedice maće ili pepla (Oidium Tuskeri), koje bi se pravilnim sumporovanjem lahko ukloniti mogle.

Ovom prilikom mogao sam se i opet uvjeriti, da Doljani nije baš tako zgodno mjesto za vinograde, jer tamošnja zemlja i njena fizikalna svojstva povoljnija su za gajenje poljskih usjeva n. pr. žitarica, no za lozu. Naprotiv davala bi po mom mišljenju neka mjesta po Ćemovskom takva vina, kakva se još u Doljane rađala nijesu, a kolike bi koristi od toga bilo, kad bi se inicijativom države vinogradi po Ćemovskom podigli, to zna samo onaj, koji je vidio tu ogromnu ali sasvijem pustu ravnicu.

Vinogradi u Beri stoje sarazmjerno još ponajbolje, dočim su Lješkopoljski već više stradali. U opšte mogao sam svuda opaziti, da stariji vinogradi, već sami sobom slabi, a nigda ne gnojeni, veću štetu pretrpiše no mladi i dobro držani nasadi. O tom nijesam do duše ni mogao dvojiti, jer stara i iznemogla loza, kad jednom postrada, nigda nema one reproduktivne snage, kao mlada, te stoga nije ni kadra da seopet tako brzo oporavi kao ova.

4) U nađelju 6 Avgusta prispijem na Danilovgrad. Bješe pazarni dan a naroda dosta. Skupilo se tu oko 30 ljudi te pođosmo odmah u vinograd kmeta Đura Radomirova, gdje sam kao i u svim ostalim bjelopavlićkim vinogradima našao dosta plamca. Započnem odmah tu sakupljenima da odnosne pouke kazujem i u kropljenje loza uputim. Kad sam na pošljetku vidio da posao dobro ide, razdijelim one dvije štrcaljke i to dadnem

Kapetaniji Tiodora Dragovića 1 štrcaljku, a
„ „ popa Janka 1 „ „ „

Te osim toga svakom po 10 kila konjskog kamena.

Razdijeliv tako sav materijal, što sam ga sobom nosio, na sva glavnija vinorodna mjesta, upotrijebio sam preostalo

vrijeme, da kontrolišem radnju pojedinaca, kojijema su štrcaljke na upotrebi predane bile, a 13 avgusta vrnem se na Cetinje.

Primijetiti mi je još, da sam u svakom mjestu na naročitu želju pojedinaca davao upustva o liječenju šenične i rumetinove snijeti konjskim kamenom.

Završujuć ovijem svoj raporat, usuđujem se Visokom Ministarstvu odnosno rada, koji bi se do godine protiv plamca preduzeti imao, predložiti slijedeće:

Pošto je s jedne strane razvitak ove bolesti takav, da se onđe, gdje se je jednom udomaćila, svake godine sve jače širi, a pošto je s druge, opet preventivno kropljenje loza t. j. koje se obavlja još priđe no se bolest u vinogradu viđa, sigurno sredstvo od svake zaraze, s toga će trebati da i naši vinogradari ne stoje dogodine prekrštenijeh ruku, već da svi složno prionu uz preporučeni i pokazani im način obrane. Ali kako? Glavna je poteškoća u novcu, jer svaki od vinogradara neće moći da si sam za vremena nabavi štrcaljku koja je dosta skupa, a ni pozajmiti mu je u pravo doba neće niko htjeti, jer će i vlasniku trebovati, pa tako će mu vinograd propasti, a š njim i on. Tu nema druge pomoći no da država osim ovih 50 štrcaljaka te ih već imamo, kupi još najmanje 100 za među narod ih sarazmjerno količini vinograda porazdijeli, a dotični trošak možda povišenjem dacije naplati. U tom slučaju dobro bi takođe bilo, da se naredbenim putom za sve naše vinogradare uvede obavezno kropljenje loza u ono doba, koje će se naprijed odrediti, od česa bi doista velike koristi bilo. S tom naredbom ne bi se ipak u današnjim okolnostima postići moglo, da bi se i bolest sasvijem uništila, jer ona se širi i raznaša vjetrom, a ovaj ne poznaje političkih granica naše zemlje, već bi nas sve dotle darivao zametcima bolesti, dokle ne bi i susjedne plamcem ometene zemlje ne bi i za svoje vinograde obavezno kropljenje naredile.

Cetinje, 15 avgusta 1889.
Filip Jergović
profesor

UDK 929.52 Шекуларци

Прикази

Prof. dr Božidar B. Šekularac: ŠEKULARCI

Iz pera poznatog crnogorskog naučnika – istoričara, prof. dr Božidara B. Šekularca, izašla je iz štampe monografija o rodoslovu Šekularaca iz Kurikuća - ogranak Radojevići. Pojavom ove vrijedne monografije, koju je napisao o svome bratstvu, akademik prof. dr Božidar B. Šekularac, oteo je od zaborava svoje slavne pretke i na ovaj način podigao im spomenik za uzor i sećanje njihovim potomcima. "Ko ne poštuje prošlost ne zaslužuje sadašnjost" ili što ono reče naš Nobelovac Ivo Andrić: "Samo neuki i nerazumni ljudi mogu da smatraju da je prošlost mrtva i neprolaznim zidom zauvijek odvojena od sadašnjosti. Unositi svjetlost naučne istine u događaje prošlosti, znači služiti sadašnjosti, a oni su dragocjeni šedoci bez kojih ne bismo mogli nazreti ništa od budućnosti".

Polazeći od naučne induktivne metode, njegov rad je koncipiran u dvije cjeline i zasnovan na arhivskoj građi i relevantnoj istorijskoj literaturi. Prvi dio odnosi se na genealogiju bratstva Šekularci, a drugi dio na rodoslov i biografske zapise njegovog užeg bratstva Radojevići - Šekularci. Na kraju monografije autor prilaže arhivsku građu koja je ostavština njegovog đeda, prota Đorđija. Autor je primjenom pomoćne istorijske nauke genealogije, koja se bavi proučavanjem i razvojem porodice, rodova i plemena, ukazao na mogućnost da njegov rod, odnosno bratstvo potiče

iz Lješanske nahije, iz sela Goljemadi od velikog bratstva Vukčevića.

Prof. Šekularac se poziva na najveće naučne autoritete iz oblasti etnologije: Pavla Rovinskog, Jovana Erdeljanovića, Đoka Pejovića, Milisava Lutovca, Mirka Barjaktarevića i dr. Poznati ruski naučnik Pavle Rovinski, koji je dobro poznat gotovo svakoj crnogorskoj porodici, u svom djelu "Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti", u poglavlju Lješanska nahija, navodi: "Samo se cijelo selo Šekular (između Goljemada i Gornjih Kokota) iselilo pod turskim pritiskom i našlo sebi novo stanište u sušedstvu sa vasojevićkim plemenom, đe život nastavlja pod svojim starim imenom i ovođe se toliko proširilo da sada zauzima nekoliko sela." Pored zapisa i predanja postoji i napušteni lokalitet Šekular, u Goljemadima, prostor koji pokazuje da je u neka ranija vremena, tu postojalo prilično veliko naselje. I danas na lokalitetu Šekular, iako dosta zapušteno, nalaze se velike zidine - *margini* koji pokazuju da je to staro stanovništvo imalo solidne prirodne uslove za život. To nije nimalo slučajno, jer je to kraj sa blagom sredozemnom klimom đe uspijeva razno južno voće i povrće, udaljen svega nekoliko stotina metara od Skadarskog jezera sa neizmjernim bogastvom ribe. Pretpostavljamo da ih je nevolja naćerala da napušte svoja ognjišta i potraže utočište podalje od svoje postojbine, u granicama domovine Crne Gore.

Autor je nesporno dokazao da su Šekularci staro autohtono crnogorsko bratstvo koje nije došlo sa strane, van granica Crne Gore kako ima nekih kazivanja, već se radi o bratstvu koje je svoje ime dobilo po toponimu Šekular, a naselilo se na ševero-istočnom dijelu Crne Gore ispod planine Bjelasica, između Berana, Andrijevice, Plava i Gusinja, pored rijeka Lima i Tare na granici prema Albaniji i pitomoj Metohiji.

U drugom dijelu monografije, koji se odnosi na rodoslov sa biografskim zapisima, autor je svaku ličnost opisao sa najvećim poštovanjem, jer je svaka ličnost važna i istorijski utemeljena. Međutim, dvije ličnosti iz bratstva Šekularci – Radojevići, koje su uticale na promjenu društvene svijesti i društveno političkih odnosa svog vremena, su proto Đorđije

Radojev i akademik prof. dr Božidar Batrićev. Kraj u kojem su živjeli i u kojem žive Šekularci ima jaku pravoslavnu tradiciju. Još davne 1567. godine, u Brezovicama kod Plava, sagrađena je crkva Sv. Trojice. Na toj tradiciji bratstvo Šekularci iznjedrilo je ove dvije značajne istorijske ličnosti.

Još u vrijeme početka Prvog balkanskog rata, proto Đorđije Šekularac pridružio se crnogorskoj vojsci u ratu protiv Osmanlija, o čemu šedoči Redomir Vešović: „Prilikom napada crnogorske vojske 25. septembra 1912. godine odmah je odbjegao sa plavo-gusinjanima i pridružio se crnogorskoj vojsci u ratu protiv Turaka. Proto Šekularac svojim nacionalnim radom u vrijeme rata i mira zaslužio je najveće priznanje i učinio je nacionalnoj stvari neocenjive usluge, kada su velike turske vojske krstarile kroz Albaniju i pripremale se za mučki napad na Crnu Goru pod komandom Turgut-Šefket-pašom, armijskog generala i Eten-paše, komandanta divizije, zbog albanskog (malisorskog) ustanka u godini 1910. i 1911.“

Naučni i moralni kredibilitet autora monografije, nije dozvoljavao da zanemari događaje vezane za represiju i pokrštavanje Muslimana 1913. godine, koji su se dešavali odmah nakon oslobođenja Plava i Gusinja i uspostavljanje vlasti u ovom području od strane Avra Cemović sa dva bataljona vojnika. Bila su to mutna i tragična vremena kada su ubistva bila česta pojava zbog otpora pokrštavanju Muslimana i novoj vlasti. Nesporno je, kako to tvrdi i autor, da je proto Đorđije Šekularac sa dva mjesna popa i sedmoricom iz dvije nahije, vršio pokrštavanje Muslimana. Pretpostavlja se da o ovim događajima kralj Nikola nije znao ništa, tim prije što se u tom periodu nalazio na frontu prema Skadru, u Grudama. Nakon saznanja o ovim tragičnim događajima prema narodu koji nije pravoslavne vjere, kralj Nikola je za sve optužio Avra Cemovića, koji se branio da je činio represalije Muslimanima jer su htjeli da idu put Skadra u pomoć Esad-paši. U ovim tragičnim zbivanjima proto Šekularac je imao epizodnu ulogu, kao jedan od devet sveštenika koji su vršili vjerski obrede, dok je vojska i komanda sprovodila zacrtane aktivnosti. Zbog toga je kralj Nikola poslao u ove krajeve Mašana Božovića,

svojevremeno komandanta Prekotarskog odreda 1912-1913. godine i komandanta Crnogorskog odreda na Kritu u sastavu međunarodnih trupa za održavanje mira na tom ostrvu (od 1889-1894), kako bi po crnogorskim moralnim normama „zaliječio rane“ koje su nanesene tom narodu. U ime Gospodara, Mašan Božović je na skupu poručio: “Slobodni ste da možete ići u koju god vjeru hoćete”.

Kralj Nikola, epitet „car junaka“ nije dobio samo zbog hrabrosti na bojnom polju, nego i zbog čojstva i ljudskosti. On se ponašao kao najbolji roditelj prema svakom stanovniku u Crnoj Gori, bez obzira iz kojeg je mjesta i koje je vjere. Poznat je njegov humani odnos prema zarobljenim neprijateljskim vojnicima. Možda je neskromno, ali ću ovom prilikom prenijeti riječi moga đeda koji je živio u doba kralja Nikole, da je Gospodar, kako su ga zvali Crnogorci, govorio: “Kojem Crnogorcu ne basta da dođe kod mene da traži pravdu za groš ni sam ne valja groš”. Istoriji je poznato da su kralj Nikola i Crnogorska vlada bili primjer u Evropi u postupanju prema vjerskim zajednicama u oslobođenim krajevima.

Sudbina prota Đorđija Šekularca bila je takva da je stalno živio u ratnim uslovima. Nakon završetka Balkanskih ratova, izbija Prvi svjetski rat i okupacija Crne Gore od strane Austro-Ugarske. Pop Đorđije je zarobljen i sa velikim brojem Crnogoraca odveden u logor Nađmeđer u Mađarskoj. Nakon povratka iz zarobljeništva 1919. godine, bavio se učiteljskim poslom i izgradnjom i obnavljanjem zapuštenih crkava. Proto Đorđije dobijao je najveća priznanja od crkvenih vlasti i od Vlade Crne Gore.

Patriotizam i rodoljublje, proto Đorđije ispoljio je i u toku Drugog svjetskog rata. Stavio se na stranu Narodno-oslobodilačkog pokreta u Crnoj Gori, u borbi protiv fašizma i za nacionalno oslobođenje crnogorskog naroda. Zbog velikih zasluga biran za je za člana Glavnog odbora narodnooslobodilačkog fronta za Crnu Goru. Do svoje smrti 1946. godine, proto Đorđije, kao Crnogorac, radio je za dobro svoga naroda i crkve.

Druga značajna ličnost bratstva Šekularaca je akademik prof. dr Božidar Batrićev, rođen 1944. godine u Gornjim Selima –Kurikućama, opština Beranska, ličnost koja ostavlja jak pečat u Crnoj Gori na naučnom planu iz oblasti istorijskih nauka i na društveno-političkom planu. Na društveno-političkom planu prof. dr Božidar Šekularac obavljao je odgovorne i značajne poslove usmjerene ka razvoju obrazovanja i kulture u Crnoj Gori. Obavljao je dužnost direktora Republičkog zavoda za školstvo Crne Gore, pomoćnika ministra prosvjete i nauke i direktora Istorijskog instituta Crne Gore. Na naučnom planu prof. Šekularac je, u redovnom postupku, dobijao sva naučna zvanja do zvanja redovnog profesora Univerziteta Crne Gore. Na Filozofskom fakultetu u Nikšiću, Odsjek za istoriju, profesor Šekularac je 20 godina predavao nekoliko predmeta. Jedan je od utemeljivača i redovni član Dukljanske akademije nauka i umjetnosti.

U svom bogatom naučnoistraživačkom radu prof. dr Božidar Šekularac objavio je 30 knjiga iz oblasti istorijskih nauka, koliko bi bilo normalno za dva-tri radna vijeka. O značaju njegovog naučnog rada i otkrivanju činjenica o istoriji crnogorskog naroda i crnogorske države, tako se fino poetski izrazio Božidar Drecun u svojoj pjesmi "Knjige dr Božidara Šekularca", čiji stihovi u najboljem smislu riječi oslikavaju njegov značaj za spoznaju crnogorske istorije. Ovom prilikom ću citirati samo prvu strofu ove pjesme:

" Njegove knjige
su svjedoci,
o vremenima,
o narodima,
o narodu dukljanskom,
zetskom, crnogorskom,
o svemu onom
što se događalo sa Crnom Gorom..."

Prof. dr Božidar Šekularac je dobitnik velikog broja vrijednih priznanja i nagrada među kojima su najznačajnije: *Trinaestojulska nagrada, Nagrada oslobođenja Berana i Povelja DANU*.

Monografija „Šekularci iz Kurikuća - ogranak Radojevići", treba da je na čast plemenu, a posebno bratstvu Šekularci.

Zahvalio bih se na kraju velikom naučniku, a iznad svega velikom čovjeku prof. dr Božidaru B. Šekularcu što nam je podario još jedno izvrsno štivo koje posebno može koristiti mlađim istraživačima iz ove oblasti.

Jovan Đuranović

UDK 930.25:7.025.3

Olga Giler: Priručnik za zaštitu arhivske građe van arhiva

Povod za prikaz ove izuzetno značajne publikacije, prve ove vrste u SFRJ i pionirsko arhivističko djelo u Crnoj Gori (do tada su arhivska literatura bili samo zbornici dokumenata) jeste da ona do sada nije predstavljena u našem stručnom časopisu „Arhivski zapisi“, niti je promovisana u nekom od naših arhiva.

To je bila, pored profesionalne, i naša moralna obaveza. Stoga je ovaj prikaz pokušaj ispravke velike nepravde prema Olgi Giler, njenoj velikoj stvaralačkoj ličnosti, opusu i ovom značajnom arhivističkom djelu, kojim je zadužila arhivistiku i arhive u Crnoj Gori.

Olga Giler je „naše gore list“, rođena u Crnoj Gori, svoj profesionalni vijek je provela u Arhivu Srbije i Arhivu Jugoslavije u Beogradu. U ovim institucijama se afirmisala u jedno od najvećih imena jugoslovenske arhivistike, a zasigurno je bila najveći naučni autoritet u oblasti zaštite registraturskog materijala i arhivske građe van arhiva, jedne od najvažnijih oblasti arhivske djelatnosti.

Gilerova je ovu publikaciju, značajnu i u jugoslovenskim razmjerama mogla objaviti gdje je htjela diljem tadašnje Jugoslavije, a učinila je to u Crnoj Gori, čime je pokazala prema njoj human odnos, ljubav, veliku privrženost i spremnost da joj svojim djelom pomogne.

Priručnik je projektovan, što je manir iskusnog i velikog stručnjaka iz arhivistike, da doprinese i teorijski i u praktičnom radu, odnosno da pruži pomoć arhivistima u rješavanju ozbiljnih i nagomilanih arhivskih problema u Crnoj Gori. Među njima je ponajteži bio to što jedini u SFRJ nijesmo imali cjelovito konstituisanu arhivsku mrežu i što je stalno isticano na jugoslovenskim arhivskim kongresima. Kao što je, vjerujem, poznato - gdje nema arhiva, arhivska građa je izložena propadanju, otuđenju, uništenju, što je ravno zločinu prema kulturi, nauci, državi. Time što su ugrožena vrijedna arhivska dokumenta, na gubitku je lokalna istorija, ali i ona na širem, nacionalnom nivou, i zbog te „okrnjenosti" izložena opasnosti od manipulacija, falsifikata. Gilerova o tome u *Priručniku* kaže: „Na sreću, i u svijetu i svuda po Jugoslaviji, uglavnom, postoji dobra mreža arhivskih ustanova. Samo, na nesreću, jedino je SR Crna Gora krajnje zabrinjavajući izuzetak. Tu skoro polovina crnogorskih opština uopšte nemaju svojih arhivskih ustanova (Pljevlja, Bijelo Polje, Mojkovac, Kolašin, Ulcinj, Bar i Tivat)" (Olga Giler, *Priručnik za zaštitu arhivske građe van arhiva*, Titograd, 1983, 5). Dodao bih i opštine Rožaje, Petnjica,Tuzi, Gusinje, koje su znatno kasnije nastale, a nijesu do sada ništa uradile na formiranju svojih arhiva i pravovremeno se angažovale na zaštiti registraturskog materijala i arhivske građe van arhiva.

Olga Giler je pokazala u *Priručniku* da je veliki, zapravo među najvećim poznavaocima arhivske realnosti u Crnoj Gori i da je znanstvenik i arhivski praktičar, odnosno da je veliko naučno znanje i umijeće znala pretočiti u arhivsku praksu. Rijetki su bili stručnjaci iz arhivistike na tadašnjim jugoslovenskim prostorima koji su imali istovremeno navedene kvalitete (Kant u svojoj filozofiji govori o teorijskom i praktičnom filozofskom umu i da su rijetki znanstvenici koji ih istovremeno imaju, zapravo to je i nemoguće). Ona je, takođe, na isti način neizbrisiv trag ostavila kao predavač na arhivističkom tečaju u Beogradu, koji su dugo godina pohađali polaznici i iz arhiva Crne Gore, a koji to što su postali stručnjaci u svojim arhivima na poslovima zaštite arhivske

građe van arhiva, duguju velikim djelom i Olgi Giler, ili kako smo neformalno znali da kažemo - arhivističkoj školi Olgi Giler. Posebno želim istaći da njen stvaralački arhivistički opus nama mlađim generacijama, koji smo se opredijelili da se bavimo naučnim arhivskim radom, mnogo je pomogao u našem trnovitom hodu po složenim i neizvjesnim naučnim stazama, a meni lično u stvaranju svoje stručne i naučne ličnosti.

Olga Giler u *Priručniku* zastupa stanovište da zaštita registraturskog materijala i arhivske građe van arhiva ima značajno mjesto u funkciji i djelatnosti arhiva, da u njoj značajnu ulogu imaju i stvaraoci i arhivi. Tako u prvom dijelu razmatra pitanje obaveza stvaralaca i imalaca arhivske građe i registraturskog materijala van arhiva do predaje arhivu, koje se u stvari svode na zakonom utvrđenim mjerama u oblasti njihove zaštite. To su: obilježavanje, datiranje, klasifikacija dokumenata; čuvanje registraturskog materijala u sređenom i bezbjednom stanju; odabiranje arhivske građe i izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala; popis i opis arhivske građe i njihovo dostavljanje nadležnom arhivu, te čuvanje arhivske građe od oštećenja, nestajanja i uništenja do predaje nadležnom arhivu (Olga Giler, nav. dj., 15).

Konstatujući značajne rezultate u oblasti zaštite arhivske građe i registraturskog materijala van arhiva, Olga Giler ističe da u ovoj oblasti postoje i određeni problemi koji ometaju operativni rad i ispunjenje zakonskih obaveza stvaralaca prema arhivu. Na prvom mjestu je neregulisan sistem kancelarijskog poslovanja koji nepovoljno utiče na sređenost i zaštitu arhivske građe i registraturskog materijala van arhiva, smještajni prostor gdje se svršeni predmeti i akti arhiviraju i odlažu, što ima nepovoljne posljedice na njihovu sređenost i fizičku zaštitu, te problem velike produkcije savremenih dokumenata, što stvara probleme stvaraocima, arhivima i, rekao bih, društvu u smislu smještajnog prostora, opreme, finansijskih sredstava i dr. (Olga Giler, nav. dj.,16-19).

Olga Giler razmatra i pitanje uslova i načina čuvanja registraturskog materijala i arhivske građe na nivou re-

gistrature, odnosno prije izlučivanja i predaje građe od trajnog značaja arhivu. Čuvanje i zaštita, ona dalje ističe, regulisani su arhivskim zakonom, tako da ova građa mora biti sređena i fizički obezbijeđena od uništenja, oštećenja i nestajanja, za što su arhivskim zakonom predviđene kazne za stvaraoce i odgovorna lica u njima. Za pravilno čuvanje arhivskih predmeta i akata Gilerova posebno ističe stvaranje tehničkih i klimatskih uslova i, s tim u vezi, ukazuje na opasnost štetnog uticaja mikroorganizama, bakterija i dr., zatim fizičkih faktora - svjetlosti, vlage, temperature, kao i hemijskih – toksina i štetnih gasova u vazduhu. Svi ovi štetni uticaji moraju se svesti na najmanju moguću mjeru ili potpuno eleminisati kako ne bi došlo do oštećenja i uništavanja arhiviranog registraturskog materijala i arhivske građe (Olga Giler, nav. dj., 20-25).

Posebno je u ovom dijelu *Priručnika* značajan segment koji razmatra problematiku odabiranja arhivske građe i izlučivanja bezvrijednog registraturskog materijala, kao i donošenje lista kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja. Gilerova u arhivističkoj obradi ovih pitanja pruža vrlo fundirana i relevantna saznanja za arhiviste koji se praktično bave ovom važnom arhivskom problematikom, kao i za one koje više interesuje njen naučni aspekt. Ona definiše odabiranje arhivske građe i izlučivanje registraturskog materijala bez vrijednosti (bezvrijedni registraturski materijal) kao „niz stručnih i tehničkih poslova koji imaju za cilj:

- da se utvrdi vrijednost registraturskog materijala, odnosno rok čuvanja svih predmeta i akata,
- da se na osnovu utvrđene vrijednosti odaberu i izluče djelovi registraturskog materijala koji su ocijenjeni kao arhivska građa, i
- da se unište oni djelovi registraturskog materijala koji nemaju svojstvo arhivske građe i kojima su istekli rokovi do kojih su bili potrebni za operativni rad“[2] (Olga Giler, nav. dj. 25).

U skladu sa naučnim stanovištem kod nas i u inostanoj arhivističkoj leteraturi, Gilerova ukazuje da je neophodnost odabiranja i izlučivanja građe nametnula masovnost registraturskog materijala koji se stvara u gotovo enormnim količinama, porast broja stvaralaca i dr., te da je vrjednovanje, odnosno valorizacija registraturskog materijala glavno pitanje ne samo u ovoj arhivskoj oblasti, nego uopše u arhivskoj teoriji i praksi. Stoga predlaže slledeće kriterijume vrjednovanja registraturskog materijala: sadržaj predmeta i akata u periodu kada su nastali, vrijeme nastanka registraturskog materijala i značaj tvorca/stvaraoca registraturskog materijala. (Olga Giler, nav. dj. 35-37). Ovi kriterijumi nijesu novi i oni korenspondiraju sa kriterijumima datim u radovima drugih autora: I. Beuc, B. Stulli, R. Mirčić, B. Lekić i dr. i predstavljaju sastavni dio *Liste kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja* na osnovu koje se sprovodi odabiranje arhivske građe i izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala, koju donosi stvaralac, uz sudjelovanje i odgovarajući stručni nadzor arhiva.

Olga Giler kao vodeći jugoslovenski ekspert u oblasti zaštite registraturskog materijala i arhivske građe van arhiva, pored iskustvenog, praktičnog rada, naučno se bavila problematikom izrade Liste, njenog sadržaja, donošenja i primjene objavljivanjem autorskih radova u vodećim jugoslovenskim časopisima: *Arhivist, Arhivski vjesnik, Arhivski pregled* i dr., u kojima je prezentirala dobijene rezultate u obradi ovog pitanja. Arhivska teorija i praksa na prostoru bivše Jugoslavije i arhivski zakonski i drugi propisi definisali su *Listu* koja, po pravilu, strukturalno sadrži: istorijat tvorca građe/fonda, popis kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja i obrazloženje. Ona predstavlja stručno, metodološko i tehničko pomagalo koje služi da se odabiranje i izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala obavi što efikasnije i objektivnije i treba je tako shvatiti, a ne da ona ovo veoma složeno, odgovorno arhivsko pitanje rješava cjelovito, odnosno, rečeno stručnim žargonom, bez ostatka.

Završni segment ovog dijela *Priručnika* su prilozi u kojem su dati: Jedinstvena orijentaciona Lista kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja za organe uprave narodnih odbora i opštinske organe uprave od 1946-1970, Jedinstvena orijentaciona lista kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja za opštinske organe uprave od 1971. na dalje, Jedinstvena lista kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja za opštinske sudove od 1945-1975. Kao što je poznato, ove liste nemaju pravno obavezujući karakter, više su pomoćne, orijentacione u donošenju posebnih, pojedinačnih lista za stvaraoce registraturskog materijala i arhivske građe koje, kad se usvoje, postaju pravosnažne, odnosno pravno obavezujuće.

Drugi dio *Priručnika* predstavlja cjelinu sa prvim i međusobno su povezani. U njemu se autiorica bavi pitanjima obaveza i prava arhiva u sprovođenju funkcije zaštite registraturskog materijala i arhivske građe van arhiva.

Ona konstatuje da arhivi, takođe, imaju velike zadatke i obaveze u ovoj važnoj oblasti: vrše neposredni nadzor nad čuvanjem i stručnim održavanjem registraturskog materijala i arhivske građe, nad odabiranjem arhivske građe i izlučivanjem bezvrijednog registraturskog materijala, nalažu stvaraocu da u određenom vremenskom roku preduzme mjere za otklanjanje utvrđenih nedostataka i oštećenja na arhivskoj građi i registraturskom materijalu, evidentiraju registarski materijal i arhivsku građu van arhiva, preuzimaju arhivsku građu i dr., koji su sastavni dio njihove profesionalne nadležnosti, a utvrđeni su, kao što je poznato, važećim arhivskim zakonskim i drugim propisima (Olga Giler, nav. dr. 163).

U cilju potpunog i efikasnog obavljanja ovih poslova i u skladu sa zakonom i drugim arhivskim propisima, Arhivi vode evidencije i o stvaraocima, registraturskom materijalu i arhivskoj građi koju stvaraju/posjeduju, od kojih ona navodi: Registar aktivnih registratura, Kartoteka registratura, Dosije registratura, Registar registratura prestalih sa radom, Evidencije arhivske građe dospjele za preuzimanje u arhiv i dr.

Na kraju ovog dijela *Priručnika* dati su obrasci (9): registar državnih organa, radnih i drugih organizacija, građanskih pravnih lica i pojedinaca (registar aktivnih registratura), ovlašćenje radnicima arhiva za obavljanje nadzora, zapisnik o pregledu arhivske građe i registraturskog materijala, zapisnik o obilasku registratura, saglasnost na *Listu kategorije registraturskog materijala sa rokovima čuvanja*, rješenje arhiva o odobrenju uništenja bezvrijednog registraturnog materijala, Zapisnik o primopredaji arhivske građe (Olga Giler, nav. dj. 169-178).

Autorica, dakle, kao veliki arhivski praktičar, pored teorijske, arhivističke obrade ove problematike, navodi sve obrazce koje su arhivi dužni da posjeduju, odnosno vode, a koji ujedno predstavljaju njenu dokumentarnu osnovu, a što daje posebnu naučnu dimenziju Priručniku.

Treći dio *Priručnika*, kao što kaže Olga Giler, predstavlja njegovu „normativnu bazu" u kojoj su sabrani važeći arhivski propisi i propisi iz kancelarijskog poslovanja: *Zakon o arhivskoj djelatnosti, Pravilnik o prikupljanju, odabiranju i izlučivanju arhivske građe i čuvanju registraturskog materijala, Pravilnik o uslovima za osnivanje arhiva, Uredba o kancelarijskom poslovanju organa uprave* i *Pravilnik o kancelarijskom i arhivskom poslovanju* (ogledni primjerak).

Cijenim da je ovaj dio *Priručnika* veoma važan jer je naglasio i olakšao njegovu praktičnu primjenu. Oglednim primjerkom *Pravilnika o kancelarijskom i arhivskom poslovanju*, autorica je pokazala da je veliku pažnju posvetila operativnim arhivima (registraturama) i njihovoj građi, a kancelarijsko poslovanje tretirala kao sastavni dio arhivske djelatnosti. Ona naglašava da svaki propisom, uredbom, uputstvom o kancelarijskom poslovanju na nivou zemlje treba urediti i problematiku arhivskog poslovanja, ali i pravilnicima o kancelarijskom poslovanju registratura, što je u skladu sa njenim stanovištem da kancelarijsko i arhivsko poslovanje predstavljaju neodvojivu cjelinu.

Publikacija Olge Giler je od istorijskog značaja za arhivsku nauku Crne Gore jer je postavila temelje daljeg rada na izradi

arhivskih priručnika i udžbenika, kao posebno značajne vrste arhivske literature. Namijenjena je stvaraocima/imaocima registraturskog materijala i arhivske građe, zatim arhivistima u praktičnom radu po pitanjima zaštite građe van arhiva i onima koji se u arhivima bave naučnim radom. Naravno, dometi ovog autorskog rada su posebno značajni u oblasti kancelarijskog poslovanja u registraturama i uopšte rada na kancelarijskim, odnosno službenim spisima.

Kao što sam već istakao, koliko mi je poznato ovaj *Priručnik* je u Crnoj Gori prva ahivistička publikacija koja je postavila temelje kod nas arhivističkoj, studijskoj literaturi, a koja i danas itekako nedostaje.

Na kraju, molim za izvinjenje zbog zanemarivanja doprinosa koje je dala Olga Giler, veliko ime jugoslovenske i naše arhivistike.

Dr Mile Bakić

UDK 930.25(047)(497/16)

VLADA CRNE GORE

IZVJEŠTAJ O RADU
za
2019. godinu

CETINJE, februar 2020.

Državni arhiv je organizovan kao samostalni organ državne uprave za vršenje arhivske djelatnosti na području Crne Gore, a pripada grupi *zavodi*. Zadaci Državnog arhiva proizilaze iz odredbi *Zakona o arhivskoj djelatnosti*, podzakonskih akata donešenih na osnovu njega, zahtjeva državnih organa i korisnika arhivske građe, sporazuma i protokola o saradnji zaključenih sa pojedinim arhivima, akata Međunarodnog arhivskog savjeta i dr. Ti zadaci su definisani dugoročnim programskim opredjeljenjima i godišnjim programima rada.

U izvještajnom periodu, aktivnosti Državnog arhiva u cjelini i njegovih unutrašnjih organizacionih jedinica, odvijale su se uglavnom u okviru planiranih, a bile su usmjerene u nekoliko osnovnih pravaca djelovanja:

- poboljšanje uslova i kvaliteta rada,
- realizacija redovnih zadataka i obaveza iz arhivske djelatnosti,
- izdavačka djelatnost,
- saradnja sa državnim organima i drugim subjektima,
- saradnja sa međunarodnim arhivskim savjetom, pojedinim državnim arhivima, i
- druge aktivnosti.

Državni arhiv vrši djelatnost na teritoriji čitave Crne Gore, te ima svoje organizacione jedinice u gotovo svim opštinama, sa površinom poslovnog prostora cca 6.052 m^2. Od toga je 3.698 m^2 prostor za smještaj arhivske građe, 1.415m^2 kancelarijski prostor, a preostalih 939m^2 se odnosi na konzervatorsku radionicu, čitaonice, izložbeni prostor i ostalo. U vlasništvu Arhiva, tj. države je 4.140m^2 ili 68%. Bez obzira na iznijete podatke o kvadraturi poslovnog prostora, moramo konstatovati da veličina i kvalitet prostora koji se koristi ne zadovoljavaju potrebe. Problem je utoliko složeniji i urgentniji što postoji potreba za stalnim preuzimanjem arhivske građe od niza stvaralaca koja je već prispjela i pripremljena, a za njen smještaj je preostalo još vrlo malo mogućnosti, dok u nekim odsjecima takva mogućnost i ne postoji. Ovaj problem

iz godine u godinu biva sve izraženiji, tako da je u nekim slučajevima već dovedeno u pitanje izvršavanje osnovne djelatnosti Arhiva. U skladu sa mogućnostima, a u cilju poboljšanja uslova rada, činjeni su napori i u ovoj izvještajnoj godini.

Problem nedostatka prostora najizraženiji je na Cetinju, gdje se čuva najznačajnija arhivska građa. Trenutni smještajni kapaciteti zahtijevaju štedljivo raspolaganje arhivskim prostorom, a kao posljedica toga je nemogućnost preuzimanje nove građe za koju su dospjeli svi rokovi za preuzimanje. Ključnu ulogu u rješavanju ovog pitanja imala bi planirana dogradnja Arhiva. Usljed nedostatka arhivskog prostora, 1985. godine izvršena je adaptacija zgrade Državnog arhiva. Nakon 30-tak godina pokazalo se da ni to nije dovoljno, jer obim građe za preuzimanje prevazilazi postojeće kapacitete Arhiva. Kako bi se prevazišao problem, došlo se na ideju da se otkupi objekat u susjedstvu Arhiva (kuća Vukmanovića), na čijem placu bi se mogla izvršiti dogradnja. U međuvremenu je Vlada CG obezbijedila sredstva za kupovinu kuće i sada je Arhiv njen vlasnik, a urađeno je i idejno rješenje dogradnje objekta sa dodatnih cca 1000m² prostora. Nakon toga je završen i glavni projekat, a cijeneći dosadašnju dinamiku prikupljanja građe od njenih stvaralaca, bio bi obezbijeđen prostor za njen smještaj u narednih 20 godina. Problem prolaza do susjednog objekta u vlasništvu Mitropolije crnogorsko-primorske je, takođe, riješen i postignut je dogovor sa Mitropolijom o koridoru između dva objekta, što je kroz projekat u potpunosti ispoštovano. U ovom trenutku nijesu još uvijek usaglašeni stavovi SO Cetinje i Državnog arhiva, ali obzirom da se radi o objektu od državnog interesa i da svi radimo na zadatku ljepšeg, boljeg i prosperitetnijeg Cetinje, a time i Državnog arhiva, nadamo se da ćemo zajednički naći rješenje.

Shodno inicijativi za dostavljanje predloga projekta od značaja za razvoj Prijestonice iz oblasti djelovanja Državnog arhiva CG, dostavili smo Prijestonici naš predlog za dogradnju Arhiva. Smatramo da bi trebalo uskladiti DUP i UP Staro

jezgro Cetinja, tj. uskladiti sadašnja urbanistička rješenja sa rješenjima koja su svojevremeno bila dogovorena i kojima je trebalo da se omogući dogradnja predviđena idejnim i izvođačkim projektom. Imajući u vidu da još uvijek nije postignut dogovor, ovo ostaje kao problem koji treba da se rješava u narednoj godini.

Nedostatak prostora i neodgovarajući kvalitet istog izražen je i u ostalim gradovima pa su u cilju trajnog ili privremenog rješavanja problema, i u ovoj godini preduzete određene aktivnosti.

Zbog neadekvatnih uslova u prostorijama Arhivskog odsjeka Mojkovac (vlaga, opasnost od ponovnog prodora vode u objekat) bili smo prinuđeni da građu iz tog Odsjeka izmjestimo u Arhivski odsjek Kolašin.

U Arhivskom odsjeku Berane (zgrada koja je u vlasništvu države), uslovi za rad su na granici zadovoljavajućeg, usljed loše krovne konstrukcije koja zahtijeva kompletnu rekonstrukciju. Državni arhiv ne raspolaže dovoljnim sredstvima na poziciji za održavanje građevinskih objekata, naročito kada se ima u vidu da se ta sredstva odnose na 8 objekata u državnom vlasništvu i 12 objekata u vlasništvu opština i centara za kulturu koji ne održavaju svoje objekte.

I dalje ostaje neriješen problem proširenja prostora za rad arhivskih odsjeka u Bijelom Polju i Plevljima, pa se nadamo da ćemo u narednoj godini, uz pomoć lokalnih samouprava u tim opštinama, naći adekvatno rješenje. Osim postojećeg problema u ova dva Odsjeka, neriješen je problem i Odsjeka u Pljevljima koji je nastao nakon požara u RTV Pljevlja. Dana 23. XII 2019. godine održan je sastanak s predsjednikom opštine Pljevlja i njegovim saradnicima povodom razmatranja mogućnosti da se Državnom arhivu CG ustupi poslovni prostor na korišćenje (bez nadoknade) koji je do izbijanja požara koristila SNP Pljevlja. Ustupljeni prostor bio bi namijenjen za proširenje, odnosno za smještaj arhivske građe Arhivskog odsjeka Pljevlja.

Na sastanku su razmotrena sva pitanja u vezi rješavanja ovog problema. Direktor DACG je predložio da se na sjednici

SO Pljevlja uvrsti u dnevni red razmatranje ovog zahtjeva. Obzirom da ustupanje sadašnjeg poslovnog prostora Arhivskog odsjeka Pljevlja nije administrativno uređeno, direktor DACG je predlažio da se, u slučaju pozitivnog rješavanja ovog zahtjeva, donese akt kojim će se objediniti i administrativno riješiti pitanje sadašnjeg poslovnog prostora i prostora koji bi se koristio za proširenje Odsjeka. Od strane predsjednika opštine Pljevlja i njegovih saradnika imali smo veliko razumijevanje za rješavanje ovog problema i obezbjeđivanje uslova za funkcionalno obavljanje arhivske djelatnosti u Pljevljima.

Zanemarujući uslove rada, Državni arhiv je uspio sačuvati cjelokupnu arhivsku građu koja se nalazi u njegovom posjedu, zahvaljujući u prvom redu zaposlenima.

Vodeći računa o uslovima rada arhivista i prostoru za smještaj arhivske građe, urađene su rekonstrukcije na nekoliko odbjekata. Izvedeni su zanatski radovi (molersko-farbarski, građevinski i izolaterski) u zgradi Državnog arhiva Cetinje, kojim su poboljšani uslovi rada zaposlenih. Promijenjena su stara i dotrajala drvena vrata na ulazima spratova zgrade, rekonstruisan je dio prostora u zgradi (ekonomat) na način što se od više malih prostorija napravila jedna velika koja će služiti kao depo arhivske građe, a izvršena je i nabavka mobilijara za uređenje enterijera.

U zgradi Arhivskog odsjeka Kotor parcijalno su zamijenjene dotrajale škure (usljed nedostatka finasijskih sredstava samo na starom dijelu zgrade). Finansiranje je izvršeno od namjenskih sredstava Ministarstva kulture CG i budžetskih sredstava. Takođe su zamijenjena i ulazna vrata.

U zgradi arhivskog odsjeka Berane izvršena je zamjena ulaznih i pregradnih vrata, kao i elektroinstalacija u depoima.

Pored navedenog,i u drugim odsjecima su otklanjani kvarovi u cilju redovnog funkcionisanja (klima uređaji, protivpožarni uređaji, oprema i sl.).

Imajući u vidu zakonske obaveze po pitanju preventivne zaštite arhivske građe, kao i zaposlenih i korisnika koji dolaze u kontakt sa njom, tokom 2019. godine urađena je dva puta dezinfekcija, dezinsekcija i deratizacija u svim prostorijama

za smještaj arhivske građe. Izvršena je redovna kontrola i servis protivpožarnih aparata u svim arhivskim odsjecima i javljača požara u objektu na Cetinju.

Nedostatak odgovarajućih tehničkih sredstava za zaštitu arhivske građe je problem koji nameće potrebu stalnog angažovanja na njegovom rješavanju, te su u tom pravcu preduzete aktivnosti u okviru raspoloživih mogućnosti. Realizovana je nabavka arhivskih polica za DACG Cetinje, nekoliko računara, kao i nabavka određene količine kancelarijskog namještaja. Po ustaljenoj praksi, i ove godine je nabavljena veća količina arhivskih kutija, specijalnog japanskog papira i drugih materijala za posebne namjene za potrebe Odjeljenja za konzervaciju i restauraciju arhivske građe.

Postojanje odgovarujućeg kadrovskog potencijala je neophodan preduslov za uspješno organizovanje arhivske djelatnosti i brige o arhivskoj građi, u najširem smislu. S toga se ovom pitanju mora poklanjati značajna pažnja. Arhiv je početkom izvještajne godine imao 153 izvršioca, što je čak za 7 manje u odnosu na broj predviđen *Pravilnikom o unutrašnoj organizaciji i sistematizaciji*. Kako to nije ni zbliza dovoljan broj za redovno obavljanje djelatnosti, u ovoj godini je tražena saglasnost za angažovanje po ugovoru o djelu 5 izvršilaca, čime bi se nastavio projekat "Zaštita arhivske gradje i poboljšanje uslova u arhivskim depoima DACG Cetinje 2019". Nije traženo popunjavanje svih slobodnih radnih mjesta po *Sistematizaciji* zbog restriktivne politike Vlade CG po ovom pitanju. Stoga se javila potreba za angažovanje lica po ugovoru o djelu kako bi se prevazišao problem zaostajanja u sređivanju i zaštiti arhivske građe.

U cilju sticanja novih saznanja u prevazilaženju teškoća sa kojima se današnja arhivska struka susrijeće i unificiranosti postupanja sa arhivskom građom, organizovano je osposobljavanje i stručno usavršavanje za zaposlene u arhivu i kod stvaralaca.

Pomoćnici direktora iz sva tri sektora organizovali su stručne konsultacije i više sastanaka sa službenicima arhiva, na kojima je razmatrana tekuća problematika:

- U radu na zaštiti registraturske građe kod stvaralaca/ držalaca istaknuta je potreba izrade opširnijih zapisnika, pri svakoj posjeti, kako bi se omogućilo kvalitetno i uspješno praćenje opšteg stanja arhivske i registraturske građe, kao i izvršenje datih naloga;

- U radu sa registraturama je neophodno obratiti pažnju na izradi *Arhivskih knjiga*;

- Tokom procesa sređivanja i obrade, prioritet ima arhivska građa organa uprave i pravosudnih organa. Pri sređivanja fondova, kod kojih je potrebno izvršiti izlučivanje, neophodno je uraditi Liste kategorija registraturske građe po kojima bi se izvršilo ovo izlučivanje. Uz sređivanje fondova, treba paralelno uraditi popis i izdvajanje građe koja je teško oštećena i dospjela za konzervaciju.

- Kod izbora naučno-obavještajnih sredstava, neophodno je rukovoditi se sadržajem arhivskog gradiva u fondovima za koji se izrađuju. Istaknuta je potreba sprovođenja tehničke zaštite fondova koji su stekli status kulturnog dobra. Preuzimanje arhivske građe je neophodno vršiti u skladu sa čl. 14 *Zakona o arhivskoj djelatnosti*, tj. samo onog arhivskog materijala starijeg od 30 godina, uz striktnu primjenu *Uredbe o posebnim troškovima* (Sl. list CG, br. 06/14 od 04.02.2014.). Osim toga, čl. 6 je istaknuta obaveza načelnika da redovno održavaju radne sastanke o dosljednoj primjeni *Internog pravila o evidenciji prisutnosti na poslu u Državnom arhivu* (br. 01-344/5 od 18. 04. 2016. godine), kao i *Uredbe o ocjenjivanju rada državnih službenika i namještenika* (Sl. list CG, br. 16/19 od 15. 03. 2019) koju je neophodno sprovesti do 15. 01. 2020. godine.

- Tokom 2019. godine postignuti su zadovoljavajući rezultati kako u radu spoljnje službe, tako i u procesu sređivanja i obrade. Poboljšani su kriterijumi prilikom preuzimanja arhivske građe, a ono se vršilo samo kod

one koja je registraturski sređena. Izrađivani su detaljni popisi preuzete arhivske građe i njihova precizna provjera. Proces sređivanja i obrade arhivske građe bio je u skladu sa metodološkim uputstvom za 2019. godinu.

- Istaknuta je praksa redovne i kontinuirane saradnje i komunikacije na planu ostvarivanja Plana rada i radnih zadataka između službenika Odsjeka i načelnika.

- Konstatovano je da se podjela poslova i zadataka obavlja na mjesečnom, sedmičnom, a kada treba i dnevnom nivou, radi što veće operativnosti.

- Nastavljena je dobra komunikacija sa pomoćnicima direktora što je sve pretpostavka za ostvarivanje planiranih poslova u okviru Odsjeka.

- Istaknuto je i da treba pripremiti i pažljivo pratiti primjenu nove *Uredbe o kancelarijskom poslovanju* i *Uputstva* za njeno sprovođenje, jer sadrže novi način klasifikacije dokumentacije. Procjenjuje se da će u početku primjene biti dosta problema kod stvaralaca, jer su nove klase po UDK sistemu znatno drugačije od starih.

- Konstatovano je da je *Plan rada za 2019. godinu* realizovan u visokom procentu.

- Date su smjernice za izradu plana rada za 2020. godinu u kontekstu raspoloživih kadrovskih mogućnosti.

- Obavljen je veći broj posjeta pojedinim odsjecima (zavisno od aktuelne problematike) i organizovani sastanci na pojedina stručna pitanja. Troje arhivista iz Državnog arhiva pohađala su prestižnu školu u Trstu u organizaciji Međunarodnog instituta za arhivske nauke Trst i Maribor, a pod pokroviteljstvom Centralnoevropske inicijative (CEI). Tema rada je bila „Pitanja arhivske nauke i uticaj društvenih promjena na arhivsku teoriju i praksu“.

Državni arhiv Crne Gore posjeduje 1275 arhivskih fondova, što čini ukupno oko 10 500 metara dužnih arhivske građe. Struktura arhivske građe je slijedeća: 545 fonda ili nešto preko 4200 metara građe se odnosi na državne organe i organizacije, a 730 fondova ili oko 6000 metara građe na lokalne organe i organizacije. Pored toga, Arhiv posjeduje i 117 ličnih ili porodičnih fondova sa oko 50 metara građe, kao i 140 zbirki sa oko 220 metara građe. U bibliotekama Državnog arhiva se nalazi preko 50.000 bibliotečkih jedinica.

Za opis stvaralaca arhivske građe i arhivskih fondova, striktno se primjenuju međunarodni standardi i norme, što je stupanjem na snagu novog *Zakona o arhivskoj djelatnosti* propisano kao zakonska obaveza.

Kroz saradanju sa drugim subjektima, prije svega arhivima, rađeno je na pribavljanju informacija o arhivskoj građi ili same građe koja je od značaja za Crnu Goru.

Arhivska građa i literature koja se čuva u Arhivu, bila je dostupna i koristio je veliki broj stranaka. Najveći broj stranaka tražio je i koristio arhivsku građu u dokazne svrhe, radi ostvarivanja određenih imovinskih i drugih prava, a naročito po osnovu povraćaja oduzetih imovinskih prava i obeštećenja.

U planovima i aktivnostima Državnog arhiva značajno mjesto ima objavljivanje i prezentacija arhviske građe, organizovanje prigodnih manifestacija ili učešće u onim koje iniciraju ili organizuju drugi. Jačanje kadrovske strukture omogućilo je da Arhiv brže i sigurnije obavlja zakonom predviđene obaveze, te da posveti veću pažnju izdavačkoj djelatnosti. U tom pogledu bilo je od izuzetnog značaja izdavanje edicija:

1. Srđan Pejović – *Monografija Državnog arhiva Crne Gore* (65 godina rada)

2. *Arhivski zapisi* , br. 1-2/2018.

Realizacija oviih izdavačkih projekata, prema mišljenjima kritike, svrstali su Državni arhiv među značajne kulturne i naučne institucije Crne Gore.

Organizovano je više promocija ranijih izdanja na Cetinju u Podgorici i u Nikšiću. Arhiv je sa svojim izdanjima učestvovao na Sajmu knjiga u Podgorici, a posredstvom upravo toga sajma, predstavljena su sva naša izdanja i bila dostupna čitaocima po sajamskim cijenama.

U ovoj godini priređeno je više izložbi obuhvaćenih Programom zaštite i očuvanja kulturnih dobara:

- „Zvanične čestitke Nikoli I povodom jubilarnih svečanosti 1910 godine“;
- „Žene i Veliki rat“, postavljena u palati UNESCO-a u Parizu;
- „Izrazi divljenja kroz pisma i čestitke kralju Nikoli 1910. godine“;
- „Carinarnice II reda Bar : dokumentacija za dvovlasne prolaznice 1928“.

Izložbe su medijski propraćene od strane televizijskih i radio stanica, kao i internet portala.

Organizovanje manifestacije pod nazivom **„Neđelja arhiva“** realizovano je u periodu od 13-17. 05. 2019. godine. U okviru ovog projekta organizovano je preko 50 aktivnosti, među kojima su: izložbe dokumenata; razna predavanja; posjete arhivima od strane polaznika predškolskog uzrasta, učenika i studenata; posjete školama; održavanje časova istorije; distribuiranje propagandnih materijala; postavljanje informativnih plakata; gostovanja na radiju. Gradovi u kojima je obilježena „Neđelja arhiva“ su: Andrijevica, Cetinje, Pljevlja, Kolašin, Berane, Podgorica, Bar, Budva, Danilovgrad, Nikšić, Bijelo Polje, Kotor, Ulcinj, Herceg-Novi. Manifestaciju je propratilo nekoliko medijskih kuća: RTV CG, RTV Pljevlja, RTV Budva, TV Nikšić, TV Teuta, Radio Rožaje, Radio Bar,

RTV Ulcinj, Radio Elita, Pljevaljske novine, dnevni list „Vijesti“, dnevni list „Dan“.

U organizaciji DACG Cetinje, u prostorijama gradske čitaonice Njegoš organizovana je 09. VI 2019. godine manifestacija obilježavanja **Međunarodnog dana arhiva**. Cilj je bio prezentacija istorijskog nasljeđa, popularizacija arhivske djelatnosti i arhivske službe u Crnoj Gori, te razvijanje svijesti o značaju pisanog kulturno-istorijskog naslijeđa. Međunarodni dan arhiva obilježava se u svim svjetskim arhivima.

Radi bolje prezentacije rada Državnog arhiva Crne Gore, poboljšan je web dizajn i povećan broj opcija web sajta DACG. Tokom godine izmijenjena je konfiguracija sajta, čime je omogućena dinamična internet prezentacija koja omogućava lako i brzo ažuriranje podataka i jednostavniju prezentaciju.

Shodno dopisu Ministarstva javne uprave, u 2019. godini izvršene su izmjene i dopune *Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji* u cilju optimizacije i racionalizacije radnih mjesta u javnoj upravi i što efikasnije i svrsishodnije popune radnih mjesta, kako bi u što većem obimu i kvalitetnije zaposleni ostvarili planirane zadatke. Novim *Pravilnikom o sistematizaciji* ukinuto je 18 radnih mjesta, tako da je broj sistematizovanih radnih mjesta umjesto dosadašnjih 178 sada 160. Primjene ovog akta je započela juna 2019. godine, nakon sprovedene procedure kod nadležnih organa i dobijanja neophodnih saglasnosti.

U toku godine pripremljeno je više dokumenata: *Program rada, Izvještaj o radu, Zahtjev za budžet*, projekti koji su kandidovani za sufinansiranje iz *Programa zaštite kulturnih dobara*, redovni izvještaji o realizaciji kapitalne izgradnje i drugim aktivnostima. Planirano je i uspješno realizovano niz mjera u cilju štednje i smanjenja materijalnih troškova, što već daje pozitivne rezultate.

Ostvarena je uspješna saradnja na unutrašnjem i međunarodnom planu.

- U zemlji je ostvarena saradnja sa:

  Ministarstvom kulture, Nacionalnom bibliotekom, Centrom za konzervaciju i arheologiju CG, Upravom

za kulturna dobra CG, Narodnim muzejom, velikim brojem škola i fakulteta, centrima za kulturu, lokalnim muzejima i bibliotekama, opštinama i dr. Pored toga, u proteklom periodu sarađivalo se i sa Maticom crnogorskom, Centrom za kulturu Nikšić, Fondom za obeštećenje Crne Gore i fakultetskim jedinicama Univerziteta Crne Gore.

- Na međunarodnom planu tokom 2019. godine:

  organizovane su radne posjete i sastanci sa predstavnicima arhiva i arhivskih udruženja u regionu, ali i šire. Zaposleni Arhiva su aktivno radili na prezentaciji pisane kulturne baštine Crne Gore, putem organizovanja izložbi, objavljivanja naučnih radova u međunarodnim arhivskim časopisima, te prezentovanja djelatnosti Državnog arhiva.
- Kao plod višemjesečne saradnje sa Forumom slovenskih kultura, organizovana je zajednička izložba pod nazivom „Žene u Velikom ratu", koja je u aprilu mjesecu otvorena u predstavništvu UNESCO-a u Parizu, povodom obilježavanja stogodišnjice Prvog svjetskog rata. Za ovu izložbu izrađen je katalog, koji svjedoči o dostignućima žena u tom vremenu. Nakon otvaranja izložbe organizovan je sastanak, na kojem je postignut dogovor da izložba bude prikazana u zemljama čiji su arhivi doprinijeli njenoj realizaciji. Između ostalog, dogovoreno je da poslovi na izradi „Vodiča kroz arhivsku građu" koji se odnosi na Prvi svjetski rat, bude nastavljen u narednom periodu.
- Učešćem na regionalnim i međunarodnim arhivskim savjetovanjima i naučno-informativnim skupovima, putem prezentovanja arhivske građe i djelatnosti Državnog arhiva, ostvaren je cilj održavanja arhivske mreže i napravljen iskorak u produbljivanju saradnje sa određenim arhivima. U tom smislu, predstavnici Državnog arhiva su u junu mjesecu učestvovali:

na naučnom skupu u Laktašima, organizovanom od strane Arhivskog udruženja Bosne i Hercegovine, gdje su svoje radove prezentovali na temama skupa: „Arhivi i obrazovanje“, „Arhivska građa BiH van BiH“, „Arhivi u eri dezinformacija“. Radovi će u toku 2020. godine biti objavljeni u prvom stručnom arhivističom časopisu na prostorima Bosne i Hercegovine, pod nazivom „Glasnik“;

predstavnici Državnog arhiva učestvovali su na konferenciji „5. dani ICARUS-a“ u Hrvatskoj i „23. ICARUS godišnja konferencija“, čiji su tematski prioriteti bili diskusija o tome kako karakteristike digitalnog doba utiču na sve veće umrežavanje i interakciju među arhivima, te promjene u metodi rada i rukovanju istorijskom dokumentacijom. Takođe, u saradnji sa ICARUS-om, pokrenuta je i inicijativa izrade statističkog izvještaja koji obuhvata sve informacije o arhivima, članovima Konzorcijuma. Ovi podaci poslužiće kao polazna tačka za pronalaženje iskustvenih partnera za saradnju u cilju unapređivanja funkcija arhiva, digitalizacije, arhivske pedagogije i pružanja elektronskih usluga;

predstavnici Arhiva učestvovali su i na XXVI Međunarodnoj naučnoj i praktičnoj konferenciji i 10. Konferenciji slovenskih arhiva, organizovanim od strane VNIIDAD (Sveruski naučni i istraživački institut za upravljanje arhivskim zapisima), u Moskvi. Za potrebe 10. Konferencije slovenskih arhiva, prezentovana su dva rada koja će biti objavljena u publikaciji u izdavaštvu VNIIDAD-a;

ostvarena je saradnja sa Institutom za pomoćne istorijske nauke i arhivske studije pri Karlovom univerzitetu u Pragu, gdje su 32 zaposlena i studenta posjetili Državni arhiv i bili zainteresovani za istorijska dokumenta iz 19. vijeka i aktivnosti Čeha koji su posjećivali i sarađivali sa vlastima u tom periodu;

početkom godine ostvaren je kontakt i realizovana posjeta Državnom arhivu Republike Poljske. Ustanovljeno je da se dio arhivske građe, koji se odnosi na Crnu Goru, nalazi u Arhivu Poljske. Tokom godine vođeni su razgovori i planirano je preuzimanje te građe;

troje zaposlenih Državnog arhiva, pohađalo je *Jesenju školu arhivistike* u organizaciji IIAS (Međunarodnog instituta za arhivske nauke Trst i Maribor), koja je ove godine održana u Kopru, Slovenija. Takođe, u okviru organizacije IIAS, zaposleni su prisustvovali i 29. konferenciji „Međunarodni dani arhiva“;

u okviru projekta izrade web platforme Atlanti+ (Međunarodni naučni časopis moderne arhivske teorije i prakse), Državni arhiv je pozvan da pristupi projektu kao član uredništva. Planirano je da zaposleni Državnog arhiva budu članovi međunarodne redakcije/naučnog odbora. Projekat se vodi pod mentorstvom prof. dr. Petera Pavela Klasinca sa Univerziteta za međunarodne studije arhivistike u Mariboru;

Državni arhiv se uključio u projekat „Mostovi na krivoj Drini“, u organizaciji Arhiva Republike Srpske i Istorijskog arhiva Užice. Ovim projektom planirana je izrada katalog i pripremljena izložba dokumenata arhivske građe, što kao rezultat ima povećanje svijesti o bogatstvu istorijske i prirodne kulturne baštine. Projektom je obuhvaćeno istraživanje arhivske građe u velikom broju arhiva, biblioteka, univerziteta i muzeja;

Državni arhiv se obratio Nacionalnom arhivu Mađarske radi uspostavljanja saradnje na zajedničkom projektu istraživanja dokumenata Vatikanskog arhiva. Takođe je ostvaren kontakt sa Nacionalnim arhivom Republike Češke, u cilju pronalaska i vršenja istraživanja o arhivskoj građi koja se odnosi na Crnu Goru, a nalazi se u arhivima Češke;

Državni arhiv inicirao je i zaključivanje Ugovora o saradnji sa Direktoratom državnih arhiva Turske, koji

bi iznad svega imao za cilj mogućnost istraživanja arhivske građe koja se nalazi u arhivima Turske, organizovanje simpozijuma, međusobne razmjene edukativnih posjeta zaposlenih.

Državni arhiv je i u ovoj godini ostvario dobru saradnju sa medijima: TV Crne Gore, Radio Crne Gore, TV Nikšić, Pobjeda, Dan, Vijesti, lokalne radio i televizijske stanice i dr.

Aktivnosti na realizaciji redovnih obaveza i zadataka iz arhivske djelatnosti, koje se odnose na kontrolu, zaštitu, preuzimanje, smještaj, sređivanje, obradu i korišćenje arhivske građe od značaja za državu i jedinice lokalne samouprave, organizovane su i odvijale se u organizacionim jedinicama Državnog arhiva:

- u dva sektora DACG arhivistički je sređeno 2098 kutija, odnosno 206,5 d/m arhivske građe i 2040 fondovskih knjiga.
- sačinjena su naučno-obavještajna sredstva:

  analitički inventar za 14 arhivskih kutija/predmeta

  sumarni inventar za 487 arhivskih kutija/predmeta

  imenski registar za 406 arhivskih kutija/predmeta; 2122 regesta i 1379 unutrašnjih lista.
- Iz domena Arhivskog odsjeka za sređivanje arhivske građe van arhiva, posjećeno je 590 registratura i sačinjeno je 458 zapisnika.
- Preuzeto je od 32 stvaraoca/držaoca 215,5 d/m arhivske građe i 186 fondovskih knjiga i 196 tonskih zapisa.
- Data je saglasnost na 163 liste kategorija za registraturske građe, dok je dopuna lista kategorija urađeno u 7 registratura.
- Državni arhiv CG je 2019 godine posjetilo 3091 korisnik i 3802 istraživača.
- Za potrebe korisnika sačinjeno je 61825 kopija, a ovjereno je 8849 kopija.

- Pristiglo je 3802 zahtjeva korisnika.
- Izvršena je konzervacija i restauracija 9650 listova dokumenata različite fondovske pripadnosti.
- Pripremljeno za mikrofilmovanje 45 fascikli. Izvršena je kontrola 206 mikrofilmskih rolni, tj. 123,600 snimaka. Urađen je kratak opis 98 mikrofilmskih rolni.

Kad je finansiranje arhivske djelatnosti u pitanju, na kraju izvještajne godine su sljedeći pokazatelji:

1. *Zakonom o budžetu za 2019. Godinu,* Državnom arhivu je opredijeljeno 2.021.223,64 €, od čega je realizovano 2.027.672€ (preusmjeravana su sredstva od Ministarstva kulture, zato je više realizovano nego odobreno).
2. Sopsveni prihodi na kraju 2019. godine iznose 46.954,84€.
3. Na osnovu aneksa ugovora iz *Programa zašite i očuvanja kulturnih dobara za 2018.godinu,* u 2019. godini preusmjerena su sredstva od strane Ministarstva kulture na sledeći način:

- Konzervacija fonda PUMA 1687-1797g. - iznos od 4.000,00 uplaćen je Centru za konzervaciju i arheologioju CG,

- Tehničko-tehnološko osavremenjavanje naučno-informativnih sredstava u IA Kotor - iznos od 2.000€ nije realizovan,

- Sanacija eksterijera objekta Državnog arhiva - Arhivski odsjek Kotor - iznos od 25.000€, od čega je Centru za konzervaciju i arheologiju uplaćeno za Izradu konzervatorskog projekta 11.418€, a ostalo sa našim sredstvima upotrijebljeno za nabavku škura,

- Konzervacija i restauracija oštećenih dokumenata fonda Vojnička škola - iznos od 4.000e,

- Konzervacija ličnog fonda „Anastas Bocarić 1864-1944“ - iznos od 3.000,€.

- Iz *Programa zaštite za 2019. Godinu*, Ugovorom opredijeljena sredstva u iznosu od 2.000€ za nastavak konzervacije fonda PUMA 1687-1797g. - nije realizovan.

I SEKTOR ZA ARHIVSKU GRAĐU STVARALACA OD ZNAČAJA ZA DRŽAVU

1. Arhivski odsjek Centralni depo-Cetinje

1. Tokom godine pristigao je 491 zahtjev stranaka od kojih je pozitivno riješeno 77. Na 414 zahtjeva strankama je upućen adekvatan odgovor. U svrhu dobijanja ovjerene kopije dokumenta, kao i pripreme adekvatnog odgovora bilo je potrebno pregledati 639 fascikli arhivske građe.

2. Na osnovu uredno vođenih reversa izdavana je arhivska građa, i to:

A/ Odsjek SIO - stari period: 401 fascikla, 21 knjiga i 7 dokumenata.

B/ Odsjek SIO - nova građa: 161 fascikla i 14 knjiga.

C/ Centar za naučno-informativnu djelatnost: 73 fascikle i 12 knjiga.

D/ Centar za tehničku zaštitu arhivske građe: 77 facikli.

E/ Čitaonici za potrebe istraživača i drugih korisnika arhivske građe: 1.212 fascikli, 686 pomoćnih fondovskih knjiga i 5 omota.

3. Kontaktirano je sa 91 strankom, lično ili telefonskim putem.

4. Za potrebe čitaonice urađeno je 1.620 kopija za istraživače, a za potrebe odjeljenja 4.277 kopija.

5. Završen rad na prefascikuliranju fondova:

- Direkcija PTT - Cetinje 1920-1948, ukupno 755 f ascikli;
- Kraljevska banska uprava Zetske banovine, dosijea, 94 fascikle,;
- Pedagoški savjet 1968-1990, 34 fascikle;
- Uprava varoši Cetinje 1902-1919, 97 fascikli;

- Ansambl narodnih igara „Oro“, 10 fascikli;
- Društvo arhivskih radnika Crne Gore, 22 fascikli;
- Radio centar u likvidaciji, 19 fascikli;
- AD Grand hotel, 3 fascikle;
- Republički zavod za urbanizam i projektovanje Podgorica - urađen popis projekata za Podgoricu, 264 fascikli.

2. Arhivski odsjek za sređivanje i obradu arhivske građe, stari period do 1945. godine - Cetinje

Sprovođenjem redovnih radnih obaveza u navedenom periodu urađeno je:

- Ministarstvo pravde: arhivistički sređena građa, urađene unutrašnje liste, fascikle br. 125 - 157 (1904-1909). Ukupno 33 fascikle.
- Veliki sud: arhivistički sređena građa i urađene unutrašnje liste, fascikle br. 27 - 47 (1882 - 1884). Postoje fascikle sa brojevima 34a, 35a, 41a, 44a, 46a, tako da je sređeno ukupno 26 fascikli.
- Ministarstvo unutrašnjih djela: revizija fonda i izrada unutrašnjih listi, urađene fascikle br. 8 -18 (1879). Ukupno 10 fascikli.
- Glavna državna kontrola; urađen imenski i geografski registar, f. 7-15 (1907-1909). Ukupno 9 fascikli.
- Zapadno školsko nadzorništvo: arhivistički sređena građa i urađena unutrašnja lista, fascikla br. 26 (1912), urađen sumarni inventar fonda, obrađene pomoćne fondovske knjige, arhivska građa iz fascikle br. 26 stavljena u fasciklu br. 25, tako da fond ima ukupno 25 fascikli, izrađene spoljne etikete na fasciklama.
- Poslanstvo Carigrad - revizija fonda. Veliki broj dokumenata na francuskom jeziku ima prevode na lis-

ticama iz ranijeg perioda. Vrši se njihovo prekucavanje. Urađene unutrašnje liste za fascikle br. 1(1879, 1880, 1882-1885), 2(1888-1889), 3(1892), 4(1893), 5(1894), 6(1895/96), 7(1897), 8(1898), 9(1898), 10, 11(1898), 12(1902), 13, 14(1903), 15(1904). Ukupno 15 fascikli.

- Prilikom pregleda fonda Ministarstvo inostranih djela utvrđeno je da fascikle br. 34, 35, 36, 37, 38 (1891), 39, 40, 41, 42, 43 (1892), 44, 45, 46, 46a (1893) nemaju unutrašnju listu. Urađene detaljne unutrašnje liste za navedene fascikle. Ukupno 14 fascikli.
- Kapetanija Ljubotinsko - građanska: revizija fonda, urađene fascikle br. 22-50 (19101916). Ukupno 29 fascikli. Po završenoj reviziji fond ima 50 fascikli.
- Opština Cetinje - sređena građa i urađene unutrašnje liste za f. br. 80-85 (1902), stari broj 44-46a. Ukupno 6 fascikli.
- Izrađeni sumarno-analitički inventari za fondove: Poslanstvo Beograd i Niš; Konzulati Pariz, Đenova, Nica i Trst; Konzulat Ženeva; Generalni konzulat Rim, Konzulat Skadar. Ukupno 7 fascikli.
- Privredni Savjet, izvršena revizija fonda i urađen sumarno-analitički inventar, 1 fascikla.
- Izvršena revizija i urađeni sumarni inventari fondova: Sjeverno školsko nadzorništvo (1907, 1909, 1910, 1911, 1913, 1914), Istočno školsko nadzorništvo (1906-1915), Školsko nadzorništvo novooslobođenih krajeva Berane (1907-1915). Ukupno 3 fascikle.
- Kapetanija Bar, revidiran fond i urađen sumarni inventar, 2 fascikle (1880-1915).
- Kapetanija Ceklinska, izvršena revizija fonda i urađen sumarni inventar (1891-1903). Ukupno 11 fascikli.
- Državna učiteljska škola, sređena građa fascikle br. 1-9 (1924-1931). Ukupno 9 fascikli.

- Sresko načelstvo Cetinje, sređena građa i urađene unutrašnje liste, fascikle br. 17-28 (1923-1925.).

  Ukupno 12 fascikli.
- Porodična arhiva popa Sava Vukosavovića, urađena revizija i unutrašnja lista, fascikla br. 1 (1880-1906).
- Crnogorska banka Cetinje, arhivistički sređene fascikle br. 1(1905-1908), 2, 3(1907).

3. Arhivski odsjek - Istorijski arhiv Kotor

I - Stručni poslovi u Odsjeku Istorijski arhiv Kotor

Sređivanje arhivske građe:

- Fond Državna Realna Gimnazija u Kotoru, GIK, (1866-1957), izvšena revizija fonda. Ukupno 22 kutije sa oko 12.000 dokumenata.
- Fond Opština Kotor, OK, (1787-1944), izvršena revizija fonda. Ukupno 7 kutija sa oko 5.000 dokumenata (fasc. iz god. 1915. i 1920).
- Fond Upravno-politički spisi vanrednih providura u Kotoru, UPM (1684-1804), izvršena revizija fonda. Ukupno 3 fasc. sa oko 3.000 dokumenata.
- Fond Spisi Francuske kraljevske generalne delegacije Provincije Boke Kotorske, DEBOF, (1807-1811), izvršena revizija fonda. Ukupno 1 fasc. sa oko 1.000 dokumenata.
- Zbirka Kotorska mornarica, KOM (1548-1983), izvršeno pripajanje zbirci dokumenata dobijenih od Bokeljske mornarice Kotor. Ukupno pregledana 26 svežnja sa oko 26.000 dokumenata i razvrstano po košuljicama radi pripajanja zbirci. Digitalnom kamerom je snimljeno 309 značajnijih dokumenata po zahtjevu darodavca – Bokeljske mornarice Kotor.
- Fond Katastarska uprava Kotor, KUK (1836-1995). Sređivanje dokumenata za 16 katastarskih opština,

fascikuliranje po KO, izrada unutrašnjih lista i dr; sređivanje i unos privremenih signatura za ukupno 592 katastarske karte, 709 manuala, 284 identifikacionih skica, 52 prijavna lista. Skenirano u svrhu zaštite 1.427 arhivskih jedinica.

- Lični arhivski fond don Antona Miloševića, POMI (1872-1960). Hronološko sređivanje unutar fascikli i košuljica. Ukupno 7 fascikli (0,90 m).
- Kontrola i dorada stanja naučno-obavještajnih sredstava urađenih u Arhivu. U katalogu fonda SN u 5 kutija presloženi kartoni po abecedi; u katalogu fonda UPM u 5 kutija presloženi kartoni po abecednom redu.
- Radi izrade Centralnog kataloga arhivskih fondova i zbirki, po nalogu iz DA, obavljene su kontrole svih istorijskih bilješki fondova i zbirki u IAK-u i upoređeno sa stanjem u depoima. Unešene su napomene za popravke, promjene i dopune na svakoj bilješci. Ukupno pregledano 186 istorijskih bilješki o fondovima i zbirkama sa inventarskim popisom.

Obrada arhivske građe:

- Fond Državna Realna Gimnazija u Kotoru, GIK (1866-1957). Arhivistička obrada dokumenata, izrada regesta/analitičkih inventara (jezik manuskripata italijanski, srpsko-hrvatski, njemački). Ukupno izrađeno 1.018 regesta/jedinica analitičkog inventara.
- Fond Opština Kotor, OK (1787-1944). Transkripcija manuskripata, prevod i izrada regesta (jezik italijanski). Ukupno obrađeno 200 dokumenata iz 3 fasc. 1915. god.
- Fond Upravno-politički spisi vanrednih providura u Kotoru, UPM (1684-1804). Transkripcija manuskripata, prevod i izrada regesta (jezik italijanski mletački dijalekat). Ukupno obrađeno 50 dokumenata iz fasc. br. I/A, CXCVII, CCIII.

- Fond Sudsko-notarski spisi, SN (1326-1943). Ukupno 63 unutrašnje liste i signirano 7.670 listova.

- Lični arhivski fond don Antona Miloševića, POMI (1872-1960). Ukupno arhivistički obrađena (analitički inventar) 259 dokumenata (jezik srpsko-hrvatski, italijanski, njemački, staro-slovenski).

- Porodični i lični arhivski fondovi, revizija (pregled svakog fonda, unos ispravki u istorijskim bilješkama o fondu i u dr. naučno-informativnim sredstvima, kao i dopuna istih). Ukupno obrađeno 16 fondova (PAF i LAF).

- Zbirka štampanih stvari, ŠTAMP (1616-1945). Obrada ŠTAM III – 21 „Glas Boke“ 1933-1941 (423 broja). Ukupno za 185 brojeva, odn. 345 naslova/članaka urađen analitički inventar; 70 članaka u cjelosti prekucana iz veoma oštećenih brojeva ovog lista.

- Rad na projektu „Tehničko-tehnološko osavremenjavanje naučno-informativnih sredstava u Istorijskom arhivu Kotor. Regesta i analitički indeksi arhivskog fonda *Spisi vanrednih providura u Kotoru* (UPM)“. Transkripcija rukopisnih regesta i poređenje sa originalnim dokumentima (jezik italijanski, mletački dijelekat). Urađen prepis uz kontrolu i ispravak regesta za UPM I. Ukupno 854 regesta.

- Izložba „Bokeljska mornarica Kotor – 1210 godina istorije, duhovnosti i kulture“ - odabir arhivskih dokumenata i priprema izložbe. Ukupno izdvojeno i konsultovano oko 200 dokumenata, predloženo sa legendama oko 60. Za izložbu izdvojena 44 dokumenta sa legendama (manuskripti od 1326. god. do 20. vijeka).

Rad sa imaocima arhivske građe i bibliotečkog materijala u ličnom vlasništvu:

- Primopredaja poklona privatnog imaoca, etnomuzikologa dr Ankice Petrović iz Sarajeva, Istorijskom arhivu

Kotor, njenog istraživačkog opusa vezanog za teritoriju Boke Kotorske, Bara, Ulcinja i crnogorskog dijela Malesije – tonski materijal. (Radi se o 196 tonskih zapisa u trajanju od oko 60 sati, iz perioda 1983-1985. god. koje je zajedno sa dr Milošem Miloševićem snimala na terenu. Popis je imalac dala na engleskom jeziku). Ostvareno je više kontakata sa imaocem oko primopredaje, potom presnimavanje na hard disk čitavog materijala, urađen primopredajni zapisnik.

- Primopredaja i preuzimanje arhivske građe NVO „Bokeljska mornarica Kotor“ i vice-admirala Ilije Radovića (dopuna arhivske zbirke KOM). Preuzeto oko 2,40 dužnih metara arhivske građe (dokumenta u papirnom formatu, video-kasete, CD). Obilazak imaoca, dogovori, prenos arhivalija, primo-predajni zapisnik).

Rad sa strankama (naučnim istraživačima i korisnicima u dokazne svrhe):

- Čitaonicu Arhiva koristili su naučni istraživači: 81 sa oko 190 posjeta, uz korisnike u dokazne svrhe koji su istraživali arhivsku građu u čitaonici: 54 korisnika sa 69 posjeta. Ukupno: istraživanje arhivske građe u čitaonici je obavilo 135 naučnih istraživača i drugih korisnika sa oko 260 posjeta;

- Po zahtjevu istraživača urađene su 43 skenirane kopije originala (digitalnom kamerom i/ili skenerom) i 241 kopija originala na kseroks aparatu, uz izradu specifikacija za pružene usluge za svakog istraživača. Ukupno istraživačima izrađeno i izdato (papirni/elektronski format) 284 kopija.

- Istraživačima u čitaonici je izdato na korišćenje oko 330 arhivskih/bibliotečkih jedinica. Korisnicima u dokazne svrhe koji su istraživali u čitaonici je izdato na korišćenje oko 173 jedinica arh. građe (fascikle, odn. kutije, svežnjevi i pomoćne knjige). Ukupno 503 jedinice.

- Uvid u katastarsku arhivsku građu od strane korisnika u dokazne svrhe. Ukupno je obavljeno 293 uvida.
- Zahtjevi korisnika – primljeni (evidentirani u djelovodni protokol i Excell tabelu) po kojima se postupalo. Ukupno je obrađeno 450 zahtjeva korisnika; izdato je 3.860 ovjerenih kopija skeniranih dokumenata.
- Zahtjevi korisnika u dokazne svrhe putem elektronske pošte. Ukupno 82 zahtjeva i oko 115 dopisa.
- Naučni istraživači koji su informacije, odn. podatke o arhivskoj građi i iz arhivske građe tražili elektronskom poštom. Ukupno 38 istraživača i 110 elektronskih dopisa.

Pružene usluge strankama, **ukupno:** 998 istraživača/korisnika u dokazne svrhe, sa 1.835 posjeta/pruženih usluga putem elektronske pošte/telefonski (120 stranaka; 235 e-mailova). Izrađeno 4.144 kopija (skeniranih/slikanih i kopiranih) dokumenata.

4. Arhivski odsjek za sređivanje i obradu arhivske građe od 1945. godine – Cetinje

Poslovi koji su realizovani u Odsjeku u skladu sa planom rada, kao i poslovi koji su odstupali od planiranih, s ciljem unaprjeđenja arhivske djelatnost su:

1. Klasifikacija arhivske građe

- Ministarstvo finansija (finansijski izvještaji po gradovima) NRCG 1945-1953, 1946 - 5f.
- Ministarstvo socijalne politike 1945-1947, 1946 - 11f.
- Ministarstvo narodnog zdravlja i socijalne politike 1945-1947, 1946 - 15f.
- Klasifikovana ukupno 31 fascikla.

- Započeta je revizija sređenog i obrađenog arhivskog fonda Ministarstvo prosvjete. Ukupno revidirano 38 f. arhivske građe.
- Revizija, kojim je utvrđeno početno stanje u fondu Izvršno vijeće SRCG, urađena za 1961 – 14f., 1963 – 7f. Ukupno 21 fascikla.

2. Sistematizacija arhivske građe

Sistematizacija arhivske građe odrađena je za sledeće fondove:

- Izvršno vijeće SRCG 1953-1990, 1958 - 1f., 1960 – 23f., 1961 – 16f.

Ukupno arhivistički sređeno i obrađeno 54 fascikle.

3. Izlučivanje po Listi kategorija vršeno je u fondu Državno preduzeće za proizvodnju i opravku puteva i mostova NRCG (1947-1951) 1947-1964. Početno stanje fonda 20 pomoćnih fondovskih knjiga i 97 fascikli građe. Izlučeno je 88 fascikli, a za trajno čuvanje ostavljene su 3f.

5. Arhivski odsjek za istoriju radničkog pokreta - Podgorica

U ovom Odsjeku urađeni su sledeći poslovi:

- Priređen Zbornik dokumenata „Okružni komitet KPJ Nikšić u NOR-u, 1941-1945. godina“ (druga knjiga, 1943-1945), obima 672 strane, promovisan u organizaciji DACG i UBNOR-a Nikšić, 16. septembra 2019. godine u Nikšiću.
- Nastavljen rad na ediciji koja se odnosi na objavljivanje arhivske građe ratnog perioda. Otpočet posao na izradi zbornika „Okružni komitet KPJ Kolašin u NOR-u, 1941-1945. godina“. Nakon izvršenog pregleda arhivskih zbirki NOB-a, urađen popis za 651

izdvojeni dokument. Poslije završenog prvog iščitavanja izdvojenih dokumenata, pristupilo se usaglašavanju i ponovnom iščitavanju dokumenata. Do sada su iščitana i usaglašena dokumenta za 1941. i 1942. godinu i izvršen konačan izbor za objavljivanje. Označena su imena lica koja se pominju u dokumentima. Otpočeta je izrada njihovih ratnih biografija. Otkucana su dokumenta za 1941. godinu, takođe otkucane biografije za 70 lica koja se pominju u dokumentima; dalji rad na evidentiranju ostalih lica u dokumentima je u toku.

- Fond CK SK Crne Gore - revizijom fonda utvrđena je potreba dorade određenog broja postojećih Unutrašnjih lista. Dopuna njihovog sadržaja izvršena je za 105 arhivskih kutija. Prilikom revizije ovoga fonda predloženo je za izlučivanje po *Listi kategorija registraturskog materijala* 1.585 duplikata utvrđenih ovim procesom rada.

- Fond OK SK Titograd - revizijom fonda utvrđena je potreba dorade postojećih unutrašnjih lista. Urađene su nove za 106 arhivskih kutija za period 1946-1989. godina. Prilikom revizije izlučeno 1.473 duplikata/ mltiplikata.

- Fond Istorijski institut Crne Gore - arhivistički sređene i obrađene 54 arhivske kutije. Po *Listi kategorija registraturskog materijala* predloženo je i popisano za izlučivanje 450 dokumenata.

- Okončan rad na arhivističkoj obradi poklon-zbirke „Vidoje Žarković“, koja broji 46 arhivskih kutija i 35 foto albuma.

- Vršeni su poslovi na sređivanju i obradi fondovskih knjiga u depoima 1 i 2. Nakon razvrstavanja na fondovsku pripadnost, izrađene naljepnice i na njima ispisani potrebni podaci. Obrađeno 240 knjiga. Rađeno i na sređivanju i obradi foto dokumentacije

(albuma) partijskih kongresa SK Crne Gore i drugih društveno političkih organizacija (AFŽ, NF, SSO); ukupno sređena i obrađena 42 foto albuma. Takođe se radilo u depou 1 na dopuni štampe i to : „Politika“, „Borba“, „Pobjeda“, „Titogradska tribina“, „Polis“, „Cetinjski list“, „Omladinski pokret“, „Nikšićke novine“, „Bjelopoljske novine“, „Univerzitetska riječ“, „Komunist“, „Oslobođenje“, „Pljevaljske novine“, „Barske novine“, „Luka Bar“, „Crnogorski književni list“, „Monitor“, „Književne novine“, „Radnik“, „NIN“ i „Primorske novine“, koje nam je trajno ustupila Crnogorska akademija nauka i umjetnosti (CANU).

- Rad sa strankama - arhivsku građu u čitaonici Arhivskog odsjeka za istoriju radničkog pokreta Podgorica koristilo je 32 istraživača, 64 istraživačka dana; odgovoreno je na 12 zahtjeva dospjela putem elektronske pošte.

- Uredno su vođene i dopunjavane knjige obavezne evidencije o arhivskoj građi.

U okviru Sektora za arhivsku građu stvaralaca od značaja za državu, realizovani su sledeći poslovi:

- Dvoje arhivista je prisustvovalo otvaranju izložbe „Žene u Velikom ratu“ koja je održana u predstavništvu UNESKO - a u Parizu, u periodu od 8-10 aprila, kao i III Kongresu arhivskih radnika BiH, koji je održan u periodu od 5-7. juna u Laktašima. Dvoje arhivista pohađali su i *Jesenju školu arhivistike* u Kopru u periodu 19- 27. 10. 2019. godine.

- Ostvareno je više kontakata sa značajnim ličnostima iz političkog života socijalističkog perioda u Crnoj Gori, odnosno sa njihovim potomcima, s ciljem da se motivišu da arhivsku građu koju posjeduju u ličnom vlasništvu, poklone ili omoguće izradu kopija koje bi preuzeo Arhiv.

- Izvršen je uvid u 88 pristiglih lista kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja, kojima je nakon pregleda, a po potrebi i datih sugestija, data saglasnost. Takođe, data je saglasnost i na 4 izmjene i dopune ovih dokumenata.

II SEKTOR ZA ARHIVSKU GRAĐU OD ZNAČAJA ZA JEDINICE LOKALNE SAMOUPRAVE

1. ARHIVSKI ODSJEK ANDRIJEVICA

I – Zaštita arhivske i registraturske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama vršeno je kod 13 stvaralaca/držalaca i to:

- Opština Plav,
- Opština Andrijevica,
- Fond za zdrastveno osiguranje Crne Gore, Filijala Plav,
- JPU "Dječiji vrtić" Plav,
- DOO Za komunalnu djelatnost Plav,
- JZU "Dr Branko Zogović" Plav,
- JU Centar za socijalni rad Plav,
- JU Centar za kulturu Gusinje,
- Opštinska organizacija crvenog krsta Plav,
- DOO Radio Andrijevica - Andrijevica,
- JU OŠ "Bajo Jojić" Andrijevica,
- JU Srednja Mješovita škola Andrijevica,
- JU Srednja škola "Bećo Bašić" Plav.

Ostvaren je kontakt sa svim navedenim stvaraocima, upoznavanje stvaraoca sa zakonskim obavezama prema Arhivu, praćenje stanja arhivske građe (sačinjavanje zapisnika o pregledu stanja i predlaganju mjera za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti).

2. Izlučivanje bezvrijedne registraturske građe izvršeno je kod 1 stavaraoca:

- JU Centar za socijalni rad Plav. Ukupno 4 d/m, za period 2002-2015 godine.

3. Preuzimanje arhivske građe izvršeno je od 1 stvaraoca i to:

- JU OŠ"Bajo Jojić" Andrijevica. Ukupno 0.70 d/m knjiga upisnika učenika za period 1959-1989.

4. Evidencije o stvaraocima i držaocima arhivske i registraturske građe:

- dosijea 13 stvaralaca dopunjena su zapisnicima o pregledu arhivske građe i unešeni su podaci i u druge propisane evidencije.

II-Poslovi u depou

1. Prijem arhivske građe

- Izdavanje arhivske građe na korišćenje - izdato 36 knjiga i 26 kutija.
- Popisivanje i razgraničavanje arhivske građe, smještaj arhivske građe u kutije, lijepljenje etiketa izvršeno je na 7 fondova - 22 kutije i 15 fondovskih knjiga i to: SRZ "Spasoje Đaković" Andrijevica (2 kutije), SRZ "Milija Milačić" Andrijevica (1 kutija), SRZ "Velji krš" Andrijevica (1 kutija), SRZ "Aleksandar Marjanović" Andrijevica (9 kutija i 7 knjiga), SRZ "Batrić Bojović" Andrijevica (3 kut.ije i 4 knjige), Sresko građevinsko preduzeće Andrijevica (3 kutije i 4 knjige), SRZ "Uroš Džudović" Andrijevica (3 kutije).

III-Sređivanje i obrada arhivske građe fondova

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 4 fonda:

- Osnovni sud Plav OS P (1954-) predmeti sa oznakom "P" parnica; ukupno 8 kutija; predmeta 304; lista 5.480; za 1977. godinu; SI, IR.
- NOO Plav NOOP (1952-1963); ukupno 13 kutija i 32 knjige; predmeta 3.057; listova.4.305; SI.
- NOO Murino NOOM (1952-1963); ukupno 1 kutija i 1 knjiga; predmeta192; listova 1.074; SI.
- Sresko građevinsko preduzeće Andrijevica (1948-1952); ukupno 4 kutije; 3 knjige; predmeta 1.153; listova 2.330; SI.

Ukupno 26 kutija i 36 fondovskih knjiga.

IV-Korišćenje arhivske arhivske građe i bibliotečkog materijala

- Obrađeno je 9 zahtjeva pravnih i fizičkih lica po raznim osnovama. Pritom su korišćeni fondovi: Osnovni sud Plav (4 kutije); NOO Plav (5 kutija i 4 knjige pomoćnih evidencija fonda); SO Plav (3 knjige fonda); RO"Mermer"Andrijevica (8 kutija i 6 knjiga fonda); NOO Andrijevica (4 kutije i 3 knjige fonda).
- Izdata su 2 uvjerenja.
- Urađeno je 13 fotokopija dokumenata.

V-Kulturno-prosvjetna i propagandna djelatnost

- Povodom manifestacije "Neđelja arhiva", Odsjek Andrijevica organizovao je u periodu od13-17.05.2019. godine sljedeće aktivnosti: podjela propagandnog materijala (brošura, kataloga i dr.). Upriličena je Odsjeku posjeta učenika završnih razreda JU OŠ"Bajo Jojić"Andrijevica. Održana je radionica na temu *Šta je Arhiv*. Prostorije Odsjeka Andrijevica posjetili su službenici i namještenici Opštine Andrijevica i upoznati sa radom službe. Takođe je organizovana posjeta građana Andrijevice koji su se interesovali za rad Odsjeka i vrstama arhivske građe u njegoom posjedu.

- Načelnik Odsjeka Zoran Zečević gostovao je na lokalnom radiju sa temom ”Postanak arhiva, njihov razvoj i značaj arhivske službe u savremenom društvu”. O kompletnoj manifestaciji sačinjena je fono i foto dokumentacija.

VI-Ostalo

- U Andrijevici je organizovan i održan radni sastanak sa službenicima AO Andrijevica i Plav, od strane direktora i pomoćnice direktora DACG.

2. ARHIVSKI ODSJEK BAR

I – Zaštita arhivske i registraturske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršena je kod 22 stvaralaca/držalaca, i to:

- AD “Luka” Bar,
- AD “Horizon logistics” Bar, u stečaju,
- AD “Port of Adrija” Bar,
- AD “Zavod za izgradnju Bara”, u stečaju,
- Osnovni sud Bar,
- Pošta Crne Gore AD Podgorica, Regionalni centar pošte Bar, za Bar i Ulcinj,
- Ministarstvo odbrane, Mornarica Vojske Crne Gore Bar,
- JZU “Dom zdravlja Bar”,
- JZU Medicinski centar “Blažo J. Orlandić”,
- Hotel “Princess” DOO Bar,
- JU OŠ “Srbija” Stari Bar,

- JU OŠ “Blažo Jokov Orlandić” Bar,
- JU OŠ “Meksiko” Bar,
- JU OŠ “Jugoslavija” Bar,
- JU OŠ “Mrkojevići”- Pečurice Bar,
- JU OŠ “Anto Đedović” Bar,
- JU “Srednja stručna škola” Bar,
- Uprava za nekretnine, Područna jedinica Bar,
- Opština Bar,
- JP Kulturni centar Bar,
- DOO “Agent plus Bar”,
- “Lovćen osiguranje” AD Podgorica, Filijala Bar.

2. Dosijea stvaralaca/držalaca dopunjena su novim podacima. Data je saglasnost na 6 lista kategorija, i to:

- Opština Bar,
- 2. JU OŠ “Blažo J. Orlandić” Bar,
- JU OŠ “Meksiko” Bar,
- JU OŠ “Mrkojevići” - Pečurice, Bar,
- JU OŠ “Anto Đedović” Bar,
- 6. “Agent plus Bar” DOO.

3. Registar je dopunjen sa dva nova stvaraoca, i to:
- “Lovćen” osiguranje AD Podgorica, Filijala Bar
- “Agent plus Bar” DOO.

4. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je kod 11 stavaralaca, i to:
- Osnovni sud Bar ..... 11 d/m,

- JZU “Dom zdravlja” Bar..... 150 d/m,
- DOO Hotel “Princess” Bar..... 24 d/m.
- AD “ZIB”, u stečaju ..... 115 d/m,
- Uprava za nekretnine – PJ Bar..... 32 d/m,
- AD Pošta CG Podgorica-Pošta Bar..... 10 d/m,
- AD “Luka” Bar ..... 40 d/m,
- Opština Bar ..... 85 d/m,
- JZU Medecinski centar “Blažo J.Orlandić..... 42 d/m,
- “Lovćen”osiguranje AD Podgorica, Filijala Bar.. 24 d/m,
- JP Kulturni centar Bar ..... 4 d/m.

Ukupno izlučeno: 537 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

5. Kod 11 stvaralaca nalazi se preostala arhivska i registraturska građa u količini izraženoj u dužinskim metrima i to:

- Osnovni sud Bar ..... 870 d/m,
- JZU “Dom zdravlja” Bar ..... 90 d/m,
- DOO Hotel “Princess” Bar ..... 80 d/m,
- AD “ZIB” Bar, u stečaju ..... 25 d/m,
- Uprava za nekretnine – PJ Bar ..... 150 d/m ,
- AD Pošta Crne Gore Podgorica - Pošta Bar ..... 20 d/m,
- AD “Luka” Bar ..... 350 d/m,
- Opština Bar ..... 400 d/m,
- JZU Medicinski centar “Blažo J. Orlandić ..... 300 d/m,
- “Lovćen” osiguranje AD Podgorica – filijala Bar. 45 d/m,
- JP Kulturni centar Bar..... 35 d/m.

Kod stvaralaca se nalazi 2.365 d/m registraturske građe.

6. Priprema i preuzimanje arhivske građe
Arhiv je preuzeo arhivsku građu od 3 stvaraoca i to:

- AD "ZIB", u stečaju .....1 6 d/m (projektna dokumentacija),
- Uprava za nekretnine, PJ Bar.....54 d/m (popisni katastar, katastar zemljišta i nekretnina),
- Osnovni sud Bar .....8 d/m.

Ukupno preuzeto: 78 d/m.

II-Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe u depoima:

- Prijem i smještaj arhivske građe Zavoda za izgradnju Bara.
- Prijem i smještaj arhivske građe Uprave za nekretnine, PJ Bar.
- Prijem i smještaj arhivske građe Osnovni sud Bar.
- Izrada spoljnih opisa urađena je na 108 arhivskih kutija.
- Smještaj 372 fondovske knjige Zbirke inž. Mikovića.

2. Izdavanje arhivske građe na korišćenje:

- Izdato je 98 kutija arhivske građe na sređivanje i obradu.
- Izdato je 112 kutija arhivske građe i 13 fondovskih knjiga za potrebe istraživača.
- Fotokopirano je za potrebe istraživača 292 stranice.

III-Sređivanje i obrada arhivske građe rađena je na 5 fondova:

- SNO Bar (1945-1955); registraturski sređeno (1952) 17 kutija.
- Uprava za nekretnine, PJ Bar (1954-1990); klasifikacija i sistematizacija arhivske građe, razvrstavanje spiskova

promjena iz Katastra zemljišta, po katastarskim opštinama.

- Opšta bolnica „Blažo J. Orlandić“ (1946-1980); registraturski sređeno 68 kutija (19621979) (dječije, ušno i porodiljsko odjeljenje).
- Zbirka dokumenata inž. Miodraga Mikovića (1924-1996); klasifikacija, hronološko sređivanje i popisivanje preuzetih knjiga, fotografija i dr. Ukupno 372.
- Fond Osnovno tužilaštvo Bar (1970-1983); sređeno 23 arhivske kutije predmeta sa oznakom: KT, KTR, KTM, KTN za period 1980-1982.

Ukupno: 108 arhivskih kutija i 372 fondovske knjige.

- Informativno sredstvo Sumarni inventar je sačinjen za 23 kutije arhivske građe.

IV-Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala:

- Obrađeno je 257 zahtjeva fizičkih i pravnih lica (pravnih lica 64, a fizičkih lica 193).
- Fotokopirano je ukupno 1.256 listova.
- Pozitivno je riješeno ukupno 198, a negativno 59 zahtjeva.
- Potraživano je ukupno 255 predmeta.
- Poslato je 55 pisanih obavještenja i 3 potvrde.
- Arhivsku građu je koristilo 5 istraživača, izdato je 112 kutija i 13 fondovskih knjiga.
- Fotokopirano je 292 stranice.
- Pružene su tražene informacije za 55 zainteresovanih stranaka.

V–Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

U okviru kulturno-prosvjetne i propagandne djelatnosti obilježen je “Međunarodni dan arhiva” i “Neđelja arhiva” (13 -17. maja 2019.):

- Najava aktivnosti u okviru manifestacije “Neđelja arhiva” na lokalnom Radio Baru;
- distribucija propagandnog materijala;
- emitovanje priloga na Radio Baru u vezi Manifestacije „Neđelja arhiva“ i rada AO Bar;
- prezentacija internet izložbe „Zemljotres, Bar 1979. godina“; www.izlozba2019.blogspot.com;
- „Otvorena vrata“ za posjete đaka i ostalih zainteresovanih građana;
- Gostovanje načelnice AO Bar na Radio Baru u emisiji „Promenada“.
-

VI-Ostalo

- Vođene su Knjige evidencije o broju korisnika i istraživača za tekuću godinu.
- Vršeni su uobičajeni administrativno-tehnički poslovi: izvještaji, evidencija o prisutnosti na poslu, mjesečni izvještaji, zbirni izvještaji, godišnji izvještaji, godišnji plan rada, statistički podataci, razni dopisi, itd.
- Dopuna evidencije o stvaraocima i držaocima registraturske i arhivske građe (matični listovi).
- Kontakti i razgovori sa predstavnicima registratura radi uspostavljanja saradnje i dr.
- Izvršena je provjera i sačinjen Izvještaj o stanju sređenih i obrađenih fondova, dokumenata u predmetu i konstatovanje stanja nakon sprovedene revizije.
- Dopuna dosijea fondova/zbirki (obrazac br.13) koji se čuvaju u AO Bar sa novim podacima.
- Rad na dopunjavanju podataka za Centralni katalog arhivskih fondova i zbirki zastupljenih na sajtu DACG, kao i dodavanje novopreuzetih fondova, dopunjavanje

postojećih fondova i korekcije podataka o količini građe i dr.

- Rad na unošenju podataka u internu bazu podataka na računaru - Osnovni sud Bar -predmeti vanparnica "R" (1961-1980).

3. ARHIVSKI ODSJEK BERANE

I-Zaštita arhivske i registraturske građe van Arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršena je kod 18 stvaralaca/držalaca, i to:

- SO Berane,
- JU Gimnazija „Panto Mališić" Berane,
- Uprava carina CG, Carinarnica Bijelo Polje-Carinska ispostava Berane,
- JU Srednja medicinska škola „Branko Zogović",
- JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje Berane,
- Osnovno državno tužilaštvo u Beranama,
- Z.U.Apoteke „Montefarm" Podgorica, Apoteka „Jatros" Rožaje,
- JU OŠ „ 25. maj" Rožaje,
- Centar za socijalni rad Rožaje,
- Fond PIO, Područna jedinica Berane - Kancelarija Rožaje,
- Osnovni sud Rožaje,
- Uprava carina CG, Carinska ispostava „Kula",
- Uprava carina CG, Carinska ispostava „Rožaje",
- Uprava carina CG, Carinska ispostava „ Dračenovac",
- Pošta Crne Gore, AD Podgorica, RCP Berane - Rožaje,
- JU Osnovna škola „Donja Lovnica" Rožaje,
- JU Osnovna škola „Mustafa Pećanin" Rožaje,
- JU Osnovna škola „25. maj" Rožaje.

2. Rad na izlučivanju bezvrijednog registraturskog materijal, čiji je rok čuvanja po listi kategorija istekao, sproveden je kod 8 stvaralaca, i to:

- SO Berane - data je saglasnost kojom se odobrava uništavanje bezvrijednog registraturskog materijala u količini 12,02 dužna metra za period 1971-2017. godina.

- JU Gimnazija „Panto Mališić“ Berane , izlučeno je 8 d/m za period 1966-2016. godine.

- Uprava carina CG, Carinarnica Bijelo Polje - Carinska ispostava Berane, izlučeno je 5,3 d/m za 2013. godinu.

- Uprava carina CG, Carinska ispostava „Kula“ - Rožaje, data je saglasnost kojom se odobrava uništavanje bezbrijednog registraturskog materijala u količini od 25,70 d/m za period 2011- 2013. godine.

- Uprava carina CG, Carinska ispostava „Rožaje“- Rožaje, data je saglasnost kojom se odobrava uništavanje bezvrijednog registraturskog materijala u količini od 13,70 d/m, za period 2011-2013. godine.

- Uprava carina CG, Carinska ispostava „Dračenovac“ - Rožaje, data je saglasnost kojom se odobrava uništavanje bezvrijednog registraturskog materijala u količini od 38,35 d/m, za period 2011-2013. godine.

- Z.U. Apoteke CG „Montefarm“, Apoteka „Jatros“ Rožaje, 5,50 d/m za period od 1980. do 2015. godine.

- Osnovni sud Rožaje, data je saglasnost kojom se odobrava uništavanje bezvrijednog registrskog materijala u količini od 5,50 d/m za period od 1997. do 2016. godine.

Ukupno je izlučeno 114,07 d/m bezvrijednog registratorskog materijala.

- Stručna pomoć kod izrade Liste kategorija registraturske građe i načinu odabiranja i predaje arhivske građe Državnom arhivu je pružena kod dva stvaraoca: Osnovni sud u Rožajama i JU Srednja medicinska škola „Branko Zogović“ Berane.

II-Poslovi depoa

1. Korišćenje arhivske građe u depou
   - Za obradu arhivske građe korišćeno je 135 kutija arhivske građe,
   - Za rješavanje zahtjeva pravnih i fizičkih lica korišćena je 261 kutija arhivske građe, 93 upisnice i 72 knjige, kao i evidencije.

III-Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Obrada arhivske građe rađena je u 5 fondova:
   - Opština Berane 1967-1989; kutija 25, predmeta 616, listova 8.834. Unutrašnje liste, SI i imenski popis predmeta.
   - Opština Rožaje 1968 -1995; kutija 79, predmeta 4.099, listova 38.206. Unutrašnje liste, SI i imenski popis predmeta.
   - Manastir „Đurđevi stupovi“ 1906-1940; kutija 14, predmeta 1.782 listova 5.894. Unutrašnja lista, SI i imenski popis predmeta.
   - Zbirka Tomaš Katanić 1907-1954; kutija 3, predmeta 429, listova 1350. Unutrašnje liste, SI, imenski popis predmeta.
   - AD „Gornji Ibar“ - Rožaje 1957-1988; kutija 14, predmeta 85, listova 4.249. Unutršnje liste, SI i imenski popos predmeta.

2. Urađeno je 10 arhivističkih normiranih zapisa za pravna i fizička lica i porodice, prema međunarodnom standardu – ISSAR (CPF), i to:

- Seljačka radna zadruga „Napredak“ - Gornja Vrbica,
- Seljačka radna zadruga „Partizan“ - Lješnica,
- Obućarska zadruga Berane,
- Seljačka radna zadruga „Budućnost“ Petnjik,
- Fabrika za proizvodnju aluminijumskih građevinskih konstrukcija - „FALKO“ Ivangrad,
- Komunistička partija Jugoslavije,
- Radničko-službenička nabavljačko-potrošačka zadruga Berane,
- Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (SSRN),
- GRO „Hajla“ Rožaje, i
- Ratna dokumentacija.

IV-Korišćenje arhivske građe

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

Arhivsku građu u sljedećim fondovima, koristilo je 6 istraživača:

- JU “30. septembar“ Rožaje,
- JU Gimnazija „Panto Mališić“, i
- Manastir Đurđevi stupovi.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno pravne svrhe:

- Obrađeno je 369 zahtjeva pravnih i fizičkih lica po raznim osnovama.
- Sačinjeno je 42 uvjerenja, 126 obavještenja, 129 fotokopija sa pečatom ovjere i 32 fotokopije bez pečata ovjere.

Za rješavanje ovih zahtjeva korišćeni su fondovi:

- SO Berane,
- SO Rožaje,

- Osnovni sud Berane,
- JU Gimnazija „Panto Mališić“ Berane,
- ŠC „Vukadin Vukadinović“ Berane,
- Manastir Đurđevi stupovi Berane,
- AD “Jugoprevoz“ Berane,
- TRO „Jasikovac“,
- SO Rožaje,
- JU Gimnazija „30. septembar“ Rožaje,
- GRO „Hajla“,
- Osnovni sud Rožaje,
- AD “Gornji Ibar“ Rožaje.

V-Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

1. Objelježena je „Neđelja arhiva“ sljedećim aktivnostima:

- Distribucija propagandnog materijala po školama i ustanovama.
- Posjeta učenika i profesora Gimnazije „Panto Mališić“ Arhivskom odsjeku Berane.
- Posjeta građana Berana Arhivskom odsjeku Berane.
- Gostovanje na javnom servisu RTV Rožaje.
- Posjeta učenika i profesora Gimnazije „30. septembar“ Arhivskom odsjeku Berane.
- Posjeta građana Rožaja Arhivskom odsjeku Berane – Rožaje.
- Posjeta učenika i profesora JU Srednje stručne škole Arhivskom odsjeku Berane-Rožaje.
- Radna posjeta službenika Arhivskog odsjeka Bijelo Polje i službenika Arhivskog odsjeka Berane Arhivskom odsjeku Berane-Rožaje.

2. Sačinjen je i dostavljen novi pregled arhivskih fondova i zbirki koji se čuvaju u Državnom arhivu - Arhivskom odsjeku Berane.

VI-Ostalo

- Organizovan je i održan radni sastanak sa službenicima AO Berane u Beranama od strane direktora i pomoćnice direktora DACG.

4. ARHIVSKI ODSJEK BIJELO POLJE

I-Zaštita arhivske i registraturske građe van Arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršena je kod 11 stvaralaca/držalaca, i to:

- SO BijeloPolje, Sekretarijat za lokalnu samupravu; na njihov poziv izvršen je obilazak, sačinjen zapisnik o pregledu stanja na Listi kategorija i popisu arhivske građe kao izlučivanju bezvrijednog registraturskog materijala. Ponovo je sa administratorom opštine dogovoreno da se formira komisija po svim sekretarijatima i sektorima i pristupi izradi Liste kategorija. U više navrata su Komisiji data uputstva i sugestije, ali bez obzira na sve zadate rokove, posao nije ni izbliza gotov. Ovakvo stanje traje više od tri godine.

- Više državno tužilaštvo Bijelo Polje; obilazak po pozivu i davanje uputstava za arhivsku građu. Na njihov zahtjev, data je saglasnost za izlučivanje i uništavanje bezvrijednog registraturskog materijala ćiji su rokovi istekli po Listi kategorija.

- Osnovni državni tužilac; na njihov zahtjev data saglasnost za izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala za period od 2000-2005. godine.

- Osnovni sud Bijelo Polje; na njihov zahtjev data je saglasnost za izlučivanje i uništavanje bezvrijednog materijala kome je istekao rok čuvanja po Listi kategorija.
- Sud za prekršaje Bijelo Polje; zbog promjena u strukturi i djelatnosti rada, javila se potreba za izradu Liste kategorija sa rokovima čuvanja za Sud za prekršaje u Bijelom Polju, sa odjeljenjima u Beranama, Pljevljima, Kolašinu, Plavu, Andrijevici, Mojkovcu, Rožajama i Žabljaku, koji je kao takav formiran 2015. godine. Sud u Bijelom Polju sa osam odjeljenja. Odobrena je Lista kategorija od strane Državnog arhiva Cetinje, 29. oktobra 2018. godine.
- Poreska uprava Crne Gore, Filijala BijeloPolje i ekspoziture Kolašin i Mojkovac; na njihov zahtjev data je saglasnost za izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala.
- JU Cetar za socijalni rad Bijelo Polje; obilazak po pozivu i davanje saglasnosti za izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala i odabira arhivske građe.
- JU OŠ “9. maj” Sutiva; redovna komtrola i pružanje stručne pomoći oko izrade liste kategorija i odabira arhivske građe.
- Uprava Carina Crne Gore; Carinarnica Bijelo Polje, carinski terminal; na njihov zahtjev data saglasnost i urađeno izlučivanje i uništenje bezvrijednog registraturskog mateijala.
- Fond za zdravstveno osiguranje Crne Gore, Područna jednica Bijelo Polje; na njihov zahtjev izdata je saglasnost za izlučivanje i uništavanje bezvrijednog registraturskog materijala, kojem je po listi Ktegorija istekao rok čuvanja.

- AD Vunarski kombinat VUNKO, u stečaju, Bijelo Polje; dolazak po pozivu, učestvovanje u radi komisije koja je vršila odabr arhivske građe i uništavanje registraturskog materijala.

2. Rad na izlučivanju bezvrijednog registraturskog materijala, čiji je rok čuvanja po listi kategorija
Istekao, sproveden je kod 4 stvaraoca, i to:

- Poreska uprava Crne Gore, Filijala Bijelo Polje i ekspoziture Kolašin i Mojkovac 25,00 d/m.
- JU OŠ "Mladost" Kanje Bijelo Polje; izlučeno bezvrijednog registraturskog materijala za period od 1980-2014. godina. Ukupno izlučeno oko 1,6 d/m.
- JU OŠ "Braća Ribar" Zaton**,** Bijelo Polje, za period 1985-2015. godina, 2,3 d/m.
- Lovćen osiguranje AD Podgorica, Filijala Bijelo Polje, izlučeno od 2006-2011. godine, 7,60 d/m.

Ukupno izlučeno 36,50 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

3. Data je saglasnost na 2 liste kategorija sa rokovima čuvanja:

- SO BijeloPolje, i
- DOO "Mesopromet"Bijelo Polje.

II-Poslovi u depou

1.Smještaj i korišćenje arhivske građe

- Izdavanje građe na sređivanje i obradu - 98 kutija.
- Izrada i lijepljenje spoljnih etiketa na 65 kutije.
- Pečatanje dokumenata izvršeno je na 4 fonda: Više tužilaštvo (Više javno tužilaštvo) BijeloPolje – za oznaku "KT"; 19 kutija za period 2008-2009. godina; oznaka "PT", 1 kutija, godina 1999; Okružni privredni sud Bijelo Polje 1987-1989. godina, 22 kutije; Narodni odbor

opštine Bijelo Polje, 19 kutija za period 1949-1979 i Uprava za nekretnine Bijelo Polje, 2 kutije, 1946-1966.

Ukupno 63 kutije dokumenata.

III-Sređivanje i obrada arhivske građe rađena je u 5 fondova:

1. Sreski Narodni odbor Bijelo Polje
   - Sređenost fonda: period od 1945-1957. godine; arhivistički sređen.
   - U toku ovog izvještajnog perioda rađeno je na reviziji fonda SNO BijeloPolje (1945-1958). Obrađeno predmeta 527, listova 1.327, 2 kutije.

2. Državni tužilac Bijelo Polje, Okružno (Sresko) javno tužilaštvo:
   - Raspon građe fonda: 1945-2012.
   - Sređenost fonda za oznaka "KT" 2008-2009; ukupno 19 kutija, predmeta 262, listova 13.970; oznaka "PT" 1999. g., kutija 1, predmeta 72, lista 732.

Ukupno kutija 21, predmeta 263; ukupno listova 14.702.

3. Okružni privredni sud Bijelo Polje
   - Raspon građe fonda: 1986-1992.
   - Sređenost fonda: urađen upisnik predmeta i kratak sadržaj predmeta.

Ukupno: kutija 22, predmeta 972 i listova 12.581. Rad na fondu je u toku.

4. Narodni odbor opštine Bijelo Polje
   - Raspon građe fonda: 1945-1962.
   - Sređenost fonda: u toku je sređivanje.
   - Fomirane su serije fonda NOO Bijelo Polje; Građevinsko preduzeće, period 1945-1977; Mesarsko-pekarsko preduzeće „Ishrana" Bijelo Polje 1950-1957; Stanica

za zaštitu bilja i zadružno preduzeće „Zemplod“ Bijelo Polje 1956-1965; Zanatsko-opančarsko proizvođačko-prerađivačka zadruga Bijelo Polje 1949-1951; Zanastvo i Udruživanje zanatlija Bijelo Polje 1946-1954; Pregled javnog saobraćaja Bijelo Polje - statistika 1958-1977; Sektor turizma Bijelo Polje - statistički podaci 1953-1975; Numeracija privatnih, javnih i poslovno stambenih zgrada na terenu NOO Bijelo Polje za period 1960-1962. godina, sa spiskovima vlasnika.

Urađeno ukupno kutija 22, predmeta 972 i listova 12.581. Rad na sređivanju predmetne građe je u toku.

5. Uprava za nekretnine Bijelo Polje
- Raspon građe fonda: 1945-1990.
- Serija: Poljoprivredni zemljišni fond – PZF.
- Obrađene su 2 kutije, predmeta 153, listova 987.

Ukupno: 68 arhivskih kutija.

IV-Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe
- Obrađeno je 65 zahtjeva pravnih i fizičkih lica po raznim osnovama.
- Dato je 37 informacija za fizička i pravna lica.
- Pružene su usluge za 18 fizičkih lica.
- Pružene su usluge za 10 pravnih lica.

V–Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost
- U junu mjesecu obeležena je manifestacija „Neđelja arhiva“ sljedećim aktivnostima: distribucija propagandnog materijala po školama i ustanovama; radna posjeta službenika Arhivskih odsjeka Bijelo Polje i Berane Arhivskom odsjeku Berane-Rožaje; predavanje učenicima

osnovnih i srednjih škola. O realizaciji manifestacije dostavljen je detaljan izvještaj.

VI- Ostalo

- Arhivski odsjek su u oktobru 2019. godine posjetili direktor DACG Saša Tomanović i pomoćnica direktora Mirjana Kapisoda.

5. ARHIVSKI ODSJEK BUDVA

I-Zaštita arhivske građe i registraturskog materijala van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe i predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršeno je kod 19 stvaralaca/držalaca:

- JU Srednja mješovita škola „Danilo Kiš“ Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-539 od 19. 12. 2018. godine;

- JP „Regionalni vodovod Crnogorsko primorje“ Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-30 od 17. 01. 2019. godine;

- Hotelska grupa „Budvanska rivijera“ AD Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-0311-61 od 28. 01. 2019. godine;

- Fond za zdravstveno osiguranje, Filijala Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-168 od 21. 02. 2019. godine;

- Export-import VST-trend hotel „Tara“ Bečići, Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-255 od 21. 03. 2019. godine;

- 6. Opština Budva; Sekretarijat za lokalnu samoupravu Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-256 od 22. 03 .2019. godine;

- JU Srednja mješovita škola „Danilo Kiš“ Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-310 od 10. 04. 2019. godine;
- Zavod za izgradnju „Budva“ A.D. Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-356 od 07.05.2019. godine;
- JU Osnovna škola „Stefan Mitrov Ljubiša“ Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-395 od 15. 05. 2019. godine;
- Sud za prekršaje Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-412 od 20. 05. 2019. godine;
- Opština Budva, Sekretarijat za lokalnu samoupravu Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-520 od 21. 06. 2019. godine;
- „Maestral hotels and casinos“ DOO Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-524 od 25. 06. 2019. godine;
- Javna zdravstvena ustanova Dom zdravlja Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-570 od 11. 07. 2019. godine;
- „Mediteranreklame“ DOO Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-595 od 25. 07. 2019. godine;
- Opština Budva, Sekretarijat za lokalnu samoupravu Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-623 od 08. 08. 2019. godine;
- JU „Druga osnovna škola“ Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-696 od 24. 09. 2019. godine;

- „Bellveu hotels group“ DOO Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-803 od 22. 10. 2019. godine;
- Zavod za izgradnju “Budva“ AD Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-829 od 30. 10. 2019. godine;
- Javna ustanova „Grad teatar“ Budva; Zapisnik o izvršenom pregledu arhivske i registraturske građe broj 0311-901 od 25. 11. 2019. godine.

2. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je kod 9 stvaralaca:

- Fond za zdravstveno osiguranje, Filijala Budva; na osnovu Zapisnika o provjeri br. 0311-170 od 25. 02. 2019. god. i Saglasnosti o odobrenju br. 0311-174 od 26. 02. 2019. god. uništeno je 14,80 dm bezvrijednog registraturskog materijala;
- JU Srednja mješovita škola „Danilo Kiš“ Budva; na osnovu Zapisnika o provjeri br. 0311-315 od 12. 04. 2019. god. i Saglasnosti o odobrenju br. 0311-316 od 15. 04. 2019. god. uništeno je 10,40 dm bezvrijednog registraturskog materijala;
- Sud za prekršaje Budva; na osnovu Zapisnika o provjeri br. 0311-416 od 23. 05. 2019. god. i Saglasnosti o odobrenju br. 0311-417 od 24. 05. 2019. god. uništeno je 13,50 dm bezvrijednog registraturskog materijala;
- „Maestral hotels and casinos“ DOO Budva; na osnovu Zapisnika o provjeri br. 0311-526 od 27. 06. 2019. god. i Saglasnsti o odobrenju br. 0311-527 od 28. 06. 2019. god. uništeno je 24,35 dm bezvrijednog registraturskog materijala;
- Opština Budva, Sekretarijat za lokalnu samoupravu Budva; na osnovu Zapisnika o provjeri broj 0311-530 od 01. 07. 2019. godine i Saglasnosti o odobrenju br.

0311-531 od 01.07.2019. godine uništeno je 11,09 dm bezvrijednog registraturskog materijala;

- Javna zdravstvena ustanova Dom zdravlja Budva; na osnovu Zapisnika o provjeri broj 0311-582 od 18. 07. 2019. godine i Saglasnosti o odobrenju br. 0311-583 od 19. 07. 2019. godine uništeno je 9,53 dm bezvrijednog registraturskog materijala;

- „Mediteranreklame“ DOO Budva; na osnovu Zapisnika o provjeri broj 0311-598 od 26. 07. 2019. godine i Saglasnosti o odobrenju br. 0311-599 od 29. 07. 2019. godine uništeno je 12,20 dm bezvrijednog registraturskog materijala;

- Opština Budva, Sekretarijat za lokalnu samoupravu Budva; na osnovu Zapisnika o provjeri broj 0311-630 od 13. 08. 2019. godine i Saglasnosti o odobrenju br. 0311-631 od 14.08.2019. godine uništeno je 4,00 dm bezvrijednog registraturskog materijala;

- JU „Druga osnovna škola“ Budva; na osnovu Zapisnika o provjeri broj 0311-714 od 27. 09. 2019. godine i Saglasnosti o odobrenju br. 0311-715 od 30. 09. 2019. godine uništeno je 1,56 dm bezvrijednog registraturskog materijala.

Ukupno je izlučeno 101, 43 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

II-Poslovi u depou

1.Smještaj arhivske građe u depoima:

- pakovanje i prepakivanje: za regale do 2,20 m

- prepakivanje iz registratora u arhivske kutije.

2. Izdavanje arhivske građe na korišćenje:

- pronalaženje, provjeravanje i izdavanje arhivske građe na odredišno mjesto;

- vođenje evidencije o izdatoj građi, izdavanje potvrda, izdavanje kopija arhivske građe sa ovjerom izdatih kopija, izdavanje obavještenja;
- ostali poslovi sa korisnicima.

III-Sređivanje i obrada arhivske građe rađena je na 3 fonda

1. Skupština opštine Budva, serija Izvršni odbor 1974-1992, SOB IO. Za ovaj fond odrađeni su sljedeći poslovi:

- klasifikacija arhivske građe u fondu kategorisane kao a/d i a/k (koja sadrži dokumenta van sjednica i dokumenta koja se odnose na komisije) iz formiranih cjelina izdvajanje multiplikata, razvrstavanje arhivske građe na tematske cjeline po novom osnovu (tematski);
- sistematizacija arhivske građe u fondu za kategoriju a/d i a/k, tehnički poslovi na građi, popis značajnijih dokumenata, izrada privremenih spoljašnjih opisa fascikli sa osnovnim podacima o građi.

b) novi period - za arhivske fascikle:

- SOB IO a/d 1987 april/jun sa165 predmeta, 314 dokumenata i 997 listova;
- SOB IO a/d 1987 jul/decembar sa 250 predmeta, 431 dokumenat i 1008 listova.

Predloženo je i popisano za izlučivanje 300 listova / 77 dokumenata.

Ukupno dvije arhivske fascikle sa 415 predmeta, 745 dokumenata i 2005 listova.

- Sistematizacija arhivske građe u fondu za građu kategorisanu kao a/s (dokumentacija sa sjednica IO) - tehnički poslovi na građi, sređivanje dokumenata unutar podserija i predmeta, folijacija dokumenata u predmetu,

ispisivanje signature na košuljice, sređivanje predmeta po brojevima u okviru godina, izrada unutrašnje liste, stavljanje spoljnih opisa na arhivske fascikle, za arhivske fascikle:

SOB IO-s 1983 18; raspon brojeva predmeta: a/z -347/61- 355/88 sa 9 predmeta, 654 listova i 236 dokumenata,

SOB IO a/z 1983 19; Raspon brojeva predmeta: a/z -356/162- 361/47 sa 6 predmeta, 663 lista i 114 dokumenata,
SOB IO-s 1983 20; raspon brojeva predmeta: a/z -357/28-367/91 sa 11+1 predmeta, 622+44 lista, 223+25 dokumenata,
SOB IO-s 1983 21; raspon brojeva predmeta: a/z -368/85-375/166 sa 8 predmeta, 700 listova i 288 dokumenata,
SOB IO-s 1983 22; raspon brojeva predmeta: a/z -376/53-388/58 sa 13 predmeta, 714 listova i 177 dokumenata.

Ukupno 5 arhivskih kutija sa 47+1 predmeta, 3353+44 listova i 1038+25 dokumenata.

- Skupština opštine Budva, serija Opštinska uprava društvenih prihoda, podserija Kupoprodajni ugovori 1955-1991, SOB OUDP – kpu,

- izrada popisa kupoprodajnih ugovora u elektronskoj formi za 8 arhivskih fascikli, period od 1987-1990 sa 533 predmeta.

2. Osnovna škola Petrovac 1917-1970 OŠP 1917-1970, izvršena je klasifikacija arhivske građe u fondu. Nakon uzimanja u rad fonda OŠP, uvidom u građu konstatovano je da ista nije hronološki sređena, tako da će konačno pakovanje, sa izradom spoljnjih opisa, biti urađeno po sređivanju cjelokupnog fonda. U ovoj fazi je odrađeno razvrstavanje arhivske građe na tematske cjeline po novom osnovu.

Ukupno obrađene šest arhivskih fascikli sa 4889 list.+209 (praznih) i 4.166 dokumenata.
U drugoj fazi se pristupilo: formiranju arhivskih jedinica iz sređene arhivske građe, stavljanje arhivske građe u fascikle, stavljanje privremenih spoljnih opisa na fascikle, brojanje listova i dokumenata, izrada unutrašnjeg opisa arhivske građe, i to za sljedeće fascikle: OŠP 1. 1942-1952 sa 812 listova i 737 dokumenta; OŠP 2. 1953-1958 sa 913 listova i 850 dok; ukupno dvije arhivske fascikle sa 1725 list. i 1587 dokumenata.
3. Radna organizacija „Stari Grad“ Budva 1979-1990 ROSG; 1979-1990

Za ovaj fond odrađeni su sljedeći poslovi:

- klasifikacija na grupe i podgrupe dokumenata po vrsti građe, tematici i sl., izrada privremenog opisa kutija fonda: infrastruktura - 14 arhivska kutija i 3 svežnja; konstrukciona sanacija - 9 arhivskih fascikli i „Crvena komuna“ - 5 arhivskih fascikli; ukupno 28 arhivskih fascikli i 3 svežnja.

- Sistematizacija arhivske građe u fondu: sređivanje dokumenata unutar predmeta; izdvajanje multiplikata; ubacivanje naknadno nađene arhivske građe za seriju Konstrukcione cjeline

Ukupno u 53 konstrukcione cjeline od kc II-A do kc XXXII pridruženo 959 listova 647 dokumenata, 13 projekata i jedna knjiga predmjera radova; izdvojeno 273 listova multiplikata
Napomena: serija Konstrukcione cjeline je sačinjena od projektne dokumentacije, koja sadrži planove, skice i tekstualni dio, sve uvezano po pojedinim konstrukcionim cjelinama. Zbog navedenog ova građa nije pakovana u arhivske fascikle već je klasirana po svežnjevima.

Svega ukupno 49 arhivskih kutija i 3 svežnja.

IV-Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala
U toku 2019. godine u Odsjeku Budva je bilo 736 posjeta

sa prijavama za korišćenje građe (385) i zahtjevima stranaka (351) za kseroksiranje, izdavanje kopija skenirane građe i kopija fotografisane građe; od ovog broja je bilo 15 istraživača. Po zahtjevima je izvršeno:

- na osnovu 131 zahtjeva za kseroksiranje izdato je 1.302 stranica kseroks-kopija (598 dok.);
- na osnovu 168 zahtjeva za izdavanje kopija digitalizovane građe izdato je 2.147 listova kopija (463 dok.);
- izdato je 15 obavještenja po zahtjevima stranaka (kada nijesu izdate kopije dokumenata);
- na osnovu 26 zahtjeva za fotografisanje izdato je 947 listova kopija (485 dok.);
- na osnovu 11 zahtjeva za skeniranje urađeno je skeniranje 1.203 listova;
- u toku rada sa korisnicima je izdato i vraćeno u depoe 2.944 arhivskih jedinica;
- u toku rada je korišćena građa sljedećih fondova: KAT; SOB OUDP; SOB sjednice; SOB FONI; Biblioteka; ROSG; Zbirke matičnih knjiga; Zbirka fotokopija; SOB IO; UOB; SOB Urbanizam-IP; SOB GI; SOB URB; KOMB; LOFIB; FISTUT; Hotel „Avala; SOB-MZZPC; OP; JUJAD; OZZDRZ; KSJP; Hotel Romanija i Crkva.

V-Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- Obilježena je manifestacija „Neđelja arhiva“.
- Izložbe arhivskih dokumenata - sastavljanje programa, izbor eksponata, izrada legendi, priprema teksta kataloga, postavljanje eksponata za izložbu „Razglednice Budve i Petrovca 1900-1979“ iz zbirke broj 54. Razglednice 1899-1978.

6. ARHIVSKI ODSJEK DANILOVGRAD

I-Zaštita registraturske i arhivske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršena je kod 21 stvaraoca/držaoca, i to:

- Opština Danilovgrad,
- Dom zdravlja „Dimitrije Dika Marinić“ Danilovgrad,
- Fond zdravstva Danilovgrad,
- Osnovni sud Danilovgrad,
- Sud za prekršaje Danilovgrad,
- Vojska Crne Gore, Jedinica elektronskog izviđanja Danilovgrad,
- Vojska Crne Gore Danilovgrad,
- Centar za kulturu Danilovgrad,
- JU Gimnazija „Petar I Petrović Njegoš“ Danilovgrad,
- JU OŠ „Vuko Jovović“ Danilovgrad,
- JPU „Irena Radović“ Danilovgrad,
- AD „Roma“ Spuž,
- Centar za socijalni rad Danilovgrad,
- Trgovačko preduzeće „Atako“ Spuž,
- Trgovačko preduzeće „Atako“ Danilovgrad,
- Trgovačko preduzeće „Roma“ Spuž,
- AD Garmin Glić,
- AD Farmont Lazine,
- AD Farmont Spuž,
- AD Mljekara Lazine,
- AD Agromont Martinići.

2. Sproveden je postupak izlučivanja kod 6 stvaralaca:
- Osnovni Sud Danilovgrad; izvršeno je popisivanje registraturskog materijala i sproveden upravni postupak izlučivanja prema vrsti dokumenata. Ukupno je izlučeno 46 d/m sa graničnim godinama 1992-1998.

- Trgovačko preduzeće „Atako“ Spuž; popisan je registraturski materijal u količini od 120 d/m sa graničnim godinama 2008-2010.
- JU Gimnazija „Petar I Petrović Njegoš“ Danilovgrad; popisan je i izlučen bezvrijedni registraturski materijal u količini od 1 d/m.
- JPU „Irena Radović“ Danilovgrad; popisan je i izlučen bezvrijedni registraturski materijal u količini od 10 d/m.
- Vojska Crne Gore Danilovgrad; popisan je i izlučen bezvrijedni registraturski materijal u količini od 110 d/m.
- DACG-Arhivski odsjek Danilovgrad; popisan je i izlučen bezvrijedni registraturski materijal u količini od 1 d/m.

Ukupno je izlučeno 288 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

3. Data je saglasnost na 5 lista kategorija sa rokovima čuvanja:
- AD Farmont Lazine,
- Trgovačko preduzeće „Atako“ Spuž,
- Trgovačko preduzeće „Roma“ Spuž,
- JPU „Irena Radović“ Danilovgrad (dopuna Liste),
- JU Gimnazija „Petar I Petrović Njegoš“ Danilovgrad (dopuna Liste).

4. Preuzimanje arhivske građe izvršeno je od dva (2) stvaraoca, i to:
- Osnovni sud Danilovgrad, 1962-1965 i 1992-1998, 4,50 d/m,
- AD Agromont Martinići, 1984-1985, 1 d/m.

Ukupno je preuzeto 5,50 d/m arhivske građe.

II-Poslovi u depou

- Izvršeno je odlaganje arhivske građe u kutije i police;
- Izvršena dislokacija građe radi izlučivanja u Odsjeku;
- Izvršena je priprema arhivskih kutija za obilježavanje i lijepljenje spoljnog opisa;
- Radi izrade Pregleda arhivskih fondova i zbirki, izvršen je analitički pregled arhivske građe u AO Danilovgrad.

III-Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 3 fonda:

Osnovni Sud Danilovgrad

- izvršeno popisivanje i izrada unutrašnje liste za arhivsku građu sa oznakom „K“ za period: 1945-1947, 1950-1951, 1954-1955, 1974, 1978, 1987, 1990-1994. Ukupno 10 kutija.
- izvršeno razvrstavanje preuzete arhivske građe sa oznakama: „O“ 1982-1987; „P“ 1992-1998 i „R 1982-1988“:
- Skupština Opštine Danilovgrad – Projekti (urbanizam i građevinsko komunalni predmeti); izvršeno umetanje, popisivanje, izrada unutrašnje liste za arhivsku građu i spoljnih obilježja kutija-etiketa za period 1986-1999, 2001-2008.

Ukupno 35 kutija i 2 knjige.

Poljokomerc Martinići

- Izvršeno popisivanje M4 obrasca, kartona ličnih dohodaka, izrada unutrašnje liste i etiketa za period 1984, 1988, 1990-1996 i 1999. godinu. Ukupno 6 kutija.

IV-Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe Podnijeto je 52 zahtjeva od fizičkih i pravnih lica po raznim osnovama:

- zahtjeva pravnih lica bilo je 18,
- zahtjeva fizičkih lica bilo je 34.

V–Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

Sve planirane aktivnosti istakli smo kroz realizaciju sljedećih komponenti:

- obrazovnu, stručnu saradnju, informativnu, funkcionalnu, državno-afirmativnu i programsku šemu sa vremenskim odrednicama,
- sazvana je konferencija za štampu na lokalnom nivou,
- gostovanje načelnika na Radio Danilovgradu sa temom „Čuvajmo arhive“,
- upriličena je posjeta polaznicima vaspitno-obrazovnog sistema svih uzrasta (predškolskog, osnovnog, srednjeg i studentskog). Održano je predavanje na temu „Značaj arhiva“, prilagođeno uzrastu i stepenu obrazovanja,
- upriličena je posjeta đacima gimnazije „Petar I Petrović Njegoš“ Danilovgrad sa profesorima i direktoricom. Održano je predavanje na temu „Značaj i funkcija arhiva“.
- Arhiv su posjetili predstavnici uprave i javnih službi, društvenih i privrednih subjekata gdje je istaknut opšti značaj Arhiva i njegove uloge u istorijskom, naučnom, kulturološkom i obrazovnom sistemu države.

7. ARHIVSKI ODSJEK KOLAŠIN

I - Zaštita registraturske i arhivske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršeno je kod sedam registratura:

- Osnovni sud Kolašin,
- JUSMŠ „Braća Selić“ Kolašin,
- JUDV „Sestre Radović“ Kolašin,
- JUOŠ „Risto Manojlović“ Kolašin,
- JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje Kolašin,
- DOO „Komunalno“ Kolašin,
- DOO „Vodovod i kanalizacija“ Kolašin.

2. Evidencija o stvaraocima i držaocima registraturske i arhivske građe

- Dosije stvaralaca i držalaca dopunjen novim podacima (zapisnici o praćenju opšteg
- stanja registraturske i arhivske građe).
- Listu kategorija registraturske građe, donijela su četiri stvaraoca:

  Osnovni sud Kolašin, Su. br. 58/19 od 29. 03. 2019. godine; data saglasnost Državnog arhiva CG 16. 04. 2019. godine, br. 02-20/27.

  JUSMŠ „Braća Selić“ Kolašin, br. 582 od 07.06.2019. godine; data saglasnost Državnog arhiva CG 04. 07. 2019. godine, br. 02-20/54.

  JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje Kolašin, br. 475 od 27. 11. 2019.godina; data saglasnost Državnog arhiva CG 13. 12. 2019. godine, br. 02-20/89.

  JU OŠ „Risto Manojlović“ Kolašin, br.1550 od 02. 12. 2019. godine; data saglasnost Državnog arhiva CG 13. 12. 2019. godine, br. 02-20/92.

- U ovom periodu nije dostavljen prepis arhivske knjige ni za jednog stvaraoca/držaoca.

- U evidenciji specijalnih arhiva nije evidentiran nijedan stvaralac/držalac na području Opština Kolašin i Mojkovac, kao ni u privatnom vlasništvu.

3. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je kod 5 stvaralaca/držalaca:

- DOO „Vodovod i kanalizacija“ Kolašin.
- DOO „Komunalno“ Kolašin; kod ova dva držaoca izlučeno je 49 d/m bezvrijednog registraturskog materijala JPKD „Kolašin“ (1976-2000).
- JUDV „Sestre Radović“ u Kolašinu (1987-2008); izlučeno je 11,90 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.
- Osnovni sud u Kolašinu (1987-2013); izlučeno je 68 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.
- JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje u Kolašinu (1989-2012); izlučeno je 3,30 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

Ukupno je izlučeno i uništeno 132,20 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe

- izrada i lijepljenje spoljnih obilježja - etiketa na 34 arhivske kutije;
- vođenje evidencije o izdatoj i vraćenoj arhivskoj građi na sređivanje i obradu za 40 kutija arhivske građe;
- održavanje urednosti depoa.

2. Izdavanje arhivske građe na sređivanje i korišćenje

- pronalaženje, provjeravanje i izdavanje dokumenata iz fondova: F2 Osnovni sud Kolašin, F14 DD „Transport“, u stečaju, F16 AD „Impregnacija drveta“ u stečaju, F17 DP „Veletrgovina komerc“u stečaju, F13 AD

„Eksportdrvo“ u stečaju, F14 ŠPAD „Kolašin“ u stečaju, F5 JUOŠ „Risto Manojlović“ Kolašin, F7 JUSMŠ „Braća Selić“ Kolašin, F12 DD „Sinjavina“u stečaju i F1 SO Mojkovac.

III-Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija arhivske građe rađena je na 4 fonda:

Započet proces revizije stanja arhivske građe Osnovnog suda Kolašin (prekucavanje i dopuna podataka za unutrašnje liste, imenski registar, ispravljanje folijacije, ispisivanje signature i pečatanje dokumenata u predmetu)

- Osnovni sud Kolašin- OSK (1945-1998); 1945-1959: („P“„P(G)“„R“„O“ „Ov“); k.18. SI
- (predmeta 1562, listova 8205)
- DD „Transport“, u stečaju, Kolašin (1970-2007); 1972-2007: k.10.1,0.
- DP „Veletrgovinakomerc“, u stečaju, Kolašin (1970;1974-2006): 1970; 1974-2005: k.16.1,6
- OO DPS-a Kolašin-OODPSK (1991-1998): k.6.0,60.
- SO Mojkovac-SOM (1945-1988);1945-1960: k.6. 0,60.

2. U Odsjeku je sa predlogom za izlučivanje popisan bezvrijedni registraturski materijal iz dva fonda i to:

- DD „Transport“ Kolašin, u stečaju, (1970-2007); 1977-2003: k.14;1,40 d/m.
- Osnovni državni tužilac Kolašin (1986-2005); 1986-1992: f. 16, 0,60 d/m sa oznakama: „Kr“ „R“ „Pov“ „Ktr“ „Ktm“ „Ut“ „Ktn“.

IV- Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

Pristiglo je 98 zahtjeva fizičkih i pravnih lica za korišćenje arhivske građe po raznim osnovama

- obrađeno je 67 zahtjeva;
- na 31 zahtjev odgovoreno je negativno;
- izdato je 9 uvjerenja;
- urađeno je 311 fotokopija dokumenata;
- poslato je 8 pisanih odgovora, pruženo 14 informacija pravnim i fizičkim licima;
- ovjereno je 90 dokumenata.
- izdato je na revers 5 predmeta: Osnovnom sudu u Kolašinu („O“ br.79/59; br.18/83; br.100/59; „P“br.14/95. JUSMŠ „Braća Selić“ u Kolašinu, Ljetopis Gimnazije 1965/66.

V-Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- Realizovan je program manifestacije „Neđelja Arhiva“ (13.05-17.05.2019.) u opštinama

  Kolašin i Mojkovac. Izvršen obilazak i održana predavanja od strane načelnice Odsjeka za 144 učenika osnovnih i srednjih škola sa područja opština Kolašin i Mojkovac i to: JUOŠ „Risto Manojlović“, JUSMŠ „Braća Selić“Kolašin, JUOŠ „Međuriječje“ Međuriječje, JUOŠ „Vojin Čepić“ Dragovića Polje, JUOŠ „Dr Radoslv-Jagoš Vešović“ Bare Kraljske Kolašin, JUSMŠ „Vuksan Đukić“, JUOŠ „Aleksa-Đilas Bećo“, JUOŠ „Milovan Rakočević Lepenac, JUOŠ „Radomir Rakočević“ Prošćenje u Mojkovcu.

8. ARHIVSKI ODSJEK KOTOR

I- Zaštita registraturske i arhivske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja kod stvaralaca/držalaca, pregled stanja arhivske i registraturske građe i pružanje stručnih uputstava po raznim osnovama izvršena je tokom 11 obilazaka kod 9 stvaralaca.

- Opština Kotor, Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti – 2 obilaska;
- Opština Kotor, Sekretarijat za opštu upravu - Arhivski depo – 3 obilaska;
- Opština Kotor, Sekretarijat za preduzetništvo komunalne poslove i saobraćaj – 2 obilaska;
- JU Škola za osnovno i srednje muzičko obrazovanje "Vida Matijan" – Kotor;
- Lovćen osiguranje AD, Radna jedinica Kotor – 2 obilaska;
- JU vodovod i kanalizacija Kotor – 2 obilaska;
- Opštinska Javna ustanova Muzeji Kotor;
- Republički fond za zdravstveno osiguranje, Radna jedinica Kotor;
- JU Gimnazija Kotor.

2. Ažuriranje evidencija u vezi zaštite arhivske gradje van arhiva

- Ažurirane evidencije promjena koje su se desile u 2019. godini kod pojedinih registratura.
- Dosijea stvaralaca i držalaca su uredno dopunjavana zapisnicima o obilascima i Zapisnicima o uništenju bezvrijednog registraturskog materijala i usvojenim Listama kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja.
- Pripremljene su nove evidencije za 2020 godinu.

3. Stručna komunikacija sa stvaraocima/držaocima arhivske i registraturske građe

Svim stvaraocima-držaocima, kod kojih je obavljen obilazak, pružena su stručna uputstva o načinu vođenja kancelarijskog i arhivskog poslovanja, kao i o njihovim obavezama u skladu

sa *Zakonom o arhivskoj djelatnosti* i drugim propisima iz oblasti arhivskog zakonodavstva.

- Stručne konsultacije sa stvaraocima arhivske građe, pored neposrednih susreta prilikom obilazaka, i telefonskim putem.

4. Priprema i preuzimanje arhivske građe izvršena je od dva stvaraoca, i to:

- preuzeto je 10 d/m dokumentacije Opštine Kotor - Dopuna fonda: zapisnici sjednica Izvršnog odbora Opštine Kotor (1955-1990) ;

- izvršena je primopredaja 63 knjige - Dopuna fonda: Upisnice Školskog centra (Gimnazije i Pomorske škole Kotor i Škole učenika u privredi 1966-1990).

5. Data je saglasnost na 2 Liste kategorija registraturske i arhivske građe:

- JU Gimnazija Kotor,

- JU Škola za osnovno i srednje muzičko obrazovanje "Vida Matijan" Kotor.

6. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je kod 10 stvaralaca arhivske građe, ukupno 185,44 m l. i data saglasnost:

- Opština Kotor, Sekretarijat za opštu upravu - Arhivski depo – 11,00 m;

- Sud za prekršaje Budva, Kancelarija Kotor – 1, 40 m l;

- Opština Kotor, Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti – 1,20 m l;

- Republički fond zdravstvenog osiguranja, Radna jedinica Kotor – cca 2,00 ml;

- DOO Komunalno Kotor – 33,60 ml;

- Lovćen osiguranje AD, Radna jedinica Kotor – 104,00 m l;

- Lučka kapetanija Kotor – 3,50 m l;
- Opština Tivat - cca 30,00 ml;
- OJU Muzeji Kotor - 1,44 m l;
- Pomorski muzej Kotor – 7,30 m l.

Ukupno - 185,44 m l.

II–Poslovi u depou arhiva

1. Prijem, smještaj i održavanje arhivske građe:
   - izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o istoj,
   - redovna kontrola urednosti depoa.
2. Izdavanje arhivske građe na korišćenje
   - izdato i vraćeno na mjesto 3.219 arhivskih kutija i 1.509 fondovskih knjiga,
   - vođenje evidencija za izdatu arhivsku građu,
   - ispunjeno je 525 prijava i reversa za korišćenje arhivske građe.

III–Sređivanje i obrada arhivske građe

Klasifikacija, sistematizacija i revizija arhivske građe rađena je na 6 fondova:

- GNOT (Gradski narodni odbor Tivat 1945-1987). Revizija fonda sa izlučivanjem bezvrijedne registraturske građe od 1967-1987. godine. Urađena revizija na 35 arhivskih kutija (1977-1972); napravljeni inventarski opisi za 35 fascikli arhivske građe koja je preostala nakon izlučivanja. Urađeni su i popisi izlučene bezvrijedne registraturske građe za taj period u količini 3,00 ml. Izvršeno objedinjavanje bilješki fonda GNOT-a za 1955. godinu i dopuna sa jednim svežnjem iz drugog preuzimanja.

- GNOK (Gradski narodni odbor Kotor) - KO Prijeradi, KO Zagora, KO Vranovići, KO Zagora, KO Šišići i KO Kubasi-Dn; rješenja hronološki razvrstana i objedinjena iz dva preuzimanja (1975-1995) - 0,60 ml.

- Urađen popis 768 knjiga ukoričenih zapisnika Izvršnog odbora Opštine Kotor (1955-1990); zapisnici preuzeti ove godine kao dopuna fonda, smješteni u I depo i obilježeni. Nastavljen rad na arhivskom fondu SOSBK-Savez boraca Kotor (1947-1961)-XV fascikli; provjera zatečenog stanja, stepena sređenosti, dopuna naučnoinformativnih sredstava za 15 fascikli; sakupljanje podataka za izradu nekih segmenata Istorijske bilješke.

- Urađena evidenciona revizija 103 arhivska fonda Arhivskog odsjeka Kotor i sačinjen popis;

- Urađen popis fondova Arhivskog odsjeka Kotor za Pregled arhivskih fondova i zbirki Crne Gore i predat direkciji (AFIZ);

- Izvršeno istraživanje podataka o počecima zdravstvene zaštite na području Opštine Kotor i osnivanju Doma zdravlja u Kotoru kroz arhivske fondove Opštine Kotor (GNOK) i Narodnog odbora sreza kotorskog (NOSK).

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

- Korisnika arhivske građe preko čitaonice bilo je 525.

- Preko čitaonice je napravljeno 6.684 kopija za fizička lica i državne organe koje su sve ovjerene pečatom Arhivskog odsjeka Kotor.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Pismenih zahtjeva upućenih od Opštine Kotor, Opštine Tivat, Komisije za povraćaj oduzete imovine i obeštećenje Bar, Osnovnog suda u Kotoru, Nikšiću

i Cetinju, Osnovnog tužioca u Kotoru i fizičkih lica primljeno je 85. Pismenih odgovora nakon obavljenog pretraživanja dostavljeno je 54 i 68 potvrda. Ostali zahtjevi su obrađeni preko čitaonice.

- Osnovni sud u Kotoru zadužio je preko reversa 19 sudskih predmeta za potrebe obnove postupka, dopunskih ostavinskih rasprava i pravosnažnosti, a razduženo je 15 predmeta u ovoj godini.
- Urađena evidencija svih korisnika arhivske građe (sa bitnim podacima) u elektronskoj formi za čitavu 2019. godinu.
- Ostvaren prihod od rada sa korisnicima po osnovu Uredbe Vlade Crne Gore (Sl. list Crne Gore, br. 6/14) o naplati troškova atrhiva u iznosu od 5.812,50 €.

V- Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- Predat rad za Arhivske zapise „Rijetki podaci o kotorskom hotelu „Slavija“ 50-tih godina prošlog vijeka kroz arhivsku građu Arhivskog odsjeka Kotor.
- Prigodno obilježena “Neđelja arhiva”.

VI-Ostalo

- Redovna komunikacija sa službenicima odjeljenja, direktorom Državnog arhiva i pomoćnicom direktora, dostavljanje izvještaja o radu i evidencija o prisutnosti na poslu.
- Organizovani su i održani radni sastanci sa službenicima AO Kotor od strane direktora i pomoćnice direktora u Kotoru i na Cetinju.
- Popis inventara Arhivskog odsjeka Kotor.
- Dostavljanje podataka za statistiku.
- Izvršena je kompletna zamjena prozora i škura na starom dijelu zgrade Arhivskog odsjeka Kotor i opravka ulaznih vrata.

- Dostavljen predlog za Ministarstvo kulture za učestvovanje u sredstvima po Programu zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2020. godinu.
- Poslovi arhivskog i kancelarijskog poslovanja: uvedeno je 448 brojeva u protokol zaključno sa 30.12. 2019 god. i sva dokumentacija uredno arhivirana.
- Daktilografski poslovi, komunikacija sa ustanovama i Državnim arhivom (izvještaji, razni drugi zahtjevi i dostavljanje odgovora).

9. ARHIVSKI ODSJEK NIKŠIĆ

I - Zaštita arhivske i registraturske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja kod stvaralaca/držalaca, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite kod stvaralaca/ držalaca i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršeno je kod 39 stvaralaca:

- Opština Nikšić,
- Opština Šavnik,
- Osnovni sud Nikšić,
- Sud za prekršaje u Podgorici, Odjeljenje Nikšić,
- JU Centar za socijalni rad za Opštine Nikšić, Šavnik i Plužine,
- JU OŠ „Jagoš Kontić“ Straševina,
- JU OŠ „Dobrislav-Đedo Perunović“ Bogetići,
- JU Centar za kulturu Nikšić, u stečaju,
- JU „ Zahumlje“ Nikšić,
- Filozofski fakultet Nikšić,

- JU OŠ „Olga Golović“ Nikšić,
- JU OŠ „Milija Nikčević“ Kličevo,
- Udruženje boraca NOR-a i antifašista Nikšić,
- JU Dom učenika i studenata „Braća Vučinić“ Nikšić,
- JZU SB za plućne bolesti „Dr. Jovan Bulajić“ Brezovik,
- JU OŠ “Mileva Lajović Lalatović“ Nikšić,
- JU OŠ “Braća Labudović“ Nikšić,
- JU OŠ “Ratko Žarić“ Nikšić,
- JU OŠ “Braća Ribar“ Nikšić,
- JZU Opšta bolnica Nikšić,
- JZU Dom zdravlja Nikšić,
- DOO „Securitas Montenegro“ Nikšić,
- Lovćen osiguranje AD Podgorica, Filijala Nikšić,
- Lični fond „Mijuško Mrdelja V. Mijušković“ Nikšić,
- UCG, Fakultet za sport i fizičko vaspitanje,
- DOO „Vector system security“ Nikšić,
- Regionalni centar granične policije „Centar“, Odjeljenje granične bezbijednosti Nikšić,
- Sud za prekršaje Podgorica, Odjeljenje Nikšić,
- Uprava carina, PJ Carinarnica Podgorica, Carinska ispostava Nikšić,
- JU Srednja Ekonomsko-ugostiteljska škola Nikšić,
- JU Srednja strčna škola Nikšić,
- JU Gimnazija „Stojan Cerović“ Nikšić,

- JU OŠ “Janko Mićunović“ Moštanica,
- JU OŠ “Pavle Kovačević“ Grahovo,
- JPU „Dragan Kovačević“ Nikšić,
- JU OŠ “Braća Bulajić“ Vilusi,
- Opštinski odbor DPS-a Nikšić,
- JU OŠ “Luka Simonović“ Nikšić,
- JU Prva srednja stručna škola Nikšić.

Izvršeno je ukupno 86 obilazaka i isto tolikozapisnika kod stvaralaca koji su radili na izlučivanju i obilaženi su više puta radi pregleda izlučene građe, izrade zapisnika o pregledu, izrade odluke o uništenju, zapisnika o primopredaji arhivske građe).

2. Data je saglasnost na 6 lista kategorija registraturske i arhivske građe:

- JUOŠ „Olga Golović“ Nikšić,
- JUOŠ „Braća Labudović“ Nikšić,
- JU Gimnazija “Stojan Cerović“ Nikšić,
- JUOŠ „Ratko Žarić“ Nikšić,
- JUOŠ „Braća Ribar“ Nikšić,
- Osnovni sud Nikšić.

3. Dopunjene su 4 liste kategorija registraturske i arhivske građe i to:

- Regionalni centar granične policije „Centar“, Odjeljenje granične bezbjednosti Nikšić - dvije dopune,
- Filozofski fakultet Nikšić,
- JU Dom učenika i studenata „Braća Vučinić“ Nikšić.

4. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je kod 9 stvaralaca/držalaca:

- JU Centar za socijalni rad Nikšić za Opštine Nikšić, Šavnik i Plužine, cca 6, 40d/m;
- Sud za prekršaje Podgorica, Odjeljenje Nikšić, cca 13, 17 d/m;
- Opština Nikšić, cca 98, 23 d/m i 3 knjige za period 1981-2015. godine;
- Regionalni centar granične policije „Centar“, Odjeljenje granične bezbjednosti Nikšić, cca 113 d/m i 363 knjige za period 1998-2015. godine;
- Filozofski fakultet Nikšić, cca 13,80 d/m za period 1999-2003. godine;
- Filozofski fakultet Nikšić, cca 17, 00 d/m za period 2004-2008. godine;
- Filozofski fakultet Nikšić, cca 2,20 d/m za period 1965-2014. godine (izlučivanje na Filozofskom fakultetu Nikšić izvršeno u tri navrata, ukupne količine cca 33 d/m);
- JU Gimnazija „Stojan Cerović“ Nikšić, cca 4,65 za period 1934-2011.godine;
- Uprava Carina, PJ Carinarnica Podgorica, Carinska ispostava Nikšić, cca 486 d/m za period 2007-2013 godine.

Ukupno je izlučeno: cca 754,45 d/m i 366 knjige.

5. Evidentirana su dva nova stvaraoca i jedan lični fond:

- Lovćen osiguranje AD Podgorica, Filijala Nikšić,
- UCG, Fakultet za sport i fizičko vaspitanje,
- Lični fond „Mijuška-Mrdelje V. Mijuškovića“.

6. Primopredaja arhivske gradje u Arhivski odsjek Nikšić:
   - Lična dokumenta sudije Mijuška-Mrdelje V. Mijuškovića 1879-1944. godine - 2 arhivske kutije.

7. Vođenje svih evidencija o stvaraocima/držaocima arhivske građe; dostavljen prepis arhivske knjige, i to:
   - JU OŠ „Dobrislav Đedo Perunović“ Nikšić,
   - JU OŠ „Olga Golović“ Nikšić.

II-Poslovi u depou

1. Prijem, smještaj i održavanje arhivske građe u depou:
   - rad na povraćaju rasute dokumentacije pripadajućim fondovima; identifikacija rasute dokumentacije, a zatim razvrstavanje akata; vraćanje istih pripadajućim predmetima, radi uspostavljanja poretka u odredjenom fondu; u okviru aktivnosti na topografskom obilježavanju depoa, izvršene su pripreme koje se odnose na plan obilježavanja: izbor materijala za obilježavanje, odabir veličine brojeva i slova i način kačenja; za obilježavanje depoa, sprata i sobe korišćena je tehnika kačenja velikih brojeva i slova, dok su za obilježavanje pregrada korišćene naljepnice sa malim slovima abecede; postavljanje brojeva i slova zahtijevalo je preciznost, kako bi u poretku vizuelni efekat došao do izražaja; nastavljen rad na topografskom obilježavanju depoa;
   - u cilju zaštite i očuvanja arhivske gradje kao cjeline jednog fonda, započeta je revizija arhivskih fondova i zbirki;
   - revizija bibliografije koja se nalazi u AO Nikšić, 629 bibliografskih jedinica;
   - povremeno su rađeni tehnički poslovi na održavanju depoa i kancelarija;
   - tehnički poslovi na organizaciji i postavci izložbi dokumenata: (tokom „Nedjelje arhiva“ postavljena u holu

Odsjeka izložba dokumenata „Izrazi divljenja kroz pisma i čestitke kralju Nikoli 1910. godine“, koja će biti stalna).

III-Sređivanje i obrada arhivske građe:

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 7 fondova:

- Gradski narodni odbor Nikšić GNO (1945-1958); sređeno ukupno 2810 predmeta (20 kutija od 1946-1954. godine: 8 predmeta iz 1946, 129 predmeta iz 1947, 605 predmeta iz 1948, 62 predmeta iz 1949, 146 predmeta iz 1950, 751 predmet iz 1951 i 1109 predmeta iz 1954); uradjena je revizija arhivskog fonda GNO Nikšić (umetanje sredjenih predmeta, izrada novih unutrašnjih listi i etiketa đe je to bilo potrebno) po sljedećim godinama i brojevima kutija : 1946 - 1 kutija, 1947 - 2 kutije, 1948 - 5 kutija, 1949 - 8 kutija, 1950 - 8 kutija, 1951 - 7 kutija (ukupno je uradjena revizija 31 kutije);
- Sreski narodni odbor Nikšić (1944-1957), 12 kutija;
- Lični fond Jefto Miletin Nikolić (1860-1899) - 12 kutija;
- Uprava za uređenje prostora i komunalne poslove 1951-1993; k. 1; predmeta 5, klasifikacija i sistematizacija;
- JU OŠ „Jagoš Kontić“ Straševina (1945-1951); uvid i revizija arhivskog fonda, izlučivanje registraturskog materijala (1951-1955) - 2 registratora;
- Tehnička sekcija Nikšić (1931-1948) - 12 kutija; 213 predmeta (usljed dislokacije gradje, prilikom razvrstavanja i smještaja arhivskih fondova u nove kutije došlo je do pripajanja fondova „Tehnička sekcija Nikšić“ (1931-1948) i „Uprave za uredjenje prostora i komunalne poslove Nikšić“ (1951-1993), pa je tom prilikom vršena revizija fonda „Tehnička sekcija Nikšić“ (1931-1948), koja obuhvata: popisivanje, umetanje

gradje u već postojeću, zamjena košuljica, izrada unutrašnje liste i spoljnih opisa na kutijama);

- Javno pravobranilaštvo Nikšić (1958-1991); tehnička obrada, formiranje predmeta u okviru fonda, izlučivanja duplikata i multiplikata.

IV- Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

Arhivsku građu preko čitaonice koristilo je 14 istraživača, sadržanu u 18 fondova.

- Istraživanje je vršeno iz arhivskih fondova: LI Radovan Pulević (1922-1942); Sreski sud Nikšić (1945-1960); Uprava za uredjenje prostora i komunalne poslove (1951-1993); LI Jefto Miletin Nikolić (1875-1877); Opštinski sud Nikšić; Okružni sud i državno tužilaštvo (1919-1941); Osnovni sud Nikšić; Sreski sud Nikšić; OKSK Nikšić (1945-1991); OKSSRN Nikšić (1944-1991); OK AFŽ Nikšić (1960-1990); Tehnička sekcija (1919-1949); OVSSNikšić (1946-1982), NOO Nikšić; GNO Nikšić; SO Nikšić; MNO Grahovo; Narodno pozorište Nikšić (1949-1965).

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:

- ukupno je obrađeno 89 zahtjeva, od čega je 78 zahtjeva fizičkih lica i 11 zahtjeva pravnih lica;
- urađeno je 260 fotokopija dokumenata;
- ovjereno je 30 dokumenata;
- urađeno je 60 digitalnih snimaka;
- sačinjeno je 5 reversa za potrebe Osnovnog suda Nikšić; revers časopis „Pozorište“ Nikšić; revers plan grada Nikšića iz 1955. godine iz arhivskog fonda tehnička sekcija (1919-1949) radi restauracije i konzervacije oštećenog dokumenta; reversi na uvid fizičkim licima - 4: Pasoške knjige I, II i III i Popis stanovništva Crne Gore 1879, I i II knjiga;

- prijem zahtjeva fizičkih i pravnih lica, fotokopiranje i ovjera spisa, izrada specifikacija za izvršene usluge, naplata i izdavanje dokumentacije, konsultacije sa strankama, pružanje savjeta i sugestija putem telefona;

- Na pismene zahtjeve blagovremeno odgovoreno: Osnovnom sudu u Nikšiću (2 pismena odgovora), Višem sudu Podgorica (1 odgovor); Opštini Nikšić, Direkciji za imovinu (1 odgovor); Višem sudu u Beogradu (1 odgovor); Ministarstvu finansija Crne Gore, Komisiji za povraćaj i obeštećenje (2 odgovora).

V- Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

Nastavak rada na promovisanju Arhiva i arhivske djelatnosti kroz sljedeće aktivnosti:

- U februaru počela realizacija Nikšićke kulturne scene 2019. godine, koju je usvojila Vlada Crne Gore na prijedlog Ministarsva kulture, a u kome je uzeo učešća Državni arhiv Crne Gore od 2013. godine.

- U februaru je napisan rad „Šesdeset godina Arhivskog odsjeka Nikšić“ za časopis *Pozorište*, autorke Violete Krivokapić.

- U aprilu i maju (19.04. i 16.05.2019. god.) je upriličeno predavanje za studente Filozofskog fakulteta u Nikšiću, kao i direktno upoznavanje sa istraživačkim poslovima i arhivskom gradjom. Predavanje i upoznavanje sa depoom imali su profesorima: dr Adnan Prekić, mr Milan Šćekić i mr Ivan Tepavčević.

- U okviru „Neđelje arhiva“, koja je realizovana od 13-17. maja 2019. godine, nastavljeno je popularisanje Arhiva i arhivske djelatnosti, medijsko predstavljanje preko lokalnih TV i Radio Nikšića, i to u emisijama: „Jutarnji program“ TV Nikšić, „Radio Nikšić u podne“, Info press - svih dana trajanja manifestacije. Predavanje učenicima OŠ „Mileva Lajović Lalatović“ sa predmetnim

profesorima iz istorije za 60 učenika kao i studente Filozofskog fakulteta, Odsjek istorija.

- Posjeta rukovodstva Opštine Nikšić, razgovori o budućoj saradnji. Izvješaji o posjeti na sajtu Filozofskog fakuleta Nikšić, Opštine Nikšić i JU OŠ „Mileva Lajović Lalatović“ Nikšić.

- Arhivski odsjek Nikšić je 15.05.2019. godine realizovao promociju knjige „Dnevnik ađutanture kralja gospodara Nikole I“ autora Aleksandra Berkuljana i Tatjane Jović, Nikšićko pozorište.

- U septembru, u okviru Nikšićke kulturne scene i Septembarskih dana 2019. Godine, promovisan je Zbornik dokumenata „Okružni komitet KPJ Nikšić 1941-1945, knjiga 2“ autorke mr Jadranke Selhanović, Dragoslava Bojovića i Biljane Drašković, 16.09.2019. sala Muzičke škole, u saradnji sa Opštinom Nikšić, Muzičkom školom i UBNOR-om i antifašistima Nikšić.

- U foajeu Nikšićkog pozorišta svečano je otvorena izložba dokumenata „Izrazi divljenja kroz pisma i čestitke kralju Nikoli I 1910. godine“ kojom je obilježen i proslavljen jubilej šezdeset godina Arhivskog odsjeka Nikšić. Svečanost je upriličena 25.09.2019. godine u saradnji sa Opštinom Nikšić i JU Nikšićko pozorište.

- Učešće načelnice AO Nikšić na Danima evropske baštine 2019. godine (po pozivu iz Ministarstva kulture i učešće u drugim manifestacijama po pozivu institucija kulture u Nikšiću).

10. ARHIVSKI ODSJEK PLJEVLJA

I-Zaštita registraturske i arhivske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje

mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršeno je kod 9 stvaralaca/držalaca:

- Opština Pljevlja,
- Opština Žabljak,
- Sud za prekršaje Bijelo Polje, Odjeljenje Žabljak,
- Fond za zdravstveno osiguranje Podgorica, Područna jedinica Pljevlja,
- JU Gimnazija „Tanasije Pejatović“ Pljevlja,
- Rudnik uglja Pljevlja,
- Uprava carina, Carinarnica Bijelo Polje: Carinska ispostava Pljevlja, Carinska ispostava Ranče i Filijala Mealjka,
- Organizacija boraca NOR-a 1941-1945 Pljevlja,
- Invest banka Montenegro Podgorica- filijala Pljevlja.

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registraturske i arhivske građe:

- Arhivski odsjek Pljevlja vodi evidencije o stvaraocima i držaocima arhivske i registraturske građe;
- Vode se dosijea stvaralaca i držalaca arhivske građe i registraturskog materijala;
- Vodi se registar stvaralaca i držalaca arhivske i registraturske građe prestalih sa radom;
- Nije evidentiran ni jedan specijalni arhiv u opštinama Pljevlja i Žabljak;
- Nije evidentiran ni jedan držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je kod 6 stvaraoca/držaoca:

- Fond za zdravstveno osiguranje Podgorica, Područna jedinica Pljevlja; izlučeno je 31 d/m za period 2010-2017. godina.
- Invest banka Montenegro Podgorica, Filijala Pljevlja; izlučeno je 33,40 d/m za period 1961-2011. godine.
- JU Gimnazija „Tanasije Pejatović“ Pljevlja; izlučeno je 4,50 d/m za period 1992-2008. godine.
- Sud za prekršaje Bijelo Polje, Odjeljenje Žabljak; izlučeno je 1,45 d/m za period 2012-2013. godine.
- Uprava carina, Carinarnica Bijelo Polje: Carinska ispostava Pljevlja - izlučeno 23,58 d/m za period 2004-2016. godine; ispostava Ranče - izlučeno 20 d/m za period 2006-2016. godine i Filijala Metaljka - izlučeno 5,12 d/m za period 2001-2016. godine.

4. Priprema i preuzimanje arhivske građe izvršena je od 1 stvaraoca, i to:

- Invest banka Montenegro Podgorica, Filijala Pljevlja u količini od 3,60 d/m za period 1961-2006. godine.

II-Poslovi u depou:

- izdavanje arhivske građe na korišćenje,
- vođenje evidencija o izdatoj arhivskoj građi,
- održavanje optimalnih uslova,
- povraćaj dislocirane cjelokupne arhivske građe u depo, zbog zamjene arhivskih polica.

III-Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe vršena na sledećim fondovima:

- Nije bilo rada na sređivanju i obradi iz razloga što je objekat zahvatio požar 25. maja 2018. godine. Tokom saniranja požara došlo je do izlivanja velike količine vode i preduzete su sve mjere u cilju spašavanja

arhivske građe. Brzom intervencijom zaposlenih arhivska građa se u potpunosti sačuvala i obezbijedila njena bezbjednost. Početkom oktobra 2018. godine ponovo je objekat zahvatila havarija kada je pušten u rad instalacioni sistem za grijanje koji je pukao i velika količina vode se slivala niz zidove i plafone zgrade, a samim tim i prostorije - depo AO Pljevlja bile su pod vodom. Na svu sreću, i ovoga puta se brzo reagovalo i arhivska građa se dislocirala, bezbjedna je i nije oštećena od vode.

IV-Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatnopravne svrhe:

- obrađeno je 199 zahtjeva,
- sačinjeno je 16 potvrda,
- na 183 zahtjeva sačinjena su pisana obavještenja,
- bilo je 12 prijava za korišćenje arhivske građe,
- sačinjena su 4 reversa,
- ovjereno je 6 dokumenata,
- fotokopirano je 347 stranica.

V- Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- Manifestacija „Neđelja arhiva“ je obilježena tako što su službenici Odsjeka posjetili: OŠ „Ristan Pavlović“, JU Gimnaziju „Tanasije Pejanović“ i Srednju stručnu školu Pljevlja. Učenici su upoznati sa ulogom i značajem arhiva i njegovoj funkciji u čuvanju i zaštiti ahivske građe sa istorijskog, kulturnog i sociološkog aspekta.

VI-Ostalo:

- U toku 2019. godine, AO Pljevlja su 3 puta posjetili direktor DACG i pomoćnica direktora.

11. ARHIVSKI ODSJEK PODGORICA

I Zaštita arhivske i registraturske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršeno je kod 99 stvaraoca/držaoca:

- JU OŠ "BrankoBožović" Podgorica,
- JU KIC "BudoTomović" Podgorica,
- DOO "Jumediamont" Podgorica,
- JU OŠ "SavoPejanović" Podgorica,
- Sud za prekršaje Podgorica,
- DOO "Tržnice i pijace" Podgorica,
- DOO "Pogrebne usluge" Podgorica,
- DOO "Cijevnakomerc" Podgorica,
- JU Škola za srednje i višestručno obrazovanje "Sergije Stanić" Podgorica,
- DOO Agencija za izgradnju i razvoj Podgorice Podgorica,
- JU OŠ "Štampar Makarije" Podgorica,
- JU SETŠ "Vaso Aligrudić Podgorica,
- JU za brigu o djeci "Dječji savez" Podgorica,
- JU OŠ "Vuk Karadžić" Podgorica,
- JU OŠ "Oktoih" Podgorica,
- JU OŠ "Marko Miljanov" Podgorica,
- Osnovno državno tužilaštvo Podgorica,
- DOO "Neregelija" Podgorica,

- JU OŠ “Savo Kažić” Barutana,
- JU OŠ “Božidar Vuković Podgoričanin” Podgorica,
- DOO “Bar kod” Podgorica,
- DOO “CMC” Podgorica,
- AD “RadojeDakić” Podgorica,
- JU OŠ “VladikaDanilo” Srpska,
- DOO “Parking servis” Podgorica,
- Zavod za zapošljavanje, PJ Biro rada Podgorica,
- Glavni grad Podgorica, Služba za zajedničke poslove,
- DOO Philip Morris Montenegro Podgorica,
- JU OŠ “Milorad Musa Burzan” Podgorica,
- JU OŠ “NikoMaraš” BijeloPolje – Zeta,
- JU OŠ “MilanVukotić” Golubovci,
- JU Centar “Ljubović” Podgorica,
- AD “Industrijaimport – Industrijaimpex” Podgorica,
- JU OŠ “21 maj” Podgorica,
- JU OŠ “ZarijaVujošević” Mataguži,
- JU MTŠ “Ivan Uskoković” Podgorica,
- JU Gimnazija “25 maj” Tuzi,
- JU OŠ “Maksim Gorki” Podgorica,
- JU OŠ “PavleRovinski” Podgorica,
- Uprava za nekretnine Podgorica,
- DOO “Vodovod i kanalizacija” Podgorica,
- AD “13 jul – Plantaže” Podgorica,

- JPU “ĐinaVrbica” Podgorica,
- JU OŠ “BoškoRadonjić” Komani,
- JU Gimnazija “Slobodan Škerović” Podgorica,
- JU OŠ “Dr.DragišaIvanović” Podgotrica,
- JU OŠ “Vladimir Nazor” Podgorica,
- JU OŠ “VladoMilić” Podgorica,
- DOO “Rokšped” Podgorica,
- EŠ “MirkoVešović” Podgorica,
- DOO “Nova knjiga” Podgorica,
- DOO “Coreit” Podgorica,
- JU Dom zdravlja Podgorica,
- JU Stručna medicinska škola Podgorica,
- JU Umjetnička škola za muziku i balet “Vasa Pavić” Podgorica,
- JU Resurni centar za djecu i mlade Podgorica,
- JU Centarzaobrazovanje i osposobljavanje “1 jun” Podgorica,
- JU Centar za socijalni rad Podgorica,
- JU Centar za socijalni rad za Glavni grad Podgorica i opštine u okviru glavnog grada Golubovci i Tuzi,
- JU KIC Malesija Tuzi,
- Osnovni sud Podgorica,
- Glavni grad Podgorica, Opština u okviru glavnog grada Golubovci,
- DOO “Apo plus” Podgorica,

- JU Centar za socijalni rad, Podgoricam, Bivši sektor dječje zaštite,
- JU Srednja mješovita škola Golubovci,
- Glavni grad Podgorica, Sekretarijat za socijalno staranje,
- JU OŠ “29 novembar” Dinoša,
- Glavi grad Podgorica, Centar za informacioni sistem,
- Glavni grad Podgorica, Gradski menadžer,
- DOO “Omega broker” Podgorica,
- DOO “Deponija” Podgorica,
- DOO “Coreit” Podgorica,
- DOO “Simens” Podgorica,
- Glavni grad Podgorica, Sekretarijat za planiranje i održivi razvoj,
- OpštinaTuzi,
- Glavni grad Podgorica, Glavni gradski arhitekta,
- JU OŠ “Sutjeska” Podgorica,
- Uprava carina, Područna jedinica Carinarnica Podgorica,
- DOO Komunalne usluge Podgorica,
- JU OŠ “Šćepan Đukić” Lijeva Rijeka,
- JU OŠ “Vojin Popović” Drezga,
- JU “18 oktobar” Bioče,
- Glavni grad Podgorica, Turistička organizacija,
- DOO Agencija za stanovanje Podgorica,
- DOO Sportski objekti Podgorica,

- JU OŠ “Mahmut Lekič” Tuzi,
- JU OŠ “Jedinstvo” Arza,
- JU OŠ “Đerđ Kastrioti Skenderbeg” Zatrijebač,
- JU KIC “Zeta” Golubovci,
- Glavni grad Podgorica, Sekretarijat za finansije,
- Glavni grad – Crveni krst, Odbor Podgorica,
- FK “Budućnost” Podgorica,
- Glavni grad Podgorica, Direkcija za imovinu,
- JU Škola za srednje i višestručno obrazovanje “Sergije Stanić” Podgorica,
- JU OŠ “ĐokoPrelević” Ubli,
- JPU “Ljubica Popović” Podgorica,
- DOO “Zelenilo” Podgorica,
- Glavni grad Podgorica, Sekretarijat za saobraćaj,
- Glavni grad Podgorica, Služba za javne nabavke.

Ostvaren je neposredan kontakt sa svim gore navedenim stvaraocima (99); upoznavanje sa zakonskim obavezama prema Arhivu; praćenje opšteg stanja arhivske i registraturske građe (smještaj, zaštita, obezbjeđivanje, način arhiviranja i vođenja evidencije o registraturskom materijalu i arhivskoj građi – arhivska knjiga; sačinjen je zapisnik o obilasku i predložene mjere za otklanjanje utvrđenih nedostataka).

2. Registar aktivnih stvaralaca/držalaca dopunjen je sa 8 novih, i to:

- Coreit DOO Podgorica,
- JU Srednja mješovita škola Golubovci,

- DOO „Euro gas“ Podgorica,
- Glavni grad, Služba glavnog gradskog arhitekte,
- DOO „Omega broker“ Podgorica,
- DOO „Siemens“ Podgorica,
- Glavni grad Podgorica, Sekretarijat za saobraćaj,
- Glavni grad Podgorica, Služba za javne nabavke.

3. Kartoteka za 14 stvaralaca/držalaca je dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala, i to:

- DOO „CMC“ za period 2009-2012, Zapisnik br. 643 i Odluka br. 645 - 15,60 m/d;
- JUOŠ „Maksim Gorki“ za period 2005-2010, Zapisnik br. 98. Odluka br. 100 - 2,40 m/d;
- DOO „Jumedia-mont“ za period 1999-2006, Zapisnik br.117, Odluka br. 119 - 2,00 m/d;
- JU „Centar Ljubović“ za period 2003-2008, Zapisnik br. 91, Odluka br. 93 - 4,60 m/d;
- Sud za prekršaje, Podgorica za 2011, Zapisnik br.180, Odluka br.182 - 28,50 m/d;
- DOO „Tržnice i pijace“, za 2007, Zapisnik br. 255, Odluka 257 od 12.07.2019 - 6,30 m/d;
- DOO „Nova knjiga“, Podgorica za 2004-2007, Zapisnik br. 338, Odluka 390 - 1,50 m/d;
- JU Centar za socijalni rad Podgorica za 2010-2012, Zapisnik br.372, Odluka br. 374 - 1,50 m/d;
- Osnovni sud Podgorica za 2004-2006, Zapisnici br. 417 i 481, Odluke br. 419 i 483 - 20,50 m/d;
- JU Centar za socijalni rad Podgorica, PJ Tuzi za 2015,

Zapisnik br. 499, Odluka br. 50 - 6,60 m/d;

- Osnovni sud Podgorica za 2007 god. Zapisnik br. 603, Odluka br. 605 - 7,50 m/d;
- JU Centar za socijalni rad za Glavni grad Podgorica i Opštinu u okviru Glavnog grada Podgorica, Zapisnik br. 532, Odluka br. 534 - 6,75 m/d;
- JU OŠ „Vuk Karadžić“, Podgorica, Zapisnik br. 581, Odluka br. 58 - .0,70 m/d;
- JU OŠ „Savo Kažić“, Barutana za period 1987, 1991-1992, 1995-2007, Zapisnik br. 565, Odluka br. 567 - 2,00 m.

Ukupno izlučeno 106,45 m/d.

4. Preuzimanje arhivske građe od dva stvaraoca i to:
   - Osnovni sud Podgorica Upisnici „Ov“ za 1956-1980, Zapisnik br. 609 - 0,90 m/d;
   - Osnovno državno tužilaštvo, Podgorica, predmeti „Kt“ - 0,90 m/d.

Ukupno preuzeto 1,80 m/d.

5. Data je saglasnost na 26 lista kategorija i to:
   - DOO “Pogrebne usluge“ Podgorica,
   - DOO „Tržnice i pijace“ Podgorica,
   - JU OŠ „Milorad Musa Burzan“ Podgorica,
   - JU OŠ „Vuk Karadžić“ Podgorica,
   - JU OŠ „Niko Maraš“ Bijelo Polje (Zeta),
   - JU OŠ „Milan Vukotić“ Golubovci,
   - DOO „Parking servis“ Podgorica,
   - Glavni grad Podgorica (dopuna i izmjena liste),

- JU OŠ „21 maj“ Podgorica,
- JU OŠ „Zarija Vujošević“ Mataguži,
- JU OŠ „Branko Božović“ Podgorica,
- JU OŠ „Savo Kažić“ Barutana,
- JU OŠ „Štampar Makarije“ Podgorica,
- JU OŠ „Vlado Milić“ Podgorica,
- JU OŠ „Božidar Vuković Podgoričanin“ Podgorica,
- JU OŠ „Vladimir Nazor“ Podgorica,
- JU Srednja ekonomska škola „Mirko Vešović“ Podgorica,
- JU Srednja stručna škola „Ivan Uasoković“ Podgorica,
- JU OŠ „Oktoih“ Podgorica,
- JU OŠ “SavoPejanović” Podgorica,
- DOO “Neregelija” Podgorica,
- JU Gimnazija “Slobodan Škerović” Podgorica,
- JU KIC “Malesija” Tuzi,
- JU OŠ „Sutjeska“ Podgorica,
- JU OŠ „Marko Miljanov“ Podgorica,
- OŠ „29 novembar“ Dinoša.

II-Poslovi u depou

- Izdavanje i vraćanje arhivske građe na sređivanje i obradu i vođenje evidencije o istoj.

III- Sređivanje i obrada arhivske građe

Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 9 fondova:

1. Opština Podgorica

- SNOT - Povjereništvo za trgovinu; rad na dopuni i ispravkama unutrašnjih lista, signatura i folijacija za 1951-1955; 12 kutija (predmeta 712; listova 6.433).
- NOOT - Opšta uprava Matična služba; rad na naknadnom ubacivanju predmeta na odgovarajuća mjesta i popisivanju 1963.g; 4 kutije.
- Revizija fonda GNOT i NOOT - Opšta uprava: sjednice, vjenčani, rođeni-umrli 1960-1963 godina; rad na sravnjivanju popisnih lista, izmjene, dopune i kucanje; 28 kutija (predmeta 22.494).
- NOOT-Narodno zdravlje i socijalno staranje. Provjera, ispravka i kucanje unutrašnjih lista 1858- 1961, 1963-1967 god; 8 kutija,
- SOT - Povjereništvo za komunalne i stambene poslove; rad na folijaciji, signaturi i unutrašnjim listama 1960-1972; 32 kutije (predmeta 2.243; listova 12.384).
- SOT - Narodno zdravlje i socijalno staranje (RVI, MVI, ID, PI; provjera, ispravka i kucanje unutrašnjih lista i imenskog registra 1963-1967, 1970; 122 kutija.
- SOT - Opšta uprava; dopuna fonda naknadno pronađenim predmetima (sjednice i zborovi birača, matična služba) 1970-1977; 3 kutije.
- SOT - Odjeljenje za inspekcijske poslove; dopuna unutrašnjih lista, signatura, folijacija, Imenski registar 1969, 1970; 3 kutije (predmeta 786; lisova 1.537).
- MNO -Tuzi (Matična služba, Odjeljenje narodne odbrane i Zborovi birača); sređivanje (naknadno ubacivanje predmeta na odgovarajuća mjesta) 1952, 1953, 1955-1957; 8 kutija.
- Obrada Pomoćnih fondovskih knjiga Opštine; utvrđivanje tačnog broja listova; rad na pečatanju i folijaciji; 217 knjiga (listova 34.891).

- Budžetske knjige Opštine Titograd; rad na pečatanju i folijaciji; 128 knjiga (listova 12.021).

2. Zavod za zapošljavanje, Biro rada Podgorica; razvrstavanje i popisivanje dokumenata (personalna dosijea nezaposlenih); izrada unutrašnjih lista, imenskog registra i pečatanje 1960-1968; 65 kutija (2.697 dosijea).

3. Društveni pravobranilac samoupravljanja; provjera inventara pomoćnih fondovskih knjiga. 1976-1989; dopuna, izmjena i kucanje; 21 knjiga.

4. Invest banka AD Beograd, PJ Podgorica; provjera inventara pomoćnih fondovskih knjiga 1973-2001; dopuna, izmjena i kucanje; 62 knjige.

5. Contex DOO – Podgorica; provjera i kucanje unutrašnjih lista 1992-2003; 7 knjiga i 8 kutija.

6. Osnovni sud Podgorica - Krivice "K" za 1987; sređivanje, izrada unutrašnjih lista, signature, folijacija i izrada Imenskog registra; 9 kutija (predmeta 626 listova 2.464)

- Ovjere „OV" za 1963, 1967, 1969, 1970,1971; provjera, ispravka i prekucavanje unutrašnjih lista; 7 kutija;

- Parnice „P" za 1950-1973; provjera, unošenje ispravki i prekucavanje unutrašnjih lista; 176 kutija.

7. AD „Elastik-Plastika"; provjera i prekucavanje popisa personalnih dosijea; 84 dosijea; ukupno sređeno i obrađeno 281 kutija i 435 fondovskih knjiga.
8. AD „Gradski saobraćaj", Podgorica; sređivanje i popisivanje personalnih dosijea; 85 kutija.

9. Sud udruženog rada; revizija fonda; sravnjivanje broja predmeta u kutijama, ispravke unutrašnjih lista i njihovo prekucavanje; 22 kutije.

Ukupno sređeno i obrađeno - 583 kutije i 453 fondovske knjige.

IV-Korišćenje arhivske građe

1. Korišćenje arhivske građe u privatno pravne svrhe:

- podnijeto je 188 zahtjeva pravnih i fizičkih lica,
- urađeno 93 fotokopija dokumenata,
- za 65 zahtjeva nema podataka,
- sačinjene i izdate 4 potvrde,
- dato je na uvid 10 dokumenata,
- Osnovnom sudu na osnovu reversa izdato 7 predmeta (original).

2. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

U izvještajnom periodu bilo je 5 istraživača koji su istraživali sljedeće fondove, i to:

- MNO Tuzi 1945-1957; 3 kutije.
- Javno stambeno preduzeće (projekti, Blok V); 6 kutija.
- SOT Zavod za kom. poslove i urbanizam (projekti) 1948-1954; 3 kutije.
- Umjetnička škola za muziku i balet „Vasa Pavić“, Podgorica 1946-1970; 60 knjiga.
- SO Podgorica, SNOT, NOOT, SOT. Povjereništvo za poljoprivredu i šumarstvo, Povjereništvo za trgovinu, Odjeljenje za privredu 1945-1970, 34 kutije; NOOT sjednice 1960-1963, 6 kutija; SOT sjednice 1964-1970, 13 kutija.

Ukupno izdato i vraćeno na mjesto lokacije 65 arhivskih kutija i 60 fondovskih knjiga.

V-Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- U okviru manifestacije „Neđelja arhiva“, Arhivski odsjek Podgorica su posjetili učenici i nastavnici Osnovnih škola „Boško Radulović“, Komani i „Pavle Rovinski “, Podgorica.

- Predstavnici Odsjeka su posjetili SO Podgorica, Sekretarijat za kulturu, JU Ekonomska škola „Mirko Vešović“ Podgorica i JU Gradsko pozorište.

- Predstavljen je rad Državnog arhiva i obavljeno upoznavanje registratura sa odredbama *Zakona o arhivskoj djelatnosti* u cilju unapređenja međusobne saradnje. O aktivnostima Odsjeka tokom „Neđelje arhiva“, urađen je poseban izvještaj za Državni arhiv Crne Gore.

VI - Sastanci sa registraturama

U izvještajnom periodu, Odsjek je imao sastanke sa 5 registratura, u cilju pružanja stručne pomoći, i to:

- Osnovno državno tužilaštvo Podgorica (2 sastanka),

- AD „Plantaže“ Podgorica,

- DOO „Deponija“ Podgorica,

- DP Komunale usluge Podgorica,

- DOO „Energogas“ Podgorica.

VII - Revizija sređene i obrađene arhivske građe

- Neposrednim uvidom provjeren je 71 fond/zbirka sređene i obrađene arhivske građe, o čemu je sačinjen izvještaj za Državni arhiv.

VIII- Ostalo

- U toku godine su AO Podgorica posjetili direktor i pomoćnica direktora.

12. ARHIVSKI ODSJEK ULCINJ

I –Zaštita registraturske i arhivske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršeno je kod 4 stvaraoca/držaoca i to:

- Opština Ulcinj

Zapisnik o praćenju stanja arhivske i registraturske građe br.03-09-13/19od 28. 01. 2019. g.
Zapisnik o praćenju stanja arhivske i registraturske građe br.03-09-27/19 od 22. 02. 2019. g.
Zapisnik o praćenju stanja arhivske i registraturske građe br. 03-09-44/19 od 14. 03. 2019. g.

- Sekretarijat za zaštitu i zajedničke poslove

Zapisnik o praćenju stanja arhivske i registraturske građe br. 03-09-141/19 od 06. 09. 2019. g.

- Sekretarijat za privredu i ekonomski razvoj

Zapisnik o praćenju stanja arhivske i registraturske građe br. 03-09-148/19 od 24. 09. 2019. g.

2. HTP „Ulcinjska rivijera“ Ulcinj
Zapisnik o praćenju stanja arhivske i registraturske građe br. 03-09-43/19 od 14. 03. 2019. g.

3. JPU „Solidarnost“ Ulcinj
Zapisnik o praćenju stanja arhivske i registraturske građe br. 03-19-28/19 od 22. 02. 2019. g.

4. Osnovni sud u Ulcinju
Zapisnik o praćenju stanja arhivske i registraturske građe br. 03-09-213/19 od 25. 12. 2019. g.

- ostvarivanje neposrednog kontakta sa odgovornim licima u registraturama radi upoznavanja sa obavezama prema Arhivu,

- pregled stanja arhivske građe i registraturskog materijala (smještaj, obezbijeđenost, način arhiviranja i vođenja evidencije o registraturskom materijalu i arhivkoj građi, arhivska knjiga i drugo),

- pružanje neposredne stručne pomoći (u vezi sa smještajem i čuvanjem arhivske i registraturske građe, izdvajanja bezvrijednog registraturskog materijala, evidentiranje u arhivsku knjigu i drugo),

- izrada zapisnika o pregledu sa sugestijama za otklanjanje utvrđenih nedostataka.

2. Data je saglasnost na 1 Listu kategorija registraturske i arhivske građe:

- Osnovni sud Ulcinj.

3. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala bilo je kod 3 stvaraoca:

- Opština Ulcinj, Sekretarijat za privredu i ekonomski razvoj: Odluka o odobrenju izlučenja bezvrijednog registraturskog materijala, br. 03-09-162/19 od 10. 10. 2019. god. Ukupno izlučeno 9 d/m bezvrijednog registraturskog materijala u hronološkim granicama 2005-2016.

- Sud za prekršaje u Budvi, Odjeljenje Ulcinj: Odluka o odobrenju izlučenja br. 03-09-134/19 od 12. 08. 2019. Ukupno izlučeno 7 d/m bezvrijednog registraturskog materijala za 2013 godinu - prekršajni predmeti.

- JPU „Solidarnost“ Ulcinj: Odluka o odobrenju izlučenja br. 03-09-215/19 od 25.12.2019. Ukupno izlučeno 37,40 d/m bezvrijednog registraturskog materijala u hronološkim granicama 1988-2017.

Ukupno je izvršeno izlučivanje kod 3 stvaraoca i uništeno 53,40 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

Kod navedenih stvaraoca stručni poslovi su bili: razmatranje zahtjeva sa popisom registraturskog materijala predloženog za izlučenje, neposredan uvid u registraturski materijal predložen za izlučivanje i izrada predloga o odobravanju/neodobravanju izlučivanja.

II-Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe
   - vršeno je izmještanje i vraćanje arhivske gradje u police,
   - rad na uspostavljanju poretka i kompletnosti fondova kroz tehničko-fizičke poslove.

2. Izdavanje arhivske građe na sređivanje, obradu i korišćenje
   - pronalaženje, provjeravanje i izdavanje arhivske građe na korišćenje,
   - vođenje evidencija o izdatoj građi, izdavanje potvrda, izdavanje prepisa, izdavanje kopija arhivske građe, izdavanje obavještenja,
   - ostali poslovi sa korisnicima.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 6 fondova:
   - Skupština opštine Ulcinj (1967-1995) - sjednice: prefascikulacija, izrada i kucanje unutrašnjih lista i izrada etiketa; ukupno 88 arhivskih kutija.
   - Društveno-političke organizacije opštine Ulcinj (1970-1990); revizija i dopuna fondova delegatskim materijalom kroz klasifikaciju i sistematizaciju izdvojene arhivske građe (OK SK, SSRN, Marksistički centar Ulcinj, SSO Ulcinj i Turistički savez opštine Ulcinj); ukupno 41 arhivska kutija.
   - AD „Montenegrobanka“, Filijala Ulcinj; nastavak rada na sistematizaciji i klasifikaciji; tehnički poslovi na

građi, dopuna fonda, okvirni popis. Ukupno sređeno 12 arhivskih kutija za period 1999-2003.

- F16 HK „Agroulcinj“ Ulcinj (1983-1996); izrada i kucanje unutrašnjih lista i spoljašnjih etiketa za klasifikovanu građu smještenu u arhivske kutije. Ukupno 18 arhivskih kutija 1983-1987. god

- Srednja škola „Bratstvo jedinstvo“ Ulcinj (1964-2000); obrada školskih upisnica, matične knjige učenika. Škola učenika u privredi (1964/65-1974/75) - 73 upisnice i Gimnazija Ulcinj (1967/68-1972/73) - 77 upisnica. Ukupno 150 upisnica.

Ukupno je sređeno: 159 kutija; upisnica 166 i knjiga 15.

2. U Odsjeku je rađeno na popisu i izlučivanju bezvrijednog registraturskog materijala i to:

- „Investbanka“ Ulcinj; završen je rad na sistematizaciji i klasifikaciji; komisijski je izlučeno 12 d/m bezvrijednog registraturskog materijala 1973-2002.

- OK SK Ulcinj, Marksistički centar Ulcinj, SSRN Ulcinj i SSO Ulcinj iz kojih je izlučeno ukupno 6 d/m.

- AD „Montenegrobanka“, Filijala Ulcinj; za izlučivanje je popisano i izdvojeno 3,50 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

U Odsjeku je ukupno izlučeno 21,50 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

IV-Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

- Arhivski odsjek Ulcinj je imao jednog korisnika-istraživača, koji je koristio građu iz fondova Skupština opštine Ulcinj i fonda OK SK Ulcinj.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Arhivski odsjek Ulcinj imao je 46 zahtjeva pravnih i fizičkih lica;

- za 9 stranaka izdato 9 prepisa svjedočanstava u formi uvjerenja iz fonda JU Srednja škola „Bratstvo-jedinstvo“ iz Ulcinja;

- sačinjeno je i izdato za 8 stranaka 8 potvrda o radnom stažu iz fonda 16 HK „Agroulcinj“;

- ovjereno je i izdato 38 fotokopija dokumenata;

- obrađeno je 15 zahtjeva sljedećih pravnih lica: Osnovni sud u Ulcinju, Osnovni sud u Baru i Komisija za povraćaj i restituciju u Baru; traženi su sudski predmeti za predmete „P“-parnica, „K“-krivica, „O“-ostavina i „OV“-ovjera kao i rješenja eksproprijacionih komisija sa prilozima.

  Ukupno je fotokopirano i izdato 116 fotokopija dokumenata pravnim i fizičkim licima.

V-Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- Fotodokumetarna izložba „Carinarnica II reda Bar - dokumentacija za dvovlasne prolaznice 1928. god.“ – II dio tematske izložbe iz građe arhivskog fonda Državnog arhiva Cetinje - Carinarnica II reda Bar. Dokumenta i fotograjije prvi put prikazane javnosti stare su 90 godina i izloženo je 76 dokumenata i 55 fotografija. Izložba je otvorena 15. maja 2019. u Galeriji Centra za kulturu Ulcinj. Izložbu su otvorili predsjednik Opštine Ulcinj Ljoro Nrekić i direktor Državnog arhiva Crne Gore Saša Tomanović. Izložba je bila medisjki veoma propraćena. Reportažu sa otvaranja izložbe i ove godine je snimala lokalna *TV Teuta* na crnogorskom jeziku, a na albanskom jeziku je repotražu o izložbi i intervju sa direktorom Državnog arhiva Crne Gore uradila

novinarka TV Kosova koja je objavljena u informativnoj emisiji „Glas Amerike“ na albanskom jeziku istog dana nakon otvaranja. Otvaranje izložbe propratio je lokalni nedjeljnik na „Koha javore“ na albanskom jeziku.

- Fotodokumetarna izložba „Carinarnica II reda Bar - dokumentacija za dvovlasne prolaznice 1928 .god.“ – II dio, predstavljena je 29.05.2019. g. u mjesnoj zajednici Ostros, pograničnom mjestu u opštini Bar. O izložbi su govorili direktor Državnog arhiva Saša Tomanović i potpredsjednica opštine Bar Tanja Spičanović.

- U hotelu „Mediteran“ je prikazana izložba „40 godina od zemljotresa 15. aprila 1979. god.“ gdje je Državni arhiv-Arhivski odsjek Ulcinj uzeo učešća u okviru programa kojim je 15. aprila Skupština opštine Ulcinj obilježila 40 godina od razornog zemljotresa 15. aprila 1979. godine.

VI- Ostalo

- U toku godine su AO Ulcinj posjetili direktor i pomoćnica direktora.

13. ARHIVSKI ODSJEK HERCEG NOVI

I - Zaštita arhivske i registraturske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršeno je kod 4 stvaraoca/držaoca, i to:

- Osnovni sud Herceg Novi,

- Sud za prekršaje Budva, Odjeljenje Herceg Novi,

- Pantomarket DOO Herceg Novi, u stečaju,

- DOO “Čistoća“ Herceg Novi.

Ostvaren je neposredan kontakt sa odgovornim stvaraocima/ držaocima (4); upoznavanje sa zakonskim obavezama prema Arhivu; praćenje opšteg stanja arhivske i registraturske građe (smještaj, zaštita, obezbjeđenost, način arhiviranja i vođenja evidencije o registraturskom materijalu i arhivskoj građi - Arhivska knjiga; sačinjavanje zapisnika o obilasku i predlaganje mjera za otklanjanje utvrđenih nedostataka).

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registraturske i arhivske građe:

- u Registar aktivnih stvaralaca i držalaca registraturske i arhivske građe evidentirani su podaci za 7 stvaralaca/ držalaca i to: Osnovni sud Herceg Novi, Sud za prekršaje Budva, Odjeljenje Herceg Novi, Pantomarket DOO Herceg Novi, u stečaju, Uprava Carina, PJ Carinarnica Kotor - CF Zelenika, Fond za zdravstveno osiguranje Crne Gore, PJ Herceg Novi, JU Centar za socijalni rad za opštinu Herceg Novi, DOO "Čistoća" Herceg Novi;

- dosijea 4 stvaralaca i držalaca su dopunjena zapisnicima o izvršenom obilasku; 12 zapisnika o izlučivanju (razmatranje zahtjeva registrature sa spiskom registraturskog materijala predloženog za izlučivanje, neposredan uvid u registraturski materijal predložen za izlučivanje i izrada predloga o odobravanju ili neodobravanju izlučivanja; zapisnicima o preuzimanju arhivske građe (1);

- nije dostavljen prepis arhivske knjige za stvaraoce;

- u evidenciju specijalnih arhiva nije evidentiran ni jedan, kao ni držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registraturskoj i arhivskoj građi:
   - u kartoteku stvaralaca i držalaca arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv, evidentiran je stvaralac Osnovni sud Herceg Novi; Parnice 1991. i 1992. godina i predmeti oznake P(Mal) 1979-1993.,7 d/m;

- Evidentiran je poklon od poklonodavca Marije Crnić Pejović (dokumentacija vezana za Naučni skup Radnički pokret NOB i revolucija i za knjigu Palih boraca i žrtava rata 1941-1945; 2 fascikle.

4. Kartoteka je za 5 držalaca dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala i to:

- Opština Herceg Novi, Služba za zajedničke poslove; 3,50 d/m; Služba komunalne policije i inspekcijskog nadzora 5,7 d/m; Sekretarijat za finansije i lokalne javne prihode 15,90 d/m; Sekretarijat za prostorno planiranje i izgradnju 3,70 d/m; Sekretarijat za komunalne djelatnosti, ekologiju i energetsku efikasnost 1,50 d/m; Sekretarijat za turizam ekonomski razvoj i preduzetništvo 1,50 d/m; Sekretarijat za kulturu i obrazovanje 1,3 d/m;
- Uprava Carina, PJ Carinarnica Kotor - CF Zelenika 18,90 d/m; CF Bijela 14,2 d/m;
- Fond za zdravstveno osiguranje Crne Gore, PJ Herceg Novi 39,50 d/m;
- JU Centar za socijalni rad za opštinu Herceg Novi 24,80 d/m;
- Sud za prekršaje Budva, Odjeljenje Herceg Novi 10 d/m.

Ukupno je, na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno 140,50 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe

- Smještaj preuzete arhivske građe iz Osnovnog suda Herceg Novi u police (parnice iz 1991. i 1992. godine) i predmeti oznake P (Mal) 1979-1993;7 d/m.

- Smještaj obrađene arhivske građe u police; smješteno je 22 k. parničnih predmeta iz 1989. godine; 8 k. parničnih predmeta iz 1990. godine, 1 k. parničnih predmeta („G“) iz 1947. godine; 3 k. ostavinskih predmeta iz 1997. godine i 2 k. ostavinskih predmeta iz 1998. godine; ukupno je smješteno 36 k. obrađene arhivske građe.

- Izrada i lijepljenje spoljnih opisa–etiketa za fond Osnovni sud Herceg Novi (grupa parnice) za 30 kutija;

- Unošenje podataka o preuzetoj arhivskoj građi u knjigu primljene arhivske građe.

2. Izdavanje arhivske građe na sređivanje, obradu i korišćenje
- izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije,

- vođenje evidencije o izdatoj građi na korišćenje.

III- Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 6 fondova:

- Osnovni sud Herceg Novi; ostavine “O“ (1945-2000); obrađeno za 1997. godinu - 94 predmeta; k. 3; za 1998 - 50 predmeta; k. 2; ukupno k. 5; SI.

- Osnovni sud Herceg Novi; parnice“G“ (1947-1959); obrađeno za 1947. godinu - 67 predmeta; k 1; izrađen analitički inventar.

- Izrada sumarnog inventara sa imenskim popisom za period 1985-1997; ukupno 58 k.

- Osnovni sud Herceg Novi; parnični predmeti “P“ (1945-1990); 1986-1990; obrađeno za 1989. predmeta 381; k. 22; obrađeno za 1990. predmeta 134; k. 8. SI.

- Osnovni sud Herceg Novi, grupa: Zemljišni spisi 1898-1944; urađen je strukturni popis po godinama sa bitnim notacijama; prilikom razvrstavanja cjelokupnog fonda

pronađena su nedostajuća godišta, te se može smatrati da se na osnovu preliminarno urađenih popisa, može pristupiti izradi sumarnog inventara za predmetnu grupu.

- Osnovni sud Herceg Novi; Rasuti spisi 1830/1942; dopuna (klasifikacija po godištima, klasifikacija po grupama predmeta i reg. oznakama, spajanje predmeta, izdvajanje nekategorisanih spisa); količina: ostavine - predmeta 34 (urađena dopuna); parnice - predmeta 136 (pripojeno već klasifikovanim spisima); krivice - predmeta 9 (pripojeno već klasifikovanim spisima); Grupa VII (R) - predmeta 68 (pripojeno već klasifikovanim spisima); grupa I i II (opšta akta) - predmeta 43 (pripojeno već klasifikovanim spisima); ukupno predmeta 290.

- Osnovni sud Herceg Novi, Odjel Građanski-strukturni popisi za sve grupe predmeta od 1898-1945; Odjel Krivično-strukturni popisi za sve grupe predmeta 1898-1945; 1854-1898 - gruba klasifikacija predmeta unutar odjela građanskog i krivičnog.

- Sud Risan - Ostavine 1894; dopune predmeta 14.

- Plivačko-vaterpolo savez Crne Gore; izrada analitičkog inventara i regesta za određene djelove fonda; obrađeno: grupa Akti (sopstvena arhiva), urađena regesta za 300 dokumenata iz 1955. godine, 267 dokumenata iz 1957. godine, 227 dokumenta iz 1958. godine, 182 dokumenta iz 1959. godine, 124 dokumenta iz 1960. godine i 26 dokumenata iz 1961.godine.
- Skeniranje građevinskih dozvola (privatni objekti KO Topla, period 1974-1980); skenirano 15 građevinskih dozvola za 1974. godinu; sačinjen imenski registar.
- Prikupljeni i obrađeni podaci o površinama pod vinogradima na području Opštine Herceg Novi za period 1897-1958. i za period 1964-1973.

2. Izrada ISAD(G) Opšte međunarodne norme za opis arhivske građe

- Izrada ISAD(G) Opšte međunarodne norme za opis arhivske građe za stvaraoca Opštinski odbor Crvenog krsta Herceg Novi.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

- arhivsku građu, sadržanu u 41 fondu, koristilo je 40 istraživača.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- obrađeno je 685 zahtjeva fizičkih i pravnih lica,
- ovjerenu fotokopiju traženog dokumenta dobilo je 622 korisnika,
- uvid u arhivsku građu izvršilo je 63 korisnika,
- za 12 korisnika izdato je 19 uvjerenja o činjenicama o kojima se vodi službena evidencija, na osnovu *Zakona o upravnom postupku* (Sl. list CG, br. 56/14, 20/15, 40/16, 37/17),
- pismeno je odgovoreno na 91 zahtjev pravnih i fizičkih lica,
- broj urađenih digitalnih kopija je 18,
- broj urađenih fotokopija dokumenata: za format A4 – 4.562; za format A3 – 3.623; ukupan broj urađenih fotokopija je 8.185

Na osnovu pregledanih uplatnica, na žiro račun Državnog arhiva uplaćeno je 6.700,10 €.

V – Poslovi arhivske biblioteke

1. Rad sa korisnicima bibliotečke građe:

- Bibliotečko odjeljenje je uslužilo 130 korisnika, koji su za svoje potrebe koristili 195 publikacija; 8 stranaka je dobilo informacije telefonskim putem.

2. Rad na izradi elektronske baze podataka Biblioteka DACG HN

- Uneseni podaci za 175 publikacija iz kataloga u PC (Biblioteka DACG-database Access).

3. Rad na skeniranju i izradi vizuelnih prikaza poklonjenih publikacija

- Skenirano je ukupno 40 publikacija iz Poklon biblioteke Pušić.

4. Klasifikacija i katalogizacija

- Urađena je UDK klasifikacija i ISBD(M) i ISBD(S) katalogizacija za 40 publikacija.

5. Izrada i print podataka za izradu publikacije o poklon biblioteci

- Dizajnirane stranice i printani podaci za poklon biblioteku Pušić (200 str. A 4 formata sa detaljnim bibliotečkim podacima o poklonjenim knjigama).

6. Informativna djelatnost - unošenje podataka o svim obavljenim poslovima u PC

- Izrada statistika i izvještaja i unošenje podataka o svim gore navedenim poslovima.

7. Zaštita građe

- rad na izmještanju i čišćenju određenog broja publikacija iz fondova ŠP,TP i PZŠ; rađeno je na čišćenju i stavljanju u košuljice oštećenih publikacija iz biblioteke ŠP I Đ (188 publikacija).

8. Izrada liste deziderata za prvi kvartal 2019.godine. Publikacije koje bi bilo neophodno nabaviti
za bibliotečko odjeljenje.

9. Pronalaženje podataka za knjige iz XVI i XVII vijeka (po Registru pokretnih spomenika kulture Zavoda za zaštitu spomenika kulture NRCG - Cetinje iz 1962). Pronađeni podaci o inkunabuli i 10 postinkunabula, kao i podaci za stare knjige

iz XVI vijeka (16 knjiga). Pronađeni su podaci za 71 staru knjigu iz XVII vijeka.

U formi Elaborata o revalorizaciji pokretnog kulturnog dobra proslijeđeni su direktoru Državnog arhiva u elektronskoj formi i print verziji.

V-Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- Povodom manifestacije "Nedelja arhiva", Arhivski odsjek su posjetili: sekretarka za kulturu i obrazovanje Opštine Herceg Novi Ana Zambelić Pištalo, direktorica DOO Vodovod i kanalizacija Olivera Doklestič, službenica zadužena za poslove centralne arhive organa i službi lokalne uprave Slavka Lučić i učenici II razreda JU OŠ "Dašo Pavičić" Herceg Novi.

VI-Ostalo

- Dostavljeni su statistički podaci o broju stvaralaca/ držalaca broja arhivskih fondova i zbirki, količini arhivske i registraturske građe u Odsjeku i kod držalaca, sa stanjem na dan 31. 12. 2018. godine.
- Dostavljena je analiza o radu službi u AO Herceg-Novi, u cilju izrade Izvještaja o sprovođenju plana integriteta za 2018. godinu.
- Izvršena je konzervacija 1 kutije arhivske građe fonda Puma (Kodeks, broj listova 520), od strane JU Centra za konzervaciju i arheologiju sa Cetinja.
- Na osnovu *Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2020. godinu*, dostavljene su Prijave za dodjelu sredstava Ministarstvu kulture za fondove Puma i Prva Austrijska uprava, kao i Prijava za sanaciju krova zgrade Arhivskog odsjeka Herceg Novi.
- Na zahtjev direktora Tomanovića, izvršena je revizija sljedećih fondova: Topaljska Komunitad Topla, Narodna osnovna škola Herceg Novi, Privatna osnovna škola Herceg Novi. Za fond KUH (Katastarski ured Herceg

Novi), prekontrolisano je 8 fascikli sa ukupno 299 inv. jedinica (od br. 32 do 39).

- U aprilu mjesecu 2019. godine, Arhivski odsjek su posjetili direktor Državnog arhiva, Saša Tomanović i pomoćnica direktora Mirjana Kapisoda, kojom prilikom je obavljen stručni i konsultativni sastanak sa službenicima ovog Arhivskog odsjeka.

14. ARHIVSKI ODSJEK CETINJE

I - Zaštita arhivske i registraturske građe van arhiva

1. Kompletna kontrola kancelarijskog poslovanja, praćenje opšteg stanja registraturske i arhivske građe, predlaganje mjera zaštite i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama izvršeno je kod 8 stvaralaca/držalaca i to:

- Prijestonica Cetinje (Skupština, Senat),
- Osnovni sud Cetinje,
- Sud za prekršaje Podgorica, Odjeljenje u Prijestonici Cetinje,
- Fond za zdravstveno osiguranje, Područna jedinica Cetinje,
- JU „Zagorka Ivanović“ Cetinje,
- JU Centar za socijalni rad za Prijestonicu Cetinje,
- JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje „Savo Popović“ Cetinje,

Pružena su stručna uputstva po raznim osnovama stvaraocima/držaocima registraturske i arhivske građe koji su gore navedeni.

2. Evidencije u vezi zaštite arhivske građe van arhiva

Registar aktivnih stvaralaca i držalaca dopunjeni su novim podacima o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala i evidentirane sve nastale promjene.

3. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala vršeno je kod 5 stvaralaca /držalaca:

- Sud za prekršaje Podgorica, Odjeljenje u Prijestonici Cetinje - cca 16 d/m, period 2011-2012;
- Osnovni sud Cetinje - cca 29 d/m period 2004-2014. godine;
- Prijestonica, Senat Cetinje - cca 0,60 d/m period 2010-2015. godine;
- JU Centar za socijalni rad za Prijestonicu, cca 12,5 d/m period 2008-2017. godine;
- JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje „Savo Popović“ cca 5,5 d/m period 1962-2005. godine.

II-Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe

- obrada (izrada, lijepljenje spoljnih opisa – etiketa) Osnovni sud Cetinje, 177 fascikli,
- izrada graničnika za p.f.u. JU SSŠ Medicinska škola (Odjeljenja Nikšić i Podgorica).

III-Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija, sistematizacija i revizija arhivske građe rađena je na 4 fonda:

- revizija fonda Narodnog odbora Cetinje: 15 arhivskih jedinica iz 1959. godine (folijacija, signatura, unutrašnja lista);
- revizija fonda Osnovnog suda Cetinje: predmeti raznih oznaka 1977-1987 godine, 119 arhivskih jedinica; prefascikulacija 30 arhivskih jedinica razne oznake zbog pohabanosti fascikli; ponovna provjera Osnovnog

suda za ostavine „O“ 1938-1982 godine, 8 arhivskih jedinica;

- Prijestonica Cetinje 1988. godina, 7 arhivskih jedinica (u toku je preuzimanje i ponovna provjera zbog neslaganja sa sadržajem i vraćanje na doradu);
- Kulturološki fakultet Cetinje; razvrstavanje, pregled i smještaj 61 arhivske jedinice; registraturski sređeno 6 arhivskih jedinica; arhivistički je sređeno 5 arhivskih jedinica, period 1986-1994 godina (rješenja Komisije za odobravanje diplomskog rada, dosijea i kartona studenata 1981-1982).
-

V- Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Arhivsku građu koristilo je 5 istraživača.
   - za potrebe Osnovnog suda sačinjeno je 6 reversa.

2. Korišćenje arhivske gradje u javne i privatne pravne svrhe
   - obrađeno je 72 zahtjeva fizičkih i pravnih lica po raznim osnovama,
   - urađeno je 719 fotokopija dokumenata,
   - sačinjeno i izdato je 6 uvjerenja.

V-Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- realizovan je program manifestacije “Neđelja arhiva” 2019. godina: posjeta stvaralaca Prijestonice Cetinje, načelnika Fonda PIO, Uprave za nekretnine i Suda za prekršaje Podgorica, Odjeljenje u Prijestonici Cetinje;
- posjeta učenika JU “Srednja stručna škola” i JU OŠ “Lovćenski partizanski odred” (55 učenika sa profesorima).

VI-Ostalo

- Redovna komunikacija sa službenicima Odsjeka, pomoćnicom direktora Državnog arhiva, dostavljanje mjesečnih izvještaja, evidencije prisutnosti na poslu,

dokumentacija (kopije stranica djelovodnog protokola, kopije zahtjeva, kopije uplatnica), podaci za pregled arhivskih fondova, ocjenjivanje službenika za 2018. godinu i dr.

III SEKTOR ZA NAUČNO-INFORMATIVNU DJELATNOST I ZAŠTITU ARHIVSKE GRAĐE VAN ARHIVA

Realizacija planiranih zadataka odvijala se u punoj koordinaciji unutar Sektora, kao i sa drugim organima Uprave javnih službi u cilju obezbjeđivanja adekvatne zaštite registraturske i arhivske građe van arhiva, a sve u uslovima raspoloživog kadrovskog potencijala. U ramu tih okolnosti realizovan je i plan rada.

1. Odsjek za naučno-informativnu, kulturno-prosvjetnu i propagandnu djelatnost

U skladu sa planom rada i raspoloživim kadrovskim potencijalom obavljale su se poslovne aktivnosti u okviru Odsjeka tokom 2019. godine.

Iz štampe je izašla monografija "Državni arhiv Crne Gore – 65 godina rada". U konkretnom slučaju radi se o svojevrsnom prvijencu na polju proučavanja istorije institucije i vrijednoj publikaciji koja je svjedočanstvo rada i razvoja ove matične i nacionalne arhivske ustanove.

U okviru projekta pripreme zbornika građe *„Izvještaji crnogorskog poslanika u Carigradu Mitra Bakića 1883-1903"* tokom godine je došlo do obustave rada, ali je određen novi istraživač koji će dovršiti projekat. Takođe, iz istih razloga, obustavljen je rad na projektu *„Bibliografija radova Državnog arhiva Cetinje knj. II"*.

Okončan je rad na istraživanju i prekucavanju *''Spiskova ranjenih, onesposobljenih, osakaćenih i oboljelih vojnika u ratovima 1912-1913''*. Popisom je obuhvaćeno 7.279 osoba.

Dva službenika Odsjeka pristupili su sređivanju knjižnog fonda u biblioteci Državnog arhiva.

Pored toga službenici Odsjeka radili su i na sređivanju zaostavštine pokojnog Predraga Vukića.

Na planu međunarodne saradnje, službenici Odsjeka organizovali su prijem grupe studenata sa Karlovog univerziteta u Pragu, koji su sa Katedre za pomoćne istorijske nauke i arhivske studije. Prilikom posjete upriličeno im je predavanje na temu odnosa Češke i Crne Gore.

U okviru Odsjeka planiran je i pokrenut projekat Izložbe dokumenata pod radnim nazivom *''Crnogorski počasni konzuli''*. Pretežan dio poslova na prikupljanju, kritičkom izboru i selektovanju dokumenata je završen. Za potrebe izložbe skenirano je 211 dokumenata. Pored toga i tekst uz katalog je završen.

Tokom manifestacije "Neđelja arhiva" organizovane su posjete za đake osnovnih škola i Gimnazije sa Cetinja, koji su upoznati sa istorijatom arhivske djelatnosti, načinom rada i organizacijom Državnog arhiva Crne Gore –Cetinje.

Izložba *''Dokumenta o Njegošu u crnogorskim i ruskim arhivima''* preštampana je i ustupljena Arhivu Republike Srpske u Banjaluci. Arhivisti iz DACG su predstavili izložbu povodom otkrivanja biste Njegošu, a na poziv Arhiva Republike Srpske.

Tokom godine arhivisti iz Odsjeka bili su angažovani na promociji arhivske službe u prosvjetnim ustanovama. Na tom planu su održana dva predavanja na FCJK pod nazivima: *Literatura Prevalitana* i *Razvoj arhivske službe u Crnoj Gori.*

Međunarodni dan arhiva – 9. jun, obilježen je predstavljanjem izdavačke djelatnosti DACG u Biblioteci Njegoš na Cetinju.

Nastavljena je uspješna saradnja sa javnim servisom RTCG. Arhivisti su učestvovali u pripremi i realizaciji emisija: *Stare razglednice Crne Gore* i *Iseljavanje Crnogoraca*, koje su višekratno emitovane u okviru obrazovnog i satelitskog programa javnog servisa.

U saradnji sa Nacionalnom bibliotekom zastupljeni smo

bili i u programskom odboru konferencije *„Biblioteke, arhivi, muzeji“* koja je po drugi put organizovana na Cetinju.

Obavljana je redovna kontrola i dijagnostika kompjuterske opreme. Službenicima je pružana pomoć u otklanjanju formalnih grešaka prilikom korišćenja aplikacija.

Za razne potrebe skenirana odgovarajuća dokumentacija. Po zahtjevu Ministarstva javne uprave skenirani su na viruse računari DACG koji su u mreži organa državne uprave.

Tokom godine publikovan je dvobroj časopisa *Arhivski zapisi* (1-2/2017).

U radu sa korisnicima odgovoreno je na veliki broj pitanja i pružena je stručna pomoć u smislu usmjeravanja na građu koja se tiče istraživanih tema.

U čitaonici arhiva je usluženo 182 korisnika (167 iz zemlje i 15 iz inostranstva) koji su tokom 455 posjeta koristili 1346 fascikli građe i 715 knjiga.

2. Arhivski odsjek za zaštitu arhivske građe van arhiva

Tokom godine, u skladu sa planom i prioritetima, a u cilju ostvarivanja zadataka na zaštiti arhivske građe, arhivistkinje Odsjeka izvršile su **228 obilaska u 79 registratura** i to:

- Služba Predsjednika republike,
- Skupština CG,
- Generalni sekretarijat Vlade CG,
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma,
- Ministarstvo odbrane,
- Ministarstvo finansija,
- Ministarstvo javne uprave,
- Ministarstvo nauke,

- Ministarstvo ekonomije,
- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava,
- Ministarstvo rada i socijalnog staranja,
- Ministarstvo kulture,
- Ministarstvo pravde,
- Ministarstvo unutrašnjih poslova,
- Sekretarijat za zakonodavstvo,
- Agencija za civilno vazduhoplovstvo,
- Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost,
- Uprava policije,
- Uprava carina,
- Uprava za kadrove,
- Uprava za statistiku,
- Uprava za inspekcijske poslove,
- Uprava za igre na sreću,
- Uprava javnih radova,
- Zavod za školstvo,
- Zavod za udžbenika i nastavna sredstva,
- Fond za manjine,
- Državni arhiv,
- Privredna komora,
- Viši sud za prekršaje,
- Viši sud,

- Vrhovno državno tužilaštvo,
- Više državno tužilaštvo,
- Privredni sud,
- Tužilački savjet CG,
- Sudski savjet,
- JU Crnogorska kinoteka,
- Fond za zdravstveno osiguranje,
- Centralno klirinško depozitarno društvo,
- Udruženje banaka,
- Centralna banka CG,
- Societe generale Montenegro banka,
- NLB Banka,
- Atlas banka, u stečaju,
- CKB Banka,
- Hipotekarna banka,
- Komercijalna banka Podgorica,
- Nova banka,
- MFI Alter Modus,
- Crnogorski elektrodistributivni sitem,
- Specijalistička veterinarska ustanova,
- Atlantski savez,
- Filmski centar,
- JP Nacionalni parkovi CG,
- Centar za ekotoksikološka istraživanja,

- Crnogorski Telekom,
- Telenor Doo,
- Telemach,
- RTV CG,
- Košarkaški savez,
- Crna Gora put,
- Prirodnjački muzej,
- Aerodromi CG,
- Klinički centar Crne Gore,
- JU Dom učenika i studenata,
- JZU Hitna medicinska pomoć,
- UCG, Metalurško tehnološki fakukltet,
- UCG, Filološki fakultet,
- UCG, Elektrotehnički fakultet,
- UCG, Ekonomski fakultet,
- CANU,
- Centar za stručno obrazovanje,
- Ispitni centar,
- Insititut za javno zdravlje,
- Sava osiguranje,
- Generali osiguranje Montenegro,
- Grawe osiguranje,
- Uniqa osiguranje,
- Agencija za nadzor osiguranja.

Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala, uz saglasnost Državnog arhiva, urađeno je kod 49 registratura, i to:

-	Ekonomski fakultet	37 dm
-	Elektro-tehnički fakultet	3+2 dm
-	Fond zdravstva	96+56 dm
-	Viši sud	78+15 dm
-	Viši sud za prekršaje	4,5 dm
-	Ministarstvo finansija	27+41 dm
-	Tužilački savjet	8 dm
-	Vrhovni državni tužilac	8 dm
-	Državni arhiv	10 dm
-	Zavod za školstvo	13 dm
-	Uprava javnih radova	7 dm
-	Zavod za udžbenike i nastavna sredstva	75 dm
-	Generalni sekretarijat Vlade CG	23+1 dm
-	Skupštin	55 dm
-	Komercijalna banka Podgorica	122+24,5 dm
-	Ministarstvo unutrašnjih poslova	14+13+11 dm
-	Hipotekarna banka	50+60 dm
-	UCG Filološki fakultet	5,5 dm
-	MFI Alter modus	55,5 dm
-	Prirodno matematički fakultet	23 dm
-	Metalurško tehnološki fakultet	3,5 dm

-	Ministarstvo održivog razvoja i turuzma	26 dm
-	Ministarstvo rada i soc. staranja	5 dm
-	Crnogorski elektrodistibutivni sistem	460 dm
-	Privredni sud	40 dm
-	Uprava za inspekcijske poslove	5 dm
-	Ministarstvo unutrašnjih poslova	11 dm
-	Sava osiguranje	55 dm
-	Grawe osiguranje	8 dm
-	Sava agent	65 dm
-	Crnogorski telekom	63 dm
-	Centar za ekotoksikološka istraživanja	17 dm
-	Centar za stručno obrazovanje	4 dm
-	NLB	55 dm
-	Agencija za elektronske medije i pošt dj.	19 dm
-	JP Nacionalni parkovi	1,5dm
-	Uprava za kadrove	15 dm
-	CKB banka	416 dm
-	Podgorička banka	240+3,5 dm
-	Lovćen banka	9 dm
-	Centralna banka CG	200 dm
-	JZU Zavod za hitnu medicinsku pomoć	4 dm
-	Spec. veterinarska laboratorija	15 dm
-	Uprava za statistiku	96 dm
-	JU Dom učenika i studenata	28 dm
-	CANU	4,5 dm

- Klinički cantar	45 dm
- Aerodromi CG	120 dm
- Generali osiguranje MNG	43 dm
Ukupno:	**3012 dm**

Lista kategorija arhivske građe urađena je kod 19 registratura:

- Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore,
- CANU,
- Privredna komora,
- Ministarstvo ekonomije,
- Crna Gora put,
- Filmski centar,
- Agencija za nadzor osiguranja,
- Sekretarijat za zakonodavstvo,
- Ministarstvo javne uprave,
- Telenor doo,
- Elektrotehnički fakultet,
- Centralno depozitarno klirinško društvo,
- JU Ispitni centar,
- Uprava za inspekcijske poslove,
- Nova banka,
- Lovćen banka,
- Ministarstvo pravde,
- Atlantski savez,
- Sava osiguranje doo.

Dopuna i izmjena Lista kategorija registraturske gradje urađena je kod 1 registrature:

- Uprava za igre na sreću.

Tokom godine, pored navedenih poslova, službenice Odsjeka redovno i kontinuirano su pružale stručnu pomoć u ostvarenju zaštite arhivske građe van arhiva, a po zahtjevu registratura. U tom kontekstu radilo se na ažuriranju i sređivanju evidencija o registraturskoj i arhivskoj građi.

IV ODJELJENJE ZA TEHNIČKU ZAŠTITU ARHIVSKE GRAĐE

U periodu od 1. 01. do 31. 12. 2019. godine, obavljani su skjedeći poslovi: numerisanje, odabir oštećenih dokumenata, mehaničko čišćenje, provjera otpornosti mastila na vodu, dezinfekcija, pranje, ispiranje, neutralizacija, kaširanje, dopuna djelova koji nedostaju, ispravljanje, presovanjem i vraćanje konzervirano - restauriranih dokumenata u arhivske kutije. Ove mjere primijenjene su na oštećenim dokumentima iz sledećih arhivskih jedinica:

- Glavna državna kontrola, 1903. godina, fascikla br. 2; 69 listova dokumenata;
- Glavna državna kontrola, 1904. godina, fascikla br. 3; 162 lista dokumenata:
- Glavna državna kontrola, 1905. godina, fascikla br. 4; 80 listova dokumenata;
- Glavna državna kontrola, 1906. godina, fascikla br. 5; 105 listova dokumenata;
- Glavna državna kontrola, 1906. godina, fascikla br. 6; 504 lista dokumenata;
- Glavna državna kontrola, 1907. godina, fascikla br. 7; 118 listova dokumenata;

- Glavna državna kontrola, 1907. godina, fascikla br. 8; 166 listova dokumenata;
- Ministarstvo unutrašnjih djela - akta, naredbe 1887. godina, fascikla br. 63; 239 listova dokumenata;
- Lična arhiva vojvode Petra Vukotića, fascikla br. 1; 7 listova dokumenata;
- Vakufsko mearifsko povjerenstvo Pljevlja, knjiga br. 33; 17 listova knjige;
- Naredba br. 3, 1911. godina- raspis br. 938, 1910. godina; 24 lista dokumenata;
- Ministarstvo vojno, Lovćenski odred - komanda Levokrilne kolone - Grbalj 1915. godina, fascikla br. 2; 607 listova dokumenata;
- Ministarstvo vojno, Liste poginulih i ranjenih - Katunska brigada 1913. godina; 3 lista dokumenata;
- Ministarstvo vojno, Liste poginulih i ranjenih - Vučedolsko-Riječko-Lješanska brigada (1912 -1913); 17 listova dokumenata;
- Ministarstvo vojno, Liste poginulih i ranjenih - Donjovasojevićka brigada (1912 - 1913); 490 listova dokumenata;
- Ministarstvo vojno, Liste poginulih i ranjenih - Kolašinska brigada (1911 - 1913); 235 listova dokumenata;
- Ministarstvo vojno, Liste poginulih i ranjenih - Durmitorsko Katunska brigada (1911 - 1913); 205 listova dokumenata;
- Ministarstvo vojno, Liste poginulih i ranjenih - Katunska, Zetska, Pećko-Đakovačka i Riječko-Lješanska brigada (1912 - 1913); 20 listova dokumenata;

Nastavljen je rad na realizaciji Projekta *Konzervacija i restauracija oštećenih dokumenata „Vojnička škola“ (1893*

- *1912).* U navedenom izvještajnom periodu je urađeno:
- Ministarsto vojno, Vojnička škola 1897, 1898, 1901, 1902 i 1903. godina, fascikla br. 2; urađeno 515 listova dokumenata;
- Ministarsto vojno, Vojnička škola 1904. godina, fascikla br. 3; urađeno 546 listova dokumenata;
- Ministarsto vojno, Vojnička škola 1904. godina, fascikla br. 4; urađeno 945 listova dokumenata;
- Ministarsto vojno, Vojnička škola 1905 - 1906 godina, fascikla br. 5; urađeno 1021 lista dokumenata;
- Ministarsto vojno, Vojnička škola 1906. godina, fascikla br. 6; urađeno 256 listova dokumenata;
- Ministarsto vojno, Vojnička škola 1906. godina, fascikla br. 7; urađeno 903 lista dokumenata;
- Ministarsto vojno, Vojnička škola 1906. godina, fascikla br. 8; urađeno 1003 lista dokumenata.
- Ministarsto vojno, Vojnička škola 1907. godina, fascikla br. 9; urađeno 259 listova dokumenata;
- Ministarsto vojno, Vojnička škola 1907. godina, fascikla br. 10; urađeno 422 lista dokumenata;
- Ministarsto vojno, Vojnička škola 1907. godina, fascikla br. 11; urađeno 712 lista dokumenata.

Završeni su neki od poslova koji prethode konzervaciji i restauraciji (numerisanje, skidanje spajalica, stavljanje najoštećenijih dokumenata u košuljice) za fascikle:
- Ministarstvo vojno, Liste poginulih i umrlih - Nikšićka brigada (1912 - 1913);
- Ministarstvo vojno, Liste poginulih, umrlih i ranjenih- Riječko-lješanska brigada (1912 - 1913);
- Ministarstvo vojno, Liste poginulih, umrlih i ranjenih - Kolašinska brigada (1912 - 1913);

- Ministarstvo vojno, Liste gubitaka brigada Nikšića, bataljoni: Župski, Lukovski, Nikšićki, Budimski, Trepački, Trebješki (1912 - 1913);
- Ministarstvo vojno, Spisak poginulih, ranjenih i nestalih (1876 - 1913);
- Ministarstvo vojno, Liste gubitaka- Vasojevićka brigada (1912 - 1913);
- Ministarstvo vojno, Liste poginulih i umrlih - Vučedolska, Riječko-lješanska brigada (1912 - 1913).
- Ministarstvo vojno, Liste gubitaka - Zetski, Lješkopoljski, Gornjokučki, Donjokučki, Bratonožićki bataljon (1912 - 1913);
- Ministarstvo vojno, Liste gubitaka - Spuški, Piperski, Lješanski bataljon (1912 - 1913);
- Lista onesposobljenih i osakaćenih lica - brigade: Spuška, Šaransko-jezerska, Gornjozetska (1912 - 1913);
- Spisak ranjenih i bolesnih vojnika u bolnicama Cetinje, Andrijevica,...

Vršena je evidencija o konzervirano–restauriranoj arhivskoj građi.

1. Mikrofilmovanje arhivske građe

Priprema arhivske građe za mikrofilmovanje:

- Opština varoši Cetinje – završeno je 6 fascikli: fascikla 44 (80- u nizu), 44a (81- u nizu) i 45 (82- u nizu), 45a (83- u nizu), 46 (84- u nizu), 46a (85- u nizu) iz 1902. godine. Za navedene fascikle urađene su unutrašnje liste sa sadržajem svakog arhivskog broja. Paralelno je na njima (gdje je to bilo neophodno) izvršena preventivna zaštita,

tj. povezivanje oštećenja (reverzabilnom) lepljivom trakom do budućeg konzervatorskog tretmana.

- Kraljevska banska uprava Zetske banovine, Veterinarsko odjeljenje - hronološki sređene 4 fascikle.
- Revizija fonda Kapetanija Ljubotinjsko - Građanska (1882 - 1914) - provjera poretka u fasciklama, umetnuta naknadno pronađena dokumenta, prekucane unutrašnje liste za fascikle od broja 22 do broja 48.
- Ratna šteta Opština Bajice (1921 - 1927), arhivistički sređene i obrađene fascikle broj: 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7 (folijacija, unutrašnja lista, imenski registar).
- Ratna šteta Opština Dobrotska (1921 - 1927), arhivistički sređene i obrađene fascikle broj 8 i 9 (folijacija, unutrašnja lista, imenski registar).

Obavljena je kontrola mikrofilmskih rolni, tj. snimaka sledećih fondova:

- Balkanska izložba u Londonu 1907. godina; pregledana jedna rolna (540 snimaka);
- Opštinska uprava Donji kraj (1900 - 1925); pregledana jedna rolna (1280 snimaka);
- Proslava 400-godišnjice Obodske štamparije 1893. godina; pregledana jedna rolna (380 snimaka);
- Okružno načelstvo Cetinje (1918 -1924); pregledano pet rolni (3368 snimaka);
- Oblasna uprava Nikšić (1902 - 1911); pregledane tri rolne (1115 snimaka);
- Opština Bajice (1905 - 1925); pregledane četiri rolne (3659 snimaka);
- Oblasna uprava Bar 1899, 1902, 1905, 1907, 1915. godina; pregledane dvije rolne (1264 snimaka):

- Kapetanija Donjoceklinska (1896 - 1916); pregledane tri rolne (2340 snimaka);
- Državni savjet (1879 - 1915); pregledana 21 rolna (17.914 snimaka);
- Ministarski savjet (1906 - 1915); pregledano 16 rolni (14.634 snimaka);
- Ministarstvo unutrašnjih djela - Upravno odjeljenje (1904, 1905); pregledane 24 rolne.
- Kontrola mikrofilmova fonda: „Politička arhiva Austrugarskog poslanstva u Crnoj Gori 1879-1914“ (O ranije vršenim kontrolama i zadnjoj 2000 godine, nema sačuvanih zapisa u arhivi mikrofilmoteke, što bi značajno ubrzalo kontrolu istih...). Pregledano je 8 rolni mikrofilma od broja 4 do 11, na kojima je ukupno 5929 snimaka (Rolna br. 4 - 819 snimaka, rolna br. 5 - 720 snimaka, rolna br. 6 - 769 snimaka, rolna br. 7 - 731 snimaka, rolna br. 8 - 775 snimaka, rolna br. 9 - 739 snimaka, rolna br. 10 - 786 snimaka, rolna br. 11 - 590 snimaka).

Za potrebe istraživača urađeno je 9517 kopija dokumenata, a za potrebe odjeljenja DACG 6562 kopije.

V SLUŽBA ZA OPŠTE POSLOVE

U periodu 01. 01. do 31. 12. 2019. godine, u Službi za opšte poslove obavljani su sljedeći poslovi koji se odnose na:

- rukovođenje i organizovanje rada Službe;
- izradu Kadrovskog plana za 2019. godinu i nacrta Kadrovskog plana za 2020. godinu;
- izradu Izvještaja o realizaciji Plana integriteta;
- izradu rješenja o rasporedu (ukupno 152), rješenja o

fiksnom dijelu zarde (ukupno 152), rješenja o dodatku na osnovnu zaradu (ukupno 126), rješenja o godišnjem odmoru (ukupno 145), rješenja o prestanku radnog odnosa (ukupno 4), rješenja o jubilarnim nagradama (ukupno 24), rješenja o novčanoj pomoći (ukupno 34);

- izradu zahtjeva upućenih Ministarstvu finasija za dobijanje saglasnoti o obezbijeđenim finasijskim sredstvima radi isplata (ukupno 58);
- izradu potvrda o dužini radnog staža po zahtjevima zaposlenih (ukupno 15);
- obrađivanje zahtjeva stranaka koji se odnose na slobodan pristup informacijama, kao i evidentiranje i dostavljanje istih kroz bazu podataka AZLP (ukupno 27), praćenje naplate troškova postupka po istima i objavljivanje na sajtu Državnog arhiva;
- prijave i odjave zaposlenih kod Poreske uprave;
- ažuriranje promjene kroz bazu podataka Kadrovskog informacionog sistema (KIS-a) koje se odnose na zaposlene;
- saradnju sa Upravom za kadrove i Ministarstvom finansija vezano za dostavljanje informacija koje se odnose na zaposlene;
- pripremanje ugovora o pružanju usluga, ugovora o djelu, ugovora o privremenim i povremenim poslovima, ugovora o izvođenju radova, ugovora o autorskom honoraru i dr. (ukupno 62);
- izradu podnesaka vezano sa sudske sporove zaposlenih;
- otpremanje pošiljki (ukupno je otpremljeno 1993 pošiljke);
- vođenje arhivske knjige;

- obavljanje kurirskih poslova, izdavanje kancelarijskog i higijenskog materijala organizacionim jedinicama Državnog arhiva;
- obavljanje poslova koji se odnose na evidentiranje stranaka prilikom ulaska u zgradu Državnog arhiva, evidentiranje dolazaka i odlazaka zaposlenih i evidentiranje izlazaka u toku radnog vremena, zatim na fizičko obezbjeđivanje zgrade, održavanje higijene i sitne opravke.

VI SLUŽBA ZA FINANSIJSKE POSLOVE

za period od 16. 07. do 31. 12. 2019. godine

Izvještaj je sačinjen za navedeni period iz razloga što je Služba finansija formirana usvajanjen novog *Pravilnika o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta*, a do tog datuma su njeni službenici pripadali Službi za opšte poslove.

U navedenom izvještajnom periodu u Službi finansija obavljani su poslovi koji se odnose na:

1. Plaćanje dospjelih obaveza po raznim osnovama - dobavljači, ugovori, naknade, zarade i ostalo u SAP programu;
2. Dostava naloga za plaćanje Ministarstvu finansija;
3. Usklađivanje IOS obrazaca;
4. Knjiženje naloga za plaćanje u Programu Glavna knjiga;
5. Komuniciranje sa dobavljačima i ustanovama, dopisi, obavještenja, zahtjevi i ostalo;
6. Evidencija i praćenje računa sopstvenih prihoda;
7. Kontrola dostavljene dokumentacije od strane arhivskih odsjeka, a u vezi primjene *Uredbe o posebnim troškovima i uslugama Državnog arhiva;*

8. Obavještavanje arhivskih odsjeka o uplatama u vezi troškova i izdavanja arhivske građe po zahtjevima;
9. Izrada faktura prema pravnim licima za usluge Državnog arhiva za sve odsjeke;
10. Obračun i eksportovanje poreskih obaveza po osnovu zarada i ostalim osnovama nadležnom organu;
11. Prikupljanje, kontrola, korekcije i dostava podataka za zarade Min. finansija;
12. Ovjera i realizacija administrativnih zabrana;
13. Poslovi iz oblasti javni nabavki – sprovođenje postupaka u skladu sa važećim propisima
14. Priprema specifikacija i praćenje realizacije aktivnosti javnih nabavki od strane Uprave za imovinu u skladu sa *Uredbom o objedinjenim javnim nabavkama*;
15. Komunikacija sa Upravom za imovinu u skladu sa Odlukom o razvrstavanju troškova i dostava specifikacije računa koje po tom osnovu plaća Uprava;
16. Komunikacija sa Ministarstvom kulture u vezi realizacije projekata iz oblasti Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara;
17. Izrada izvještaja o realizaciji Akcionog plana Vlade Crne Gore;
18. Realizacija Akcionog plana po preporukama Državne revizije i Interne revizije Ministarstva kulture u skladu sa potpisanim sporazumom;
19. Prijava IOPPD obrazaca na portalu Poreske uprave i dostava OPD2 obrazaca lokalnim samoupravama;
20. Vođenje dnevnika blagajne, naloga o uplati i isplati gotovine, obračun rashoda zaslužbena putovanja;

21. Izrada M-4 obrazaca;
22. Izrada mjesečnih statističkih izvještaja RAD-1 i Izvještaj o troškovima ITR obrazac;
23. Vođene su evidencije o državnoj imovini, dostava izvještaja o evidenciji državne imovine koju koristi Državni arhiv, Upravi za imovinu;
24. Aktivnosti u vezi primjene Zakona o unutrašnjim finansijskim kontrolama u javnom sektoru;
25. Dostavljanje obrazaca o realizaciji unutrašnjih finansijskih kontrola, polugodišnjih i godišnjih;
26. Obavljani poslovi iz domena sindikalnih aktivnosti.

R E Z I M E

Aktivnosti Državnog arhiva Crne Gore (DACG), koji je samostalni organ državne uprave, osnovan za vršenje arhivske djelatnosti na području Crne Gore, u 2019. godini, bile su usmjerene u pravcu: poboljšanja uslova i kvaliteta rada, realizacije redovnih zadataka i obaveza iz arhivske i izdavačke djelatnosti, saradnje sa državnim organima i drugim subjektima, saradnje sa Međunarodnim arhivskim savjetom i državnim arhivima i dr.

Izdavačka djelatnost - DACG je, pored godišnje publikacije, časopisa *Arhivski zapisi* 1-2, objavio i publikaciju autora Srđana Pejovića „Monografija Državnog arhiva Crne Gore : 65 godina rada“.

Prezentacija arhivske građe – U ovoj godini priređeno je više izložbi obuhvaćenih Programom zaštite i očuvanaja kulturnih dobara:

- „Zvanične čestitke Nikoli I povodom jubilarnih svečanosti 1910 godine”;
- „Žene i Veliki rat“ izložena je u palati UNESCO-a u Parizu;
- ”Izrazi divljenja kroz pisma i čestitke kralju Nikoli 1910. godine”;
- „Carinarnice II reda Bar- dokumentacija za dvovlasne prolaznice 1928” .

Izložbe su medijski propraćene od strane televizijskih i radio stanica, kao i internet portala.

Organizovanje manifestacije pod nazivom **„Neđelja arhiva“** realizovano je u periodu od 13. 05. do 17. 05. 2019. godine. U okviru projekta organizovano je preko 50 aktivnosti, među kojima su: izložbe dokumenata; razna predavanja;

posjete Arhivima od strane polaznika predškolskog uzrasta, učenika i studenata; posjete školama; održavanje časova istorije; distribuiranje propagandnih materijala; postavljanje informativnih plakata; gostovanja na radiju. Gradovi u kojima je obilježena „Neđelja arhiva“ su: Andrijevica, Cetinje, Pljevlja, Kolašin, Berane, Podgorica, Bar, Budva, Danilovgrad, Nikšić, Bijelo Polje, Kotor, Ulcinj, Herceg-Novi. Manifestaciju je propratilo nekoliko medijskih kuća: RTV CG, RTV Pljevlja, RTV Budva, TV Nikšić, TV Teuta, Radio Rožaje, Radio Bar, RTV Ulcinj, Radio Elita; Pljevaljske novine, dnevni list Vijesti, dnevni list Dan.

Dana 9. 06. 2019. godine u organizaciji DACG Cetinje, u prostorijama gradske čitaonice Njegoš organizovana je manifestacija obilježavanja **“Međunarodnog dana arhiva“**. Cilj obilježavanja jeste prezentacija istorijskog nasljeđa, popularizacija arhivske djelatnosti i arhivske službe u CG, te razvijanje svijesti o značaju pisanog kulturno-istorijskog nasljeđa. Međunarodni dan arhiva obilježava se u svim svjetskim arhivima.

Ostvarena je uspješna saradnja na unutrašnjem i međunarodnom planu

- U zemlji je ostvarena saradnja sa:

Ministarstvom kulture, Nacionalnom bibliotekom, Centrom za konzervaciju i arheologiju CG, Upravom za kulturna dobra CG, Narodnim muzejom, velikim brojem škola i fakulteta, centrima za kulturu, lokalnim muzejima i bibliotekama, opštinama i dr. Pored toga u proteklom periodu sarađivalo se i sa Maticom crnogorskom, Centrom za kulturu Nikšić, Fondom za obeštećenje Crne Gore i fakultetskim jedinicama Univerziteta Crne Gore.

- Na međunarodnom planu tokom 2019. godine:

organizovane su radne posjete i sastanci sa predstavnicima arhiva i arhivskih udruženja u regionu, ali i šire. Zaposleni Arhiva su aktivno radili na prezentaciji pisane kulturne baštine Crne Gore, putem organizovanja izložbi, objavljivanja

naučnih radova u međunarodnim arhivskim časopisima, te prezentovanja djelatnosti Državnog arhiva.

Kao plod višemjesečne saradnje sa Forumom slovenskih kultura, organizovana je zajednička izložba pod nazivom "Žene u Velikom ratu", koja je u aprilu mjesecu otvorena u predstavništvu UNESCO-a u Parizu, povodom obilježavanja stogodišnjice Prvog svjetskog rata. Za ovu izložbu izrađen je katalog, koji svjedoči o dostignućima žena u tom vremenu. Nakon otvaranja izložbe, organizovan je sastanak, na kojem je postignut dogovor da izložba bude prikazana u zemljama, čiji su arhivi doprinijeli njenoj realizaciji. Između ostalog, dogovorena je da izrada „Vodiča kroz arhivsku građu" koji se odnosi na Prvi svjetski rat, bude nastavljena u narednom periodu.

Učestvovanjem na regionalnim i međunarodnim arhivskim savjetovanjima i naučno-informativnim skupovima, putem prezentovanja arhivske građe i djelatnosti Državnog arhiva, ostvaren je cilj održavanja arhivske mreže i napravljen iskorak u produbljivanju saradnje sa određenim arhivima.

U tom smislu, predstavnici Državnog arhiva su u junu mjesecu učestvovali na naučnom skupu u Laktašima, organizovanom od strane Arhivskog udruženja Bosne i Hercegovine, gdje su svoje radove prezentovali na temama skupa: „Arhivi i obrazovanje", „Arhivska građa BiH van BiH", „Arhivi u eri dezinformacija". Radovi će tokom 2020. godine biti objavljeni u prvom stručnom arhivističkom časopisu na prostorima Bosne i Hercegovine, pod nazivom „Glasnik".

Predstavnici Državnog arhiva učestvovali su na konferenciji „5. dani ICARUS-a" u Hrvatskoj i „23. ICARUS godišnja konferencija", čiji su tematski prioriteti bili diskusija o tome kako karakteristike digitalnog doba utiču na sve veće umrežavanje i interakciju među arhivima, te promjene u metodi rada i rukovanju sa istorijskom dokumentacijom. Takođe, u saradnji sa ICARUS-om, pokrenuta je i inicijativa izrade statističkog izvještaja koji obuhvata sve informacije o arhivima, članovima Konzorcijuma. Ovi podaci poslužiće kao polazna tačka za pronalaženje iskustvenih partnera

za saradnju u cilju razvoja funkcija arhiva, digitalizacije, arhivske pedagogije i pružanja elektronskih usluga.

Predstavnici Arhiva učestvovali su i na XXVI Međunarodnoj naučnoj i praktičnoj konferenciji i 10. Konferenciji slovenskih arhiva, organizovanim od strane VNIIDAD (Sveruski naučni i istraživački institut za upravljanje arhivskim zapisima), u Moskvi. Za potrebe 10. Konferencije slovenskih arhiva, prezentovana su dva rada koja će biti objavljena u publikaciji u izdavaštvu VNIIDAD-a.

Ostvarena je saradnja sa Institutom za pomoćne istorijske nauke i arhivske studije pri Karlovom univerzitetu u Pragu, na osnovu koje su 32 zaposlena i studenta posjetili Državni arhiv i bili zainteresovani za istorijska dokumenta iz 19. vijeka i aktivnosti Čeha, koji su posjećivali i sarađivali sa vlastima u tom periodu.

Početkom godine ostvaren je kontakt i izvršena posjeta Državnom arhivu Republike Poljske. Ustanovljeno je da se dio arhivske građe koji se odnosi na Crnu Goru nalazi u Arhivu Poljske. Tokom godine vođeni su razgovori i planirano je preuzimanje te građe. Troje zaposlenih Državnog arhiva, pohađalo je *Jesenju školu arhivistike* u organizaciji IIAS (Međunarodnog instituta za arhivske nauke Trst i Maribor), koja je ove godine održana u Kopru, Slovenija. Takođe, u okviru organizacije IIAS, zaposleni su prisustvovali i 29. konferenciji „Međunarodni dani arhiva“.

U okviru projekta izrade web platforme Atlanti+ (Međunarodni naučni časopis moderne arhivske teorije i prakse), Državni arhiv je pozvan da pristupi projektu kao član uredništva. Planirano je da zaposleni Državnog arhiva budu članovi međunarodne redakcije/naučnog odbora. Projekat se vodi pod mentorstvom prof. dr. Petera Pavela Klasinca sa Univerziteta za međunarodne studije arhivistike u Mariboru.

Državni arhiv se uključio u projekat „Mostovi na krivoj Drini“, u organizaciji Arhiva Republike Srpske i Istorijskog arhiva Užice. Ovim projektom biće izrađen katalog i pripremljena izložba dokumenata arhivske građe, što kao rezultat ima povećanje svijesti o bogatstvu istorijske i prirodne kulturne

baštine. Projektom će biti obuhvaćeno istraživanje arhivske građe u velikom broju arhiva, biblioteka, univerziteta i muzeja.

Državni arhiv se obratio Nacionalnom arhivu Mađarske radi uspostavljanja saradnje na zajedničkom projektu istraživanja dokumenata Vatikanskog arhiva. Takođe je ostvaren kontakt sa Nacionalnim arhivom Republike Češke, u cilju pronalaska i vršenja istraživanja o arhivskoj građi koja se odnosi na Crnu Goru, a nalazi se u arhivima Češke.

Državni arhiv inicirao je i zaključivanje Ugovora o saradnji sa Direktoratom Državnih arhiva Turske, koji bi iznad svega imao za cilj mogućnost istraživanja arhivske građe koja se nalazi u arhivima Turske, organizovanje simpozijuma i međusobne edukativne posjete zaposlenih.

Kadrovski kapaciteti – DACG je početkom 2019. godine imao 153 zaposlena lica. Po sili zakona radni odnos je raskinut sa 3 službenika, a usljed smrti DACG je ostao bez još 2 službenika, što je 26 manje u odnosu na broj predviđen *Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji*.

Zbog specifičnosti djelatnosti, DACG u kontinuitetu organizuje stručno osposobljavanje zaposlenih, te su 2019. godine tri službenika pohađala školu u Trstu u organizaciji Međunarodnog instituta za arhivske nauke Trst i Maribor, a pod pokroviteljstvom Centralnoevropske inicijative (CEI). Tema rada je bila *''Pitanja arhivske nauke i uticaj društvenih promjena na arhivsku teoriju i praksu''*.

Prostorni kapaciteti - DACG vrši djelatnost na teritoriji države, te ima organizacione jedinice u gotovo svim opštinama, sa površinom poslovnog prostora cca 6.052 m2. Od toga je 3.698 m^2 prostor za smještaj arhivske građe, 1.415m^2 kancelarijski prostor, a preostalih 939m2 se odnosi na konzervatorsku radionicu, čitaonice, izložbeni prostor i ostalo. U vlasništvu DACG, tj. države je 4.140m2 ili 68% od ukupnog prostora koji koristi navedeni organ državne uprave.

U cilju sanacije eksterijera objekta državnog arhiva – na zgradi Arhivskog odsjeka Kotor, a na osnovu konzervatorskog

projekta, izvršeni su radovi na zamjeni dotrajalih škura, shodno raspoloživim sredstvima za 2019. godinu. U skladu sa finansijskim mogućnostima, preostali sanacioni radovi će se obavljati u fazama.

U 2019. godini, za potrebe *Odjeljenja za tehničku zaštitu arhivske građe* nabavljena su hemijska sredstva neophodna za sprovođenje mjera na oštećenim dokumentima, kao i materijal za konzervatorske radove – japanski papir. Izvršena je nabavka arhivskih polica u zgradi DACG Cetinje, više računara, kao i određena količina kancelarijskog namještaja. Po ustaljenoj praksi i ove godine je izvršena nabavka veće količine arhivskih kutija. Nakon dvije godine realizovana je nabavka kancelarijskog materijala.

Prema *Uredbi o objedinjenim javnim nabavkama* u toku 2019. od strane Uprave za imovinu nijesu realizovane javne nabavke usluga fiksne i mobilne telefonije i usluga osiguranja pokretne i nepokretne imovine DACG.

D I R E K T O R

Tomanović Saša, dipl.pravnik

In memoriam

Prof. Jelena Dragojeva Živković

(1939-2020)

U Podgorici je 19. januara 2020. godine preminula Jelena Dragojeva Živković, profesorica istorijskih nauka, ugledni naučni i stručni radnik ne samo u crnogorskim, nego i u širim razmjerama.

Rođena je 28. 03. 1939. godina u selu Gornji Ulići, Opština Cetinje, od oca Ilije Pejovića i majke Stane, rođene Špadijer.

Diplomirala je u Sarajevu na Filozofskom fakultetu, Grupa za istoriju naroda Jugoslavije 30.09.1964. godine. Kao stipendista Arhiva NR Crne Gore Cetinje, kasnije apsolvent, 6.

decembra 1963. godine sklapa Ugovor o honorarnoj službi, a 1964. godine osposobljava se za pripravnika za zvanje arhivist I vrste. Godine 1974. stiče zvanje arhivist i raspoređuje se na mjesto samostalnog stručnog saradnika i redaktora izdanja arhivske građe.

Od Komisije Skupštine Republičke SIZ-a kulture za priznavanje izbornih stručnih zvanja u oblasti arhivske djelatnosti, stiče izborno zvanje višeg arhiviste 20.06.1985. i raspoređuje na poslovima i radnim zadacima rukovodioca Odjeljenja za sređivanje i obradu arhivske građe, a 1989. za savjetnika za stručna pitanja Arhiva.

Od maja 1983. do januara 1988. obavlja poslove i radne zadatke zamjenika direktora i vršioca dužnosti direktora Arhiva Crne Gore, a februara 1999. godine predložena je za postavljenje pomoćnika direktora Državnog arhiva Crne Gore.

Bogatim iskustvom i dugogodišnjim radom Jelena Živković je dala značajan doprinos na unapređenju i ugledu arhivske djelatnosti, a to čini kao arhivist, viši arhivist, vršilac dužnosti direktora i zamjenik direktora i rukovodilac Centra za naučnu, informativnu i kulturno-prosvjetnu djelatnost.

Značajne rezultate postiže kao saradnik-autor na pripremi publikacije "Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ - SR Crna Gora", Tom I; glavni i odgovorni urednik publikacije "Arhivski fondovi i zbirke u Republici Crnoj Gori", Tom I-II; urednik i član redakcije časopisa za arhivsku teoriju i praksu "Arhivski zapisi"; predsjednik i član brojnih arhivskih tijela i komisija na republičkom nivou i u Arhivu i ispitivač za polaganje stručnog ispita iz oblasti arhivistike.

Za doprinos razvoju i unapređenju arhivske službe u Crnoj Gori 1985. godine, dobila je priznanje od Društva arhivskih radnika Crne Gore. Povodom jubileja 100 godina Državne arhive i 50 godina DACG, 2002. godine dodijeljena joj je "Plaketa za uspješan rad na poslovima i zadacima arhivske službe u Crnoj Gori".

Objavila je više naučnih i stručnih radova iz arhivistike i istorije. Autor je i saradnik brojnih publikacija i saopštenja

na savjetovanjima o arhivskoj službi. Njena stručnost, utemeljenost i široki spektar interesovanja rezultirali su objavljivanjem, u naučnim i stručnim časopisima, više značajnih radova iz oblasti arhivistike i crnogorske nacionalne istorije. Iz raspoloživih podataka, u mogućnosti smo da objavimo djelimičnu bibliografiju Jelene Živković, što sada prvi put činimo. Izrada kompletne bibliografije njenih radova iziskuje znatno duži vremenski period. Pomenućemo samo neke: *Prilog izučavanju emigrantske aktivnosti vojvode Maša Vrbice* (1968); *Sređivanje arhivskih fondova u arhivima SR Crne Gore* (1985); *Informacioni centar pri Arhivu Crne Gore kao segment projekta "Razvoj arhivske službe u SR Crnoj Gori"* (1986); *Pregled istorijskog razvitka arhivske službe u Crnoj Gori*; *„Živi" pamtiše o Cetinju – nekad* (1997), *„Živi pamtiše" o Cetinju – nekad* (1999); *Državni arhiv Crne Gore i mogućnost objavljivanja arhivske građe* (2000).

Autor je i koautor mnogobrojnih izložbi od kojih ističemo: *Crna Gora kroz ćirilska dokumenta do 1860. godine* (1995) i *Crna Gora u arhivskim dokumentima kroz vjekove* (2002).

Čitav život i opredjeljenja posvetila je porodici, struci i Crnoj Gori. Cjelokupni radni vijek je provela u Državnom arhivu, sve do odlaska u zasluženu penziju 25.12.2002. godine.

Ovo sjećanje na Jelenu Živković je počast koleginici koja je svoje bogato iskustvo, znanje i plemenitost nesebično prenosila na druge, kroz druženje i rad, kroz moralne pouke i poruke.

To je, takođe, znak dubokog pijeteta prema doajenu arhivske struke, istoričarki, naučnoj i kulturnoj poslenici, koja je svojim ličnim i profesionalnim angažmanom utrla put arhivskoj djelatnosti u Crnoj Gori i van nje.

U ime kolektiva Državnog arhiva Crne Gore, posebno kolega DACG - Cetinje i svoje lično, izražavam duboku zahvalnost velikom čovjeku, vrsnom stručnjaku, odanom kolegi i prijatelju.

Jelena Dragojeva Živković, koja s pravom može biti primjer i u ljudskom i profesionalnom smislu novim generacijama arhivista, sahranjena je 20. januara 2020. godine na Novom groblju na Cetinju.

Mirjana Kapisoda

Rajko Kalezić

(1937-2019)

Rajko Kalezić je rođen 1937. godine u selu Gruda kod Danilovgrada. Završio je Filozofski fakultet u Novom Sadu. Radnu karijeru otpočeo je u Danilovgradu, 1964. godine, gdje je više godina bio direktor Centra za kulturu. Osnivač je i utemeljivač *Vajarske kolonije* u Danilovgradu i organizator *Simpozijuma kulture*. Prelaskom u Podgoricu, 1974. godine, obavljao je odgovorne funkcije u oblasti kulture: sekretar republičkog SIZ-a kulture (1984-1990), direktor Republičkog fonda za kulturu (1990 -1991) i pomoćnik ministra kulture u Vladi Crne Gore u dva mandata (1991-1998). Radnu karijeru

je završio kao direktor Državnog arhiva Crne Gore (1998-2003).

Stupivši na dužnost direktora DACG, sa ovako bogatim iskustvom, vrlo brzo je iskazao organizacione sposobnosti i uspješno prepoznao osnovne koncepcijske pretpostavke za razvoj arhivske službe. U skladu sa tim, postavljeni su srednjoročni ciljevi i zadaci koji su u najvećoj mjeri i ostvareni zahvaljujući velikom ličnom zalaganju koje je manifestovao u svakoj prilici.

Na planu međunarodne saradnje, gdje je bilo prisutno evidentno zaostajanje, urađeno je u kratkom periodu više nego što je bilo ko očekivao, uprkos nepovoljnim uslovima. Blagodareći njegovim zalaganjima i upornosti, DACG je postao punopravni član MAS-a (Međunarodni arhivski savjet) na konferenciji u Sevilji 2000. godine. Pored toga DACG je u ličnosti direktora Rajka Kalezića bio zastupljen i na redovnim godišnjim konferencijama (CITRA) MAS-a u Rejkjaviku, Island (2001) i Marseju, Francuska (2002).

Posebnu pažnju je usmjerio ka ostvarenju saradnje sa arhivima država u našem neposrednom okruženju, a i šire, i bio je lično vrlo angažovan u tom pravcu. Uspostavljena je zvanična saradnja sa sljedećim arhivskim institucijama: Arhiv Republike Slovenije (1999), Državni arhiv Republike Makedonije (2000), ODA Republike Albanije (2000), Državni arhiv Republike Poljske (2000); Državni arhiv Republike Hrvatske (2000); GUA, pri Ministarskom savjetu Republike Bugarske (2001); ODA Republike Italije (2001); Nacionalni arhiv Rumunije (2001); Pokrajinski arhiv Štajerske - Grac (2002).

Oblici, vidovi i sadržaj međunarodne saradnje bili su uređeni dogovorima, protokolima ili ugovorima, a konkretna saradnja se odvijala u pravcu razmjene iskustava, publikacija, informacija o arhivskoj građi, organizovanju izložbi i sl. Državni arhiv je ovim putem pribavio i određenu količinu arhivske građe koja je nastala u Crnoj Gori ili se tiče Crne Gore, čime su kompletirane određene fondovske strukture. Razmjena arhivista i mogućnost stručnog usavršavanja iskorišćena je u

saradnji sa Pokrajinskim arhivom Štajerske. U ovom slučaju obezbijeđena je specijalizacija za dva konzervatora iz Državnog arhiva u trajanju od 5 mjeseci.

Kao rukovodilac DACG lično se angažovao na planu rješavanja problema stagnacije arhivske službe u Crnoj Gori. U tom cilju, donijet je i novi *Pravilnik o sistematizaciji* u DACG. Osnovana su tri nova odjeljena, i to: Arhivsko odjeljenje Andrijevica, Arhivsko odjeljenje Kolašin i Arhivsko odjeljenje Ulcinj, pa se može reći da je napravljen značajan iskorak u pravcu širenja crnogorske arhivske mreže. Poslije duže vremena posvetila se pažnja i problemu rješavanja kadrovskog deficita, pa je ovim aktom sistematizovano 188 radnih mjesta koja su narednih godina uglavnom popunjena. U tom smislu poboljšana je i kvalifikaciona struktura zaposlenih. Ovi uslovi obezbijedili su unaprjeđenje poslova na zaštiti arhivske i registraturske građe kod stvaralaca, odnosno imalaca, kao i poslova na njenom sređivanju i obradi.

Pored svog radnog i profesionalnog angažmana, imao je posebnu naklonost prema poeziji. Objavio je 20 publikacija poezije za djecu i odrasle. Sarađivao je u književnim listovima i časopisima: „Stvaranje“, reviji „Ovdje“, „Mostovi“, „Sokolić“ i dr. Njegova poezija je prevedena na bugarski, turski i albanski jezik.

Bio je član je Udruženja književnika Crne Gore i Udruženja pisaca za djecu. Dobitnik je više književnih nagrada i društvenih priznanja.

Nakon odlaska u penziju nastavio je da prati manifestacije Arhiva u svakoj mogućoj prilici i iskreno se radovao svakom novom poduhvatu i uspjehu.

Kao rukovodilac Državnog arhiva Crne Gore, Rajko Kalezić je ostvario značajne rezultate i ostavio dubog trag. Uz to, bio je neposredan čovjek koji je umio da sasluša i razumije saradnike u bilo kojoj prilici, pa treba da bude upamćen i sa kolegijalne, ljudske strane.

Srđan Pejović

Predrag Peđa Vukić

(1965-2019)

U ljeto 2019. godine, pod manastirom Ostrog, u vječnost se preselio naš kolega, istoričar Predrag Peđa Vukić. Čitav svoj radni vijek, na žalost prijevremeno okončanog života, proveo je u Državnom arhivu Crne Gore. Njegova skromnost, dobrodušnost i prema svima iskazana dobronamjernost, ostaće zauvjek u pamćenju svih koji su ga poznavali. Bio je tu da pomogne, ukaže i posavjetuje sve nas, njegove kolege, ali i mnoge druge koji su mu se obraćali za pomoć. Činio je to nesebično i bezuslovno, vodeći se čitavog života načelima hrišćanskog milosrđa.

Predrag Vukić rođen je na Cetinju 9. juna 1965. godine, na Svjetski dan arhiva i arhivistike, pa kao da je bio predodređen za ovu struku. Osnovno i srednje obrazovanje završio je u

rodnom gradu, uvijek kao najbolji u svojoj generaciji. Njegov talenat i fascinantna moć pamćenja učinili su da se opredijeli za istoriju kao životni poziv. Diplomirao je istorijske nauke na Filozofskom fakultetu u Beogradu, Odsjeku za istoriju, ponovo kao najbolji student u generaciji. Životni put ga je opet vratio na rodno Cetinje, gdje od 1990. godine radi u Državnom arhivu Crne Gore. Na tom mjestu će i ostati sve do svoje prerane smrti u 54. godini života.

Cijeli svoj profesionalni angažman posvetio je ustanovi u kojoj je radio. Svojim radom i djelima unio je sebe u temelje crnogorske moderne arhivistike. Bio je jedan od najboljih poznavalaca arhivske građe u Crnoj Gori. Ujedno je bio i ozbiljan istoričar i temeljan istraživač crnogorske prošlosti. U njegovom djelu arhivistika i istoriografija nalazile su zajedničku tačku presjeka, ostvarujući se u zajedničkom cilju. Iza sebe je ostavio dosta brojnu bibliografiju, iako znamo da je svojim znanjem mogao još mnogo više. Njegov specifični temperament i narušeno zdravlje spriječili su ga da crnogorskoj istoriografiji i arhivistici podari i veće rezultate. Njegova djela su: *Zbornik dokumenta Ljetopis osnovnih škola u Knjaževini Crnoj Gori (1885-1908)* (Cetinje, 2003), *Migraciona strujanja iz Golije u 19 i početkom 20 vijeka* (Cetinje, 2008), *Iz glave je cijela naroda* (Cetinje, 1999), *Politika kao vrelo narodnog duha* (Podgorica, 2010), *Srpstvo u Crnoj Gori* (Cetinje, 2004), *Bibliografija knjiga i članaka nastalih na osnovu građe DACG* (Cetinje, 2010), *Pravoslavni hram Sv. apostola i jevanđeliste Mateja u Vilusima* (Bar, 2004), *Mitropolija Crnogorsko-primorska na raspeću istorije* (Cetinje, 2002).

Pored toga, napisao je brojne članke koji su izlazili u respektabilnim naučnim časopisima u Crnoj Gori. U svojim radovima obuhvatio je mnoge teme i skoro da nema epohe u crnogorskoj istoriji o kojoj nije pisao. Njegovo kolosalno znanje i ogromna moć memorisanja podataka su mu to omogućili. Svoju arhivsku stručnost Peđa Vukić je spojio sa svojim idealom pobožnog, hristoljubivog i vjeri odanog čovjeka. Bio je angažovan na čuvanju i sređivanju arhiva Mitropolije crnogorsko-primorske pri Cetinjskom manastiru

i arhiva manastira Ostrog. Time je uspio da spoji dvije velike komponente koje su definisale njegov život, istoriju i duboku religioznost. Na osnovu toga, bio je angažovan i u medijima, pa je bio saradnik Radio Svetigore od njenog osnivanja, a bio je učesnik ili autor i brojnih televizijskih emisija sa istorijskom tematikom. Zbog prerane smrti ostao je nedovršen njegov rad na projektu objavljivanja Zbornika dokumenata o Mitru Bakiću, crnogorskom poslaniku u Carigradu.

Osim toga, Predrag Vukić je bio i pjesnik, a želio je da po tome bude upamćen. Svoj talenat za poeziju je doživljavao kao dar od Boga, pa je pjesnički opus usmjerio ka ispoljavanju svoje vjere. Njegove pjesme, gotovo uvijek u formi molitve, svojom elegičnošću i jasnoćom, odražavale su stanje njegove duše. Posmatrajući život i ljude oko sebe, analizirajući kao istoričar vrijeme u kojem je živio, osjećajući u dubini duše snagu vjere koja ga je pokretala, sve to je pretočio u stihove, kako bi uputio vapaj ka nebu tražeći utjehu, smisao i lijek. Iz njegovog pera izašle su zbirke pjesama: *Gospode, u srcu te nosim* (Podgorica, 2001), *Glas moje duše* (Cetinje, 1997), *Pjevajmo Gospod*u (Podgorica, 2003), *Čekajući Hrista* (Nikšić, 2017). Svojom poezijom istakao se kao jedan od rijetkih modernih pjesnika u Crnoj Gori koji je bio posvećen dominantno reliogioznim temama. Nažalost, iza njega je ostalo još neobjavljenih pjesama.

Predrag Peđa Vukić, istoričar, arhivista i pjesnik, ostaće u živom sjećanju svih koji su ga poznavali kao veliki znalac, stručnjak i nadasve kao dobar čovjek.

Vukota Vukotić

UPUTSTVO SARADNICIMA

Arhivski zapisi objavljuju radove iz oblasti arhivske teorije i prakse, istorije i pomoćnih istorijskih nauka, istorije institucija, informatičkih nauka, prikaze i ocjene stručnih publikacija i časopisa, izvještaje sa stručnih skupova, itd. Radovi koji se objavljuju podliježu stručnoj ocjeni, izuzev prikaza i recenzija, izvještaja sa stručnih skupova i izvještaja o radu Arhiva, bibliografija i dr.

Radovi po pravilu ne treba da prelaze obim od 16 kartica i 5 ilustracija. Recenzije, prikazi i drugi prilozi ne mogu prelaziti 4 do 8 kartica teksta. Radovi koji su prihvaćeni za objavljivanje u časopisu, kao i objavljeni radovi ne mogu se objaviti na drugom mjestu bez saglasnosti *Uredništva.*

Autor je isključivo odgovoran za objavljivanje teksta ili ilustracija iz neobjavljenih materijala iz autorski zaštićenog rada (copyright).

Poželjna struktura rada je sljedeća: ime i prezime, adresa autora ili ustanove u kojoj je zapošljen, naslov rada, sažetak na jeziku članka (oko 300 znakova) koji se donosi između naslova i teksta članka, tekst samog rada, a na kraju članka nešto opširniji sažetak (zaključak, rezime) na engleskom jeziku (najviše 1500 znakova) sa naslovom članka.

Sve vrste radova moraju biti napisani na računaru u nekoj od verzija MS WORD program (MS WORD 6.0 i novijim) i snimljeni na formatu MS WORD dokumenta. Poželjna je upotreba fonta Times New Roman, stila normal, veličine slova 12 tačaka, (jednostruki prored - single) bilješke se pišu upotrebom funkcije footnote, veličine slova 10 tačaka i donose se ispod teksta.

Naslov teksta piše se velikim slovima (bold), podnaslovi malim slovima (bold) a sažeci, originalni termini i nazivi na stranom jeziku kurzivom (italic). Fotografije i druge ilustracije moraju biti jasne i oštre u crno bijeloj tehnici.

Svi prilozi dostavljaju se na disketi, CD-u ili elektronskom poštom. Jedan primjerak priloga mora biti dostavljen na papiru formata A-4.

Časopis izlazi dva puta godišnje. Rukopisi se ne vraćaju. Honorar za objavljene radove isplaćuje se prema Pravilniku Državnog arhiva.

Adresa Redakcije je : Novice Cerovica broj 2. 81250 Cetinje,
E-mail: pejovic.dacg@t-com.me, telefon/ fax: 041/230-226.

Uredništvo

АРХИВСКИ ЗАПИСИ
1-2/2019.

Лектор и коректор
Драгица Ломпар

Компјутерска припрема
ДауС - Цетиње

Тираж
300

Штампа
DPC d.o.o - Podgorica

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

930.25(497.16)(05)

Архивски записи: часопис за архивску теорију и праксу = Archival theory and practice review / главни уредник Саша Томановић, одговорни уредник Срђан Пејовић. - Год. 1. бр. 1 (1994) - . - Цетиње (Новице Церовића 2) : Државни архив Црне Горе, 1994 (Цетиње: CICERO). - 24 цм.

Годишње.
ISSN 0353-7404 = Архивски записи (Цетиње)
COBISS.CG-ID 08216592